

John
le Carré

TUNELUL CU PORUMBEI

Povești din viața mea

John le Carré

Tunelul cu
porumbei

Povești din viața mea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LE CARRÉ, JOHN

Tunelul cu porumbei / John le Carré ; trad.: Maria Aciobăniței prin Lingua
Connexion. - București : Editura RAO, 2016

ISBN 978-606-776-193-1

I. Aciobăniței, Maria (trad.)

821.111-31=135.1

Editura RAO

Str. Bârgăului nr. 9-11, sector 1, București, România

www.raobooks.com

www.rao.ro

JOHN LE CARRÉ

The Pigeon Tunnel

Copyright © 2016 by David Cornwell

Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză

Maria Aciobăniței prin Lingua Connexion

© Editura RAO, 2016

pentru versiunea în limba română

2017

ISBN 978-606-776-193-1

Prefață

Nu prea există cărți scrise de mine care să nu fi avut, la un moment dat, titlul *Tunelul cu porumbei*. Originea este ușor de explicat. Eram în anii adolescenței când tata a hotărât să mă ia într-o excursie la Monte Carlo, la una dintre obișnuitele lui partide de cărți. Aproape de cazinou era un club sportiv, cu o porțiune de gazon și un poligon de tir cu vedere la mare. Pe sub iarbă erau tuneluri mici, paralele, care duceau la malul mării. Înăuntru erau puși porumbei care ieșiseră din ou și erau prinși în capcane pe acoperișul cazinoului. Treaba lor era să dea din aripi prin tunelul întunecat până ieșeau sub cerul Mediteranei ca ținte pentru domnii bine hrăniți, care așteptau cu puștile pregătite. Porumbeii care nu erau nimeriți sau erau doar loviți în aripă făceau ce fac porumbeii de obicei. Se întorceau la locul de baștină, pe acoperișul cazinoului, unde îi așteptau aceleași capcane.

Cititorul s-ar putea dovedi a fi mai capabil decât mine să judece de ce m-a bântuit atât de mult această imagine.

John le Carré,

ianuarie 2016

Introducere

Stau la birou, în subsolul micuței cabane elvețiene pe care am construit-o cu banii din încasările de la *The Spy Who Came in from the Cold*¹, într-un sat de munte aflat la nouăzeci de minute cu trenul de Berna, orașul în care am fugit la șaisprezece ani de la școala publică engleză și unde m-am înscris la universitate. În weekenduri, mulți dintre noi, studenții, fete și băieți, mai ales localnici din Berna, se adunau la Oberland, se cazau în cabane de munte și schiau după pofta inimii. Din câte știam eu, eram însăși esența probității: băieții de o parte, fetele de altă parte, pentru a nu se intersecta vreodată. Sau, dacă s-au intersectat, eu n-am fost printre ei.

Cabana se află mai sus de sat. Dacă arunc o privire sus de tot pe fereastră, văd vârfurile Eiger, Mönch și Jungfrau, iar puțin mai jos, Silberhorn și Kleines Silberhorn, cele mai frumoase dintre toate: două conuri ascuțite și încântătoare de gheață, care din când în când capătă o nuanță cenușie din cauza vântului cald din sud numit Föhn, reapărând după câteva zile în toată splendoarea lor nupțială.

Printre sfinții protectori îi avem pe omniprezentul compozitor Mendelssohn – urmați săgețile pentru alea Mendelssohn –, pe poetul Goethe, deși pare să fi ajuns doar

¹ *Spionul care venea din frig*, Editura Univers, 1996 (n.tr.)

până la cascadele din Lauterbrunnental, și pe poetul Byron, care a ajuns până la Wengernalp și nu i-a plăcut deloc, spunând că vederea pădurilor devastate de furtună „îmi amintea de mine și de familia mea“.

Însă patronul pe care îl venerăm cel mai mult este, fără îndoială, Ernst Gertsch, care a adus faimă și avuție în sat prin inaugurarea Cursei de schi Lauberhorn în 1930, al cărei slalom l-a câștigat el însuși. Am fost odată destul de nebun să particip și, printr-un amestec de incompetență și frică fără seamăn, am căzut, după cum era de așteptat. Cercetările mele îmi spun că, nemulțumit de-a fi părintele curselor de schi, Ernst ne-a lăsat moștenire canturile din oțel ale schiurilor și platformele de oțel pentru legături, pentru care îi suntem cu toții recunoscători.

Suntem în luna mai, așa că avem, într-o singură săptămână, vremea dintr-un an întreg: ieri s-au așezat câțiva centimetri de zăpadă proaspătă, dar nu a fost nici măcar un schior care să se bucure de asta; astăzi soarele pârjolește nestingherit, zăpada aproape că a dispărut din nou, iar florile de primăvară reapar. În seara asta, nori plumburii de furtună se pregătesc să se îndrepte spre valea Lauterbrunnen ca Marea Armată a lui Napoleon.

Și probabil că în urma lor, poate și fiindcă în ultimele zile nu ne-a mai vizitat, Föhnul se va întoarce, iar cerul, pajiștile și pădurile vor fi din nou decolorate, cabana va trosni și se va frământa, fumul de lemne se va împrăștia afară din șemineu pe covorul pe care l-am cumpărat la un preț atât de ridicat în după-amiaza aceea ploioasă de la Interlaken, în iarnă fără zăpadă din ce an o fi fost și fiecare zăngănit și claxon din vale va răsuna ca un strigăt de protest și toate păsările vor rămâne blocate în cuiburi în tot acest timp, în

afară de ciorile care nu primesc ordine de la nimeni. Când bate Föhnul, nu trebuie să conduci mașina și să ceri pe nimeni în căsătorie! Dacă te doare capul sau ai chef să-ți omori vecinul, liniștește-te! Nu e mahmureală, e Föhnul.

În viața mea întinsă pe optzeci și patru de ani, cabana ocupă un loc destul de disproporționat prin comparație cu mărimea. În anii de dinainte de-a o construi, am venit în acest sat ca băiețandru, mai întâi ca să schiez pe schiuri de nuc și frasin, folosind piei de focă să urc la deal și legături de piele ca să cobor, apoi ca să mă plimb vara prin munți cu înțeleptul meu mentor de la Oxford, Vivian Green, mai târziu rectorul de la Lincoln College, care mi-a arătat prin exemplul propriu viața lăuntrică a lui George Smiley.

Nu e o coincidență că Smiley, ca și Vivian, iubea Alpii Elvețieni sau că își găsea consolarea, la fel ca Vivian, în peisaje sau că, asemenea mie, a avut o relație neîmpăcată, de-o viață, cu muza germană.

Vivian a fost cel care mi-a suportat flecărelile despre încăpățânatul meu tată, Ronnie; când acesta din urmă a ajuns la unul dintre spectaculoasele sale falimente, tot Vivian a găsit banii necesari și m-a împins să-mi termin studiile.

La Berna îl cunoscusem pe descendentul celei mai vechi familii de proprietari de hoteluri din Oberland. Fără influența lui de mai târziu, n-aș fi avut niciodată permisiunea să construiesc cabana asta, fiindcă atunci, ca și acum, niciun străin nu avea voie să dețină nici măcar un metru pătrat de teren în sat.

Tot pe când eram în Berna am făcut primii pași de copil către serviciile secrete britanice, livrând nu-știam-ce nu-știam-cui. Am petrecut multe momente stranii atunci,

întrebându-mă cum ar fi fost viața mea dacă nu aş fi renunțat la școala publică sau dacă aş fi ales o altă cale. Mi se pare uimitor acum, că tot ce s-a întâmplat mai târziu în viață a fost consecința acelei decizii impulsive de adolescent de a pleca din Anglia pe cea mai rapidă rută disponibilă și de a îmbrățișa muza germană ca pe o a doua mamă.

Nu am fost un elev slab la școală, nici pe departe: eram căpitan la diverse lucruri, câștigam trofee, eram un potențial băiat de succes. Și fuga mea a fost foarte discretă. Nu am strigat, nu am urlat. Am spus doar atât: „Tată, poți să faci ce vrei cu mine, eu nu mă mai întorc“. Și probabil că am dat vina pe școală pentru necazurile mele – precum și pe Anglia –, deși adevăratul motiv era că voiam să scap cu orice preț de tata, ceea ce nu prea puteam să-i spun. De atunci, desigur, mi-am văzut propriii copii făcând la fel, deși mult mai elegant și cu mult mai puțină bătaie de cap.

Dar nimic din toate acestea nu răspunde la întrebarea de bază despre direcția în care ar fi putut s-o ia viața mea. Fără Berna, oare aş mai fi fost recrutat ca adolescent bun de făcut comisioane pentru serviciile secrete britanice, executând ceea ce în jargonul lor se numește *câte puțin din fiecare*? Nu citisem *Ashenden*, de Maugham, încă, dar citisem *Kim*, de Kipling, și diverse povestiri șoviniste de aventură de G.A. Henty și alții de teapa lui. Dornford Yates, John Buchan și Rider Haggard mi se păreau minunați.

Și, desigur, la numai patru ani de la terminarea războiului, eram cel mai mare patriot englez din emisfera aceea. La școala secundară, noi, băieții, deveniserăm experți în identificarea spionilor nemți din rândurile noastre, iar eu mă număram printre cei mai buni agenți de contraspionaj. La școala publică, fervoarea noastră șovinistă

era neîngrădită. Făceam „Corps“ – instrucție militară în uniformă completă – de două ori pe săptămână. Tinerii noștri profesori se întorseseră bronzăți din război, iar în zilele de instrucție purtau medaliile cu panglică. Profesorul de germană avusese o experiență minunată de misterioasă în război. Îndrumătorul nostru ne pregătea pentru o slujbă de-o viață în avanposturi îndepărtate ale imperiului. Mănăstirea din inima micului nostru oraș arbora steaguri regimentare sfâșiate în războaiele coloniale din India, Africa de Sud și Sudan, fâșiile fiind apoi readuse la gloria de odinioară pe plasă pescărească de mâini iubitoare de femei.

Prin urmare, nu a fost nicio surpriză când a venit Marea Chemare de la departamentul de vize al Ambasadei Britanice din Berna, în persoana unei doamne demodate pe nume Wendy, de vreo treizeci și ceva de ani, iar școlarul englez de șaptesprezece ani, care o ducea bine la universitatea străină, a luat poziția de drept și a spus: „La dispoziția dumatăle, Doamnă!“

Mai greu de explicat este modul deplin în care am îndrăgit literatura germană într-o perioadă în care, pentru mulți oameni, cuvântul *german* era sinonim cu răul absolut. Însă, la fel ca fuga din Berna, această înclinație a determinat cursul ulterior la viața mea. În lipsa ei, n-aș fi vizitat niciodată Germania, în 1949, la insistențele profesorului meu de germană, refugiat evreu, n-aș fi văzut orașele culcate la pământ din provincia Ruhr, n-aș fi zăcut bolnav pe o saltea veche a Wehrmachtului într-un spital nemțesc de campanie improvizat în subteranele din Berlin; n-aș fi vizitat lagărele de concentrare din Dachau și Bergen-Belsen când duhoarea încă persista în barăci, de unde m-am întors apoi la tihna netulburată din Berna, la

Thomas Mann și Hermann Hesse ai mei. Cu siguranță, n-aș fi primit niciodată misiuni de spionaj în Austria aflată sub ocupație pentru Serviciul Național și n-aș fi studiat limba și literatura germană la Oxford, nici n-aș fi ajuns să le predau la Eton sau să fiu trimis la Ambasada Britanică din Bonn sub acoperire ca tânăr diplomat și să scriu romane pe teme nemțești.

Acum îmi este destul de clară moștenirea acelei incursiuni timpurii în tot ceea ce ținea de Germania. Mi-a oferit propria bucățică de teritoriu eclectic; mi-a hrănit romantismul incurabil și iubirea pentru lirism; mi-a insuflat noțiunea că drumul unui om de la leagăn până în mormânt era cel al educației nesfârșite – un concept nu tocmai original și probabil îndoielnic, totuși... Când am ajuns să studiez operele lui Goethe, Lenz, Schiller, Kleist și Büchner, am descoperit că mă simțeam atras și de austeritatea lor clasică, și de excesele lor nevrotice. Șmecheria, din câte mi se părea mie, era să-l schimbi pe unul cu celălalt.

*

Cabana are aproape cincizeci de ani. În fiecare iarnă, de când au crescut copiii, au venit aici ca să schieze și tot aici am trăit cele mai frumoase momente împreună. Uneori veneam și primăvara. Tot aici, timp de patru săptămâni amuzante în iarna anului 1967, cred, m-am retras împreună cu Sydney Pollack, regizorul filmelor *Tootsie*, *Out of Africa*¹ și – preferatul meu – *They Shoot Horses, Don't They?*² pentru

¹ Dincolo de Africa (n.tr.)

² Și caii se-mpușcă, nu-i așa? (n.tr.)

a scrie un scenariu după romanul meu, *A Small Town in Germany*¹.

Zăpada din iarna aceea era perfectă. Sydney nu mai schiase, nu mai fusese în Elveția. Imaginea schiorilor fericiți care treceau vâjâind cu nonșalanță pe lângă balconul nostru, pur și simplu îl inspira. Trebuia să fie unul dintre ei și trebuia s-o facă atunci. Voia să-l învăț eu, dar, slavă Cerului, l-am chemat pe Martin Epp, instructor de schi, ghid montan legendar și o specie rară de om care urcase de unul singur pe latura de nord a muntelui Eiger.

Regizorul de primă mână din South Bend, Indiana, și montaniardul de primă mână din Arosa s-au înțeles de la bun început. Sydney nu accepta jumătățile de măsură. În câteva zile, era un schior competent. L-a cuprins și o dorință fierbinte de a regiza *A Small Town in Germany*. Eiger avea să fie Destinul. Eu aveam să scriu scenariul, Martin să-și joace propriul rol, iar Sydney urma să fie urcat până la jumătatea muntelui ca să-l filmeze. Și-a sunat agentul și i-a povestit despre Martin. Și-a sunat analistul și i-a spus despre Martin. Zăpada a rămas perfectă și l-a stors de energie pe Sydney. Am decis că seara, după baie, era cel mai bun moment pentru scris. Că a fost așa sau nu, niciunul din filme nu s-a mai făcut.

Mai târziu, spre surprinderea mea, Sydney i-a împrumutat cabana lui Robert Redford pentru a face cercetări pentru filmul său, *Downhill Racer*². Din nefericire, nu l-am întâlnit niciodată, însă ani în șir după aceea, de câte ori mergeam în sat, eram etichetat drept prietenul lui Robert Redford.

¹ Un orașel în Germania (n.tr.)

² Schiorul (n.tr.)

Acestea sunt povești adevărate spuse din amintire, iar voi aveți dreptul să întrebați ce este adevăr și ce este amintire pentru un scriitor de ficțiune aflat, cum am spune în mod delicat, la apusul vieții sale? Pentru un avocat, adevărul este reprezentat de faptele neîmpodobite. Dacă asemenea fapte pot fi vreodată descoperite este altă problemă. Pentru scriitorul de ficțiune, faptele sunt materialul brut, nu stăpânul, ci instrumentul său, iar meseria lui este să-l facă să cânte. Dacă există undeva, adevărul adevărat se află nu în fapte, ci în nuanțe.

A existat vreodată o amintire *pură*? Mă îndoiesc. Chiar și atunci când ne convingem singuri că suntem imparțiali, că rămânem la fapte concrete, fără podoabe și omisiuni în interes propriu, amintirea pură rămâne la fel de alunecoasă ca un săpun ud. Sau așa e pentru mine, după o viață în care am amestecat experiența cu imaginația.

Ici și colo, unde am considerat că este în interesul poveștii, am preluat frânturi de conversație sau descrieri din articole de ziar pe care le-am scris atunci, fiindcă prospețimea lor mă atrăgea și pentru că amintirile de mai târziu nu ofereau aceeași claritate: de exemplu, descrierea pe care i-am făcut-o lui Vadim Bakatin, fostul șef al KGB-ului. În alte cazuri, am lăsat povestea așa cum am scris-o atunci, doar am aranjat-o din loc în loc, adăugându-i uneori câte o notă ca să o fac mai clară și să o aduc la zi.

Nu vreau să presupun că cititorul îmi cunoaște foarte bine opera sau, la drept vorbind, că o cunoaște câtuși de puțin, de asta mai includ câte un fragment explicativ. Dar vă rog să fiți siguri de un lucru: nu am falsificat nicăieri în mod conștient un eveniment sau o povestire. Da, le-am deghizat

unde a fost necesar. Dar insist că nu le-am falsificat. Și acolo unde memoria mea e nesigură, am avut grijă să menționez acest lucru. O recent publicată poveste a vieții mele oferă variante în miniatură pentru câteva povestiri, așa că mă încântă, firește, să le revendic ca fiind ale mele, să le spun cu propria voce și să le investesc cu propriile sentimente, cât pot mai bine.

Unele episoade au devenit semnificative, deși la acea vreme nu-mi dădeam seama, poate din pricina morții actorului principal. În lunga mea viață, nu am ținut un jurnal, doar din când în când am făcut câte o însemnare de călătorie sau am notat un dialog irecuperabil: de exemplu, din zilele petrecute cu Yasser Arafat, președintele PLO¹, înainte de a fi expulzat din Liban; și, după aceea, vizita mea nereușită la hotelul său alb din Tunis, același oraș în care câțiva membri din corpul superior de conducere, cazați la câțiva kilometri distanță de el, au fost asasinați de un grup de israelieni la puțină săptămâni după ce am plecat.

Femeile și bărbații care dețineau puterea mă atrăgeau pentru că erau acolo și pentru că voiam să știu ce anume îi anima. Însă, privind retrospectiv, se pare că tot ceea ce am făcut a fost să încuviințez cu înțelepciune, să clatin din cap unde trebuia și să încerc o glumă sau două ca să destind atmosfera. Abia pe urmă, întors în camera de hotel, scoteam carnetul meu ponosit și încercam să înțeleg ce auzisem și ce văzusem.

Celelalte notițe de călătorie care au supraviețuit au fost făcute, în cea mai mare parte, nu de mine, scriitorul, ci de personajele fictive care mă însoțeau pentru a mă proteja

¹ PLO (Palestine Liberation Organization), Organizația pentru Eliberarea Palestinei (n.red.)

când mă aventuram pe teren. Ceea ce s-a scris a fost din perspectiva lor, nu din a mea, și cu propriile cuvinte. Când m-am trezit ghemuit într-un șanț de lângă râul Mekong și când am auzit pentru prima dată în viață gloanțele care mușcau din malul noroios de deasupra, nu mâna mea tremurătoare a fost cea care a înregistrat sentimentul de indignare în caietul murdar, ci mâna eroului meu imaginar, reporterul din prima linie Jerry Westerby, cel pentru care a fi luat la ochi făcea parte din munca de zi cu zi. Mi se părea că eram deosebit în privința asta, până când am cunoscut un celebru fotograf de război care mi-a mărturisit că frica îl părăsea numai atunci când privea prin obiectivul aparatului.

Ei bine, pe mine nu mă părăsea niciodată. Dar știu despre ce vorbea.

★

Dacă ești suficient de norocos să devii de timpuriu un scriitor de succes, așa cum mi s-a întâmplat mie cu *The Spy Who Came in from the Cold*, tot restul vieții tale se va împărți în *înainte* și *după*. Privești în urmă la cărțile pe care le-ai scris înainte ca lumina să cadă asupra ta și par a fi cărțile inocenței tale; iar cărțile de după, în momentele grele, par strădaniile unui om supus judecății. „Se străduiește prea mult“, strigă criticii. Nu m-am gândit niciodată că mă străduiam prea mult. Credeam că eram dator succesului pe care îl aveam să dau tot ce am mai bun din mine și, în general, asta am făcut, oricât de bun sau rău a fost ce am avut mai bun în mine.

Și îmi place să scriu. Îmi place să fac ceea ce fac în clipa asta, scriind ca un om în ascunzătoare, la un birou prăpădit,

într-o dimineată înnorată de mai, cu ploaia de munte lovind în ferestre și fără nicio scuză pentru a coborî cu greu până la gară la adăpostul unei umbrele, fiindcă *International New York Times* nu ajunge decât la prânz.

Îmi place să scriu pe loc, în caiete, când mă plimb, în trenuri și cafenele, apoi să dau fuga acasă și să cercetez prada. Când sunt în Hampstead, este o bancă ce-mi place în parcul Heath, pitită sub un copac cu o coroană bogată, ferit de ceilalți copaci, și acolo îmi place să scriu. Am scris întotdeauna doar de mână. Poate e ceva arogant, dar prefer să rămân la această tradiție veche de secole a scrisului nemecanizat. Bătrânul artist din mine se bucură chiar să deseneze cuvintele.

Cel mai mult îmi place *intimitatea* scrisului, de aceea nu merg la festivaluri literare și, pe cât posibil, mă țin departe de interviuri, chiar dacă nu pare să fie așa. Sunt momente, de obicei seara, când îmi doresc să nu fi dat niciun interviu. În primul rând, te inventezi, apoi ajungi să crezi propria invenție. Nu este un proces compatibil cu autocunoașterea.

În călătoriile de cercetare, sunt parțial protejat de alegerea unui nume diferit de cel adevărat. Pot să mă cazez la hoteluri fără să mă întreb dacă numele îmi va fi recunoscut; apoi, când nu e recunoscut, mă întreb neliniștit de ce nu e. Când sunt obligat să fiu sincer cu oamenii de a căror experiență vreau să mă folosesc, rezultatele sunt variate. Unul refuză să aibă încredere în mine câtuși de puțin, altul mă promovează ca șeful serviciilor secrete și, când protestez spunând că am fost cea mai nevolnică formă de viață secretă, îmi răspunde că exact asta aș spune, nu-i așa? După care, mă copleșește cu mărturisiri pe care nu le vreau, nu le pot folosi și nu mi le amintesc, urmând o

presupunere greșită că le voi transmite știm-noi-cui. Am dat câteva exemple de astfel de dileme tragicomice.

Însă majoritatea sufletelor ghinioniste pe care le-am bombardat astfel în ultimii cincizeci de ani – de la șefi mediocri din industria farmaceutică la bancheri, mercenari și diverse tipuri de spioni – mi-au arătat îngăduință și generozitate. Cei mai generoși au fost reporterii de război și corespondenții străini care l-au luat sub aripă pe romancierul parazit, l-au înzestrat cu un curaj pe care nu-l avea și l-au lăsat să stea pe lângă ei.

Nu-mi pot imagina cum aș fi plecat în incursiunile în Asia de Sud-Est și în Orientul Mijlociu fără sfatul și tovarășia lui David Greenway, corespondentul deseori decorat din Asia de Sud-Est al revistelor *Time*, *Washington Post* și *Boston Globe*. Niciun neofit timid n-ar fi putut să se agațe de o asemenea stea credincioasă. Într-o dimineață cu ninsoare din 1975, stătea la masă la micul dejun aici, în cabană, bucurându-se de o scurtă pauză de pe front, când l-au sunat de la biroul din Washington să-i spună că orașul asediat Phnom Penh urma să cedeze în fața khmerilor roșii. Nu există niciun drum în vale din satul nostru, doar un trenuleț care te duce la un tren mai mare, iar acesta te duce la un tren și mai mare și de acolo, la aeroportul din Zürich. Cât ai clipi, s-a schimbat de echipamentul de schi în hainele ponosite de corespondent de război și încălțările vechi din piele întoarsă, și-a sărutat soția și fiicele de rămas-bun și a luat-o la goană la vale, spre gară. Am luat-o și eu la goană cu pașaportul lui.

Se știe că Greenway a fost unul dintre ultimii jurnaliști americani care au fost luați cu elicopterul de pe acoperișul Ambasadei Americane asediate din Phnom Pehn. În 1981,

când, bolnav de dizenterie, am fost oprit la Allenby Bridge, podul care unește Malul de Vest cu Iordanul, Greenway m-a trecut prin punctul de control doar cu puterea voinței, prin mulțimea de călători nerăbdători care așteptau să fie verificați, și m-a dus de cealaltă parte.

Recitind unele episoade pe care le-am descris, îmi dau seama că, fie din egocentrism, fie de dragul unei povești mai clare, am omis să menționez cine mai era atunci în cameră.

Mă gândesc la discuția avută cu fizicianul rus și prizonierul politic Andrei Sakharov și cu soția lui, Elena Bomer, care s-a petrecut într-un restaurant în ceea ce era încă Leningrad, sub egida Human Rights Watch¹, trei membri ai organizației fiind la masă cu noi, trecând prin aceleași intruziuni copilărești ale grupului kaghebig de pseudojurnaliști care se roteau în jurul nostru, făcându-ne fotografii cu aparatele vechi cu bliț. Sper că, în alte părți, și alți membri ai grupului nostru au scris povestiri despre ziua aceea istorică.

Mă gândesc la Nicholas Elliott, colegul și vechiul prieten al agentului dublu Kim Philby, plimbându-se prin salonul din casa noastră din Londra cu un pahar de coniac în mână și-mi amintesc prea târziu că soția mea era și ea prezentă, stând într-un fotoliu în fața mea, la fel de fermecată.

Și îmi amintesc, chiar în timp ce scriu, de seara în care Elliott a adus-o pe soția lui, Elizabeth, la cină, când am avut un oaspete drag din Iran care știa perfect engleza și avea un mic defect de vorbire, dar care i se potrivea. Când oaspetele iranian a plecat, Elizabeth s-a întors spre Nicholas cu o

¹ Organizație nonguvernamentală care desfășoară activități de apărare a drepturilor omului (n.tr.)

sclipire în ochi și i-a spus încântată: „Ai observat cum se bâlbâia, dragă? *Exact* cum făcea Kim!“

Capitolul lung despre tatăl meu, Ronnie, se află la sfârșitul, nu la începutul cărții, fiindcă nu i-ar fi plăcut să ajungă cap de listă dând din coate. Oricâte ore am petrecut gândindu-mă la el, rămâne la fel de misterios pentru mine, ca și pentru mama. Dacă nu am spus deja, poveștile sunt proaspete. Când am simțit nevoia, am schimbat un nume. Poate că actorul principal a murit, dar moștenitorii săi pot să nu înțeleagă gluma. Am încercat să croiesc un drum ordonat prin viața mea în sens tematic, dacă nu și cronologic, dar, ca însăși viața, calea s-a lărgit și a devenit incoerentă, iar unele povestiri sunt, pur și simplu, ceea ce rămân pentru mine: întâmplări independente, autosuficiente, fără să arate în vreo direcție cunoscută mie, spuse din pricina a ceea ce au ajuns să însemne pentru mine, pentru că mă alarmează, mă sperie sau mă înduioșează, ori mă trezesc în miez de noapte și mă fac să râd în hohote.

Odată cu trecerea timpului, unele întâlniri pe care le descriu au căpătat în ochii mei statutul unor frânturi de istorie surprinse *in flagrant*, ceea ce presupun că simt toți oamenii în vârstă. Recitindu-le integral, de la farsă la tragedie și înapoi, le găsesc ușor iresponsabile și nu sunt sigur de ce. Poate că viața mea mi se pare iresponsabilă. Dar acum e prea târziu să mai fac ceva în privința asta.

*

Sunt multe lucruri despre care nu-mi doresc să scriu vreodată, așa cum sunt în viața oricui. Am avut două soții incredibil de devotate și loiale, cărora le datorez multe mulțumiri și nu puține scuze. Nu am fost nici soț model,

nici tată model și nu mă interesează să par așa. Iubirea a venit târziu pentru mine, după multe greșeli. Datorz educația morală celor patru fii ai mei. Despre munca în serviciile secrete britanice, realizată în cea mai mare parte în Germania, nu doresc să adaug nimic celor povestite deja de alții, în mod eronat, în alte părți. În această privință, sunt legat prin vestigiile unei loialități de modă veche de fostul serviciu, dar și de promisiunile făcute femeilor și bărbaților care au acceptat să colaboreze cu mine. Ne-am înțeles ca promisiunea de confidențialitate să nu aibă limită de timp, să se aplice și copiilor lor, și nu numai. Munca pe care o făceam nu era nici periculoasă, nici dramatică, dar implica reflecții dureroase din partea celor care acceptau să o facă. Indiferent dacă acești oameni mai trăiesc azi sau au murit, promisiunea de confidențialitate se menține.

Spionajul mi-a fost impus de la naștere cam în același fel, presupun, în care marea i-a fost impusă lui C.S. Forester sau India lui Paul Scott. Din lumea secretă pe care am cunoscut-o cândva am încercat să fac un teatru pentru lumile mai mari în care locuim. Mai întâi vine imaginația, apoi căutarea realității. Apoi ne întoarcem la imaginație și la biroul la care stau acum.

1

Nu vă purtați urât cu serviciile secrete!

– Știu ce ești, strigă Denis Healey, un fost ministru al Apărării din Anglia din partea laburiștilor, la o petrecere la care am fost amândoi invitați, întinzând mâna și venind spre mine dinspre ușă. Ești un spion comunist, asta ești, recunoaște!

Așa că recunosc, așa cum recunosc toți băieții de treabă în astfel de cazuri. Și toată lumea râde, inclusiv gazda mea, puțin speriată. Și râd și eu, pentru că sunt băiat de treabă și pot să glumesc ca toată lumea, pentru că Denis Healey o fi o Mare Bestie din Partidul Laburist și un scandalagiu politic, dar este și un umanist, și un savant remarcabil, pe care îl admir și care are deja câteva pahare înaintea mea.

– Cornwell, *ticălosule*, strigă la mine din cameră un ofițer MI6 de vârstă mijlocie, cândva coleg cu mine, în timp ce un grup de inițiați ai cercurilor de la Washington se adună la o recepție diplomatică găzduită de ambasadorul britanic. Ticălos *ce ești!* Nu se aștepta să mă vadă, dar acum, că m-a văzut, se bucură că are ocazia să-mi spună ce părere are despre mine pentru că am insultat onoarea Serviciului – nenorocitul *nostru* de Serviciu, ce mama dracului! – și

pentru că i-am luat în răs pe bărbații și femeile care-și iubesc țara și nu-mi pot răspunde. Stă în picioare în fața mea, în poziția gârbovită a unui om pe cale să se dezlanțuie, și dacă mâini diplomate nu l-ar fi tras ușor în spate, presa de dimineață ar fi avut ce să destăinuie.

Discuțiile de la petrecere se aprind din nou treptat. Dar nu înainte ca eu să explic că nu cartea *The Spy Who Came in from the Cold* a fost cea care l-a făcut să-i sară muștarul, ci următoarea, *The Looking Glass War*¹, care spune povestea tristă a unui agent englezo-polonez trimis în misiune în Germania de Est și lăsat să putrezească acolo. Din nefericire, Germania de Est făcuse parte din teritoriul acuzatorului meu în zilele în care am lucrat împreună. Îmi trece prin minte să-i spun că Allen Dulles, pensionat recent din funcția de director al CIA, a declarat că această carte e mult mai aproape de adevăr decât predecesoarea, dar mă tem că nu fac decât să-l enervez și mai tare.

– Lipsiți de inimă, nu-i așa? Incompetenți fără inimă! Mersi frumos!

Fostul meu coleg nu e singurul furios. Pe tonuri mai puțin aprinse, mi s-a făcut același reproș în mod repetat în ultimele cinci decenii, nu ca un efort sinistru sau conjugat, ci ca o jelanie a femeilor și bărbaților ofensați, care consideră că fac o meserie necesară.

„De ce te iei de *noi*? Tu știi cine suntem *de fapt*.” Sau, mai răutăcios: „Acum că te-ai chivernisit pe seama noastră, poate ne mai lași un pic în pace”.

Și întotdeauna, undeva, amintirea nefericită că serviciul nu poate da răspuns; că e lipsit de apărare în fața

¹ Războiul în oglindă (n.tr.)

propagandei negative; că succesele sale rămân neștiute; că nu poate fi cunoscut decât prin eșecuri.

– Cu siguranță, nu suntem așa cum ne descrie gazda noastră, îi spune Sir Maurice Oldfield pe un ton sever lui Sir Alec Guinness la prânz.

Oldfield este fostul șef al serviciilor secrete, care a fost pedepsit de Margaret Thatcher, dar, când ne-am întâlnit noi, era doar un bătrân spion ieșit la pensie.

– Am vrut mereu să-l cunosc pe Sir Alec, mi-a spus el cu vocea aceea agreabilă din Nord când l-am invitat. De când am stat față în față cu el în trenul spre Winchester. Aș fi început o discuție cu el dacă aș fi avut curaj.

Guinness urmează să-l joace pe agentul meu secret George Smiley în adaptarea pentru televiziune după *Tinker Tailor Soldier Spy*¹ făcută de BBC și-și dorește să savureze compania unui fost spion adevărat. Dar prânzul nu decurge atât de bine pe cât am sperat. Cât se servesc aperitivele, Oldfield preamărește standardele etice ale fostului serviciu și sugerează, în cel mai drăguț mod, că „tânărul David aici de față” i-a pătat buna reputație de care se bucura. Guinness, fost ofițer de marină, care, de când l-a cunoscut pe Oldfield, s-a autodesemnat unul dintre superiorii din serviciul secret, poate doar să dea din cap cu înțelepciune și să încuviințeze. Înfruptându-se din calcanul de Dover, Oldfield merge cu teza mai departe.

– Tânărul David și cei asemenea lui, declară el peste masă, spre Guinness, ignorându-mă, deși stau lângă el, sunt cei care fac ca serviciului să-i fie și mai greu să recruteze surse și ofițeri decenti. Îi citesc cărțile și se lasă păgubași. E firesc.

¹ *Cârțița*, Editura RAO, 2007 (n.tr.)

Guinness coboară pleoapele și dă din cap în chip deplorabil, iar eu achit nota de plată.

– Ar trebui să te alături Ateneului, David, spune Oldfield amabil, sugerând că Ateneul va face cumva un om mai bun din mine. Te sponsorizez eu însumi. Poftim! Ți-ar plăcea, nu-i așa? Și către Guinness, în timp ce stăm toți trei în pragul restaurantului: Cu adevărat o plăcere, Alec! Trebuie să spun, o onoare. Ne vom revedea în scurt timp, sunt sigur.

– Așa vom face, răspunde Guinness cucernic, iar cei doi vechi spioni își dau mâna.

Aparent incapabil să se sature de oaspetele care abia ne părăsise, Guinness privește admirativ în urma lui în timp ce se îndepărtează pe trotuar: un bărbat mărunț, viguros și hotărât, înaintând sprijinindu-se în umbrelă și dispărând în mulțime.

– Ce zici de încă un pahar de coniac înainte de plecare? sugerează Guinness și de-abia ne-am reluat locurile, că interogatoriul a și început: Ce butoni de cămașă vulgari! Îi poartă *toți* spionii noștri?

Nu, Alec, cred că lui Maurice îi plac, pur și simplu, butonii vulgari.

– Și ghetele acelea portocalii țipătoare, din piele întoarsă și cu talpă de cauciuc. Sunt pentru a se furișa?

De fapt, cred că sunt doar foarte confortabile, Alec. Cauciucul scârțâie.

– Atunci, spune-mi ceva! A luat un pahar gol. Înclinându-l, îl ciocănește cu vârful gros al degetului. Am văzut oameni care fac *asta* – se dă în spectacol, privind meditativ la pahar în timp ce continuă să-l lovească – și am văzut oameni făcând *asta* – acum rotește degetul pe margine în același stil contemplativ. Dar n-am văzut pe

nimeni făcând *asta* – introduce un deget în pahar și-l mișcă înăuntru. Oare căuta resturi de otravă?

Vorbește serios? Copilul din Guinness nu a fost niciodată în viața lui atât de serios. Ei bine, presupun că, dacă asta căuta, ar fi băut deja otrava, sugerez eu. Dar el preferă să mă ignore.

Este o chestiune de amuzament că ghetetele din piele întoarsă ale lui Oldfield, cu talpă de cauciuc sau de alt fel, precum și umbrela strânsă, împinsă înaintea sa să pipăie drumul, au devenit trăsături esențiale pentru personajul George Smiley, așa cum l-a înfățișat Guinness, ca pe un spion bătrân și grăbit. N-am verificat butonii de curând, dar îmi amintesc că regizorul nostru îi considera o exagerare și l-a convins pe Guinness să-i schimbe cu ceva mai puțin tipător.

Cealaltă moștenire rămasă în urma prânzului nostru a fost mai puțin plăcută, deși mai creativă, artistic vorbind. Dezgustul lui Oldfield față de munca mea – și, bănuiesc, față de persoana mea – a lovit adânc în sufletul dramatic al lui Guinness și nu s-a dat înapoi de la a-mi aminti, când a simțit nevoia, să mă folosesc de sentimentul de vinovăție personală al lui George Smiley; sau, după cum îi plăcea să sugereze, de al meu.

★

În ultima sută de ani și nu numai, spionii noștri englezi au avut o relație tulbure și uneori hilară de dragoste și ură cu romancierii neascultători. La fel ca romancierii înșiși, își doresc imaginea, își doresc strălucirea, dar să nu le ceri să suporte batjocura sau recenziile negative. La începutul anilor 1900, scriitori de valori diferite, de la Erskine

Childers la William Le Queux și E. Phillips Oppenheim, au stârnit un val de mânie antigermană atât de profundă, n-ar fi fost o exagerare să spună că au asistat la nașterea unui serviciu de securitate organizat. Până atunci, se povestește că domnii nu citeau scrisorile altor domni; deși, în realitate, mulți domni o făceau. Odată cu războiul din 1914-1918, a apărut scriitorul Somerset Maugham, agent secret englez și, din câte se povestește, nu unul foarte bun. Când Winston Churchill s-a plâns că *Ashenden*¹ a încălcat Legea Informațiilor Secrete de Stat², Maugham, amenințat fiind de un scandal de homosexualitate, a pus pe foc paisprezece povestiri nepublicate și a amânat publicarea celorlalte până în 1928.

Compton Mackenzie, romancier, biograf și naționalist scoțian, a fost mai greu de intimidat. Trecut în rezervă în Primul Război Mondial fiindcă rămăsese invalid, s-a transferat la MI6 și a devenit șeful competent al contraspionajului englez în Grecia neutră. Cu toate astea, i se părea deseori că ordinele primite și superiorii săi erau absurzi și, așa cum fac scriitorii, se distra pe seama lor. În 1932, a fost judecat în baza Legii Informațiilor Secrete de Stat și amendat cu o sută de lire sterline pentru autobiografia *Greek Memories*³, o carte care, într-adevăr, era plină de indiscreții scandaloase. Departamentul de a-și fi învățat lecția, s-a răzbunat un an mai târziu cu satira *Water on the Brain*⁴. Am

¹ *Ashenden sau agentul britanic*, o colecție de povestiri aparținând lui W. Somerset Maugham, bazate pe experiența acestui ca spion. Personajul principal al acestor proze scurte este dramaturgul Ashenden, recrutat de serviciile secrete britanice. (n.red.)

² Mulțumiri pentru *Secret Service*, de Cristopher Andrew, publicată în 1985, de William Heinemann (n.a.)

³ Amintiri din Grecia (n.tr.)

⁴ Apă la creier (n.tr.)

auzit că în dosarul final al lui Mackenzie de la MI5 există o epistolă cu un scris enorm, adresată directorului general și semnată cu cerneala verde tradițională a șefului serviciilor secrete.

„Cel mai rău, îi scrie șeful tovarășului său de arme aflat de cealaltă parte a parcului St James, Mackenzie a dezvăluit simbolurile folosite în corespondența serviciului secret¹, *dintre care unele încă sunt folosite.*“ Probabil că fantoma lui Mackenzie își freacă palmele de bucurie.

Dar cred că cel mai cunoscut dezertor literar de la MI6 a fost Graham Greene, deși mă îndoiesc că știa cât de aproape a fost să-l urmeze pe Mackenzie la Tribunalul Old Bailey. Una dintre cele mai dragi amintiri de la sfârșitul anilor '50 este cafeaua băută cu avocatul de la MI5 la excelenta cantină a serviciului secret. Era un tip inofensiv, fumător de pipă, mai degrabă avocat de familie decât birocrat, dar în dimineața aceea, foarte tulburat. Pe biroul lui ajunsese un volum din *Omul nostru din Havana* și era pe la jumătatea cărții. Când i-am spus că îl invidiez pentru norocul lui, a oftat și a clătinat din cap. Tipul ăsta, Greene, a zis el, trebuia trimis în judecată. Folosind informații obținute în timpul războiului pe vremea când era ofițer MI6, a descris cu exactitate relația dintre șeful filialei dintr-o ambasadă engleză și un agent de teren. Trebuia să meargă la închisoare.

„Și e o carte bună, s-a plâns el. E o carte *al naibii* de bună! Și tocmai asta e problema.“

Am răsfoit ziarele căutând știri despre arestarea lui Greene, dar a rămas în libertate. Poate că șefii de la MI5 au

¹ Asemenea corespondențe începeau de obicei cu un cod de trei litere pentru filiala MI6, urmat de un număr care să denote membrul din filiala respectivă. (n.a.)

decis că, până la urmă, era mai bine, să râdă decât să plângă. Pentru actul lor de clemență, Greene i-a răsplătit douăzeci de ani mai târziu cu *Human Factor*¹, în care îi descria nu doar ca pe niște neghiobi, ci și ca pe niște criminali. Însă MI6 trebuie să-i fi trimis un semnal de avertizare. În prefața de la *Human Factor*, Grune are grijă să spună că nu a încălcat Legea Informațiilor Secrete de Stat. Căutați o ediție veche din *Our Man in Havana*² și veți găsi o declarație asemănătoare.

Dar istoria sugerează că, în cele din urmă, păcatele noastre sunt uitate. Mackenzie a ajuns cavaler, iar Greene a primit Ordinul de Merit.

– În noul dumneavoastră roman, domnule, mă ches-tionează un jurnalist american sânguincios, cineva afirmă despre personajul principal că nu ar fi devenit trădător dacă ar fi fost capabil să scrie. Îmi puteți spune, vă rog, ce s-ar fi ales de *dumneavoastră* dacă *dumneavoastră* nu ați fi fost capabil să scrieți?

Căutând un răspuns sigur la o întrebare periculoasă, mă întreb dacă serviciile noastre secrete nu ar trebui să fie recunoscătoare, de fapt, dezertorilor literari. Prin comparație cu ce probleme am fi putut provoca prin alte metode, scrisul pare inofensiv, ca o joacă de copii. Cât de mult și-or fi dorind bieții noștri spioni hărțuiți ca Edward Snowden să fi scris mai degrabă un roman!

★

Deci ce ar fi trebuit să-i răspund la acea petrecere diplomatică, fostului meu coleg supărat, care arăta de parcă

¹ *Factorul uman* (n.tr.)

² *Omul nostru din Havana*, Editura Polirom, 2005 (n.tr.)

era gata să mă pună la pământ? Nu are rost să spun că în unele cărți am descris serviciile de informații britanice drept o organizație mai competentă decât am cunoscut-o în viața reală. Sau că unul dintre ofițerii superiori a descris *The Spy Who Came in from the Cold* drept „singura afurisită de operațiune cu un agent dublu care a funcționat vreodată”. Sau că, descriind în roman, jocurile nostalgice de război ale unui departament britanic izolat, pasaj care l-a enervat atât de tare, poate am încercat ceva mai ambițios decât un simplu atac la adresa serviciului. Și Dumnezeu să mă ajute dacă aş susține că, pentru un romancier care se străduiește să cerceteze psihicul unei națiuni, serviciul secret nu ar fi un loc nerezonabil în care să caute. Aș fi culcat la pământ înainte să ajung la primul verb.

Cât despre faptul că serviciul lui nu poate răspunde, ei bine, aş zice că nu există nicăieri în lumea occidentală o agenție de spioni care să fi avut parte de un tratament mai binevoitor din partea presei noastre. *Cocoloșit* de abia dacă se apropie de adevăr. Sistemele noastre de cenzură, fie voluntare, fie impuse de legislația vagă și draconică, abilitățile noastre de a ne împrieteni cu măiestrie și supunerea colectivă a publicului britanic la supravegherea integrală, de o legalitate îndoielnică, sunt demne de a fi invidiate de orice agent secret din lumea liberă și neliberă.

Nu are sens să atrag atenția asupra numeroaselor memorii „aprobate” ale foștilor membri care înfățișează serviciul în hainele în care îi place acestuia să fie admirat; nici asupra „istoriilor oficiale” care acoperă cu un vâl iertător ticăloșiile făcute; sau asupra nenumăratelor articole inventate din ziarele noastre naționale care se nasc în urma

unor prânzuri mult mai prietenoase decât cel pe care l-am avut eu cu Maurice Oldfield.

Ce-ar fi să-i sugerez prietenului meu furios că un scriitor care tratează spionii profesioniști ca pe niște ființe umane supuse greșelii, la fel ca noi, ceilalți, îndeplinește un modest serviciu social – ba chiar, Doamne ajută, o funcție democratică, din moment ce, în Anglia, serviciile secrete încă sunt, de bine, de rău, casa spirituală a elitei noastre politice, sociale și industriale?

Căci asta este, dragul meu fost coleg, limita lipsei mele de loialitate. Și asta este, răposate Lord Healey, limita comunismului meu, ceea ce, dacă stau și mă gândesc, nu se poate spune despre tine în anii tinereții.

*

Este greu de redat, după o jumătate de secol, atmosfera de neîncredere care cuprindea coridoarele puterii secrete din Whitehall la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60. Aveam douăzeci și cinci de ani când, în 1956, am fost introdus oficial în MI5 ca ofițer junior. Dacă eram mai tânăr, spuneau ei, nu aș fi fost eligibil. Cinci, cum îl numeam noi, se mândrea cu maturitatea sa. Din păcate, toată maturitatea aceea nu l-a ferit de la a angaja indivizi precum Guy Burgess și Anthony Blunt, precum și pe ceilalți trădători nenorociți, ale căror nume rămân asemenea celor ale jucătorilor celebri de fotbal pe jumătate uitați în amintirea englezilor.

Intrasem în serviciu cu așteptări mari. Isprăvile mele în domeniu până la acea dată, oricât de banale erau, îmi deschiseseră apetitul. Ofițerii mei de caz fuseseră toți agreabili, eficienți și înțelegători. Confirmaseră faptul că aveam chemare și-mi reactivaseră simțul datoriei dureroase

de când eram elev la școala publică. În calitate de ofițer de informații în Serviciul Național trimis în Austria, rămăsesem uimit de civilii obscuri care apăreau periodic în tabăra noastră fără haz din Graz și-i insuflau un aer mistic care, din păcate, îi lipsea. Abia când am intrat în citadela lor am ajuns cu picioarele pe pământ.

Spionatul Partidului Comunist Britanic, aflat în stadiu de descompunere, având douăzeci și cinci de mii de membri, și care avea nevoie să fie ținut laolaltă de informatorii MI5, nu cadra cu aspirațiile mele. Era valabil și pentru standardele duble după care serviciul se îngrijea de ai săi. De bine, de rău, MI5 era arbitrul moral al vieții private a savanților și funcționarilor civili din Anglia. Conform procedurilor de validare de atunci, homosexualii și alte persoane despre care se credea că ar avea comportamente deviante erau considerați vulnerabili în fața șantajului și, prin urmare, excluși din munca secretă. Dar serviciul părea să fie destul de mulțumit să îi ignore pe homosexualii din propriile rânduri, iar directorul general coabita în mod deschis cu secretarul său în timpul săptămânii și cu soția în weekend, lăsând chiar instrucțiuni scrise pentru ofițerul din tura de noapte, în caz că suna soția și voia să știe unde este. Să îi ferească Dumnezeu însă pe dactilografa de la birou care avea fusta prea scurtă sau prea strâmtă ori pe ofițerul însurat care-i făcea ochi dulci!

În timp ce funcțiile superioare din serviciu erau ocupate de supraviețuitori îmbătrâniți ai glorioaselor zile din 1939-1945, rangurile de mijloc erau deținute de foști membri ai poliției coloniale și ofițeri districtuali rămași în urma Imperiului Britanic aflat în declin. Deși aveau experiență în stăpânirea băștinașilor insubordonați care îndrăzneau

să-și ceară țara înapoi, nu erau la fel de în largul lor când venea vorba să-și protejeze țara-mamă pe care de-abia dacă o cunoșteau. Clasele muncitoare britanice erau la fel de schimbătoare și necunoscute lor precum dervișii care se răsculasera cândva. Sindicatele muncitorești nu erau în ochii lor nimic altceva decât organizații comuniste de fațadă.

Între timp, tinerii vânători de spioni ca mine, dornici să își consolideze poziția, aveau ordin să nu-și piardă vremea căutându-i pe „ilegalii” controlați de sovietici, căci se știa din surse infailibile că asemenea spioni nu operau pe teritoriu britanic. N-am aflat niciodată cine știa asta și de la cine. Patru ani au fost de ajuns. În 1960 am cerut să fiu transferat la MI6 sau, după cum au spus angajatorii mei nemulțumiți, la „rahații ăia de dincolo de parc”.

Permiteți-mi totuși să recunosc că le sunt profund îndatorat celor de la MI5, o datorie de care nu mă pot achita cum se cuvine. Cea mai riguroasă instruire în scrierea de proză pe care am primit-o vreodată a venit nu de la vreun profesor de școală sau de la un universitar și, cu siguranță, nu de la vreo școală de scris. A venit de la ofițerii superiori cu educație clasică de la ultimul etaj din sediul MI5 de pe strada Curzon, Mayfair, care îmi citeau rapoartele cu o pedanterie veselă, reacționând cu dispreț la propozițiile mele dezlănate și adverbele nejustificate, notând pe marginile prozei mele nemuritoare comentarii precum *redundant* – *de omis* – *de justificat* – *neglijent* – *chiar asta vrei să spui?* Niciun editor pe care l-am întâlnit de atunci nu a fost atât de exigent sau a făcut comentarii atât de pertinente.

În primăvara anului 1961, terminasem cursul de instruire la MI6, care m-a „echipat” cu abilități de care nu am avut

niciodată nevoie și pe care le-am uitat repede. La ceremonia de final, șeful secției de instrucție a serviciului, un veteran robust cu tenul rozaliu, îmbrăcat în tweed, ne-a spus cu lacrimi în ochi că trebuia să mergem acasă și să așteptăm să primim ordine. Putea să dureze ceva timp. Motivul – pe care se jura că nu visase vreodată că va trebui să-l rostească – era că un ofițer cu vechime în serviciu, care se bucurase de încredere desăvârșită, fusese demascată ca agent sovietic dublu. Numele lui era George Blake.

Trădarea lui Blake rămâne, chiar și după standardele acelei vremi, colosală: fără exagerare, sute de agenți englezi – însuși Blake nu mai putea calcula cât de mulți – trădați; operațiuni audio secrete, considerate vitale pentru siguranța națională, cum ar fi tunelul audio de la Berlin – și nu numai – descoperite înainte de a fi lansate; și întreaga deconspirare a personalului MI6, a caselor de siguranță, a ordinelor de luptă și a avanposturilor de pe tot globul. Blake, un agent de teren foarte capabil pentru ambele tabere, era și în căutarea lui Dumnezeu și, până să fie demascată, se dedicase creștinismului, iudaismului și comunismului, în această ordine. Închis fiind la Wormwood Scrubs, de unde a reușit mai târziu o evadare spectaculoasă, le dădea lecții din Sfântul Coran celorlalți deținuți.

La doi ani după veștile tulburătoare despre trădarea lui George Blake, eram secretar (politic) adjunct la Ambasada Britanică din Bonn. Chemându-mă în biroul său într-o seară târziu, șeful filialei m-a anunțat, doar cu titlu informativ, ce avea să citească fiecare englez în ziarul de seară de a doua zi: Kim Philby, strălucitul fost șef al contraspionajului la MI6, luat cândva în considerare pentru funcția de șef al

serviciului, era și spion rus și, după cum aveam să aflăm treptat, făcea asta încă din 1937.

În cartea pe care o aveți în față veți citi mai târziu o descriere făcută de Nicholas Elliott, prietenul, confidentul și colegul lui Philby pe timp de război și de pace, a ultimei lor întâlniri în Beirut, întrevedere care a dus la mărturisirea parțială a lui Philby. S-ar putea să vă treacă prin gând că istorisirea celui amintit este, în mod misterios, insuficient de mânioasă și indignată. Motivul este foarte simplu. Spionii nu sunt polițiști, nu sunt nici realiști morali, cum le place să creadă că sunt. Dacă misiunea ta în viață este să îi câștigi pe trădători de partea ta, nu prea poți să te plângi când unul de-a tăi, chiar dacă l-ai iubit ca pe un frate ori un coleg îndrăgit și ai împărtășit cu el fiecare aspect al muncii tale secrete, se dovedește a fi câștigat de cealaltă tabără. A fost o lecție pe care am învățat-o înainte de a scrie *The Spy Who Came in from the Cold*. Când am ajuns să scriu *Tinker Tailor Soldier Spy*, lumina difuză a lui Kim Philby a fost cea care mi-a luminat calea.

Spionajul și scrisul romanelor merg mână în mână. Ambele necesită spirit de observație pentru greșelile omenești și numeroasele moduri de a trăda. Aceia dintre noi care au pătruns în cortul secret nu-l părăsesc niciodată cu adevărat. Dacă nu-i împărtășeam obiceiurile înainte de a intra acolo, o vom face apoi pentru tot restul vieții. Dovada nu trebuie căutată mai departe de Graham Greene și anecdota legată de jocul autoimpus de-a vulpile cu FBI. S-ar putea să fie povestită de unul dintre biografii săi necooperanți, dar e mai bine să nu se întreprindă cercetări.

De-a lungul vieții sale de mai târziu, Greene, romancier și fost spion, a fost convins că se afla pe lista neagră a FBI-ului

cu procomuniști subversivi. Și pe bună dreptate, date fiind numeroasele sale vizite în Uniunea Sovietică, loialitatea sa neclintită și fățișă față de prietenul și colegul său spion, Kim Philby, și încercările nereușite de a concilia cauza comunistă cu cea romano-catolică. După ce s-a construit Zidul Berlinului, Greene s-a lăsat fotografiat de partea nepotrivită a acestuia, spunând lumii că ar prefera să fie dincolo decât dincoace. Într-adevăr, aversiunea lui Greene față de Statele Unite și teama de consecințele declarațiilor radicale atinseseră asemenea culmi, încât insista ca orice întâlnire cu editorul său din SUA să aibă loc pe partea canadiană a graniței.

Într-o bună zi, a ajuns în poziția în care să ceară să-și vadă dosarul de la FBI. Conținea o singură însemnare: că se întovărășise cu balerina britanică și nestatornică din punct de vedere politic, Margot Fonteyn, pe când aceasta lupta pentru cauza pierdută a soțului ei paralizat și necredincios, Roberto Arias.

Spionatul nu m-a învățat ce înseamnă discreția. Eschivarea și înșelătoria erau arme necesare în copilăria mea. În adolescență, eram cu toții un fel de spioni, dar eu eram maestru. Când lumea secretă m-a solicitat, am avut sentimentul că mă întorc acasă. De ce s-a întâmplat așa este mai bine să rămână pentru capitolul de mai târziu, „Fiul Tatălui Autorului“.

2

Legile doctorului Globke

Afurisitul ăsta de Bonn era numele dat oraşului de tinerii diplomaţi englezi la începutul anilor '60, nu din lipsă de respect pentru staţiunea somnoroasă din Renania, reşedinţa prinţilor aleşi ai Sfântului Imperiu Roman şi locul de baştină al lui Ludwig van Beethoven, ci ca o reverenţă sceptică la adresa visurilor absurde ale gazdelor de a muta capitala germană mai sus, la Berlin, visuri pe care le împărtăşeam bucuroşi, dar siguri că nu se va întâmpla niciodată.

În 1961, Ambasada Britanică, o urâţenie industrială lăbărţată pe şoseaua dublă dintre Bonn şi Bad Godesberg, se lăuda cu trei sute de suflete, majoritatea lucrând de acasă şi nefiind angajaţi dintre localnici. Nici în ziua de azi nu-mi pot imagina ce făceam noi, ceilalţi, în atmosfera întunecată din Renania. Însă, pentru mine, cei trei ani petrecuţi la Bonn au adus nişte schimbări atât de mari, încât astăzi îl consider locul în care viaţa mea din trecut şi-a început declinul de neoprit, lăsând locul carierei de scriitor.

E adevărat că la Londra o editură a acceptat primul meu roman. Dar acesta şi-a făcut modesta apariţie abia la câteva luni de la sosirea la Bonn. Îmi amintesc că mergeam cu

mașina spre aeroportul din Köln într-o după-amiază umedă de duminică și am cumpărat ediții din ziarele englezești, apoi am parcat mașina și m-am așezat pe o bancă retrasă din Bonn și le-am citit singur. Criticii erau blajini, deși nu chiar atât de entuziasmați pe cât sperasem. Îl acceptau pe George Smiley. Și, deodată, asta a fost tot.

Probabil că toți scriitorii, în orice etapă a vieții lor, tind să simtă acest lucru: săptămânile și lunile de neliniște și de drumuri greșite; prețiosul exemplar dactilografiat; entuziasmul ritualic al agentului și al editorului; corectura; marile speranțe; neliniștea pe măsură ce se apropie Ziua cea Mare; recenziile și apoi, brusc, totul se termină. Ai scris o carte în urmă cu un an, ce mai stai degeaba în loc să scrii ceva nou?

Ei bine, eu *scriam* ceva nou.

Începusem un roman a cărui acțiune se petrecea într-o școală publică. Drept fundal foloseam Sherborn, unde am fost elev, și Eton, unde am fost institutor. S-a vehiculat că aș fi început să lucrez la roman încă de când predam la Eton, dar nu-mi amintesc să fi făcut asta.

Trezindu-mă la o oră inumană înainte de a pleca la ambasadă, am terminat romanul în scurt timp și l-am trimis. Așadar, încă o dată, am terminat treaba – numai că eram hotărât ca data viitoare să creez ceva mai îndrăzneț. Aveam să scriu despre lumea de la ușa mea.

✱

Mă aflam la post de un an, iar misiunea mea acoperea toată Germania de Vest și îmi oferea acces și libertate nelimitată de mișcare. Ca unul dintre susținătorii-călători din ambasadă ai intrării Angliei pe Piața Comună, mă puteam autoinvita

în primărie, în societăți politice și în saloanele primarilor din orice loc din Germania de Vest. Datorită îndârjirii acestei țări de a părea o societate democratică, toate ușile erau deschise pentru un tânăr diplomat curios. Puteam să stau toată ziua la galeria diplomatică din Bundestag, să iau prânzul în compania consilierilor și a jurnaliștilor din parlament. Puteam să bat la ușa ministerelor, să particip la mitinguri de protest și seminare elevate în weekend despre cultură și sufletul german, încercând totodată să înțeleg, la cincisprezece ani după prăbușirea celui de-al Treilea Reich, unde se termina Germania veche și unde începea cea nouă. În 1961, nu era deloc ușor. Cel puțin, nu era pentru mine.

Un dicton atribuit cancelarului Konrad Adenauer, poreclit „Bătrânul“, care a rămas în funcție de la înființarea Germaniei de Vest, în 1949, până în 1963, a rezumat frumos problema: „Nu arunci apa murdară dacă nu ai alta curată“. Se presupune că era o aluzie la doctorul Hans Josef Maria Globke, eminență cenușie în materie de siguranță națională și cam orice altceva. Istoricul lui Globke era impresionant chiar și după standardele naziste. Cu mult timp înainte de acapararea puterii de către Hitler, ieșise în evidență prin crearea legilor antisemite pentru guvernul prusac.

Doi ani mai târziu, sub conducerea noului Führer, a redactat Legea Nürnberg, retrăgând cetățenia germană evreilor și, în scopul identificării, cerându-le să introducă în numele lor cuvintele *Sara* sau *Israel*. Cei care nu erau evrei, dar erau căsătoriți cu evrei au primit ordin să scape de soți sau soții. În slujba lui Adolf Eichmann, de la Biroul Nazist pentru Probleme Evreiești, a scris o nouă lege pentru Protecția Sângelui German și a Onoarei Germane, care a dat semnalul pentru debutul Holocaustului.

Simultan, presupun că, datorită catolicismului său înflăcărat, Globke s-a străduit să-și asigure locul în grupurile de rezistență antinazistă de dreapta: atât de mult, încât a fost luat în considerare pentru o funcție importantă în cazul în care complotiștii reușeau să scape de Hitler. Și poate că așa a reușit, după ce s-a terminat războiul, să evite încercările slabe făcute de Aliați de a-l judeca. Adenauer era hotărât să-l aibă pe Globke alături. Englezii nu i-au stat în cale lui Globke.

Așa s-a întâmplat ca, în 1951, la doar șase ani de la sfârșitul războiului și doi ani după înființarea Germaniei de Vest ca stat, doctorul Hans Globke să înainteze în numele foștilor și actualilor colegi naziști o lege care rămâne și astăzi de neconceput. Conform Noii Legi a lui Globke, cum o voi numi, funcționarilor civili din regimul lui Hitler, a căror carieră fusese întreruptă de circumstanțe pe care nu le-au putut controla, avea să li se restituie plata integral, plata din urmă și drepturile de pensie pe care le-ar fi primit dacă al Doilea Război Mondial nu ar fi avut loc sau dacă l-ar fi câștigat Germania. Pe scurt, urmau să aibă dreptul la promovare dacă și-ar fi continuat carierele fără deranjul provocat de victoria Aliaților.

Efectul a fost imediat. Vechea gardă nazistă s-a agățat de slujbele bine plătite. Generația tânără și nepătată a fost consemnată să-și ducă viața la un etaj inferior.

★

Acum intră în scenă doctorul Johannes Ullrich, erudit, arhivist și iubitor de Bach, de vin roșu bun și de istoria militară a Prusiei. În aprilie 1945, cu câteva zile înainte de capitularea necondiționată a comandantului militar al

Berlinului în fața rușilor, Ullrich făcea ce făcuse în ultimii zece ani: trudea pe post de custode și arhivist junior la Arhiva Imperială Prusacă din cadrul Ministerului de Externe German din Wilhelmstrasse. După desființarea Regatului Prusiei în 1918, niciun document care trecea prin mâinile lui nu avea mai puțin de douăzeci și șapte de ani.

Nu am văzut nicio fotografie din tinerețe cu Johannes, așa cum l-am cunoscut eu, dar mi-l imaginez ca pe un tip destul de athletic, îmbrăcat sobru, în costume cu guler țepăn dintr-o epocă de mult apusă, în care își ducea viața spirituală. Când Hitler a ajuns la putere, a fost îndemnat de trei ori de superiorii lui să se alăture Partidului Nazist și de trei ori a refuzat. Așadar, a rămas arhivist junior până când, în primăvara anului 1945, Armata Roșie a generalului Jukov a ajuns pe Wilhelmstrasse. Trupele sovietice care intrau în Berlin nu erau interesate de prizonieri, însă Ministerul German de Externe promitea să aibă câțiva valoroși, precum și documente naziste compromițătoare.

Ceea ce a făcut atunci Johannes cu rușii la ușă a devenit legendar. A învelit documentele din Arhiva Imperială în bucăți de mușama, le-a încărcat într-o roabă și, ignorând torentul de gloanțe trase cu arme de calibru mic, mortiere și grenade, le-a cărat pe o porțiune de pământ moale, le-a îngropat și s-a întors la post tocmai la timp pentru a fi luat prizonier.

Cazul împotriva lui a fost, după standardele justiției militare sovietice, irefutabil. Ca păstrător al dosarelor naziste, era, prin definiție, un agent al agresiunii fasciste. Din cei zece ani petrecuți în închisorile siberiene, șase au fost la izolare, iar restul, într-o celulă comună pentru

criminali nebuni, ale căror manierisme a învățat să le imite ca să supraviețuiască.

În 1955, a fost eliberat în urma unei înțelegeri de repatriere a prizonierilor. Primul lucru pe care l-a făcut când s-a întors la Berlin a fost să conducă o echipă de căutare a locului unde îngropase arhiva și să supravegheze excavarea. Apoi s-a retras pentru recuperare.

*

Să ne întoarcem la Noua Lege a lui Globke.

Ce drepturi nu i se cuveneau acestui funcționar civil loial din perioada nazistă, acestei victime a brutalității bolșevice? Nu contează faptul că a refuzat de trei ori să se alătore partidului. Nici că detesta tot ceea ce însemna nazismul și că acest lucru îl făcuse să pătrundă mai adânc în trecutul imperial al Prusiei. Mai bine întrebați-vă: pe ce culmi ar fi putut urca acest tânăr arhivist cu recomandări academice strălucite dacă al Treilea Reich ar fi fost biruitor?

Se considera că Johannes Ullrich, care timp de zece ani nu văzuse nimic altceva decât pereții unei celule din Siberia, ar fi petrecut toată perioada de încarcerare dorindu-și să ajungă diplomat. Prin urmare, avea dreptul de a primi creșteri salariale corespunzătoare promovării pe care ar fi obținut-o, inclusiv plăți din urmă, bonusuri, drepturi de pensie și – în mod sigur, cel mai dorit beneficiu în orice serviciu civil – spațiu de birou pe măsura statutului său. A, și cel puțin un an de concediu plătit.

În timpul recuperării, Johannes a citit intens despre istoria Prusiei. Și-a redescoperit dragostea pentru vinul roșu și s-a căsătorit cu o traducătoare belgiană încântător de amuzantă care îl adora. În cele din urmă, a venit și ziua în

care nu a mai rezistat chemării datoriei, o parte integrantă a sufletului său de prusac. Și-a pus costumul nou, soția l-a ajutat să-și aranjeze cravata și l-a condus la Ministerul de Externe, care nu mai era pe Wilhelmstrasse în Berlin, ci în Bonn. Un îngrijitor l-a condus în camera lui. Nu *cameră*, a protestat el, ci *apartament de stat*, cu un birou întins pe trei acri pe care putea să jure că l-a creat Albert Speer. Herr Doctor Johannes Ullrich, fie că-i plăcea, fie că nu, a devenit din acel moment reprezentant senior al Serviciului Extern al Germaniei de Vest.

*

Ca să-l vedeți pe Johannes în toată splendoarea, așa cum am avut eu norocul să-l văd de câteva ori, trebuie să vă imaginați un bărbat viguros de cincizeci de ani, adus de spate, permanent în mișcare, încât parcă-l și vezi plimbându-se prin celula din Siberia. Acum îți aruncă o privire iscoditoare peste umăr, în caz că devine prea obositor. Acum își dă ochii neliniștiți peste cap, îngrozit de propria purtare, scoate un hohot de râs și face din nou o tură prin cameră dând din mâini. Dar nu e nebun, cum erau bieții prizonieri alături de care a stat închis în Siberia. Este incredibil, insuportabil de sănătos, iar nebunia nu este nici de data asta în el, ci în jurul lui.

Mai întâi, fiecare aspect al apartamentului de stat a fost gândit în detaliu pentru a-i ului pe oaspeții la cină în sediul diplomatic închiriat de mine în Königswinter pe Rin: un Bundesadler imaginar, vulturul negru cu capul întors într-o parte și ghearele roșii, care îl privește încruntat de pe perete – imită pentru noi căutătura disprețuitoare peste

umărul drept –, setul de ambasador cu călimara și suportul de stilou din argint.

Apoi, deschizând un sertar imaginar al biroului de trei acri făcut de Albert Speer, scoate pentru noi agenda telefonică internă și confidențială a Ministerului de Externe al Germaniei de Vest, legată, după cum ne spune, în piele de vițel de cea mai bună calitate. Ne-o arată cu mâinile goale și capul plecat în mod pios, mirosind pielea și dând ochii peste cap în privința calității.

Acum o deschide. Foarte încet. Fiecare reconstituire este ca un exorcism pentru el, o purificare coregrafiată a ceea ce i-a dat prin minte prima dată când a văzut lista cu nume uitându-se la el. Sunt aceleași nume de aristocrați și aceiași proprietari care și-au câștigat emblemele diplomatice sub conducerea ridicolului Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe care, din celula morții de la Nürnberg, a continuat să-și declare dragostea pentru Adolf Hitler.

Poate că acum sunt niște diplomați mai buni, aceste nume nobile. Poate că sunt susținători pocăiți ai democrației. Poate că, la fel ca Globke, au ajuns la o înțelegere cu vreun grup antinazist în ziua în care a căzut Hitler. Însă Johannes nu are dispoziția necesară să-și vadă colegii în lumina asta binevoitoare. Urmărit încă de micul nostru grup, se prăbușește într-un fotoliu și ia o gură din vinul roșu bun pe care l-am adus în onoarea lui de la economatul de unde noi, diplomații, ne facem cumpărăturile privilegiate. Ne arată că asta a făcut în dimineața aceea în apartamentul de stat, după ce a văzut prima dată agenda telefonică internă și confidențială a Ministerului de Externe al Germaniei de Vest: cum s-a lăsat într-un fotoliu de piele cu agenda deschisă în mână, cum a citit pe îndelete fiecare nume

măreț, de la stânga la dreapta, încet, fiecare *von* și *zu*. Privim cum face ochii mari și mișcă buzele. Se uită la peretele meu. Așa m-am uitat la peretele din apartamentul meu de stat, ne spune. Așa m-am uitat la peretele închisorii din Siberia.

Sare din fotoliul meu sau, mai bine zis, fotoliul din apartament. Se întoarce la biroul de trei acri făcut de Albert Speer, chiar dacă e doar un bufet șubred din mahon lângă ușa de sticlă care dă în grădină. Pune agenda pe birou și o turtește cu palmele. Pe bufetul meu șubred nu e telefon, dar el ridică receptorul imaginar și, cu ajutorul arătătorului de la cealaltă mână, citește primul număr din agendă. Auzim zornăitul *zup-zup* al unui telefon intern. Este Johannes, care face *zup-zup* pe nas. Îi vedem spatele lat arcuindu-se și înțepenind și-i auzim călcâiele lipindu-se cu un pocnet în stilul prusac recunoscut. Auzim tonul militar răstit, suficient de tare să-mi scoale copiii adormiți la etaj:

Heil Hitler, Herr Baron! Hier Ullrich! Ich möchte mich zurüch-melden! – Heil Hitler! Aici Ullrich! Vreau să mă prezint înapoi la datorie!

★

Nu aș vrea să las impresia că am petrecut cei trei ani ca diplomat în Germania tunând și fulgerând despre naziști bătrâni în funcții înalte într-o vreme în care energia serviciului meu era îndreptată către promovarea comerțului britanic și lupta împotriva comunismului. Dacă am tunat și fulgerat în privința naziștilor bătrâni – care nu erau, de fapt, atât de bătrâni, dat fiind că în 1960 eram doar la jumătate de generație distanță de Hitler – atunci am făcut-o pentru că mă identificam cu nemții de vârsta mea care, ca să pătrundă

în pătura socială dorită, trebuiau să se poarte frumos cu oamenii care luaseră parte la ruinarea țării lor.

Cum trebuie să fie, mă întrebam, pentru un tânăr cu aspirații politice să știe că în rândurile superioare ale partidului său se aflau asemenea stele precum Ernst Achenbach, care, ca funcționar senior la Ambasada Germană din Paris în timpul Ocupației, supervizase personal deportarea în masă a evreilor francezi la Auschwitz? Și francezii, și americanii au încercat să-l aducă în instanță, dar Achenbach era avocat de meserie și își asigurase un fel de dispensă misterioasă. Așadar, în loc să fie adus pe sus la tribunalul de la Nürnberg, și-a înființat propria firmă bănoasă de avocatură, apărându-i pe cei acuzați de infracțiuni identice cu cele comise de el. Cum reacționa tânărul meu politician neamț la faptul că Achenbach îi îndruma cariera? Înghițea gălușca și zâmbea?

Printre toate celelalte preocupări avute în perioada petrecută la Bonn și apoi la Hamburg, trecutul nebiruit al Germaniei refuza să-mi dea pace. În sinea mea, nu am cedat niciodată corectitudinii politice de atunci, deși mă conformam la suprafață. În acest sens, presupun că m-am purtat ca majoritatea nemților în timpul războiului din 1939-1945.

Dar subiectul nu m-a lăsat în pace nici după ce am plecat din Germania. Romanul *The Spy Who Came in from the Cold* fiind de mult publicat, m-am întors la Hamburg și am căutat un pediatru neamț acuzat că luase parte la programul nazist de eutanasiere menit să scape națiunea ariană de gurile în plus. S-a dovedit că tot cazul împotriva lui fusese născocit de un rival gelos și nu avea nicio bază. Am fost pedepsit cum se cuvine. În același an, 1964, am vizitat orașul Ludwigsburg ca să discut cu Erwin Schüle,

directorul Centrului de Investigație a Crimelor Național-Socialiștilor din Baden-Württemberg. Căutam genul de poveste care a devenit mai târziu *A Small Town in Germany*, însă nu apucasem să folosesc Ambasada Britanică din Bonn ca fundal. Eram încă prea marcat de experiența aceea.

Erwin Schüle s-a dovedit a fi exact cum părea: cumsecade, cinstit, devotat muncii sale. La fel și personalul său, format din vreo șase avocați tineri și palizi. Fiecare în ungherul său petrecea zile lungi analizând probe oribile extrase din dosarele naziste și declarațiile succinte ale martorilor. Scopul lor era să atribuie atrocitățile indivizilor care puteau fi dați în judecată, nu unităților militare care nu puteau fi judecate. Îngenunchind în fața unui țarc cu nisip pentru copii, așezau figurine de jucărie marcate cu câte un număr. Pe un rând se aflau soldați de jucărie în uniformă cu arme în mână. Pe alt rând erau bărbați, femei și copii de jucărie în haine de zi cu zi. Printre ei pe nisip se afla un mic șanț care să indice groapa comună care aștepta să se umple.

Într-o seară, Schüle și soția lui m-au primit la cină pe balconul casei lor de pe o coastă de deal împădurit. Schüle vorbea cu pasiune despre munca lui. Era o vocație, spunea el. Era o necesitate istorică. Ne-am înțeles să ne reîntâlnim în curând, dar n-am reușit. În februarie, anul următor, Schüle a coborât din avion la Varșovia. Fusesse invitat să cerceteze niște dosare naziste recent descoperite. În loc de asta, a fost întâmpinat de un facsimil mărit al carnetului de membru al Partidului Nazist. În același timp, guvernul sovietic a lansat propriul șir de acuzații împotriva lui, inclusiv afirmația că în timp ce era soldat pe frontul rusesc, împușcase mortal, cu pistolul, doi civili ruși și violase o rusoaică. Și de această dată acuzațiile s-au dovedit nefondate.

Lecția învățată? Cu cât cauți mai mult absolutul, cu atât sunt șanse mai mici să îl găsești. Cred că Schüle, până am apucat eu să-l cunosc, devenise un om cumsecade. Dar trebuia să-și accepte trecutul și, indiferent despre orice ar fi fost vorba, să-i facă față. A fost unul dintre interesele mele stăruitoare modul în care nemții din generația lui au făcut asta. Când a început în Germania era Baader-Meinhof, eu, unul, nu m-am mirat. Pentru mulți nemți tineri, trecutul părinților lor fusese îngropat sau negat sau, pur și simplu, eliminat din realitate prin minciuni. Într-o bună zi, ceva trebuia să dea pe dinafară și exact așa s-a întâmplat. Și nu au dat pe dinafară doar câteva „elemente gălăgioase“. Așa a apărut o generație întreagă de fii și fiice frustrate din clasa de mijloc, care au intrat în luptă în vârful picioarelor și le-au oferit teroriștilor din prima linie sprijin moral și logistic.

S-ar fi putut întâmpla așa ceva în Anglia? Am încetat de mult să ne comparăm cu Germania. Poate că nu mai îndrăznim. Ridicarea Germaniei moderne ca putere democratică, încrezătoare în forțele proprii și neagresivă – ca să nu mai vorbim de exemplul umanitar pe care l-a oferit – este o doctorie prea amară pentru noi, englezii. Este o tristețe pe care am regretat-o prea mult timp.

3

Vizită oficială

Una dintre îndatoririle mele mai agreabile pe când lucram la Ambasada Britanică din Bonn la începutul anilor '60 era să însoțesc sau, după cum spun nemții, să „fiu escorta“ delegațiilor de nemți tineri și promițători în Anglia ca să învețe metodele noastre democratice și – atât de mândră ne era speranța – să le imite. Cei mai mulți dintre ei erau parlamentari aleși pentru prima dată sau jurnaliști politici în ascensiune, unii foarte inteligenți și toți, după cum abia acum îmi amintesc, erau bărbați.

În medie, turul dura o săptămână: plecare de pe aeroportul din Köln duminică seara cu zborul BEA, alocuțiune de întâmpinare din partea reprezentantului Ministerului de Externe sau al Consiliului Britanic, întoarcere în sâmbăta următoare. În cinci zile aglomerate, oaspeții vizitau ambele camere ale parlamentului; participau la sesiunea de întrebări din Camera Comunelor; vizitau Înalta Curte de Justiție și poate și sediul BBC; erau primiți de miniștri și lideri ai opoziției de un grad stabilit, pe de o parte, de statutul delegaților și, pe de altă parte, de cheful gazdelor; și admirau frumusețile rustice ale Angliei

(Castelul Windsor, Runnymede ca să vadă Magna Carta, orașelul tipic englez Woodstock în Oxfordshire).

Seara, aveau de ales între a merge la teatru și a-și vedea de interesele personale, prin care se înțelegea – vedeți broșura cu informații dată de Consiliul Britanic – că delegații de apartenență catolică sau luterană se întovărășeau cu alții de aceeași religie, socialiștii cu tovarășii de arme laburiști, iar cei cu interese personale specializate, cum ar fi economiile aflate în creștere din Lumea a treia, stăteau de vorbă cu omologii lor britanici. Pentru alte informații și solicitări, vă rog să nu ezitați să consultați ghidul și interpretul, adică pe mine.

Și nici că au ezitat. Așa am ajuns ca la ora unsprezece într-o seară caldă de duminică, într-un hotel din West End, să fiu la recepție cu o bancnotă de zece lire în mână și cu șase parlamentari nemți, tineri și odihniți, care se aplecau peste umărul meu și cereau companie feminină. Erau în Anglia de vreo patru ore, majoritatea pentru prima dată. Cunoștințele lor despre Londra se rezumau la atât: era o nebunie, iar ei erau hotărâți să fie la fel de nebuni. Până în acel moment, un sergent de la Scotland Yard pe care îl cunoșteam ne recomandase un club de noapte de pe Bond Street, unde „fetele erau cinstite și nu te trăgeau pe sfoară”. Două taxiuri negre ne aduseseră în grabă la ușa localului. Ușile erau încuiate cu lacăte și nu se vedea nicio lumină. Sergentul uitase că pe vremea aceea existau legi care cereau ca duminica să se închidă cluburile. Acum, speranțele oaspeților mei fiind spulberate, apelam la recepționar ca la o ultimă opțiune, iar el, pentru zece lire, nu ne-a dezamăgit.

„Pe la jumătatea Curzon Street pe partea stângă, domnule, este o lumină albastră la fereastră și scrie *Aici – lecții de franceză*. Dacă lumina e stinsă înseamnă că fetele

sunt ocupate. Dacă nu e stinsă înseamnă că e deschis. Dar să fiți discreți.”

Să-i însoțesc pe protejații mei până la capăt sau să-i las să-și vadă de plăcerile lor? Aveau sângele fierbântat. Vorbeau prea puțin engleză, iar germana lor nu era tocmai discretă. Lumina albastră nu era stinsă. Avea o fluorescență ciudată și insinuantă și părea să fie singura lumină de pe stradă. O alee scurtă de grădină ducea la ușa de la intrare. Pe soneria iluminată scria „Apasă”. Ignorând sfatul recepționarului, delegații mei nu erau deloc discreți. Am apăsat pe buton. Ne-a deschis o femeie masivă, de vârstă mijlocie, cu capot alb și batic pe cap.

– Da? a întrebat ea nemulțumită, de parcă o trezisem din somn.

Era cât pe ce să-mi cer iertare că o deranjasem, dar un parlamentar care reprezenta o regiune la vest de Frankfurt mi-a luat-o înainte.

– Suntem nemți și vrem să învățăm franceză! a strigat el în cea mai bună engleză de care era capabil, în strigătele încurajatoare ale tovarășilor săi.

Gazda noastră părea de neclintit.

– Cinci lire de fiecare pentru un moment scurt și câte unul pe rând, a zis ea cu severitatea unei doamne respectabile de la școala secundară.

Când să-i las pe delegații mei să-și caute de interesele deosebite, am observat doi polițiști în uniformă, unul tânăr și unul în vârstă, care veneau spre noi pe caldarâm. Eu purtam o jachetă neagră și pantaloni în dungi.

– Sunt de la Ministerul de Externe. Acești domni sunt invitații mei oficiali.

– Mai puțină gălăgie, a spus cel mai în vârstă și au trecut amândoi liniștiți mai departe.

4

Cu degetul pe trăgaci

Cel mai impresionant dintre politicienii pe care i-am escortat în Anglia în cei trei ani la Ambasada Britanică din Bonn a fost Fritz Erler, în 1963, autoritatea principală din Partidul Social Democrat German în privința politicii externe și de apărare, considerat de majoritatea ca fiind viitorul cancelar al Germaniei de Vest. De asemenea, din câte știam în urma dezbaterilor din Bundestag, era și un opozant dur și șiret atât al cancelarului Adenauer, cât și al ministrului Apărării, Franz Josef Strauss. Dat fiind că în sinea mea îi disprețuiam pe cei doi la fel de mult pe cât părea și Erler s-o facă, m-am bucurat de două ori mai mult când am fost trimis să-l însoțesc într-o vizită la Londra, unde urma să aibă discuții cu parlamentari britanici de toate facturile, inclusiv cu liderul laburist Harold Wilson și prim-ministrul Harold Macmillan.

Cea mai presantă problemă a momentului era degetul pe care Germania îl ținea pe trăgaci: câtă influență trebuia să aibă guvernul de la Bonn în privința deciziei de a lansa rachete americane din bazele din Germania de Vest în cazul unui război nuclear? Era subiectul pe care Erler îl discutasese

de curând la Washington cu președintele Kennedy și Robert MacNamara, secretarul Apărării. Misiunea mea, dată de ambasadă, era să-l însoțesc pe toată perioada șederii sale în Anglia și să mă fac util, în general, ca secretar particular, om de încredere și interpret. Deși Erler, care nu era prost deloc, vorbea engleză mai bine decât lăsa să se înțeleagă, îi plăcea să aibă timpul de gândire oferit de procesul de interpretare și a rămas inflexibil când i s-a spus că nu eram interpret de profesie. Călătoria urma să dureze zece zile, iar programul era încărcat. Ministerul de Externe îl cazase într-un apartament la hotelul Savoy, iar mie îmi rezervase o cameră pe același coridor, la câteva uși distanță.

În fiecare dimineață la ora cinci cumpăram ziarele de la un vânzător ambulant din zona Strand și, în timp ce aspiratoarele de la Savoy îmi șuierau în urechi, mă așezam în holul hotelului și însemnam orice știre sau comentariu pe care consideram că Erler ar trebui să le știe înainte de întâlnirile din ziua respectivă. Apoi le lăsam pe podea în fața ușii lui, mă întorceam în camera mea și așteptam semnalul pentru întrevvedere de dimineață care începea la șapte fix.

Mergând în pas săltat alături de mine, cu bereta și haina de ploaie negre, Erler părea un personaj auster și lipsit de umor, dar eu știam că niciunul dintre aceste lucruri nu era adevărat. Mergeam într-o anumită direcție timp de zece minute, în fiecare dimineață pe alt traseu. Apoi se oprea, se întorcea pe călcâie și, cu capul plecat, mâinile la spate și ochii ațintiți asupra pavajului, înșira numele magazinelor și plăcuțele de alamă pe lângă care trecuserăm, iar eu verificam dacă erau corecte. Era un exercițiu de disciplină mintală, mi-a explicat el după vreo două asemenea drumuri, pe care

îl învățase în lagărul de concentrare de la Dachau. Cu puțin timp înainte de începerea războiului, fusese condamnat la zece ani de închisoare pentru „plănuierea unei înalte trădări“ împotriva guvernului nazist. În 1945, în timpul unuia dintre celebrele marșuri forțate ale prizonierilor de la Dachau, a reușit să scape și să rămână ascuns în Bavaria până la capitularea Germaniei.

Exercițiul de disciplină mentală funcționase, evident, fiindcă nu-mi amintesc să fi greșit un singur nume de magazin sau vreo plăcuță de alamă.

*

Întâlnirile noastre în următoarele zece zile au fost un tur de forță cu cei grozavi, buni și nu prea buni de la Westminster. Am o amintire vizuală a chipurilor de la masă și una auditivă a anumitor voci. Cea a lui Harold Wilson mi s-a părut deosebit de deranjantă. Cum nu aveam detașarea unui interpret profesionist, eram mult prea interesat de manierismele vocale și fizice ale subiecților mei. Îmi amintesc mai ales de pipa neapinsă a lui Wilson și de modul teatral în care o folosea ca pe o piesă de recuzită. Cât despre esența acelor dialoguri la nivel așa-zis înalt, nu-mi amintesc nimic. Interlocutorii noștri păreau să înțeleagă problemele de apărare la fel de puțin ca mine, ceea ce a fost un noroc, căci, cu toate că mă pregătisem cu o listă de termeni tehnici din vocabularul macabru al DRA (Distrugerea Reciprocă Asigurată), erau la fel de neinteligibili pentru mine în engleză pe cât erau și în germană. Dar nu cred că a fost nevoie vreodată să-i folosesc, iar azi nici nu i-aș mai recunoaște.

O singură întrevvedere mi-a rămas permanent fixată în memorie, vizual, auditiv și în esență, iar aceea a fost apogeul turneului nostru de zece zile: așa-zisul viitor cancelar Fritz Erler l-a întâlnit pe amenințătorul prim-ministru al Marii Britanii, Harold Macmillan, în Downing Street 10.

*

Suntem la jumătatea lui septembrie, în 1963. În luna martie a aceluiași an, ministrul de Război John Profumo făcuse declarația personală în Camera Comunelor prin care nega orice asociere inadecvată cu domnișoara Christine Keeler, o angajată a unui club de noapte din Anglia care trăia sub protecția lui Stephen Ward, un osteopat londonez la modă. Faptul că un ministru de Război căsătorit avea o amantă era un lucru condamnabil, dar nu nemaiauzit. Faptul că o împărțea, după cum susținea Keeler, cu atașatul naval al Ambasadei Sovietice din Londra era exagerat. Țapul ispășitor a fost osteopatul ghinionist, Stephen Ward, care, după un proces inventat, s-a sinucis fără să mai aștepte verdictul. În iunie, Profumo demisionase deja din guvern și din parlament. În octombrie, a demisionat și Macmillan, spunând că era bolnav. Întâlnirea lui cu Erler a avut loc în septembrie, cu câteva săptămâni înainte să se dea bătut.

Am ajuns târziu în Downing Street 10, ceea ce nu e niciodată un început bun. Mașina de la guvern care fusese trimisă după noi nu a mai sosit și m-am trezit în mijlocul drumului în haina mea neagră și pantalonii în dungi, obligând un șofer aflat în trecere să se oprească și rugându-l să ne ducă în Downing Street 10 cât mai repede posibil. Firește, șoferul, un tânăr îmbrăcat în costum și cu o pasageră alături, a crezut că sunt nebun. Însă pasagera

l-a certat. „Haide, ia-i! Altfel întârzie“, a spus ea, iar tânărul și-a mușcat buza, a înghițit în sec și a făcut cum i s-a spus. Ne-am urcat în spate, Erler i-a dat tânărului cartea sa de vizită, spunându-i să vină oricând în vizită la Bonn. Dar tot am ajuns cu zece minute întârziere.

Conduși la Macmillan, ne-am scuzat și am luat loc. Acesta stătea nemișcat la birou, cu mâinile acoperite de pete hepatice la vedere. Lângă el se afla secretarul său particular, Philip de Zulueta, membru în Garda Galeză și, în curând, cavaler al ținutului. Erler și-a exprimat în germană regretul că mașina întârziase. Am reluat și eu în engleză. Sub mâinile prim-ministrului se afla o plăcuță de sticlă și, dedesubt, cu litere destul de mari pentru a fi citite invers, un dosar ministerial cu un curriculum vitae al lui Erler. Cuvântul *Dachau* era scris cu litere mari. Când a vorbit Macmillan, mâinile lui s-au plimbat pe sticlă de parcă citea în Braille. Pronunția lui aristocrată, perfect surprinsă de Peter Cook în satira *Beyond the Fringe*¹, suna ca un disc vechi de gramofon care mergea la viteză foarte mică. Un șir de lacrimi de neoprit se scurgea din colțul ochiului drept, cobora la vale și prelingea pe sub gulerul cămășii.

După câteva politețuri de bun venit, spuse cu farmecul șovăielnic în stil edwardian – aveți condiții confortabile? au grijă de dumneavoastră? v-au pus la dispoziție oamenii potriviți cu care să stați de vorbă? – Macmillan l-a întrebat cu o curiozitate fâțișă despre ce venise să discute, o întrebare care l-a luat cel puțin prin surprindere pe interlocutorul său.

– *Verteidigung*, a răspuns el.

Apărare.

¹ *Dincolo de limite* (n.tr.)

Astfel informat, Macmillan și-a consultat dosarul și pot doar să presupun că, la fel ca în cazul meu, cuvântul *Dachau* i-a atras atenția, căci s-a mai luminat.

– Ei bine, Herr Erler, a declarat el cu un puseu subit de energie. *Dumneavoastră* ați suferit în al *Doilea* Război Mondial, iar *eu* am suferit în *Primul* Război Mondial.

Pauză pentru traducerea inutilă făcută de mine.

Încă un schimb de politețuri. Erler este familist? Da, a încuviințat Erler, este familist. Am tradus de îndată. La cererea lui Macmillan, a înșirat numele copiilor și a adăugat faptul că soția lui era, de asemenea, implicată în politică. Am tradus și asta.

– Și ați stat de vorbă cu *experții în apărare* din America, așa mi s-a spus, a continuat Macmillan pe un ton glumeț, care se voia a fi mirat, după încă o examinare a literelor mari de sub foaia de sticlă.

– *Ja*.

Da.

– Și aveți *experți în apărare* și în partidul dumneavoastră? a întrebat Macmillan ca de la un demnitar chinuit la altul.

– *Ja*, a răspuns Erler mai tăios decât mi-aș fi dorit.

Da.

Pauză. M-am uitat la Zulueta, încercând să-i obțin ajutorul. Nu am avut ce să obțin. După o săptămână în apropierea lui Erler, ajunseseam să cunosc foarte bine nerăbdarea lui când dialogul nu se ridica la înălțimea așteptărilor. Știam că nu se temea să-și arate dezamăgirea. Știam cât de bine se pregătise pentru întâlnirea asta, mai mult decât pentru oricare alta.

– Vedeți, ei vin la mine, s-a plâns Macmillan întristat. Acești *experți în apărare*. Așa cum mă aștept să vină și la dumneavoastră. Și-mi spun că vor cădea bombe *aici*, că vor cădea bombe *acolo* – mâinile prim-ministrului împrăștie bombele pe suprafața de sticlă –, dar *dumneavoastră* ați suferit în al Doilea Război Mondial și *eu* am suferit în Primul Război Mondial! – iarăși sentimentul acela de mare descoperire –, iar noi doi știm că bombele vor cădea acolo unde trebuie să cadă!

Am reușit să traduc asta cumva. Chiar și în germană, a fost nevoie de doar o treime din timpul de care a avut nevoie Macmillan și a sunat de două ori mai ridicol. Când am terminat, Erler a căzut pe gânduri o vreme. În timp ce medita, mușchii de pe fața lui suptă păreau să se ridice și să coboare de parcă ar fi avut o voință proprie. Deodată s-a ridicat, s-a întins după beretă și i-a mulțumit lui Macmillan pentru timpul acordat. Aștepta să mă ridic și eu, așa că m-am ridicat. Macmillan, la fel de surprins ca noi toți, s-a ridicat pe jumătate pentru strângerea de mână și s-a prăbușit la loc în scaun. În timp ce mergeam spre ușă, Erler s-a întors spre mine și a dat frâu liber exasperării:

– *Dieser Mann ist nicht mehr regierungsfähig.*

Omul acesta nu mai este capabil să guverneze. Este o formulare care pare ciudată pentru urechile unui neamț. Poate că cita din ceva ce citise sau auzise de curând. În orice caz, a auzit și Zulueta și, mai grav, știa și germană. Mi-a confirmat sâsâitul pe care l-am auzit în ureche în trecere: „Am auzit ce-a spus“.

De data asta, mașina de la guvern ne aștepta. Dar Erler a preferat să meargă pe jos, cu capul plecat, mâinile la spate și ochii în pământ. Întors la Bonn, i-am trimis un exemplar

din *The Spy Who Came in from the Cold*, care tocmai ieşise pe piaţă şi i-am mărturisit că eu eram autorul. Când a venit Crăciunul, a vorbit frumos despre carte în presa germană. În acelaşi decembrie, a fost ales liderul oficial al opoziţiei parlamentare germane. Trei ani mai târziu, a murit de cancer.

Tuturor celor interesați

Oricine are peste cincizeci de ani își amintește unde era în ziua aceea, dar oricât m-aș chinui, nu-mi amintesc cu cine eram. Așadar, dacă erai un oaspete de seamă din Germania și stăteai în stânga mea în primăria din St Pancras în noaptea de 22 noiembrie 1963, poate vei fi drăguț să-mi dai de știre. Erai, cu siguranță, de seamă, altfel de ce te-ar fi invitat guvernul britanic? Îmi amintesc și că vizita noastră la primăria din St Pancras era menită să fie relaxantă, la sfârșitul unei zile obositoare, o șansă pentru a te odihni și a observa rădăcinile democrației noastre britanice în funcțiune.

Și cu siguranță erau rădăcini acolo. Sala era ticsită de oameni supărați. Strigătele erau atât de puternice, încât abia distingeam insultele proferate către estradă, darămite să le mai și traduc. Stewarzi cu fețe sumbre și brațele încrucișate stăteau înșirați la perete și, dacă ar fi rupt cineva rândurile, s-ar fi lăsat cu o încăierare generală. Cred că ni se oferise protecție din partea unei Unități Speciale și tu ai refuzat. Îmi amintesc că mi-am dorit să nu fi luat asta în considerare.

Înghesuiți în stalurile din mijloc, eram departe de cea mai apropiată ascunzătoare.

Motivul furiei generale se afla pe estradă, răspunzând cu aceeași monedă. Quintin Hogg, fostul viconte Hailsham, renunțase la titlul nobiliar pentru a obține un loc la St Marleybone din partea Partidului Conservator. Îi plăcea lupta și exact de asta avea parte. Cu o lună mai devreme, Harold Macmillan demisionase. Se apropiau alegerile generale. Deși numele acela nu mai este astăzi cunoscut, mai ales în străinătate, Quintin Hogg, cunoscut și ca Lordul Hailsham, era, în 1963, arhetipul englezului certăreț dintr-o epocă apusă. Absolvent de Eton, clasicist, soldat în război, avocat, montaniard, homofob și conservator creștin gălăgios, era mai întâi de toate un clown politic, celebru pentru stilul său bombastic și combativ. Trecut de treizeci de ani, flirtase cu politica împăciuitoare, ca mulți din partid, după care își legase soarta de a lui Churchill. După război, devenise arhetipul celui care aproape că a reușit în politică, mereu luat în considerare pentru funcții înalte, dar lăsat de fiecare dată să aștepte în anticameră – totuși, în seara aceea, spre sfârșitul lungii sale vieți, a fost certărețul englez aristocrat pe care alegătorii îl urau cu plăcere.

Nu-mi mai amintesc argumentele lui Hogg de atunci, dacă am ajuns măcar să le aud pe deasupra tumultului. Însă îmi amintesc, așa cum ar fi făcut oricine, de duritatea de pe fața lui roșie, de pantalonii prea scurți și de ghetele cu șireturi negre ce ieșeau în evidență ca ale unui luptător, de fața lui durdulie de agricultor și de pumnii strânși; și da, de strigătele puternice de aristocrat care dominau urletele mulțimii, pe care încercam să le traduc pentru cel pe care îl însoțeam.

Din stânga scenei a intrat un mesager shakespearian. Îmi amintesc de un bărbat mărunț, cărunț, umblând aproape în vârful picioarelor. S-a apropiat de Hogg și i-a șoptit ceva în urechea dreaptă. Brațele lui Hogg, care până atunci se zbăteau în semn de protest și batjocură, i-au căzut pe lângă corp. A închis ochii, apoi i-a deschis. A înclinat capul lunguiet ca să audă din nou cuvintele care i se șopteau. Încruntarea à la Churchill a fost înlocuită de uimire, apoi de înfrângerea totală. S-a scuzat cu o voce umilă și a ieșit cu demnitatea unuia care merge spre eșafod, urmat de mesager. Câțiva optimiști credeau că a părăsit terenul, așa că au continuat să strige la el. Treptat, în încăpere s-a lăsat o liniște neplăcută. Hogg s-a întors pământiu la față și cu mișcări țepene și timide. Nu l-a întâmpinat niciun sunet. El încă aștepta, adunându-și forțele cu capul plecat. Când s-a îndreptat, am văzut că avea lacrimi pe obraz.

În cele din urmă, a spus-o. Pentru acum și pentru totdeauna. O declarație atât de hotărâtă, de neclintit, atât de diferită de toate celelalte făcute în seara aceea, încât nu poate fi contestată vreodată.

– Tocmai am fost informat că președintele Kennedy a fost asasinat. Această întâlnire a luat sfârșit.

*

Au trecut zece ani. Un prieten de la Serviciul Extern mă invită la un dineu la All Souls College, la Oxford, în cinstea unui donator decedat. Suntem numai bărbați, care cred că era o regulă pe atunci. Nu e niciunul tânăr. Mâncarea este excelentă; conversația erudită și rafinată, din câte înțeleg eu. Între etapele festinului, trecem dintr-o sufragerie luminată de lumânări în alta, fiecare mai frumoasă decât cea dinainte,

fiecare cu o masă lungă și veșnicele tacâmuri de argint ale colegiului. Când schimbăm încăperea, se schimbă și locurile la masă, așa că la a doua – sau a treia? – schimbare ajung să stau lângă același Quintin Hogg sau, după cum îl anunță cartonașul cu nume, recentul baron Hailsham din St Marleybone. După ce a renunțat la fostul titlu nobiliar ca să intre în Camera Comunelor, fostul domn Hogg și-a făcut rost de un titlu nou ca să revină în Camera Lorzilor.

Nu mă pricep să stau la taifas nici în cele mai bune momente, cu atât mai puțin când mă trezesc în compania unui conservator combativ cu vederi politice care contravin direct alor mele, atâtea câte am. Venerabilul cărturar din stânga mea dezvoltă cu elocvență un subiect despre care nu știu nimic. Venerabilul cărturar din partea opusă a mesei discută o problemă legată de mitologia greacă. Nu sunt sigur pe cunoștințele mele de mitologie greacă. Însă baronul Hailsham din dreapta mea, după ce a aruncat un ochi la cartonașul meu, s-a cufundat într-o tăcere atât de dezaprobatore, atât de îmbufnată și totală, încât, după cum impune curtoazia, m-am simțit forțat să-i pun capăt. Nici astăzi nu pot să îmi dau seama ce chichiță legată de bunele maniere m-a împiedicat să vorbesc despre momentul în care a aflat vestea asasinării președintelui Kennedy la primăria din St Pancras. Probabil am presupus că nu ar fi dorit să i se amintească de o asemenea manifestare publică a sentimentelor.

Din lipsa unui subiect mai bun, vorbesc despre mine însumi. Îi explic că sunt scriitor de profesie, îmi dezvălui pseudonimul, lucru care nu-l impresionează. Sau poate îl știa deja, ceea ce îi justifică dezinteresul. Spun că sunt norocos să am o casă în Hampstead, dar locuiesc mai

ales în West Cornwall. Proslăvesc frumusețile peisajului din Cornwall. Îl întreb dacă are și el un loc la țară unde să se poată destinde în weekend. Măcar acum trebuie să răspundă. Are, într-adevăr, un asemenea loc și-mi spune cu trei cuvinte exasperate:

– În Hailsham, prostule!

6

Mecanisme justitiei britanice

Pe la jumătatea verii din 1963, un legislator cunoscut din Germania de Vest, care se afla în grija mea la Londra ca oaspete oficial al guvernului Majestății Sale, și-a exprimat dorința de a vedea cum funcționează mecanismele justiției britanice chiar în prezența eminentă a Lordului Cancelar al Angliei, al cărui nume era Dilhorne, dar înainte de asta Manningham-Buller – sau, cum preferau să-l strige colegii de serviciu, Bullying Manner.¹

Lordul Cancelar este membrul din cabinet responsabil cu gestionarea instanțelor unei țări. Dacă ar fi ca un proces să fie influențat politic, Doamne ferește, atunci Lordul Cancelar ar fi, cu siguranță, primul care ar face-o. Subiectul întâlnirii noastre, în privința căruia Dilhorne nu manifestase niciun dram de interes, fusese recrutarea și instruirea tinerilor judecători pentru curtea germană. Pentru distinsul meu oaspete din Germania, era o chestiune esențială care afecta viitorul profesiei de jurist în Germania în urma regimului

¹ Anagramă după numele propriu Manningham-Buller, care înseamnă *atitudine abuzivă* (n.tr.)

nazist. Pentru Lord Dilhorne, era o pierdere inutilă a timpului său prețios și a lăsat asta să se vadă.

Dar când ne-am ridicat să plecăm, măcar a reușit să-l întrebe pe oaspetele nostru, de complezență, dacă putea să facă ceva pentru ca vizita lui în Anglia să fie mai agreabilă: la care acesta i-a răspuns – în mod arțăgos, mă bucur să spun – da, putea să facă ceva. Ar fi dorit să asiste la procesul penal al lui Stephen Ward, acuzat că trăia din câștigurile ilegale obținute de Christine Keeler, al cărei rol în scandalul Profumo l-am descris într-un capitol anterior. Dilhorne, care jucase un rol esențial în ticluirea cazului rușinos împotriva lui Ward, s-a înroșit, apoi a strâns din dinți și a spus: „Desigur“.

Prin urmare, câteva zile mai târziu, eu și oaspetele meu neamț ne-am trezit stând bot în bot în Sala de Judecată nr. 1 a Tribunalului Old Bailey, chiar în spatele acuzatului Stephen Ward. Avocatul său prezenta declarațiile finale ale apărării, iar judecătorul, a cărui ostilitate față de Ward era egalată doar de cea a procurorului, îi îngreuna sarcina pe cât posibil. Cred, dar nu mai pot fi sigur, că Mandy Rice-Davies stătea undeva în galeria pentru public, dar a avut parte de atâta publicitate, încât este posibil ca imaginația mea s-o fi amplasat acolo. Pentru cei care sunt prea tineri să se fi bucurat de contribuțiile reconfortante aduse de ea la proces, Mandy era model, dansatoare la teatrul de revistă și colegă de apartament cu Christine Keeler.

Îmi amintesc însă cu siguranță epuizarea de pe fața lui Ward când s-a întors să ne salute, știind că eram un fel de VIP-uri: profilul acvilin încordat, pielea întinsă, zâmbetul rigid, ochii bulbucați, înroșiți și vizibil obosiți, vocea răgușită de fumător, căutând să pară nonșalantă.

– Cum credeți că mă descurc? ne-a întrebat el deodată.

Deregulă, nu te aștepti ca actorii de pe scenă să se întoarcă și să discute relaxat cu tine în mijlocul piesei. Răspunzând pentru amândoi, l-am asigurat că se descurca foarte bine, dar nu mă credeam nici eu pe mine. După câteva zile, fără să mai aștepte verdictul, Ward s-a sinucis. Lordul Dilhorne și colegii săi conspiratori îl aranjaseră.

Dezertarea lui Ivan Serov

La începutul anilor '60, când Războiul Rece era la apogeu, diplomații englezi juniori trimiși în străinătate nu era încurajați să fraternizeze cu omologii lor sovietici. Orice contact de acest fel, chiar dacă era accidental, social sau oficial, trebuia comunicat imediat superiorilor, preferabil înainte de eveniment. Prin urmare, am stârnit o oarecare agitație în porumbarul oficial când am fost obligat să mărturisesc că eram în contact zilnic cu un membru senior al Ambasadei Sovietice din Bonn și că la întâlnirile noastre nu fusese prezentă o terță persoană.

Cum se ajunsese la asta era o surpriză atât pentru șefii mei, cât și pentru mine. Scena politică din Germania de Vest, despre care aveam datoria să raportez, trecea printr-o perioadă de convulsii. Editorul ziarului *Der Spiegel* era în închisoare pentru că încălcase legea secretizării din Germania, iar Franz Josef Strauss, ministru bavarez care-l pusese în funcție, era acuzat că s-ar fi folosit de tertipuri în procurarea avioanelor cu reacție Starfighter pentru forțele aeriene germane. În fiecare zi apăreau diverse scursuri

ațățătoare din Bavaria, printre care se numărau și pești, dame de companie și intermediari dubioși.

Așadar, era firesc să fac ceea ce făceam mereu în vremuri politice tulburi: am dat fuga la Parlamentul Germaniei de Vest, m-am așezat în galerie pentru diplomați și am profitat de prima ocazie ivită ca să mă furișez la parter și să iau pulsul cunoștințelor mele printre politicieni. După o astfel de ieșire, m-am întors în galerie și mi-am găsit locul ocupat de un domn durduliu și binevoitor de vreo cincizeci de ani, cu sprâncene stufoase și ochelari fără ramă, îmbrăcat, surprinzător pentru perioada aceea a anului, într-un costum gri și gros, incluzând o vestă cam cu două numere mai mică pentru talia sa masivă.

Când spun „locul meu“, o spun numai pentru că galerie, mică și cocoțată ca o lojă de la operă pe peretele din spate al sălii Bundestagului, era mereu goală în mod inexplicabil, cu excepția unui ofițer CIA numit, nu tocmai convingător, Herr Schulz, care, după ce mi-a aruncat o privire și a simțit probabil din partea mea o influență nefastă, a decis să stea cât mai departe de mine posibil. Dar în ziua aceea era acolo doar acest domn durduliu. I-am zâmbit. Mi-a zâmbit și el prietenos. M-am așezat la vreo două scaune distanță de el. Dezbateră de jos era în toi. Am ascultat, separat și cu atenție, conștienți de concentrarea celuilalt. La pauza de prânz ne-am ridicat, ne-am codit care să iasă primul pe ușă, apoi fiecare a luat-o pe alt drum ca să coboare la cantina Bundestagului și ne-am zâmbit politicoși de la mese diferite în timp ce am consumat supa zilei. Vreo doi asistenți de parlamentari mi s-au alăturat, dar vecinul meu din galerie a rămas singur. După ce am terminat supa, ne-am întors la

locurile noastre din galerie. Sesiunea parlamentară a ajuns la final. Fiecare a luat-o pe drumul lui.

A doua zi dimineață, când am ajuns, el era tot acolo, pe scaunul meu, zâmbindu-mi. La ora prânzului, singur-singurel, și-a mâncat supa în timp ce eu am pălăvrăgit cu vreo doi ziariști de lobby. Să-l invit să stea cu noi? La urma urmei, e un coleg diplomat. Să merg să îi țin companie? Nevoia mea de a empatiza s-a dovedit, ca de atâtea ori, nefondată: omul părea foarte mulțumit să citească *Frankfurter Allgemeine*. După-amiază nu a mai apărut, dar era vineri, era vară, iar la Bundestag se trăgeau obloanele.

Lunea următoare, de-abia mă așezasem pe vechiul meu loc când a intrat, cu un deget dus la buze în semn de respect față de rumoarea de jos, întinzindu-mi o mână spongioasă: a făcut-o cu un aer atât de familiar, încât am căpătat convingerea vinovată că mă cunoaște și eu nu-l cunosc; că ne-am întâlnit în iureșul nesfârșit al petrecerilor diplomatice; că și-a amintit mereu întâlnirea noastră, și eu nu.

Mai rău decât atât, judecând după vârstă și atitudine, era foarte probabil să fie unul dintre nenumărații ambasadori mărunți din Bonn. Iar ambasadorilor mărunți nu le place ca diplomații, mai ales cei tineri, să nu-i recunoască. După încă patru zile, adevărul a ieșit la iveală. Amândoi luam notițe: el, într-un caiet liniat de proastă calitate, legat cu un elastic roșu pe care îl așeza la loc după fiecare însemnare; eu, într-un carnet de mărimea unui buzunar, cu hârtie simplă și notițe presărate cu caricaturi făcute pe furiș celor mai importanți jucători din Bundestag. Așadar, probabil era inevitabil ca într-o după-amiază plictisitoare, într-o pauză, să mă trezesc cu vecinul meu aplecat ghiduș peste

scaunul gol dintre noi și întrebându-mă dacă putea să arunce o privire; abia l-am lăsat, că ochii i s-au și mijit în spatele ochelarilor, iar trupul i s-a cutremurat de bucurie când, cu gesturile unui magician, a scos din buzunarul de la vestă o carte de vizită cu colțul îndoit și m-a privit în timp ce o citeam, mai întâi în rusă, apoi, pentru cei întârziați, în engleză: *Domnul Ivan Serov, Al Doilea Secretar, Ambasada URSS, Bonn, Germania de Vest.*

Și tot în engleză, scris de mână în partea de jos, cu majuscule mărunte din cerneală neagră: *CULTURAL.*

*

Și în ziua de azi aud din depărtare conversația care a urmat:

– Vrei să bem cândva?

Ar fi frumos să bem ceva.

– Ți place muzica?

Foarte mult. De fapt, sunt afon.

– Căsătorit?

Într-adevăr. Tu?

– Soției mele, Olga, și ei îi place muzica. Ai casă?

În Königswinter. De ce să mint? Adresa mea era acolo, pe lista diplomatică, putea să o citească oricând dorea.

– Casă mare?

Patru dormitoare, am răspuns fără să număr.

– Ai telefon?

I-am dat numărul meu de telefon. El și l-a notat. Mi l-a dat pe al lui. I-am dat cartea mea de vizită: Al Doilea Secretar (Politic).

– Cânti la ceva? Pian?

Mi-ar plăcea, dar mă tem că nu.

– Tu doar faci desene urâte cu Adenauer, nu-i așa? a zis, bătându-mă tare pe umăr și izbucnind în râs. Ascultă! Am un apartament prea mic. Dacă punem muzică, se plânge toată lumea. Poți să mă suni, OK? Ne inviți la tine, îți cântăm muzică bună. Eu sunt Ivan, OK?

David.

★

Prima regulă a Războiului Rece: nimic, absolut nimic, nu e ceea ce pare. Toți au un motiv ascuns, dacă nu chiar două. Un diplomat sovietic se autoinvită cu soția acasă la un diplomat din Occident *pe care nici nu-l cunoaște*? Cine și cui face avansuri în situația asta? Altfel spus, ce spusesem sau ce făcusem ca să încurajez o propunere atât de improbabilă din capul locului? Hai să reluăm, David! Spui că nu l-ai mai cunoscut. Acum spui că *e posibil* să-l fi cunoscut?

S-a luat o decizie, nu puteam să întreb de către cine. Ar trebui să-l invit la mine pe Serov exact așa cum sugerase. Prin telefon, nu în scris. Ar trebui să sun la numărul pe care mi l-a dat, adică la numărul oficial al Ambasadei Sovietice din Bad Godesberg. Trebuia să spun cum mă cheamă și să cer să vorbesc cu atașatul cultural Serov. Fiecare dintre aceste lucruri mi s-a expus cu o precizie extraordinară. Când luam legătura cu Serov – dacă luam – trebuia să întreb nonșalant ce zi și ce oră le-ar conveni lui și soției pentru evenimentul muzical despre care vorbisera. Trebuia să țintesc spre o dată cât mai apropiată posibil, căci posibili dezertori cădeau pradă impulsurilor. Trebuia să nu uit să transmit complimente soției, a cărei includere în abordare – a cărei însăși recunoaștere – era excepțională în asemenea cazuri.

La telefon, Serov a vorbit răstit. De parcă abia își mai amintea de mine, a spus că își va consulta agenda și mă va suna pe urmă. La revedere! Șefii mei au prezis că era ultima dată când mai auzeam de el. M-a sunat din nou după o zi, bănuiam că de la alt telefon, căci părea iarăși vesel.

OK, ora opt, vineri, David?

Amândoi, Ivan?

Sigur. Vine și Serova.

Minunat, Ivan! Ne vedem la ora opt. Complimente soției.

*

Pe tot parcursul zilei, tehnicienii de sunet trimiși de la Londra au umblat la instalația din camera noastră de zi, iar soția mea era îngrijorată de zgârieturile de pe pereți. La ora stabilită, o limuzină ZiL enormă, condusă de șofer, cu geamuri fumurii, a intrat pe alee și s-a oprit încet. S-a deschis portiera din spate, iar Ivan a sărit afară, cu fundul înainte, ca Alfred Hitchcock în filmele lui, trăgând după el un violoncel mare cât un om. Apoi nimeni. Însemna că venise singur? Nu, nu era singur. S-a deschis și cealaltă portieră din spate, cea pe care nu o puteam vedea de pe verandă. Eram pe punctul de-a o vedea pentru prima dată pe Serova. Doar că nu era Serova. Era un bărbat înalt și agil, într-un costum negru elegant, la un singur rând de nasturi.

– Ți-l prezint pe Dimitri, a anunțat Serov în pragul ușii. A venit în locul soției.

Dimitri mi-a spus că și lui îi plăcea muzica.

Înainte de masă, Serov, care nu era străin de sticlă, după cum era evident, a băut orice i s-a oferit și a înghițit un platou cu antreuri, apoi ne-a cântat o uvertură din Mozart

la violoncel, pe care am aplaudat-o toți, dar Dimitri, cel mai tare. La cină, s-a servit vânat, care i-a plăcut foarte mult lui Serov, iar Dimitri ne-a pus la curent cu cele mai recente realizări sovietice în artă, călătorii în spațiu și promovarea păcii în lume. După cină, Ivan ne-a cântat o compoziție dificilă a lui Stravinsky. Am aplaudat și de data asta, conduși încă o dată de Dimitri. La ora zece, limuzina s-a întors pe alee, iar Ivan a plecat cu violoncelul în brațe și Dimitri alături.

După câteva săptămâni, Ivan a fost rechemat la Moscova. Nu mi s-a permis niciodată să aflu ce era în dosarul lui, dacă era de la KGB sau GRU sau dacă numele lui era cu adevărat Serov, așa că sunt liber să mi-l amintesc în felul meu: ca pe *Serov Culturalul*, cum îi spuneam în sinea mea, iubitorul jovial de artă, care flirta din când în când cu ideea de a veni în Occident. Poate că dăduse vreun semnal în acest sens, fără intenția serioasă de a duce treaba până la capăt. Și aproape sigur lucra ori pentru KGB, ori pentru GRU, căci e greu să-ți imaginezi că altfel s-ar fi bucurat de atâta libertate de mișcare. Așadar, în loc de „cultural“ citiți „spion“. Pe scurt: încă un rus prins la mijloc între dragostea de țară și visul nerealizabil al unei vieți mai libere.

M-a văzut ca pe un spion ca și el? Ca pe un alt Schulz? Chiar dacă KGB-ul și-ar fi făcut temele, tot i-ar fi fost greu să mă vadă așa cum eram. Nu dădusem niciodată un examen pentru Corpul Diplomatic, nu participasem niciodată la sindrofiile acelea rustice unde potențialilor diplomați le erau testate abilitățile sociale. Nu fusesem la niciun curs pentru Ministerul de Externe și nu văzusem interiorul sediului Ministerului din Whitehall. Ajunsesem la Bonn de nicăieri, vorbind o germană surprinzător de fluentă.

Și dacă toate acestea nu erau de ajuns ca să mă scoată în evidență ca spion, existau și soțiile cu ochii de uliu din Ministerul de Externe, care erau la fel de atente la rivalii soților lor în privința promovărilor, medaliilor și eventualelor titluri nobiliare ca orice cercetător de la KGB. Dacă aruncau o privire la atestatele mele, știau că nu aveau de ce să-și bată capul cu mine. Nu făceam parte din familie. Eram un Prieten, adică modul în care funcționarii englezi respectabili din străinătate îi descriu pe spionii pe care sunt obligați să-i aibă printre ei.

8

O moștenire

Suntem în anul 2003. Un Mercedes blindat, cu șofer, mă ia în zorii zilei de la hotelul din München și mă plimbă aproape opt kilometri până în agreabilul orașel bavarez Pullach, cunoscut pentru industrie, care de atunci a decăzut, și spionaj, care e etern. Am întâlnire la un mic dejun de lucru cu doctorul August Hanning, pe atunci *Präsident* al Serviciului de Informații German, BND, doar un pui pe lângă colegii săi seniori. De la poarta păzită, trecem pe lângă clădiri joase, ascunse pe jumătate de copaci și acoperite cu plase de camuflaj, până la casa de țară văruiată în alb, tipică mai degrabă pentru nordul decât sudul Germaniei. Doctorul Hanning mă așteaptă în prag. Spune că nu avem mult timp. Mi-ar plăcea să arunc o privire prin cabinet? Mulțumesc, domnule doctor Hanning, mi-ar plăcea foarte mult.

În timpul misiunilor de la Bonn și Hamburg cu mai bine de treizeci de ani înainte, nu am avut niciun contact cu BND-ul. Nu fusesem, după cum sună jargonul, „declarat”; cu atât mai puțin, nu apucasem să intru în celebrul său sediu. Dar când a căzut Zidul Berlinului – un eveniment

prevăzut de orice serviciu de informații –, iar Ambasada Britanică din Bonn, spre uimirea sa, a fost obligată să-și facă bagajele și să plece, ambasadorul de atunci și-a propus cu mult curaj să mă invite la Bonn să sărbătorim evenimentul. Între timp, eu scrisesem un roman numit *A Small Town in Germany*, în care nu crușasem nici Ambasada Britanică, nici guvernul provizoriu de la Bonn. Vorbind – în mod eronat – despre un salt al Germaniei de Vest către extrema dreaptă, contribuiseam la o conspirație între diplomații britanici și angajații din Germania de Vest, care dusesse la moartea unui angajat al ambasadei hotărât să dezvăluie un adevăr incomod.

Prin urmare, nu mă așteptam să fiu întruchiparea persoanei ideale care să tragă cortina peste vechea ambasadă și să o întâmpine pe cea nouă, însă ambasadorul britanic, un om deosebit de civilizat, prefera să creadă altceva. Nefiind de-ajuns de mulțumit cu un discurs (sper eu) vesel pe care urma să îl țin la ceremonia de încheiere, a invitat la reședința lui de lângă Rin fiecare personificare autentică a demnitarilor germani fictivi pe care romanul meu îi vorbise de rău, cerându-le tuturor, ca plată pentru cina copioasă, un discurs în pielea personajului.

Iar doctorul August Hanning, pozând în cel mai puțin atrăgător membru al adunării fictive, a fost la înălțime, dând dovadă de spirit sportiv și de glumă. A fost un gest pe care l-am primit cu recunoștință.

*

Ne aflăm în Pullach, la mai bine de zece ani de atunci, Germania este cât se poate de reunită, iar Hanning mă așteaptă în pragul casei sale albe și frumoase. Deși nu

am mai fost aici, cunosc, la fel ca toată lumea, lucrurile esențiale din istoria BND-ului: cum generalul Reinhard Gehlen, șeful personalului militar de informații al lui Hitler de pe Frontul de Est, trimisese într-un moment deloc clar prețioasa lui arhivă sovietică în Bavaria, o îngropase, apoi ajunsese la o înțelegere cu OSS-ul american, înaintașul CIA-ului, prin care a predat toate documentele, personalul și pe el însuși în schimbul numirii ca șef al agenției de spionaj antisovietic sub comandă americană, care urma să fie numită Organizația Gehlen sau, pentru cei inițiați, Org.

Până acolo se parcurg niște etape, firește, se face un fel de curte. În 1945, Gehlen a fost adus cu avionul la Washington, fiind încă, practic, prizonierul americanilor. Allen Dulles, cel mai important spion al Americii și fondatorul CIA, l-a măsurat din priviri și a decis că-i plăcea mutra neamțului. Gehlen a fost tratat, flatat, dus la un meci de baseball, însă și-a păstrat imaginea taciturnă și distantă care în lumea spionajului este luată cu ușurință drept o profunzime enigmatică. Nimeni nu părea să știe sau să-i pese că, în timp ce spiona pentru Führer în Rusia, s-a lăsat dus de nas de un plan sovietic care a făcut ca mare parte din arhiva lui să nu mai aibă valoare. Era un război nou și Gehlen era omul nostru. În 1946, nemaifiind, probabil, captiv, a fost numit șef al serviciului embrionar de informații din Germania de Vest sub protecția CIA. Vechii camarazi din perioada nazistă au alcătuit personalul principal. Amnezia controlată transformă trecutul în istorie.

Stabilind în mod arbitrar că foștii sau actualii naziști erau loiali prin definiție steagului anticomunist, Dulles și aliații săi occidentali se amăgiseră, desigur, la scară mare. Cum știe orice copil de școală, oricine are un trecut

dubios este țintă sigură pentru șantaj. Dacă adaugi și resentimentele mocnite pricinuite de înfrângerea militară, pierderea mândriei, mânia fățișă față de bombardarea în masă de către Aliați a orașului natal preaiubit – Dresda, de exemplu – ai o posibilă rețetă de recrutare dorită și de KGB, și de Stasi.

Cazul lui Heinz Felfe este grăitor. În 1961, când a fost în sfârșit arestat – întâmplător, eram în Bonn atunci – Felfe, născut în Dresda, spionase pentru SD-ul nazist, pentru MI6 din Anglia, pentru Stasi din Germania de Est și pentru KGB-ul sovietic, în ordinea asta – a, și pentru BND, desigur, unde era un actor valoros în jocurile de-a șoarecele și pisica împotriva serviciilor sovietice de informații. Și chiar se putea să fie, din moment ce șefii sovietici și din Germania de Est îi furnizau agenți de prisos pe care-i aveau înregistrați pentru ca vedeta lor din Org să-i demaște și să-și aroge meritele. Felfe era atât de valoros pentru boșii lui sovietici, încât aceștia au înființat o unitate KGB în Germania de Est doar pentru agentul lor, pentru procesarea informațiilor aduse de el și pentru a-i dezvolta cariera strălucită în cadrul Org.

În 1956, când Org a obținut titlul pompos de Serviciul Federal de Informații sau Bundesnachrichtendienst, Felfe și un alt complotist pe nume Clemens, născut și el tot în Dresda și jucător important în BND, oferiseră rușilor întregul plan de luptă al BND-ului, inclusiv identitatea a nouăzeci și șapte de ofițeri de teren care lucrau sub acoperire în străinătate, ceea ce trebuie să fi fost o mare reușită. Însă Gehlen, pozeur și oarecum visător ca întotdeauna, a plănuit să rămână pe poziții până în 1968, o perioadă la sfârșitul căreia nouăzeci la sută din agenții săi din Germania de Est

lucrau pentru Stasi, în timp ce acasă, în Pullach, șaisprezece membri ai familiei lui extinse erau angajați la BND.

Nimeni nu poate face mizerii corporatiste cu mai multă discreție decât spionii. Nimeni nu denaturează misiunile ca ei. Nimeni nu știe mai bine decât ei să creeze o imagine de omnisciență misterioasă și să se ascundă în spatele ei. Nimeni nu se pricepe mai bine să pretindă că este superior față de publicul care nu are de ales decât să plătească prețul cel mai mare pentru informații de mâna a doua, al căror punct de atracție constă în discreția gotică a modului de procurare, nu în valoarea lor intrinsecă. În toate aceste privințe, BND nu este, pentru a nu spune mai mult, singurul.

★

Suntem deci la Pullach, avem puțin timp la dispoziție și gazda îmi prezintă frumoasa casă de la țară în stil mai degrabă englezesc. Sunt impresionat, după cum bănuiesc că-și dorește el să fiu, de sala impunătoare de conferințe cu masa lungă și lucioasă, de peisajele de secol XX și de priveliștea plăcută din curtea din spate, unde sculpturile „putere prin bucurie”¹ cu băieți și fete pe soclu stau față în față în posturi eroice.

– Domnule doctor Hanning, este cu adevărat remarcabil, spun eu politicos.

La care, cu un zâmbet șters, Hanning răspunde:

– Da. Martin Bormann avea gusturi destul de bune.

Îl urmez pe o scară abruptă de piatră, treaptă cu treaptă, până când ajungem în versiunea personalizată a lui Martin Bormann după *Führerbunker*-ul lui Hitler, cu paturi,

¹ Referire la programul *Kraft durch Freude* inițiat de Hitler, care încerca să promoveze idealuri naziste prin intermediul activităților recreative. (n.tr.)

telefoane, latrine, pompe de ventilație și tot ce mai era necesar supraviețuirii acolitului preferat al lui Hitler. Toate acestea, mă asigură Hanning cu același zâmbet palid în timp ce eu casc ochii prostește în jurul meu, sunt înregistrate oficial ca monumente protejate conform legii bavareze.

Deci aici l-au adus pe Gehlen în 1947, mă gândesc eu. În casa asta. I-au dat rații, lenjerie curată, dosarele din perioada nazistă, cartotecile, vechiul personal din epoca nazistă, în timp ce echipe necoordonate de vânători de naziști alergau după Martin Bormann, iar lumea încerca să asimileze ororile de nedescris din Belsen, Dachau, Buchenwald, Auschwitz și celelalte. Aici au fost instalați Reinhard Gehlen și poliția secretă nazistă: în reședința de la țară a lui Bormann, de care acesta nu avea să mai aibă nevoie prea curând. Dar șeful nu prea bun al rețelilor de spionaj ale lui Hitler fuge de furia rusească și în clipa următoare devine preferatul răsfățat al noilor săi prieteni, americanii victorioși.

Ei bine, poate la vârsta mea nu ar fi trebuit să mai par atât de surprins. Zâmbetul gazdei mele îmi confirmă acest lucru. Nu am avut cândva și eu aceeași meserie? Nu cumva fostul meu serviciu făcea un schimb energic de informații cu Gestapo până în 1939? Nu a avut o relație amicală cu șeful poliției secrete a lui Muammar Gaddafi până în ultimele zile de conducere ale acestuia – relație suficient de amicală pentru a-i lua pe sus pe dușmanii săi politici, chiar și pe femeile gravide, și a-i trimite la Tripoli pentru a fi închiși și interogați cu cele mai moderne metode?

E momentul să urcăm scara lungă de piatră pentru micul dejun de lucru. Când ajungem sus – cred că suntem în holul principal al casei, dar nu pot fi sigur – două figuri

din trecut mă întâmpină de pe peretele cu celebrități din Pullach: amiralul Wilhelm Canaris, șeful Abwehrului lui Hitler din 1935 până în 1944, și prietenul nostru, generalul Reinhard Gehlen, primul *Präsident* al BND-ului. Canaris, nazist înveterat, dar nu și fan al lui Hitler, a făcut un joc dublu cu grupurile de rezistență de aripa dreaptă din Germania, dar și cu serviciul britanic de informații, cu care a continuat să țină legătura în mod sporadic pe parcursul războiului. Duplicitatea i-a fost demascată în 1945, când a fost judecat sumar și executat în mod oribil de SS: un fel de erou curajos și ambiguu, care în mod sigur nu era antisemit, ci trădător al conducerii țării sale. Cât despre Gehlen, și el trădător pe timp de război, e greu de știut în lumina rece a istoriei ce mai rămâne de admirat la el dincolo de necinstea, plauzibilitatea și abilitatea escrocului de autoconvingere.

Și atunci, asta e *tot*? mă întreb în timp ce privesc cele două figuri neplăcute. Sunt acești doi oameni imperfecti singurele modele din trecut pe care BND le are de oferit noilor recruți cu priviri optimiste? Gândiți-vă la desfătările care îi așteaptă pe noii recruți englezi în lumea secretă! Fiecare serviciu de spioni își creează o aură mitică, însă englezii fac parte dintr-un grup aparte. Uitați de performanța jenantă în Războiul Rece, când KGB-ul ne-a întrecut în istețime și s-a infiltrat mai bine decât noi la aproape fiecare pas. Gândiți-vă la al Doilea Război Mondial, în care, dacă e să crezi ce spun televiziunea și tabloidele noastre, este cel mai bine depozitată mândria noastră națională. Uitați-vă la genialii noștri spărgători de coduri din Bletchley Park! Uitați-vă la ingeniosul nostru sistem Double-Cross și la marile înșelătorii din ziua Debarcării din Normandia, la operatorii noștri îndrăzneți din SOE și la sabotorii

transportați în spatele liniilor inamice! Cu asemenea eroi care au pășit înaintea lor, cum ar putea noii recruți să nu fie inspirați de trecutul serviciului?

Mai presus de toate: am câștigat, așa că noi suntem cei care scriu istoria.

Însă bietul și bătrânul BND nu are asemenea tradiții frumoase, oricât ar fi de mitologizate, pe care să le ofere recruților. Nu poate să se laude, de exemplu, cu Operațiunea Polul Nord a Abwehrului, cunoscută și ca Jocul Angliei, o înșelătorie care a amăgit SOE-ul peste trei ani ca să trimită la moarte sigură și chiar mai rău peste cincizeci de agenți danezi în Olanda ocupată. Realizările germane din domeniul decriptărilor erau, de asemenea, impresionante, dar care a fost rezultatul? Nu se pot sărbători abilitățile indubitabile de contraspionaj ale lui Klaus Barbie, fostul șef Gestapo de la Lyon, recrutat în rândurile BND ca informator în 1966. Barbie, după cum s-a aflat numai după mușamalizarea prelungită a Aliatilor, torturase personal zeci de membri din Rezistența Franceză. Condamnat pe viață, a murit în închisoarea unde făptuise cele mai groaznice atrocități. Dar nu înainte de a fi recrutat, se pare, de CIA pentru a-l vâna pe Che Guevara.

★

În timp ce scriu asta, doctorul Hanning, acum avocat cu un cabinet particular, se află în mijlocul focului încrucișat al unui comitet parlamentar german, însărcinat cu investigarea activităților serviciilor de informații externe din Germania și a posibilelor cooperări sau înțelegeri secrete cu agențiile germane de spioni. Ca toate anchetele desfășurate în spatele ușilor închise, și aceasta este „foarte“

publică. Există din belșug acuzații, insinuări și informații din surse nesigure. Cea mai spectaculoasă acuzație este, de-abia credibilă: că BND-ul și ramura sa de transmisiuni, în mod deliberat sau în urma unei neglijențe birocratice, au ajutat, din 2002, Agenția Națională de Securitate (NSA) din SUA să-și spioneze propriii cetățeni și instituțiile din Germania.

Analizând probele actuale, teoria nu stă în picioare. În 2002, s-a ajuns la o înțelegere între BND și NSA, care specifica în mod categoric că țintele germane erau o zonă interzisă. S-au instalat filtre pentru a consolida înțelegerea. Așadar, au dat filtrele greș? Și dacă da, eșecul lor a fost de natură umană sau a fost o eroare tehnică – ori doar consecința delăsării în timp? Și poate că NSA, remarcând eșecul, s-a decis că nu mai era cazul să-i deranjeze pe aliații lor nemți cu problema asta?

Cel mai probabil rezultat al deliberărilor comitetului, după părerea observatorilor Bundestagului mai bine informați ca mine, este că Biroul Cancelarului a eșuat în datoria sa statutară de a superviza BND-ul; că BND-ul nu a reușit să se autosupervizeze; și că nu a existat coluziune, deși a existat o cooperare cu serviciile americane de informații. Probabil că, până ajungeți să citiți asta, vor fi apărut și mai multe complicații și ambiguități proaspete și nimeni în afară de istorie nu va fi tras la răspundere.

Poate că, în cele din urmă, istoria este, într-adevăr, singura vinovată. Când secția de transmisiuni a serviciilor americane de informații și-a întins pentru prima dată plasa peste tânăra Germania de Vest în primii ani de după război, guvernul de novici al lui Adenauer a făcut tot ce i s-a spus și i s-a spus foarte puțin. În timp, poate că această relație

s-a schimbat, dar numai la suprafață. NSA a continuat să spioneze după pofta inimii fără supraveghere din partea BND-ului și e greu să-ți imaginezi că acest obicei nu a inclus încă din prima zi spionatul a tot ceea ce mișcă în țara-gazdă. Spionii spionează pentru că pot.

Mi se pare ireal să-ți imaginezi că BND și-a exercitat vreodată controlul asupra NSA: cu atât mai puțin când a venit vorba de alegerea țintelor germane și europene de către cel din urmă. Astăzi, mesajul americanilor este cât se poate de clar: dacă vreți să vă spunem despre amenințarea teroristă de la voi din țară, închideți gura și fiți supuși.

În urma dezvăluirilor din cazul Snowden, Anglia a demarat, desigur, anchete asemănătoare și a ajuns la același tip de concluzie greșită. Și englezii au abordat chestiuni sensibile precum măsura în care ramura de transmisiuni a serviciului nostru de informații făcea pentru America exact ceea ce America avea interdicție legală de a face pentru ea însăși. Dar publicul britanic, cu toată nebunia creată, e neprihănit în privința secretelor și încurajat de informații date cu porția să fie docil în privința încălcării intimității. Când s-au încălcat legi, au fost repede transformate ca să facă loc breșei. Atunci când încep protestele, presa de aripă dreapta le înăbușă. Dacă este subminată loialitatea față de Statele Unite, se pune problema cine să fim noi în acest caz?

Pe de altă parte, Germania, care a trecut prin fascism și comunism într-o viață de om, nu tratează cu ușurință spionii de stat care-și vâra nasul în treburile cetățenilor cinstiți; cu atât mai puțin când fac acest lucru la cererea și în beneficiul unei superputeri străine și presupus aliata. Ceea ce în Anglia se numește Relație Specială, în Germania se numește trădare. Cu toate acestea, eu bănuiesc că, în aceste

vremuri tulburi, nu se va fi dat niciun verdict clar până să meargă cartea asta la tipar. Parlamentul german va fi spus ce avea de spus, se va fi invocat cauza măreață a contraterorii, iar cetățenii îngrijorați ai Germaniei vor fi fost sfătuiți să nu muște mâna care-i protejează, chiar dacă a mai rătăcit drumul din când în când.

Dar dacă, în ciuda șanselor potrivnice, cazul ar fi dovedit, ce-ar mai rămâne de spus ca alinare? Poate doar că, asemenea oricui este confuz în privința educației sale, BND nu a știut cine să fie. Schimburile la dublu cu o agenție de informații foarte puternică nu pot fi vreodată un lucru ușor nici în cea mai bună perioadă, cu atât mai puțin când faci schimb cu țara care te-a adus pe lume, ți-a schimbat scutecele, ți-a dat bani de buzunar, ți-a verificat tema și ți-a arătat încotro s-o iei. Și e și mai greu când țara-mamă le-a delegat spionilor săi fragmente din propria politică externă, un lucru pe care Statele Unite l-au făcut destul de frecvent în ultimii ani.

Nevinovăția lui Murat Kurnaz

Mă aflu în Bremen, în nordul Germaniei, într-o cameră de hotel, la etaj, care dă spre o pistă de atletism de școală. Suntem în 2006. Murat Kurnaz, germano-turc, născut, crescut și educat în Bremen, tocmai a fost eliberat după cinci ani de încarcerare la Guantanamo. Înainte de aceasta, a fost arestat în Pakistan, vândut americanilor pentru trei mii de dolari, ținut două luni într-un centru american de tortură din Kandahar, electrocutat, bătut crunt, torturat prin simularea înecului și atârnat de un cârlig până când, în ciuda forței sale fizice, aproape a murit. Cu toate acestea, cam la un an de când sosise la Guantanamo, atât anchetatorii americani, cât și cei nemți – doi de la BND și unul de la serviciul german de securitate internă – ajunseseră la concluzia că era inofensiv, naiv și nu reprezenta niciun risc pentru interesele germane, americane sau israeliene.

Însă iată care e paradoxul cu care nu reușesc să mă împac și pe care, cu atât mai puțin, pot să-l judec. Atunci când l-am cunoscut pe Kurnaz, habar nu aveam că doctorul Hanning, celălalt invitat la masa ambasadorului din Bonn și gazda mea de la Pullach, jucase un rol în destinul lui, și încă unul

important. Cu această ocazie am aflat că, în urmă cu numai câteva săptămâni, la o întâlnire a celor mai importanți funcționari de stat din Germania și a șefilor serviciilor de informații, Hanning, ca *Präsident* al BND, votase, se pare în semn de sfidare față de sfatul dat de membrii propriului serviciu, împotriva întoarcerii lui Kurnaz. Dacă trebuia să se întoarcă undeva, atunci să se ducă în Turcia, unde îi era locul. Și, mai pe ocolite: în Kurnaz nu se putea avea încredere nici că *nu* a fost terorist, nici că *nu* avea să devină: de aceea, se pare, poziția lui Hanning.

În 2004, în timp ce Kurnaz era încă închis la Guantanamo, poliția și serviciile de securitate ale landului Bremen au anunțat că, din moment ce bărbatul nu-și reînnoise permisul de rezidență, care expirase între timp – o greșeală pardonabilă, s-ar putea crede, dată fiind lipsa stiloului, a cernelii, a timbrelor și a hârtiei de scris în cuștile din Guantanamo – era din acel moment alungat din casa mamei sale.

Deși instanța a anulat imediat edictul dat în Bremen, Hanning nu și-a schimbat poziția nici până în ziua de azi.

Dar dacă îmi amintesc de perioada de acum vreo șaizeci și ceva de ani, în zilele Războiului Rece, când, dintr-o poziție mult mai umilă, am fost și eu invitat să emit judecăți cu privire la niște oameni care, de bine, de rău, se integrau în niște categorii – foști simpatizanți comuniști, presupuși simpatizanți, înscriși în secret în partid și alții – mă trezesc în mijlocul aceleiași probleme imposibile. La nivel superficial, tânărul Kurnaz părea să se potrivească în multe categorii. La Bremen, mergea la o moschee cunoscută pentru propagarea radicalismului. Înainte de a pleca în Pakistan, își lăsase barba să crească și-i îndemna

pe părinții lui să respecte mai mult Coranul. Când a plecat, a făcut-o în secret, fără să le spună părinților – nu a fost cel mai bun început. Mama lui s-a speriat atât de tare, încât s-a dus la poliție, declarând că fiul ei fusese radicalizat în moscheea Abu Bakr, că citea literatură jihadistă și avea de gând să lupte în Jihad în Cecenia sau Pakistan. Alți turci din Bremen, din cine ce știe ce motive, au venit cu povești asemănătoare. Și erau îndreptățiți. Suspiciunea, disperarea și acuzațiile reciproce le distrugau comunitatea. Nu fusese întregul complot împotriva Turnurilor Gemene pus la cale de niște musulmani ceva mai sus, în Hamburg? În ceea ce îl privește, Kurnaz a susținut permanent că singurul motiv pentru care a mers în Pakistan a fost ca să-și aprofundeze educația musulmană. E o chestiune de istorie faptul că niciuna dintre categoriile bifate nu a produs vreun terorist. Kurnaz nu a comis nicio crimă și a suferit nespus de mult pentru nevinovăția sa. Dar dacă m-aș întoarce în timp în zilele acelea, dacă m-aș confrunta cu aceleași categorii bifate și cu un climat asemănător de teamă, nu-mi pot imagina că aș sări în apărarea lui Kurnaz.

*

Așezat confortabil în camera de hotel din Bremen, sorbind din cafea, îl întreb pe Kurnaz cum a reușit să ia legătura cu ceilalți deținuți din celulele de pedeapsă alăturate, în ciuda faptului că orice tip de comunicare fusese interzis sub amenințarea bătailor și a privațiunilor, la care era cel mai expus din pricina atitudinii încăpățănate și a staturii uriașe, care trebuie să fi încăput cu greu într-o cușcă unde nu putea să stea nici jos, nici în picioare timp de douăzeci și trei de ore pe zi.

Trebuia să ai grijă, spune el, după o pauză de gândire cu care încep să mă obișnuiesc. Nu doar la paznici, ci și la ceilalți prizonieri. Nu întrebai niciodată pe cineva de ce era acolo. Nu întrebai dacă făcea parte din Al-Qaeda. Dar când te ghemuiești zi și noapte la câțiva metri de alt prizonier, este firesc ca, mai devreme sau mai târziu, să încerci să comunici.

Mai întâi era chiuveta minusculă, dar aceea era pentru genul de contact mai general. La o oră stabilită – nu a vrut să spună cum se stabilea ora, fiindcă mulți dintre ceilalți combatanți inamici era încă încarcerați¹ – se abțineau să folosească chiuvetele și șopteau prin țevă. Nu auzai cuvintele propriu-zise, dar mormăitul colectiv care se întorcea îți dădea senzația de apartenență.

Mai era și castronul de supă din polistiren care era introdus în cușcă prin spațiul pentru mâncare, alături de o bucată de pâine veche. Beai supa, apoi rupeai o bucată cât o unghie din capac, sperând să nu-și dea seama paznicul. Pe urmă, făceai cu unghia pe care o lăsaai să crească dinadins o creștătură în arabă din Coran. Păstrai puțină pâine, o mestecai până făceai o biluță și o lăsaai să se întărească. Scoteai un fir din salopetă, legai un capăt în jurul biluței de pâine și celălalt în jurul bucății de polistiren. Folosind biluța ca pe o greutate, o aruncai printre bare vecinului tău, care trăgea apoi firul de ață și bucata de polistiren în cușca lui.

La timpul convenit, primeai chiar și o literă înapoi.

Pentru un om nevinovat, care chiar și după standardele legale neclare de la Guantanamo a fost închis pe nedrept

¹ Când cartea aceasta va ajunge la tipografie, vor mai fi optzeci de deținuți acolo, dintre care aproximativ jumătate vor fi eliberați. (n.a.)

timp de cinci ani și abia acum, în sfârșit, urmează să fie trimis acasă, era absolut firesc și corect ca Murat Kurnaz să primească propriul avion care să-l transporte de la Guantanamo la Baza Aeriană Ramstein din Germania la momentul eliberării. Pentru drum, i s-a oferit lenjerie curată, o pereche de blugi și un tricou alb. Tot pentru propriul confort, zece soldați americani au fost trimiși să-l supravegheze în timpul zborului și, când a fost predat echipei germane de primire, ofițerul american aflat la comandă i-a oferit omologului său neamț o pereche de cătușe mai ușoare și mai confortabile pentru restul călătoriei lui Kurnaz, la care ofițerul neamț, spre gloria sa eternă, a răspuns: „Nu a comis nicio crimă. Aici, în Germania, este un om liber.“

*

Aceasta însă nu era și părerea lui August Hanning.

În 2002, Hanning îl denunțase pe Kurnaz ca o amenințare la adresa securității germane. De atunci, motivele lui de a-i ignora pe anchetatorii nemți și americani nu au fost explicate, din câte știu eu. Cu toate acestea, cinci ani mai târziu, în 2007, vorbind în calitate de șef al contrainformațiilor în Ministerul de Interne, Hanning nu doar și-a repetat opoziția față de șederea lui Kurnaz în Germania – o problemă actuală, din moment ce Kurnaz se afla înapoi pe teritoriu german –, ci i-a și criticat aspru pe anchetatorii BND, care fuseseră înainte sub comanda lui directă și îl declaraseră pe Kurnaz inofensiv, considerând că aceștia își depășiseră competența.

Când am apărut și eu, chiar dacă mai târziu, ca susținător al cauzei lui Kurnaz, Hanning, pentru care continui să am un mare respect, m-a avertizat prietenește că simpatia mea

era nejustificată, dar nu mi-a dat niciun argument. Și cum acest argument nu a ieșit niciodată la lumină și nu a fost adus la cunoștința stimatului avocat al lui Kurnaz, m-am simțit incapabil să-i urmez sfatul. Așadar, a fost, poate, o cauză mai importantă? Aproape că-mi doresc să cred asta. A fost demonizarea lui Kurnaz un fel de necesitate politică? Ajunsese Hanning, pe care îl știu drept un om onorabil, să se străpungă cu propria sabie?

Cu puțin timp în urmă, Kurnaz a venit în Anglia ca să-și promoveze cartea pe care a scris-o despre experiența sa.¹ Fusesse bine primită în Germania și tradusă în mai multe limbi. Eu îi făcusem o reclamă generoasă. Înainte de a-și începe turneul, a petrecut ceva timp cu noi în Hampstead, unde, la sugestia lui Philippe Sands QC, avocatul specializat în drepturile omului, a fost invitat, fără niciun avertisment, să le vorbească elevilor de la University College School. A acceptat și a vorbit așa cum vorbește întotdeauna: simplu și cu atenție, în engleza fluentă pe care a învățat-o singur la Guantanamo, mai ales de la anchetatorii lui. Publicului mare, format din elevi de diferite credințe sau de niciuna, a spus că doar credința musulmană l-a ajutat să supraviețuiască. A refuzat să-i învinovățească pe paznici sau pe cei care l-au torturat. Ca de obicei, nu a spus nimic despre Hanning sau despre ceilalți demnitari sau politicieni nemți care militaseră împotriva întoarcerii sale. A explicat că, în momentul eliberării, le-a dat gardienilor adresa lui de acasă, din Germania, pentru ziua în care povara a ceea ce făcuseră avea să devină prea grea. Nu și-a trădat emoția decât atunci când a descris obligația față de ceilalți

¹ *Five Years of my Life* (Cinci ani din viața mea), publicată de Palgrave Macmillan (n.a.)

prizonieri pe care i-a lăsat acolo. A spus că nu va păstra niciodată tăcerea cât timp mai este un singur om închis la Guantanamo. Când a terminat, atât de mulți s-au grăbit să-i strângă mâna, încât a trebuit să se formeze o coadă ordonată.

În romanul meu *A Most Wanted Man*¹, există un turc născut în Germania, care are vârsta și religia lui Murat și provine din același mediu. Se numește Melik și plătește un preț asemănător pentru păcate pe care nu le-a comis. Prin statură, mod de a vorbi și atitudine, se aseamănă foarte mult cu Murat Kurnaz.

¹ Cel mai vânat om din lume, Editura RAO, 2010 (n.tr.)

Ieșind pe teren

Biroul la care scriu atunci când sunt în Cornwall se află în podul unui hambar de granit de pe marginea unei stânci. Privind în fața mea, într-o dimineață însorită de iulie, văd doar Atlanticul vopsit într-un albastru ridicol de perfect. O regată de bărci fusiforme cu pânze se înclină în bătaia ușoară a brizei estice. Prietenii care vin să ne viziteze cred că suntem ori nebuni, ori binecuvântați, în funcție de vreme, iar astăzi suntem binecuvântați. În acest capăt de uscat, vremea poate să se schimbe ori de câte ori simte nevoia. Zile și nopți cu vânturi de puterea unor furtuni, apoi armistițiu și liniște bruscă. În orice perioadă a anului, un nor gras de ceață se poate înstăpâni peste promontoriu și nicio cantitate de ploaie nu-l poate convinge să plece.

Câteva sute de metri spre continent, într-o căsuță dărăpănată, anexată unei gospodării vechi de fermă cu frumosul nume de Boscawen Rose, trăiește o familie de strigi. Le-am văzut împreună doar o dată: doi adulți și patru pui aliniați pe un pervaz stricat pentru poza de familie pe care nu am mai avut timp s-o fac. De atunci, am avut o relație cu un singur adult – cel puțin, așa am decis eu în

mod arbitrar, deși, din câte știu, ar putea fi oricare dintre membrii familiei extinse, fiindcă puii au crescut de mult. Acest strigă-tată, cum m-am hotărât să mi-l imaginez, este copărtașul meu secret, care, cu mult înainte de a trece pe la fereastra mea dinspre vest, mă previne de timpuriu, prin metode necunoscute, că sosește. Eu scriu mai departe, cu capul plecat și pierdut, după cum sper, pentru lumea reală; dar nu-i ratez niciodată umbra albă-aurie care trece jos, pe deasupra pământului de sub fereastra mea. Nu are prădători de care să știu. Nici corbii, nici șoimii călători nu-și bat capul cu el.

Această pasăre este conștientă de supraveghere în așa măsură, încât spionii umani ar lua-o drept medium. Terenul abrupt de pășunat se înclină către apă. Striga poate să plutească pe deasupra, la vreo cincizeci de centimetri deasupra ierbii lungi, în timp ce se pregătește să se lanseze asupra unui șoarece de câmp care nu bănuiește nimic. Dar dacă eu mă gândesc doar să ridic capul, abandonează operațiunea și se pitește după stâncă. Dacă am noroc, când vine seara, a uitat de mine și apare iar, ițindu-și numai vârfurile aripilor tremurânde de lapte și zahăr. De data asta, mi-am promis să nu mai ridic capul.

★

Într-o zi însorită din primăvara lui 1974, am ajuns în Hong Kong și am descoperit că se construise un tunel pe sub mare între Hong Kong pe insulă și Kowloon pe continent, iar eu habar n-avusesem de asta. Tocmai predasem corecturile la romanul *Tinker Tailor Soldier Spy*. În orice moment, exemplarele finisate aveau să iasă de la tipografie. Printre presupusele plăceri oferite de carte se

afla o urmărire cu un Star Ferry printre strâmtori între Kowloon și insula Hong Kong. Spre rușinea mea veșnică, îndrăznisem să scriu pasajul de aici, din Cornwall, cu ajutorul unui ghid învechit. Acum plăteam prețul.

La hotel exista un fax. Aveam un tipar de probă legat al romanului meu în bagaj. L-am scos. Mi-am sunat agentul în toiul nopții și l-am implorat să-i convingă pe cei de la editură să nu tipărească. Era prea târziu pentru America? Avea să afle, dar se temea că era. După câteva ture cu mașina prin tunel, cu carnetul pe genunchi, am trimis textul revizuit prin fax la Londra și am jurat că nu voi mai amplasa niciodată o scenă într-un loc pe care nu l-am vizitat. Și agentul meu avea dreptate: era prea târziu pentru prima ediție americană.

Dar lecția pe care o învățasem nu era legată doar de cercetare. Mi-a dat de știre că deveneam gras și leneș la vârsta mijlocie și trăiam dintr-un fond de experiențe care era pe sfârșite. Era momentul să încerc lumi necunoscute. Îmi tot suna în urechi o zicală a lui Graham Greene: ceva asemănător cu „dacă vorbești despre durerea umană, ești dator să o împărtășești“.

Este irelevant dacă este tunelul de vină sau dacă mi-am dat eu seama mai târziu. Ceea ce știu sigur este că, de la tunel încolo, mi-am luat rucsacul și, imaginându-mă un fel de rătăcitor în buna tradiție germană romantică, am pornit în căutarea primei experiențe: mai întâi în Cambodgia și Vietnam, apoi în Israel și Palestina, pe urmă în Rusia, America Centrală, Kenya și Congo de Est. Este o călătorie care a continuat, într-un fel sau altul, în ultimii patruzeci și ceva de ani și mă voi gândi mereu la Hong Kong ca la punctul de plecare.

În câteva zile, am avut norocul să-l cunosc pe același David (H.D.S.) Greenway, care a coborât mai târziu pe poteca înghețată de la cabana mea fără pașaport și a devenit unul dintre ultimii americani care au părăsit orașul Phnom Penh. Se gândea să facă o plimbare prin zonele de război pentru *Washington Post*. Mi-ar plăcea să merg și eu? După patruzeci și opt de ore, stăteam întins lângă el într-un șanț puțin adânc, speriat de moarte, trăgând cu ochiul la lunetiștii khmerilor roșii ascunși pe malul celălalt al fluviului Mekong.

Nu mai trăsesese nimeni în direcția mea până atunci. Intrasem într-o lume unde toți păreau să aibă mai mult curaj decât mine, fie că erau corespondenți de război, fie oameni obișnuiți care-și vedeau de treburile zilnice, știind că orașul le era înconjurat de khmerii roșii la distanță de câțiva kilometri, că erau șanse să fie bombardați în orice clipă, zi sau noapte, și că forțele sprijinite de americani sub conducerea lui Lon Nol erau inefficiente. Într-adevăr, totul era nou pentru mine, ei aveau state vechi. Și poate dacă trăiești permanent înconjurat de pericol, te obișnuiești cu adevărat – ba chiar, Doamne, ajută-ne, ajungi să depinzi de el. Mai târziu, la Beirut, aproape că am început să cred teoria asta. Sau poate sunt doar unul dintre cei care sunt incapabili să accepte inevitabilul conflict interuman.

Fiecare are propria părere despre curajul uman și aceasta este mereu subiectivă. Toți se întreabă care va fi punctul lor critic, când și cum va veni și cum vor reacționa prin comparație cu alții. În ceea ce mă privește, știu doar că am fost cel mai aproape de a demonstra că am curaj când îmi suprimam opusul curajului, ceea ce ar putea fi definiția lașului înăscut. De cele mai multe ori, aceste momente

veneau când cei din jurul meu demonstrau un curaj și mai mare decât aveam eu în mod firesc; și, prin exemplul lor, mi-l insuflau și mie. Dintre toți acești oameni, cea mai vitează pe care am cunoscut-o în călătoriile mele – unii ar spune cea mai nebună, deși nu m-aș număra printre ei – a fost o micuță franțuzoaică, femeie de afaceri din Metz, pe nume Yvette Pierpaoli, care, alături de partenerul ei, Kurt, fost căpitan elvețian, conducea o firmă amărâtă de import din Phnom Penh, pentru care întrețineau un număr de avioane vechi cu un singur motor și o echipă pitorească de piloți care să răzbată din oraș în oraș, pe deasupra junglei ostile deținute de Pol Pot, transportând mâncare și provizii medicale și ducând copiii bolnavi în siguranța relativă a orașului Phnom Penh.

Cum khmerii roșii strângeau funia tot mai mult în jurul orașului Phnom Penh, familiile de refugiați se adunau din toate părțile, iar bombardamentele aleatorii și mașinile cu bombă făceau prăpăd, Yvette Pierpaoli își descoperise adevărata vocație: să salveze copiii aflați în pericol. Adunătura pestriță de piloți asiatici și chinezi, obișnuiți mai degrabă cu transportul mașinilor de scris și al faxurilor pentru compania ei comercială, se ocupau acum cu salvarea copiilor și a mamelor lor din orașele periferice care erau pe cale să intre în stăpânirea khmerilor roșii ai lui Pol Pot.

În mod deloc surprinzător, piloții erau sfinți doar cu jumătate de normă. Unii veniseră de la Air America, linia aeriană a CIA. Unii transportaseră opiu. Majoritatea le făcuseră pe amândouă. Copiii suferinzi se puteau trezi înghesuiți de saci cu opiu sau pietre semiprețioase, cumpărate din Pailin cu bani grei. Un pilot cu care am zburat își petrecea timpul învățându-mă cum să aterizez

cu avionul dacă el era prea drogat cu morfină ca s-o facă singur. În romanul pentru care făceam cercetări, intitulat mai târziu *The Honourable Schoolboy*¹, l-am numit Charlie Marshall.

În Phnom Penh, Yvette era neînfricăată în eforturile ei de a oferi adăpost și speranță copiilor care nu aveau nici una, nici alta. Împreună cu ea am văzut primele victime colaterale ale războiului: soldați cambodgieni morți și plini de sânge, întinși unul lângă altul într-o camionetă deschisă, cu picioarele goale. Cineva le furase cizmele, precum și cecurile, fără îndoială, ceasurile de mână și orice bani mai luaseră cu ei în luptă. Camionul era parcat lângă o baterie de artilerie care trăgea, aparent fără țință, în junglă. În jurul armelor, copii mici, asurziți de explozii, rătăceau șocați. În jurul lor stăteau mamele tinere ale căror soți luptau în junglă. Îi așteptau să se întoarcă, știind că, dacă nu reveneau, comandanții nu aveau să-i dea dispăruți, ci continuau să le încaseze banii.

Înclinându-se, zâmbind, salutând cu mâinile împreunate, Yvette stătea printre femei și aduna copiii în jurul ei. Nu voi ști niciodată ce le putea spune peste bubuitul armelor, dar în clipa următoare râdeau și mamele, și copiii. Chiar și bărbații care manevrau armele gustau gluma. Ajunși în oraș, băieții și fetițele stăteau cu picioarele încrucișate în praful de pe caldarâm, lângă sticlele pline cu petrol pe care îl șterpeliseră din rezervoarele mașinilor stricate. Dacă exploda o bombă, petrolul se aprindea și copiii se ardeau. Iar Yvette, auzind exploziile din balconul casei, sărea în mașinuța ei îngrozitoare pe care o conducea ca pe un tanc și străbătea străzile în căutare de supraviețuitori.

¹ *Premiantul*, Editura RAO, 2008 (n.tr.)

Am mai făcut câteva drumuri la Phnom Penh până când, într-un târziu, orașul a căzut în final. Până să plec pentru ultima dată, vânzătorii indieni și fetele în ricșele lor păreau să fie ultimii care să o ia din loc: negustorii, pentru că prețurile erau cu atât mai mari cu cât lipsurile erau mai mari; fetele, fiindcă în inocența lor credeau că serviciile lor aveau să aibă căutare indiferent cine câștiga. În cele din urmă, au ajuns să fie recrutate de Khmera Roșie sau au murit pe câmpurile morții. Din Saigon, așa cum se numea încă, îi scrisesem lui Graham Greene ca să-i spun că recitisem *The Quiet American*¹ și că era la înălțime. În mod neașteptat, scrisoarea chiar a ajuns la el și mi-a răspuns, îndemnându-mă să merg la muzeul din Phnom Penh să admir pălăria cu pene de struț cu care fuseseră încoronați foștii regi ai khmerilor. A trebuit să-i spun că nu doar pălăria nu mai era acolo; nici muzeul nu mai era acolo.

Yvette a devenit subiectul multor povești nebunești, unele apocrife, dar multe, în ciuda improbabilității, adevărate. Preferata mea, pe care am auzit-o chiar din gura ei – ceea ce nu e întotdeauna o garanție a veridicității – dezvăluie cum în ultimele zile ale orașului Phnom Penh a dat buzna cu un grup de copii khmeri orfani în Consulatul francez și a cerut pașapoarte, câte unul pentru fiecare micuț.

– Dar ai cui sunt copiii? a întrebat agentul consular asaltat.

– Sunt ai mei. Eu sunt mama lor.

– Dar au toți aceeași vârstă!

– Și eu am avut mulți cvadrupleți, idiotule!

¹ *Americanul liniștit*, Editura Polirom, 2003 (n.tr.)

Înfrânt, poate chiar complice, consulul a cerut să știe cum îi cheamă. Yvette i-a înșirat pe toți: „*Lundi, Mardi, Mercredi, Jeudi, Vendredi...*“

★

În aprilie 1999, în timp ce se afla într-o misiune la refugiații din Kosovo, Yvette Pierpaoli a murit, împreună cu David și Penny McCall de la Refugees International, când șoferul lor albanez a pierdut controlul asupra volanului și mașina a derapat pe un drum de munte, prăbușindu-se zeci de metri într-o râpă. Până atunci, apucase, cu sprijinul acordat de soția mea, să scrie propria carte¹, care s-a tradus în mai multe limbi. Titlul în engleză era *Woman of a Thousand Children*². Avea șaizeci și unu de ani. Eram la Nairobi atunci, făcând cercetări pentru romanul *The Constant Gardener*³, care avea ca personaj central o femeie pregătită să facă orice ca să-i ajute pe oamenii care nu se puteau ajuta singuri: în acest caz, femei din triburile africane folosite drept cobai umani în studii clinice. Yvette lucrase deja foarte mult în Africa, precum și în Guatemala și în Kosovo – dușmanul ei. În romanul meu, personajul feminin, al cărei nume este Tessa, moare. Intenția mea fusese mereu ca ea să moară și presupun că, după călătoriile mele cu Yvette, îmi dădusem seama că norocul ei nu avea să dureze. În copilărie, Yvette fusese violată, abuzată și dată la o parte. În tinerețe, se refugiasse la Paris și recursese chiar la prostituție din pricina sărăciei. Când a descoperit că era însărcinată cu un bărbat din Cambodgia, s-a dus la Phnom Penh să-l găsească, dar a

¹ Publicată de Robert Laffont, Paris, în 1992 (n.a.)

² Femeia cu o mie de copii (n.tr.)

³ *Experiment secret*, Editura RAO, 2005 (n.tr.)

descoperit că el avea altă viață acolo. L-a cunoscut pe Kurt într-un bar și au devenit parteneri de afaceri și de viață.

Am întâlnit-o pentru prima dată în casa unui diplomat german în orașul asediat Phnom Penh, la o cină servită în zgomotul împușcăturilor continue din palatul lui Lon Nol, aflat la distanță de o sută de metri de noi. Era însoțită de Kurt. Societatea lor comercială se numea Suisindo și funcționa într-o casă veche de lemn din centrul orașului. Era vioaie, dură, cu ochii căprui și se apropia de patruzeci de ani, fiind când vulnerabilă, când gălăgioasă, niciodată într-un anume fel pentru mult timp. Punea mâinile în șold și te ocăra ca un barcagiu. Îți putea zâmbi într-un fel care îți topea inima. Te putea linguși, flata și câștiga în orice mod aveai nevoie să fii câștigat. Dar totul era în slujba unei cauze.

Iar cauza, ați aflat imediat, era procurarea de mâncare și bani pentru cei înfometați prin orice metodă și cu orice preț: medicamente pentru cei bolnavi, adăpost pentru cei fără casă, documente pentru cei fără țară și îndeplinea minuni în modul cel mai profan, calculat și practic. Acest lucru nu o împiedica absolut deloc să fie o afaceristă descurcăreață și deseori nerușinată, mai ales când se confrunta cu oameni ai căror bani, după părerea ei de neclintit, ar fi stat mai bine în buzunarele nevoiașilor. Suisindo aducea un profit frumos, așa cum trebuia, căci o mare parte din banii care intrau pe ușa din față ieșeau direct prin spate, alocați unui scop nobil pe care Yvette îl avea de îndeplinit. Iar Kurt, cel mai înțelept și mai îndelung răbdător dintre oameni, zâmbea și dădea din cap privindu-i cum se duc.

Un voluntar oficial suedez, amorezat de ea, a invitat-o pe Yvette pe insula lui privată de pe coasta Suediei. Phnom Penh căzuse. Kurt și Yvette, care se mutaseră la Bangkok,

erau la limită cu banii. Era în joc un contract: aveau sau nu să câștige comisionul agenției suedeze de ajutorare pentru a cumpăra și a trimite orez în valoare de câteva milioane de dolari refugiaților muritori de foame de la granița Cambodgiei cu Thailanda? Cel mai apropiat concurent era un negustor chinez nemilos, care, după cum era convinsă Yvette, probabil fără altă dovadă decât propria intuiție, complota ca să-i tragă pe sfoară și pe refugiați, și agenția de ajutorare.

La îndemnul lui Kurt, a plecat spre insula suedeză. Casa de pe plajă era un cuibușor de nebunii pregătit pentru sosirea ei. În dormitor erau aprinse lumânări parfumate, se jura ea. Cel care voia să-i fie amant era înflăcărat, dar ea a făcut apel la răbdare. Nu puteau face întâi o plimbare romantică pe plajă? Desigur! Pentru tine, orice! E cumplit de frig, așa că trebuie să se îmbrace gros. În timp ce se împiedică de dunele de nisip prin întuneric, Yvette propune un joc din copilărie:

„Stai nemișcat. Acum vino aproape de mine, din spate. Mai aproape. Așa. E foarte plăcut. Acum închid ochii și tu pui mâna peste ei. Te simți bine? Și eu. Acum poți să-mi pui o întrebare, orice întrebare din lume, una singură, iar eu trebuie să dau răspunsul adevărat. Dacă nu, nu te merit. Vrei să joci? Bine. Și eu. Deci care e întrebarea ta?”

Întrebarea lui, în mod previzibil, are de-a face cu cele mai intime dorințe ale ei. Ea le descrie, sunt sigur că în mod fals și îndrăzneț: spune că visează la un anume suedez viril și frumos care face dragoste cu ea într-un dormitor parfumat pe o insulă pustie, în mijlocul mării agitate. Apoi e rândul ei. Îl întoarce cu spatele și, poate cu mai puțină

tandrețe decât ar fi vrut bietul de el, îi pune mâinile la ochi și-i strigă în ureche:

„Care este cea mai apropiată ofertă concurentă pentru livrarea a o mie de tone de orez refugiaților de la granița Thailandei cu Cambodgia?”

Îmi dau seama acum că am vrut să celebrez munca lui Yvette când am început să scriu *The Constant Gardner*. Mi-am dat seama de la început, oricând a fost începutul acesta. Probabil și ea la fel. Și prezența lui Yvette a fost cea care, înainte și după moartea ei, m-a îndrumat pe parcursul cărții. La toate acestea, ea ar spune: desigur.

Întâlnire cu Jerry Westerby

Într-o pivniță plină cu butoaie de vin de pe Fleet Street, George Smiley stă cu Jerry Westerby la un pahar mare de gin roz. Citez din romanul meu, *Tinker Tailor Soldier Spy*. Nu ni se spune al cui este ginul roz, dar presupunem că este al lui Jerry. După încă o pagină, Jerry comandă un Bloody Mary, presupunem că pentru Smiley. Este corespondent sportiv de școală veche. E masiv și a fost portar într-o echipă de cricket de la țară. Are mâini „enorme” îmbrăcate în mușchi, un smoc de păr nisipiu și fața roșie care se face stacojie când îi este jenă. Poartă o cravată celebră de cricket – textul nu dezvăluie care anume – cu o cămașă de mătase crem.

Pe lângă faptul că este corespondent sportiv călit, Jerry Westerby este agent de informații englez și venerează pământul pe care calcă Smiley. Este și martorul perfect. Nu are urmă de răutate, nici nu îl animă interese personale. Face ceea ce fac cei mai buni agenți secreți. Vine cu argumentele și lasă teoriile pe seama analiștilor din serviciul secret – sau, cum le spune el, plin de afecțiune, *bufnițele*.

În timp ce este chestionat cu blândețe de Smiley într-un restaurant indian ales de Jerry, își comandă cel mai picant

curry din meniu, sfărâcă un papadums¹ deasupra – din nou, tot cu mâinile sale „enorme” – apoi pune un sos sângieru, care presupunem că e un chilly iute letal, ca să-i dea un pic de zvâc. E gluma lui Jerry că managerul restaurantului păstrează sosul în adăpostul său subteran. Pe scurt, Jerry pare un tip timid, neîndemânatic, drăgălaș ca un cățeluș care, din timiditate, are ticul de a recurge la ceea ce numește el stilul de a vorbi al pieilor roșii, ajungând chiar să-l salute pe Smiley cu *How!* înainte de „a cotrobăi în rezervele proprii”.

Sfârșitul scenei. Și sfârșitul apariției lui Jerry Westerby în roman. Treaba lui este să-i ofere lui Smiley informații tulburătoare despre o cârțiță suspectată din interiorul Circului: Toby Esterhase. Nu-i place s-o facă, dar știe că e datoria lui. Și asta e tot ce aflăm despre Jerry Westerby din *Tinker Tailor Soldier Spy* și este și tot ceea ce știam eu despre el până când am plecat în sudul Asiei ca să fac cercetări pentru *The Honourable Schoolboy* și l-am luat cu mine pe Jerry ca pe copărtașul meu secret.

Dacă Jerry din roman a fost inspirat oarecum dintr-un personaj din viața mea reală, atunci probabil că a fost vorba de Gordon, un rătăcitor din clasa superioară, cu vagi origini aristocratice pe care tatăl meu l-a lăsat fără averea familiei. Mai târziu, de disperare, și-a pus capăt zilelor, motiv pentru care presupun că mi-a rămas atât de viu în memorie. Rădăcinile sale nobile îi permiteau să pună înaintea numelui absurdul „onorabil” și acesta a fost titlul pe care i l-am oferit lui Jerry în *Tinker Tailor Soldier Spy* – deși pentru nimic în lume nu s-ar fi lăsat convins să-l folosească, dragul de el. Cât despre partea cu „școlarul” – ei bine, poate că Jerry era

¹ Pâine crocantă indiană (n.tr.)

un reporter de primă linie și un versat agent secret britanic, dar când venea vorba de probleme de suflet avea patruzeci de ani și mergea pe paisprezece.

Așadar, acesta era Jerry așa cum mi-l imaginam și acesta a fost – într-una dintre cele mai bizare întâlniri din viața mea de scriitor – cel de care m-am ciocnit la hotelul Raffles din Singapore: nu un portret în creion, ci omul însuși, cu tot cu mâinile uriașe și umerii „enormi”. Numele lui nu era Westerby, dar deja nu m-ar mai fi mirat dacă ar fi fost. Era Peter Simms. Vechi corespondent extern englez și, cum se știe în general, deși pe atunci nu știam nici eu, cum nu știa nimeni de altfel, vechi agent secret englez. Avea un metru nouăzeci și doi, păr nisipiu, zâmbet de școlar și obiceiul de a striga *Super!* când te saluta strângându-ți mâna cu putere.

Nimeni din cei care-l cunoșteau nu putea uita acel val instantaneu de bună dispoziție care aproape că te lua pe sus. Și nu voi uita niciodată sentimentul de neîncredere uimită, amestecată cu vinovăția de a mă afla în fața unui om pe care îl creasem din amintiri adolescente și din nimic, iar acum era aici în carne și oase, cu tot cu acel un metru nouăzeci și doi cât măsura.

Iată ceea ce nu știam despre Peter pe atunci, dar am aflat pe parcurs – o parte, din păcate, prea târziu. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Simms se afla în India, luptând în regimentul de Minerii și Inginerii din Bombay. Crezusem mereu că prima parte a vieții lui Westerby avea ceva de-a face cu imperiul. Și iată că așa era. Pe urmă, la Universitatea Cambridge, Simms a studiat sanscrita și s-a îndrăgostit de Sanda, o prințesă frumoasă din statul Shan, care, în copilărie, a navigat pe lacurile din Birmania într-o barcă de ceremonie în forma unei păsări de aur. Sanda

s-ar fi îndrăgostit la fel de tare. Îndrăgostit deja de Asia, Simms s-a convertit la budism. El și Sanda s-au căsătorit la Bangkok. Au rămas împreună îndârjiți și triumfători toată viața, având parte de tot felul de aventuri, fie pentru că așa au vrut, fie datorită serviciului secret al Majestății Sale. Peter a predat la Universitatea Rangon, a lucrat pentru revista *Time* din Bangkok și Singapore și, mai târziu, pentru sultanul Omanului, iar în cele din urmă, pentru secția de informații a poliției din Hong Kong pe când Hong Kong era încă o colonie. În fiecare etapă din viață, Sanda i-a stat alături.

Într-un cuvânt, nu era niciun detaliu din viața lui Simms pe care nu i l-aș fi atribuit lui Jerry Westerby, poate doar cu excepția căsătoriei, pentru că aveam nevoie să fie un singuratic aflat încă în căutarea dragostei. Dar toate acestea sunt în retrospectivă. Când m-am întâlnit cu Peter Simms la hotelul Raffles în Singapore – unde altundeva? – plin de energie și de visuri, era un englez atât de înveterat, însă identificat într-o măsură atât de mare cu cultura asiatică, încât, dacă nu lucra deja pentru Serviciul Britanic de Informații, era doar din cauza neglijenței acestuia.

Ne-am reîntâlnit în Hong Kong, din nou la Bangkok și în Saigon. În cele din urmă, l-am întrebat: ar dori Peter, din întâmplare, să mă însoțească prin colțurile mai îndepărtate din sud-estul Asiei? Nu aveam de ce să ezit. Nimic nu i-ar fi plăcut mai mult, dragul de el. Atunci, am întrebat eu, s-ar coborî până la a accepta o plată profesională ca ghid și cercetător? Ba bine că nu! Slujba lui la poliția din Hong Kong se apropia de final și, fără îndoială, n-ar fi stricat să își înmulțească banii de buzunar. Ne-am așternut la drum. Cu energia inepuizabilă a lui Peter, cu erudiția lui asiatică

și sufletul asiatic, cum să nu pot completa versiunea color a lui Westerby pe care abia o schițasem în *Tinker Tailor Soldier Spy*?

În 2002, Peter a murit în Franța. Un necrolog elegant, cu titlul „Jurnalist, aventurier, spion și prieten“, scris de David Greenway – am extras de aici strigătul său *Super!* –, îl descrie corect, ca modelul pentru Jerry Westerby din *The Honourable Schoolboy*. Însă Westerby al meu a fost acolo înaintea lui Peter Simms. Ceea ce a făcut Peter, romantic incurabil, generos până la capăt, a fost să-l ia pe Jerry cu mâinile lui enorme și să și-l însușească în mod impetuos.

Singur în Vientiane

Eram în Vientiane, la etajul unui salon de opiu, întinși unul lângă altul, pe rogojini de plajă din stuf și perne de lemn care te fac să te uiți direct în tavan. Un hamal zbârcit cu pălărie Hakka stătea ghemuit între noi în semiîntuneric, umplându-ne pipele sau, în cazul meu, aprinzând-o din nou, enervat, când se stingea. Dacă într-un scenariu de film ar fi scris INTERIOR. SALON DE OPIU. LAOS. SFÂRȘITUL ANILOR '70. NOAPTE, aceasta era scena pe care ar fi gândit-o regizorul, iar noi, fumătorii, eram exact genul de oameni ceruți de locul și timpul acela: un bătrân colonist francez pe nume monsieur Edouard, depusdat acum de războiul secret care se desfășura în nord, câțiva piloți de la Air America, un cvartet de corespondenți de război, un negustor libanez de arme și partenera lui, precum și un turist stingher în vreme de război, adică eu. Și Sam, vecinul meu tolănit, care își ținea monologul adormitor de când mă întinsesem lângă el. În *fumerie*¹ era o atmosferă de nervozitate spinoasă fiindcă autoritățile din Laos nu aprobau oficial opiul și fuseserăm avertizați

¹ Salon unde se fumează opiu (în franceză în original) (n.tr.)

de un corespondent prea zelos că în orice moment ne-am putea trezi nevoiți să ne croim drum pe acoperișuri și să coborâm pe o scară pe o străduță laterală. Dar Sam, întins lângă mine, a spus să nu-mi bat capul, sunt numai prostii. Nu voi ști niciodată cine este sau a fost Sam. Aș zice că era un emigrant englez care venise în Orient să-și descopere sufletul și, după cinci ani petrecuți pe fronturile de război din Cambodgia, Vietnam și acum Laos, căutarea încă nu se încheiase. Cel puțin, asta părea să-mi spună acest flux amabil al conștiinței.

Nu mai fumasem opiu și nu am mai fumat de atunci, dar din noaptea aceea am prețuit credința iresponsabilă că opiu este unul dintre acele droguri interzise cu o reputație proastă care, fumat de oameni raționali în proporții moderate, nu-ți face decât bine. Te întinzi pe rogojină, ești reținut și te simți cam prost. E prima dată. Tragi primul fum cum ești învățat, nu faci bine, hamalul dă din cap și te simți și mai prost. Dar odată ce prinzi șmecheria, adică să tragi fumul în piept, încet și prelung, la momentul potrivit, sinele tău inofensiv preia controlul, nu ești beat sau ridicol sau agresiv, nu te copleșesc dorințe sexuale subite. Ești doar tipul mulțumit, care face asocieri libere, așa cum ai știut mereu că ești. Iar cel mai bun lucru este că, de dimineață, nu ești mahmur, nu ai remușcări, nu îți revii chinuitor după efectul drogului, urmează doar un somn odihnitor și ești gata să întâmpini o nouă zi. În fine, așa m-a asigurat Sam când a descoperit că sunt novice și așa am crezut de atunci.

Din câte am înțeles din bolboroseala lui Sam, viața lui de până atunci avusese un parcurs destul de convențional – casă englezească frumoasă de țară, școli cu internat, Oxbridge, căsătorie, copii: până când s-a stricat treaba. Ce

treabă și a cui, n-am știut niciodată. Fie Sam se aștepta să știu, fie prefera să nu știu, iar eu nu aveam de gând să fiu atât de nepoliticos încât să întreb. S-a stricat. Și trebuie să fi fost o treabă destul de serioasă, fiindcă Sam și-a șters praful de Anglia de pe picioare în aceeași zi și, jurând că nu se va mai întoarce niciodată, a plecat la Paris, pe care l-a iubit până când a fost refuzat de o franțuzoaică ce-i furase inima. Așa că treaba s-a stricat din nou.

Prima dată, Sam s-a gândit să intre în Legiunea Străină, dar ori nu se făceau recrutări în ziua aceea, ori a dormit până târziu, ori s-a dus la adresa greșită, pentru că acum încep să bănuiesc că ceea ce e ușor pentru majoritatea nu e neapărat ușor și pentru Sam. Există o detașare în ceea ce-l privește care te împiedică să presupui că un lucru va decurge firesc din altul. Așadar, în loc de Legiunea Străină, s-a înscris la o agenție de știri franceză din Asia de Sud-Est. Aceasta nu-ți plătește cheltuielile de drum sau ceva semănător, a explicat Sam, dar dacă se întâmplă să le aduci ceva cât de cât util, primești un salariu de mizerie. Și cum atâta lucru încă mai are și el pe lumea asta, cum singur mărturisește, consideră că e o treabă bunicică.

Prin urmare, în ultimii cinci ani s-a tot plimbat prin zonele de război, a avut noroc pe ici, pe colo și chiar a avut un articol sau două în marile zdrențe de ziare franțuzești, fie că a primit un pont de la un ziarist adevărat, fie că a inventat poveștile. I-a plăcut întotdeauna ideea de a scrie beletristică, dată fiind viața pe care a dus-o, și i-ar plăcea să facă ceva în sensul ăsta: povestiri, un roman, toată chestia. Doar singurătatea îl trăgea înapoi, a spus el: ideea de a sta la birou în junglă și de a se chinui zile în șir, fără să te sâcâie vreun editor și fără termene-limită.

Dar va ajunge și acolo. Și, aruncând o privire la ceea ce scrisese până atunci, nu avea absolut nicio îndoială că poveștile pe care le scosese din piatră seacă pentru agenția de știri franceză erau cu mult mai bune decât orice ai numi bazat pe fapte reale. Și într-o zi, nu prea îndepărtată, va lua loc la biroul acela din junglă și, indiferent de singurătatea implicită și absența termenului-limită sau a editorului sâcâitor, o să-i dea bătaie, cu siguranță. Doar singurătatea îl descuraja, a spus din nou, în caz că nu înțelesesem din prima. Îl rodea lucrul ăsta, mai ales în Vientiane, unde nu ai ce să faci decât să fumezi, să faci sex și să asculți piloții mexicani beți de la Air America lăudându-se cu câți oameni au omorât în timp ce primesc o felație la White Rose.

Apoi mi-a spus cum își gestiona singurătatea, care nu mai avea de-a face doar cu ambiția lui de scriitor, mi-a mărturisit, ci i-a cuprins întregul stil de viață. Ceea ce-i lipsea cel mai mult pe lume era Parisul. De când marea lui iubire îl refuzase și se stricase treaba din nou, Parisul fusese o zonă tabu pentru el și așa avea să rămână. Nu avea să se mai întoarcă acolo, nu mai putea. Fiecare stradă, fiecare clădire, fiecare cotitură a râului îi amintea de ea, a explicat el pe un ton serios, cu o înfloritură literară, deși puțin somnoroasă. Sau îi amintea de un cântec de Maurice Chevalier? În orice caz, Parisul era locul unde îi rămăsese sufletul. Și inima, a adăugat după ce s-a gândit puțin. Mă auzi? Te aud, Sam.

Ceea ce-i plăcea să facă după ce a fumat o pipă sau două, a continuat el – hotărând să mă facă părtaș la marele lui secret pentru că îi eram deja cel mai bun prieten și singura persoană din lume care dădea doi bani pe el, după cum a adăugat într-o paranteză – ceea ce va face de îndată ce va

simți nevoia, care ar putea să-l apuce în orice clipă, acum că și-a venit în fire, va fi să se ducă la White Rose, unde este cunoscut, și-i va strecura lui Madame Lulu o hârtie de douăzeci de dolari și va avea o convorbire telefonică de trei minute la Paris, la Café de Flore. Și când ospătarul de la Flore va ridica receptorul, îi va spune că vrea să stea de vorbă cu mademoiselle Julie Delassus, un nume inventat din câte știa el, nu unul pe care îl mai folosisese. Apoi îl va asculta cum strigă după ea pe la mese și ieșind pe bulevard: *Mademoiselle Delassus... Mademoiselle Julie Delassus... au téléphone s'il vous plaît!*

Și în timp ce o strigă, iar și iar, până când se disipează în eter sau până când se termină timpul, oricare vine mai târziu, o să asculte Parisul preț de douăzeci de dolari.

Teatrul Realului: dansând cu Arafat

Aceasta este prima din cele patru povestiri legate între ele despre călătoriile mele pentru pregătirea cărții *The Little Drummer Girl*¹, între 1981 și 1983. Subiectul ales: conflictul dintre Palestina și Israel. Toboșăreasa cu pricina era Charlie, un personaj inspirat de sora mea vitregă, Charlotte Cornwell, care era mai tânără decât mine cu paisprezece ani. „Toboșăreasă“ pentru că, în povestea mea, Charlie stârnea emoțiile combative ale eroilor aflați de ambele părți ale baricadei. În perioada în care scriam, Charlotte era o cunoscută actriță de televiziune și de teatru (la Royal Shakespeare Company, serialul TV *Rock Follies*), dar și o susținătoare militantă a extremei stângi în politică.

În romanul meu, Charlie, care e tot actriță, este recrutată de un agent contraterorist israelian charismatic, pe nume Joseph, ca să joace rolul principal în ceea ce numește Teatrul Realului. Prezentându-se drept o luptătoare radicală în numele libertății, așa cum își *imaginase* că era – aici intervine Joseph – jucându-se pe ea însăși *cu adevărat*, cu alte cuvinte, și ajungând cu talentul actoricesc la un alt

¹ *Micuța toboșăreasă*, Editura RAO, 2012 (n.tr.)

nivel sub îndrumarea lui Joseph, devine atrăgătoare pentru un cuib de teroriști palestinieni și vest-germani și, astfel, salvează vieți *reale* nevinovate. Împărțită între compasiunea pentru cauza palestinienilor, pe care a fost trimisă să-i trădeze, și recunoașterea dreptului evreilor la patria lor, fără a mai pune la socoteală atracția față de Joseph, Charlie devine o femeie de două ori făgăduită pe Pământul de două ori Făgăduit.

Sarcina pe care mi-am impus-o a fost să împart călătoria cu ea; să mă las influențat, cum se lasă Charlie, de argumentele aruncate spre ea din fiecare parte și să resimt, pe cât posibil, valurile ei contradictorii de loialitate, speranță și disperare. Și așa s-a făcut că, în noaptea de Anul Nou în 1982, pe un versant de munte, la o școală pentru orfanii celor care muriseră în lupta pentru eliberarea Palestinei, numiți și martiri, am ajuns să dansez *dabke*¹ cu Yasser Arafat și înaltul său comandament.

*

Călătoria mea până la Arafat a fost frustrantă, dar pe atunci era un om descris în mod sinistru ca fiind un demnitar alunecos, șiret, transformat în terorist, așa încât orice ar fi fost mai confortabil ar fi reprezentat o dezamăgire. Prima oprire a fost la răposatul Patrick Seale, jurnalistul englez născut în Belfast și educat la Oxford, arabist și presupus spion englez care îi succedase lui Kim Philby pe postul de corespondent al ziarului *Observer* la Beirut. A doua oprire, urmând sfatul lui Seale, a fost la un comandant militar palestinian credincios lui Arafat, pe nume Salah Tamari, pe

¹ Dans popular arab de origine feniciană, dansat în Liban, Irak, Iordania, Siria, Palestina și nordul Arabiei Saudite (n.tr.)

care l-am întâlnit prima dată într-una dintre vizitele sale obișnuite în Anglia. În restaurantul Odin de pe Devonshire Street, în timp ce ospătarii palestinieni îl priveau cu gurile căscate, Salah mi-a confirmat ceea ce îmi spusese ră toți cei pe care îi consultasem: dacă vrei să pătrunzi în mijlocul palestinienilor, trebuie să ai binecuvântarea președintelui.

Tamari a spus că va pune o vorbă bună pentru mine, dar că trebuia să fac totul pe cale oficială. Asta încercam. Înarmat cu recomandările de la Tamari și Seale, făcusem de două ori programare să-l văd pe reprezentantul Organizației pentru Eliberarea Palestinei la biroul Ligii Statelor Arabe de pe Green Street din Mayfair, îndurasem de două ori inspecția făcută de bărbați în costume închise la culoare pe trotuar, stătusem de două ori într-un coșciug de sticlă în timp ce eram scanat în căutare de arme ascunse și de două ori fusesem trimis politicos la plimbare din motive care nu erau de competența reprezentantului. Iar motivele probabil că *erau* în afara competenței sale. Cu o lună mai devreme, predecesorul său fusese împușcat mortal în Belgia.

În cele din urmă, am zburat totuși la Beirut și m-am cazat la hotelul Commodore pentru că era deținut de palestinieni și pentru că era cunoscut pentru indulgența arătată jurnaliștilor, spionilor și altor personaje asemănătoare. Până atunci, cercetările mele fuseseră limitate la zona Israelului. Petrecusem câteva zile cu Forțele Speciale Israeliene, șezusem în birouri frumoase și discutasem cu foștii și actualii șefi ai Serviciului Israelian de Informații. Dar biroul de relații cu publicul al Organizației pentru Eliberarea Palestinei din Beirut se afla pe o stradă devastată în spatele unui cerc de butoaie din tablă ondulată pline cu ciment. Bărbați înarmați, cu arătătorul pe trăgaci, se încruntau la

apropierea mea. În semiîntunericul din anticameră erai întâmpinat de reviste de propagandă îngălbenite, tipărite în rusă, iar în vitrinele din sticlă crăpată erau expuse fragmente de șrapnel și mine antipersoană neexplodate recuperate din taberele de refugiați palestinieni. Fotografii îndoite la colțuri cu femei și copii măcelăriți erau fixate cu bolduri de pereții plini de condens.

Sanctuarul privat al domnului Lapadi, reprezentantul, nu era cu mult mai vesel. Așezat la birou, cu un pistol în stânga și un Kalașnikov alături, avea o expresie încruntată, palidă și epuizată.

– Scrii pentru ziar?

Pe de o parte. Pe de altă parte, scriu o carte.

– Ești zoolog uman?

Sunt romancier.

– Ai venit să faci profit pe seama noastră?

Ca să vă înțeleg cauza în mod direct.

– O să ai de așteptat.

Și am așteptat, zi după zi, noapte de noapte. Am stat întins în camera de hotel, numărând găurile de gloanțe din perdele în timp ce apăreau zorii. Am stat ghemuit în barul din pivnița de la Commodore la primele ore ale dimineții, ascultând cugetările corespondenților de război epuizați care uitaseră cum să doarmă. Și iată că a venit și noaptea când mâncam un pachetel de primăvară de douăzeci și cinci de centimetri în sala de mese cavernoasă și lipsită de aer a hotelului. Îmi amintesc cum un ospătar mi-a șoptit încântat la ureche:

– Președintele vă primește acum.

Prima dată m-am gândit că era vorba de președintele grupului hotelier. O să mă dea afară, nu mi-am plătit nota,

am insultat pe cineva la bar sau vrea să-i semnez o carte. Apoi, încet, mi-am dat seama. Îl urmez pe ospătar în hol și ies în ploaia torențială. Soldați înarmați, îmbrăcați în blugi, roiesc în jurul unei mașini Volvo de culoarea nisipului cu portiera din spate deschisă. Nimeni nu vorbește, așa că nu vorbesc nici eu. Mă așez pe bancheta din spate a mașinii, doi soldați urcă de-o parte și de alta a mea, altul pe locul din față, de lângă șofer.

Gonim printr-un oraș distrus, în ploaia torențială, cu un jeep de urmărire în spate. Schimbăm benzile. Schimbăm mașinile, intrăm cu viteză pe străzi lăturalnice, dând peste refugiul central al autostrăzii duble. Traficul din sens opus o ia brusc spre margine. Schimbăm iar mașinile. Sunt percheziționat a patra sau a șasea oară. Stau pe un trotuar ud de ploaie undeva în Beirut, înconjurat de bărbați înarmați, în pelerine și roind. Mașinile noastre au dispărut. Se deschide o ușă la stradă, un bărbat ne conduce într-un apartament cu pereții găuriți de gloanțe, cu ferestre goale și fără lumină. Ne arată cu mâna o scară acoperită cu dale, străjuită de bărbați fantomatici înarmați. După două etaje, ajungem pe un palier mochetat și suntem conduși spre un lift deschis care putea dezinfecțant. Pornește smucit în sus și se oprește cu un zvâcnet zdravăn. Am ajuns într-o cameră de zi în formă de L. Soldați de ambele sexe stau sprijiniți de pereți. În mod surprinzător, nimeni nu fumează. Îmi amintesc că lui Arafat nu-i place mirosul de țigară. Un soldat începe să mă percheziționeze a nu știu câta oară. Mă cuprinde o teamă fără temeii.

– Vă rog. Am fost percheziționat destul.

Deschizând palmele ca și cum arată că nu are nimic acolo, zâmbeste și se dă la o parte.

La un birou, într-o parte mai mică a L-ului, stă președintele Arafat, așteptând să fie descoperit. Poartă o eșarfă *keffiyeh* albă și o cămașă kaki șifonată de la atâta purtat, având un pistol de argint într-un suport de plastic cafeniu vanisat. Nu ridică privirea spre oaspetele lui. E prea ocupat să semneze acte. Chiar și atunci când sunt condus pe un tron din lemn sculptat din stânga lui, e prea ocupat să mă observe. În cele din urmă, ridică privirea. Zâmbește involuntar, ca și cum și-ar aminti de ceva fericit. Se întoarce spre mine și, în același timp, sare în picioare cu o încântare surprinsă. Sar și eu în picioare. Ne privim în ochi ca niște actori complici. Am fost avertizat că Arafat e mereu pe scenă. Iar eu îmi spun că și eu sunt pe scenă. Sunt și eu actor și avem, undeva acolo, un public live, de vreo treizeci de suflete. Se lasă pe spate și întinde amândouă mâinile spre mine în chip de salut. Le prind cu mâna și le simt moi ca ale unui copil. Ochii lui căprui și bulbucați sunt înflăcărați și rugători.

– Domnule David! strigă el. De ce ai venit să mă vezi?

– Domnule președinte, îi răspund pe același ton înalt. Am venit să ating cu mâna inima palestiniană!

Am repetat cumva toate astea? Îmi ghidează deja mâna spre partea stângă a pieptarului cămașii kaki. Are un buzunar cu nasture, călcat perfect.

– Domnule David, este *aici!* strigă el plin de zel. Este *aici!* repetă pentru publicul nostru.

Auditoriul este în picioare. Avem un succes instantaneu. Ne angajăm într-o îmbrățișare arăbească, stânga, dreapta, stânga. Barba nu e țepoasă, ci un puf mătăsos. Miroase a pudră de talc pentru copii de la Johnson. Îmi dă drumul, dar păstrează o mână posesivă pe umărul meu și se adresează

auditoriului. Poate că mă plimb liber printre palestinieni, declamă el – el, care nu doarme niciodată de două ori în același pat, se ocupă singur de siguranța lui și insistă că e căsătorit numai cu Palestina. Pot să văd și să aud orice doresc să văd și să aud. Îmi cere numai să scriu și să spun adevărul, pentru că numai adevărul va elibera Palestina. Mă va lăsa în grija aceluiași șef al luptătorilor pe care l-am cunoscut la Londra – Salah Tamari. Salah îmi va pune la dispoziție un bodyguard ales pe sprânceană dintre tinerii luptători. Salah mă va duce în Libanul de Sud, Salah mă va instrui în privința marii lupte împotriva sioniștilor, mă va prezenta comandanților și trupelor acestora. Toți palestinienii pe care îi voi întâlni îmi vor vorbi cu o franchețe desăvârșită. Îmi cere să fac o fotografie cu el. Îl refuz. Mă întreabă de ce. Are o expresie atât de radioasă și de glumeață, încât risc un răspuns sincer.

– Pentru că mă aștept să ajung în Ierusalim cu puțin timp înaintea dumneavoastră, domnule președinte.

Râde cu poftă, așa că râde și auditoriul. Dar e cu un adevăr prea mult și deja îl regret.

★

După Arafat, toate celelalte mi s-au părut normale. Toți tinerii luptători din gruparea Fatah sunt sub conducerea militară a lui Salah, iar eu am opt ca gardă personală. Vârsta lor medie e de cel mult șaptesprezece ani și dorm, sau nu dorm, în cerc în jurul patului meu de la etajul de sus, având ordinul să stea de veghe la fereastră și să observe primul semn de atac inamic de pe pământ, din aer sau de pe mare. Când îi năpădește plictiseala, ceea ce se întâmplă cu ușurință, trag cu pistolul în câte o mână care se tupilează

în tufişuri. Dar îşi petrec cea mai mare parte a timpului murmurând între ei în arabă sau exersându-şi engleza cu mine ori de câte ori sunt pe punctul de a adormi. La opt ani au intrat în rândurile cercetaşilor palestinieni, Ashbal. La paisprezece, erau consideraţi luptători cu drepturi depline. După spusele lui Salah, nimeni nu îi întrece când era vorba să arunce o rachetă de mână în țeava unui tanc israelian. Iar bieteii mei Charlie, actriţa principală în Teatrul Realului, îi vor plăcea toţi, mă gândesc în timp ce îmi transcriu gândurile în carnetul meu uzat.

Cu Salah, ca să mă îndrume, şi Charlie, ca apropiată a mea, vizitez avanposturile palestinienilor de la graniţa cu Israelul şi, în zgomotul avioanelor israeliene de recunoaştere şi al răpăitului subit al armelor de foc, ascult poveştile – reale sau imaginare, nu ştiu – despre raiduri nocturne cu bărci de cauciuc pe Marea Galileei. Nu se laudă cu vitejiile lor nesăbuite. *A fi acolo* e deja de ajuns, insistă ei: să trăieşti visul, chiar şi pentru câteva ore, cu riscul morţii sau al capturării; să opreşti barca nevăzută la jumătatea traversării, să simţi mirosul florilor, al măslinilor şi al fermelor ţării tale natale, să asculţi behăitul oilor pe propriile dealuri – *aceea* e adevărata victorie.

Cu Salah alături, merg prin secţiile spitalului de copii din Sidon. Un băiat de şapte ani cu picioarele mutilate de explozie ne face un semn cu degetele mari în sus. Charlie nu a fost nicicând mai prezentă. Dintre taberele de refugiaţi, îmi amintesc de Rashidieh şi Nabatieh, oraşe de sine stătătoare. Rashidieh este celebru pentru echipa de fotbal. Terenul a fost bombardat de atâtea ori, încât meciurile pot fi organizate doar din scurt. Mulţi dintre cei mai buni fotbalişti sunt martiri ai cauzei. Fotografiele lor sunt prinse

între cupele de argint pe care le-au câștigat. În Nabatieh, un bătrân arab cu veșmânt alb îmi remarcă pantofii cafenii englezești și un aer colonial în felul meu de-a merge.

– Sunteți englezi, domnule?

– Sunt englez.

– Citiți!

Are documentul în buzunar. Este un certificat, tipărit în engleză și ștampilat și semnat de un ofițer britanic mandatat, confirmând că purtătorul este deținătorul de drept al unui teren mic și al unui crâng de măslini de lângă Bethany. Data este 1938.

– Eu sunt purtătorul, domnule. Acum uitați-vă la noi, cine am devenit.

Rușinea mea inutilă o enervează pe Charlie.

Cinele din casa lui Salah din Sidon dau iluzia unei liniști magice după truda zilei. Casa putea fi găurită de gloanțe; o rachetă israeliană lansată de pe mare trecuse direct printr-un zid fără să explodeze. Dar în grădină sunt câini leneși și flori și în vatră arde un foc de bușteni, iar pe masă e antricot de miel. Soția lui Salah, Dina, este o prințesă hașemită care a fost cândva căsătorită cu regele Hussein al Iordaniei. A studiat la o școală engleză privată și a citit în engleză la Girton College în Cambridge.

Cu știință de carte, tact și mult umor, Dina și Salah mă învață despre cauza palestiniană. Charlie s-a așezat aproape de mine. Ultima dată când a fost o luptă înverșunată în Sidon, îmi spune Salah cu mândrie, Dina, o femeie zveltă, de o frumusețe și o tărie de caracter renumite, a mers cu vechiul lor Jaguar în oraș, a luat mai multe pizze de la brutărie, s-a dus în linia întâi și a insistat să le livreze personal soldaților.

Este o seară de noiembrie. Președintele Arafat și anturajul său au descins în Sidon să sărbătorească a șaptesprezecea aniversare a Revoluției Palestiniene. Cerul este de un albastru-închis, iar ploaia amenință să înceapă. Toți bodyguarzii mei, în afară de unul, au dispărut, în vreme ce ne înghesuiam cu sutele pe o stradă îngustă unde va avea loc procesiunea – toți, în afară de enigmaticul Mahmud, membru al gărzii mele de corp, care nu are armă, nu împușcă pisici de la fereastra lui Salah, vorbește cel mai bine engleza și are un aer aparte și misterios. În ultimele trei nopți, Mahmud a dispărut de tot, fără să se întoarcă în casa lui Salah până în zori. Acum, pe strada asta plină de freamăt și foarte aglomerată, încărcată de bannere și baloane, stă posesiv lângă mine, un băiat de optsprezece ani, dolofan, mărunțel și cu ochelari.

Începe parada. Mai întâi, fluierarii și purtătorii de steaguri; după ei, o dubă cu portavoce care lansează sloganuri. Militari voinici în uniforme și demnitari în costume negre se adună pe un podium improvizat. Eșarfa albă a lui Arafat apare printre ei. Strada explodează de bucurie, fumul verde urcă deasupra capetelor noastre și se face roșu. Un foc de artificii, asistat de muniție live, se pornește în ciuda ploii, în timp ce liderul nostru stă nemișcat în față pe scenă, jucându-și propriul rol în lumina strălucitoare, cu degetele ridicate în semn de victorie. Acum apar asistente medicale cu insigne cu semiluna verde, apoi copii în scaune cu rotile, mutilați în război, acum sunt călăuzele și cercetașii din Ashbal, dând din mâini și mărșăluind în contratimp, pe urmă un jeep care tractează o barcă plină de luptători înfășurați în steagul palestinian,

îndreptând puștile Kalașnikov înspre cerul întunecat de ploaie. Și Mahmud, lângă mine, dă nebunește din mâini spre ei și, spre surprinderea mea, se întorc toți și-i fac semn cu mâna. Băieții din barcă sunt ceilalți membri ai gărzii mele de corp.

– Mahmud, strig la el cu palmele făcute căuș. De ce nu ești cu prietenii tăi, arătând cu arma spre cer?

– Nu am armă, domnule David!

– De ce nu, Mahmud?

– Eu lucrez noaptea!

– Dar ce *faci* noaptea, Mahmud? Ești *spion*? – coborând vocea pe cât posibil în mijlocul zarvei.

– Domnule David, nu sunt spion.

Chiar și în larma aceea, Mahmud rămâne indecis dacă să-și împărtășească marele secret sau nu.

– Ați văzut pe pieptul uniformelor celor din Ashbal fotografia lui Abu Amar, președintele nostru Arafat?

Da, Mahmud.

– Eu personal, toată noaptea, într-un loc secret, am imprimat cu fierul încins pe piepturile celor din Ashbal fotografia lui Abu Amar, președintele Arafat.

Iar Charlie te va iubi pe tine cel mai mult dintre toți, mă gândesc eu.

★

Arafat m-a invitat să petrec noaptea de Anul Nou cu el, la o școală de orfani ai martirilor palestinieni. Va trimite un jeep să mă ia de la hotel. Stau tot la Commodore, iar jeepul face parte dintr-un convoi care merge bară la bară pe un drum sinuos de munte, trecând cu o viteză ucigătoare prin punctele de control libaneze, siriene și palestiniene,

prin aceeași ploaie torențială care pare să urmărească toate întâlnirile mele cu Arafat.

Drumul are o singură bandă, neterminată și distrusă de potop. Pietre desprinse de roțile jeepului din față zboară spre noi. Văile se deschid la câțiva centimetri de margine, dezvăluind mici petice de lumină la sute de metri mai jos. Vehiculul din fața coloanei e un Land Rover roșu blindat. Se spune că acolo se află președintele. Dar când ne apropiem de școală, gărzile ne spun că ne-au păcălit. Land Roverul a fost o momeală. Arafat e în siguranță la parter, în sala de concerte, întâmpinându-și oaspeții de Anul Nou.

Din afară, școala arată ca orice casă modestă cu două etaje. Odată intrat, îți dai seama că te afli la etajul de sus și că restul clădirii coboară în trepte spre poalele dealului. Obişnuirii bărbați înarmați, cu eșarfe pe cap, și femei tinere cu centuri cu muniții pe piept ne supraveghează mișcările. Sala de concerte e un amfiteatru uriaș, arhiplin, cu o scenă de lemn ridicată, iar Arafat se află pe rândul din față, sub scenă, îmbrățișându-și oaspeții, în timp ce sala plină răpăie în tunetul ritmic al aplauzelor. Panglici de Anul Nou atârnă din tavan. Sloganuri despre Revoluție împodobesc pereții. Sunt împins spre el, care mă îmbrățișează din nou conform ritualului, în timp ce bărbați cărunți în haine kaki și centuri pentru arme îmi strâng mâna și îmi strigă urări de Anul Nou. Unii au nume. Alții, ca adjunctul lui Arafat, Abu Jihad, au *nume de război*. Alții nu au nume deloc. Începe spectacolul. Mai întâi, fetele fără părinți din Palestina cântă dansând în cerc. Apoi, băieții fără părinți. Pe urmă, toți copiii la un loc, dansând *dabke* și schimbând Kalașnikovuri de lemn între ei în aplauzele publicului. În dreapta mea, stă Arafat cu mâinile întinse. La semnul războinicului cu figură aspră de cealaltă

parte a lui, îl apuc pe Arafat de cotul stâng și împreună reușim să-l urcăm pe scenă, cățărându-ne după el.

Făcând piruete printre iubiții lui orfani, Arafat pare să se piardă în aroma lor. Apucă deodată capătul eșarfei răsucindu-l ca Alec Guinness când îl interpreta pe Fagin în filmul *Oliver Twist*. Are expresia omului pierdut într-o lume proprie. Râde sau plânge? Oricum ar fi, emoția lui e atât de evidentă, încât de-abia dacă mai contează. Îmi face semn să-l prind de talie. Cineva mă prinde pe mine. Noi toți – înaltul comandament, adepții din tabere, copiii extaziați – și, fără îndoială, o întreagă adunare de spioni din toată lumea, căci probabil nimeni în istorie nu a fost mai spionat decât Arafat – formăm un trenuleț cu liderul nostru în frunte.

Mergem pe un coridor de beton, urcăm niște scări, traversăm o galerie, coborâm alte scări. Tropăitul picioarelor a înlocuit aplauzele. În spatele sau deasupra noastră, voci puternice intonează imnul național al Palestinei. Reușim cumva să ne bulucim înapoi pe scenă. Arafat pășește în față, apoi se oprește. În strigătele mulțimii, se aruncă în brațele luptătorilor săi.

În imaginația mea, Charlie a mea, extaziată, îl aclamă cu entuziasm.

Opt luni mai târziu, pe 30 august 1982, în urma invaziei israelienilor, Arafat și înaltul său comandament au fost expulzați din Liban. De pe docurile din Beirut, trăgând cu armele în aer în chip sfidător, Arafat și luptătorii săi au plecat spre docurile din Tunisia, unde președintele Bourguiba și cabinetul său așteptau să-i primească. Un hotel de lux în afara orașului fusese pregătit în grabă pentru a servi drept nou sediu pentru Arafat.

După câteva săptămâni, am fost să-l vizitez acolo.

O alee lungă ducea spre casa albă și elegantă, ascunsă între dune. Doi luptători tineri au cerut să știe ce caut acolo. Nu au fost zâmbete strălucitoare, nici gesturile obișnuite de curtoazie arabă. Eram american? Le-am arătat pașaportul englez. Cu un sarcasm sălbatic, unul din ei m-a întrebat dacă auzisem cumva de masacrele din Sabra și Chatilla. I-am spus că vizitasem Chatilla cu câteva zile înainte și că eram profund îndurerat de tot ce văzusem și auzisem acolo. I-am spus că am venit să-l văd pe Abu Amar, un nume familiar, și să-mi prezint condoleanțele. Am spus că ne întâlniserăm de câteva ori la Beirut și din nou la Sidon și că petrecusem Anul Nou cu el la școala de orfani ai martirilor. Unul din ei a pus mâna pe telefon. Nu mi-am auzit numele pronunțat, deși aveam pașaportul în mână. A închis telefonul, mi-a spus răstit „Vino“, a scos pistolul de la centură, mi l-a înfipt în tâmplă și m-a împins cu mâinile la spate pe un coridor lung până la o ușă verde. A descuiat-o, mi-a dat pașaportul înapoi și m-a împins pe ușă în aer liber. În fața mea, se afla un țarc ecvestru cu nisip bătătorit. Yasser Arafat, cu eșarfa albă, călărea în cerc pe un frumos cal arab. L-am urmărit terminându-și turul de manej, apoi încă unul, apoi pe al treilea. Dar ori nu mă vedea, ori nu voia să mă vadă.

★

Între timp, Salah Tamari, gazda mea și comandantul milițiilor palestiniene din sudul Libanului, primea tratamentul convenit pentru combatantul palestinian cu cel mai înalt rang care a căzut vreodată în mâinile israelienilor. Se afla izolat în celebra închisoare Ansar din Israel, supus la ceea ce azi ne place să numim *interogatoriu intens*. Când

și când încerca să se împrietenească cu distinsul jurnalist israelian vizitator, pe nume Aharon Barnea, ceea ce a dus la publicarea cărții *Mine Enemy*¹ a lui Barnea și a confirmat, între altele, devotamentul israeliano-palestinian al lui Salah față de coexistență, nu față de lupta militară nesfârșită și lipsită de speranță.

¹ Dușmanul minelor (n.tr.)

Teatrul Realului: Villa Brigitte

Închisoarea era un grup discret de barăci militare verzi, într-un fald al deșertului Negev, înconjurat de sârmă ghimpată. La fiecare colț se afla un turn de control. Pentru membrii comunității israeliene a serviciului de informații, era cunoscută drept Villa Brigitte; pentru restul lumii, nu era cunoscută deloc. Brigitte, după cum mi-a explicat tânărul colonel vorbitor de engleză din Shin Bet, serviciul de securitate din Israel, în timp ce traversam cu jeepul dunele de nisip, era o activistă germană radicalizată care își legase soarta de un grup de teroriști palestinieni. Planul lor era să doboare un avion El Al când se apropia de aeroportul Kenyatta din Nairobi, scop pentru care făcuseră rost de un lansator de rachete, de un acoperiș aflat în drumul avionului și de Brigitte.

Tot ce trebuia să facă ea, cu aspectul nordic și părul blond, era să stea într-o cabină telefonică din aeroport și, cu un radio ce emitea pe unde scurte la o ureche și un telefon la cealaltă, să transmită instrucțiunile turnului de control băieților de pe acoperiș. Exact asta făcea când i s-a alăturat o echipă de agenți israelieni, moment în care contribuția ei

la operațiune s-a sfârșit. Avionul El Al, avertizat, aterizase deja – gol, cu excepția celor care au capturat-o. Aparatul s-a întors la Tel Aviv cu Brigitte încătușată pe podea. Soarta băieților de pe acoperiș a rămas neclară. Se ocupase cineva de ei, m-a asigurat colonelul meu din Shin Bet, dar nu a specificat cum și nu am crezut că se cuvenea să întreb. Mă lăsaseră să înțeleg că mi se oferea un privilegiu rar, datorită bunului departament al generalului Shlomo Gazit, până de curând șeful serviciului militar de informații din Israel și o cunoștință foarte prețuită.

Brigitte era acum prizonieră în mâinile israelienilor, dar secretul operațiunii rămânea esențial, după cum fusesem avertizat. Autoritățile din Kenya colaboraseră cu israelienii, dar nu doreau să alimenteze sentimentul promusulman. Israelienii nu voiau să-și compromită sursele sau să stânjenească un aliat valoros. Eram dus să o vizitez pe baza unei înțelegeri că nu aveam să scriu despre ea până când nu primeam permisiunea israeliților. Și, dat fiind că-mi spusese că nu recunoscuseră nici față de părinții ei, nici față de guvernul german că știau unde se afla, era posibil să aștept o vreme. Dar asta nu m-a deranjat prea mult. Eram pe cale să-i prezint personajului meu imaginar, Charlie, genul de companie pe care avea să-l aibă dacă reușea să pătrundă în celula teroristă palestiniană-vest-germană pentru care era instruită. Dacă aveam noroc, sub îndrumarea lui Brigitte, Charlie avea să ia primele lecții despre teoria și practica terorii.

- Brigitte vorbește? îl întreb pe tânărul colonel.
- Posibil.
- Despre motivele ei?
- Posibil.

Mai bine o întreb eu singur. Bine. Simt că pot s-o fac. Am sentimentul că voi construi o relație cu Brigitte, oricât de trecătoare și de falsă ar fi. Deși am plecat din Germania cu șase ani înainte de apariția Facțiunii Armata Roșie a lui Ulrike Meinhof, pot să înțeleg fără probleme originile sale sau chiar să simpatizez cu o parte din argumentele ei: însă nu cu metodele folosite. În această unică privință, nu mă diferențiez de grupurile mari din clasa mijlocie din Germania care oferă în secret bani și sprijin grupului Baader-Meinhof. Și eu sunt dezgustat de prezența foștilor naziști de rang înalt în politică, în justiție, în poliție, în industrie, în sistemul bancar și în biserici; de refuzul părinților germani de a discuta despre experiența nazistă cu propriii copii; și de slugărnicia guvernului vest-german față de politica americană în Războiul Rece în cele mai urâte manifestări ale acesteia. Și nu vizitasem eu, dacă Brigitte mai avea nevoie de alte dovezi ale acreditărilor mele, tabere și spitale palestiniene, nu fusesem martorul nenorocirilor și nu auzisem chemarea? În mod sigur, toate acestea la un loc îmi puteau oferi un fel de bilet de intrare, pe termen oricât de scurt, în mintea unei nemțoaice radicalizate în vârstă de vreo douăzeci de ani?

Închisorile mă impresionează în mod neplăcut. Imaginea stăruitoare a tatălui meu încarcerat nu-mi dă pace. În imaginația mea, l-am văzut în mai multe închisori decât a stat el vreodată, mereu același om voinic, puternic, veșnic activ, cu fruntea lui de Einstein, plimbându-se prin celulă și susținându-și nevinovăția. Pe vremuri, ori de câte ori eram trimis să interoghez pe cineva în închisoare, trebuia să mă stăpânesc de teamă să nu-mi atrag înțepăturile deținuților

pe care venisem să-i interoghez când ușile de fier se trânteau în spatele meu.

La Villa Brigitte nu exista curte, cel puțin, eu nu-mi amintesc. Am fost opriți la poartă, verificați și lăsați să trecem. Tânărul colonel m-a condus pe o scară exterioară și a salutat în ebraică. Doamna maior Kaufmann era guvernatorul închisorii. Nu știu dacă într-adevăr o chema Kaufmann sau dacă acesta a fost numele pe care i l-am dat eu. Când eram ofițer de informații în armată în Austria, un sergent Kaufmann era gardianul închisorii din orașul Graz, unde închideam suspectii. Ceea ce știu sigur este că purta un ecuson alb pe buzunarul de pe partea dreaptă a pieptului, pe uniforma neobișnuit de imaculată, că avea vreo cincizeci de ani, era robustă, dar nu dolofană, cu ochii căprui strălucitori și un zâmbet chinuit, dar blând.

*

Vorbim în engleză, eu și doamna maior Kaufmann. Am vorbit în engleză cu colonelul și, cum nu cunosc ebraica, era firesc să continuăm să vorbim în engleză. Deci ați venit să o vedeți pe Brigitte, spune ea, iar eu spun da, este un privilegiu, apreciez, sunt recunoscător, există ceva ce ar trebui să spun sau să nu-i spun? Îi explic apoi ce nu i-am explicat colonelului: că nu sunt jurnalist, ci romancier, am venit să adun date detaliate și am făgăduit să nu scriu sau să vorbesc despre întâlnirea de azi fără consimțământul gazdelor mele. La toate acestea, ea zâmbește politicoasă și întreabă dacă prefer ceai sau cafea, iar eu spun cafea.

– Brigitte nu a fost prea *înțeleghătoare* în ultima vreme, mă avertizează ea pe tonul acela plin de considerație al

doctorului care discută despre boala pacientei. Când a venit prima dată, a *acceptat*. Acum, în ultimele săptămâni – un mic oftat – *nu* a mai acceptat.

Pentru că nu pot înțelege cum ar putea cineva să accepte închisoarea, nu spun nimic.

– Poate că va vorbi cu dumneata, poate că nu va vorbi. Nu știu. Mai întâi a spus nu, acum spune da. E nehotărâtă. Să trimit după ea?

Trimite după ea vorbind în ebraică, prin stație. Așteptăm. Doamna maior Kaufmann îmi zâmbeste, așa că îi zâmbesc și eu. Încep să mă întreb dacă Brigitte s-a răzgândit iar, dar aud mai mulți pași care se apropie de o ușă interioară și preț de o clipă am senzația neplăcută că voi vedea o femeie tânără înnebunită, cu părul smuls și cătușe, adusă la mine împotriva voinței ei. Ușa se descuie de pe cealaltă parte și o femeie înaltă și frumoasă, în tunică de închisoare, împodobită cu o curea strânsă, pășește în față cu câte o temniceră micuță de-o parte și de alta, fiecare ținând-o de câte o mână. Părul ei lung și blond este lăsat liber pe spate. Chiar și tunică îi vine bine. Când temnicerele se retrag, pășește spre mine, înclină capul în mod ironic și, ca o fică bine-crescută, îmi întinde mâna.

– Cu cine am onoarea? întreabă ea într-o germană curtenească, la care mă aud repetând în germană ceea ce i-am spus deja doamnei maior Kaufmann în engleză: că sunt romancier, am venit să mă documentez. Ea nu răspunde nimic, dar se uită la mine până când doamna maior Kaufmann, de pe scaunul ei din colțul camerei, sare în ajutor cu engleza-i excelentă:

– Poți să iei loc, Brigitte!

Așa că Brigitte se așază, afectată și dreaptă ca o școlăriță germană cuminte, așa cum e evident că a decis să fie. Am plănuțit ca la început să fac un schimb de politeturi cu ea, dar descopăr că nu-mi vine nicio idee. Așa că trec direct la subiect cu câteva întrebări stânenitoare precum: „Privind în urmă, regreți ce ai făcut, Brigitte?” Și: „Ce anume te-a îndrumat pe calea radicalizării?” La niciuna din întrebări nu are ceva de spus, preferând în schimb să stea nemișcată, cu mâinile lipite de masă, și să se uite la mine cu un amestec de nedumerire și dispreț.

Maiorul Kaufmann îmi vine în ajutor.

– Poate ai vrea să-i spui cum te-ai alăturat grupului, Brigitte, sugerează ea, vorbind ca o directoare de școală din Anglia cu accent străin.

Brigitte pare să nu audă. Mă analizează din cap până-n picioare, metodic, dacă nu chiar insolent. După ce termină examinarea, expresia ei îmi spune tot ce trebuie să știu: sunt doar un alt lacheu iluminat al burgheziei apăsătoare, un turist în lumea terorii, o jumătate de om în cel mai bun caz. De ce să-și bată capul cu mine? Va face o scurtă declarație despre misiune, spune ea, dacă nu de dragul meu, măcar de-alei. Intelectual vorbind, probabil e comunistă, admite ea, analizându-se în mod obiectiv, dar nu neapărat comunistă în sensul sovietic. Preferă să creadă despre ea însăși că nu este limitată de o singură doctrină. Misiunea ei este pentru burghezia adormită, considerându-i pe părinții ei drept cele mai bune exemple. Tatăl ei dă semne de iluminare, mama ei încă nu. Germania de Vest este o țară nazistă condusă de fasciști burghezi din generația Auschwitz. Proletariatul nu face decât să le urmeze exemplul.

Se întoarce la părinții ei. Speră să îi convertească, mai ales pe tatăl ei. S-a tot gândit cum ar putea să dărâme barierele pe care nazismul le-a lăsat în subconștientul ei. Este oare un mod codificat de a spune că-i este dor de părinți? mă întreb. Poate chiar că îi iubește? Că își face griji pentru ei zi și noapte? Ca și cum ar vrea să corecteze asemenea gânduri burgheze și sentimentale, începe să facă o listă cu profeții după care se ghidează: Habermas, Marcuse, Frantz Fanon și câțiva de care nu am auzit. Apoi, discută despre aspectele negative ale capitalismului armat, despre remilitarizarea Germaniei de Vest, despre sprijinul acordat de America imperialistă dictatorilor fasciști precum șahul Iranului și alte chestiuni în privința cărora aș fi putut să fiu de acord cu ea dacă ar fi fost cât de cât interesată să afle ce părere am, dar nu o interesează.

– Acum aș dori să mă întorc în celulă, vă rog, doamnă maior Kaufmann.

Înclinând din nou ironic din cap și strângându-mi mâna, le face semn temnicerelor că o pot lua.

*

Doamna maior Kaufmann nu și-a părăsit locul din colțul camerei, nici eu pe al meu de la masă, față în față cu scaunul gol al lui Brigitte. Tăcerea dintre noi e puțin ciudată. E ca și cum ne trezim amândoi din același vis urât.

- Ați obținut ceea ce ați vrut? întreabă doamna maior.
- Da, mulțumesc. A fost foarte interesant.
- Aș zice că Brigitte e puțin confuză azi.

La care răspund că da, ei bine, ca să fiu sincer, și eu sunt puțin confuz. Și abia acum, din cauza egocentrismului

meu, îmi dau seama că vorbim în germană, iar germana doamnei maior nu are nicio urmă distinctivă de idiș sau de altceva. Îmi observă mirarea și răspunde la întrebarea mea nerostită.

– Nu vorbesc engleză decât cu ea, explică ea. Niciodată germană. Niciun cuvânt. Când vorbește germană, nu am încredere în mine. Și, ca și cum ar mai fi nevoie de explicații: Vedeți dumneavoastră, am fost la Dachau.

Teatrul Realului: o chestiune de vinovăție

Într-o seară fierbinte, mă aflu în casa din Ierusalim a lui Michael Elkins, crainicul american care a lucrat mai întâi la CBS, apoi a fost șaptesprezece ani la BBC. Mă dusesem la el pentru că, la fel ca milioane de oameni din generația mea, am crescut în compania mormăitului de stentor tipic newyorkez, transmis prin propoziții perfecte, de obicei de pe un front de luptă neospitalier; dar, din alt punct de vedere, pentru că eram atent la doi ofițeri de informații israelieni imaginari pe care îi numisem la întâmplare Joseph și Kurtz. Joseph era cel tânăr, Kurtz, cel mai vârstnic.

Nu pot spune din capul locului și în mod clar ce anume speram să găsesc la Elkins și probabil nu aş fi putut spune nici atunci. Era trecut de șaptezeci de ani. Căutam puțin din Kurtz al meu? Știam că Elkins făcuse mai mult decât partea lui de *una-alta*, deși încă nu aflasem cât de mult: lucrase pentru OSS; și, în timp ce se ocupa de asta, transporta ilegal armament în Palestina pentru Haganah evreiască înainte de crearea statului Israel; așa a ajuns să fie concediat de la OSS și să se ascundă într-un kibbutz cu soția lui, de care a

divorțat apoi. Însă nu-i citisem cartea, ceea ce ar fi trebuit să fac: *Forged in Fury*¹, publicată în 1971.

Știam și că Elkins, ca și Kurtz, avea origini est-europene și crescuse în cartierul Lower East Side din New York, unde părinții săi imigranți lucraseră în confecții. Așa că da, poate că într-adevăr căutam în el puțin din Kurtz: nu pentru înfățișarea sau manierismele lui, pentru că aveam deja imaginea fizică foarte clară a propriului Kurtz și nu intenționam să-l las pe Elkins să o fure, ci pentru perlele rare de înțelepciune pe care le lăsa uneori să iasă în timp ce-și amintea de timpuri trecute. La Viena, stătusem la picioarele lui Simon Wiesenthal, celebrul și controversatul vânător de naziști și, deși nu-mi spusese nimic din ceea ce nu știam deja, amintirea nu mă părăsise niciodată.

Dar, mai ales, voiam să-l întâlnesc pentru că era Mike Elkins, cel care avea cea mai dură și seducătoare voce pe care o auzisem vreodată la radio. Propozițiile vii și construite cu grijă, enunțate cu accentul foarte pronunțat de Bronx, te făceau să fii atent, să asculți și să crezi. Așadar, când m-a sunat la hotel și mi-a spus că auzise că eram în Ierusalim, am profitat de ocazia pentru a-l întâlni.

★

Noaptea în Ierusalim e neobișnuit de înăbușitoare și transpir, dar nu cred că Mike Elkins a transpirat vreodată. Are un trup deșirat și viguros și o prezență fizică la fel de puternică precum îi e vocea. Are ochii mari, obraji supti, membrele lungi și stă contra luminii în stânga mea, cu paharul de whisky într-o mână, cealaltă fiind așezată pe spătarul scaunului de birou. Luna uriașă apare din spatele capului său. Vocea perfectă de radio este liniștitoare, iar el

¹ Plăsmuit din furie (n.tr.)

se exprimă cu grijă ca întotdeauna, chiar dacă propozițiile sunt ceva mai scurte. Uneori se întrerupe și cade pe gânduri înainte de a mai lua o gură de scotch.

Nu vorbește direct cu mine, ci în fața lui, spre întuneric, la un microfon care nu se află acolo și este limpede că încă îi pasă de sintaxă și cadență. Am început înăuntru, dar noaptea este atât de frumoasă, încât ne-am luat paharele pe balcon. Nu sunt sigur când sau cum am început să discutăm despre vânătoria de naziști. Poate pomenisem de vizita mea la Wiesenthal. Dar acum Mike vorbește despre asta. Și nu despre vânătoare, ci despre ucideri.

– Uneori, nu aveam timp să explicăm ce făceam, spune el. Doar îi omoram și treceam mai departe. Alteori, îi duceam undeva și apoi le explicam. Pe un câmp, într-un depozit. Unii plângeau și mărturiseau. Unii vociferau. Unii ne implorau. Unii nu reușeau să spună prea multe. Dacă un om avea garaj, poate îl duceam acolo. Ștreangul de gât, fixat de grindă. Îl urcam pe capotă și conduceam mașina afară din garaj. Apoi ne întorceam să ne asigurăm că era mort.

Noi, asta aud? Despre ce fel de *noi* e vorba? Îmi spui cumva că tu, Mike, personal, erai unul dintre răzbunători? Sau e un *noi* general, cum ar fi *noi*, *evreii*, și te consideri unul dintre ei?

Describe și alte moduri de a ucide, folosind același *noi* pe care nu-l înțeleg, până când se îndreaptă cu gândul spre justificarea morală de a ucide criminali de război naziști, care, pentru că și-au ascuns identitatea și s-au dat la fund – de exemplu, în America de Sud – nu aveau să răspundă niciodată în fața legii. De acolo, trece la problema vinovăției în general: nu vina celor care erau uciși, ci vina, dacă exista vreuna, a celor care îi ucideau.

Prea târziu, scot la lumină cartea lui Mike. A stârnit ceva rumoare când a fost publicată, mai ales printre evrei. Tonul și conținutul sunt înspăimântătoare, după cum sugerează titlul. Mike a fost îndemnat să o scrie, după cum spune, de un anume Malachi Wald, într-un kibbutz din Galileea. Își descrie propria epifanie evreiască, provocată de antisemitismul american suferit în copilărie, acutizată de monstruozitățile Holocaustului și de propriile experiențe ca membru al OSS în Germania aflată sub ocupație. Stilul este când foarte personal, când necruțător de ironic. Descrie în detalii meticuloase acte inimaginabile de sălbăticie nazistă împotriva evreilor din ghetouri și din lagăre și, la fel de viu, eroismul martirilor din rezistența evreiască.

Dar cel mai semnificativ – și mai controversat – este că ne dezvăluie existența unei organizații evreiești numită DIN, „judecată” în ebraică, al cărei fondator era același Malachi Wald, care, în acel kibbutz din Galileea, îl îndemnase să scrie cartea.

Ne spune că numai între 1945 și 1946 DIN a căutat și a ucis nu mai puțin de o mie de criminali de război naziști. Munca lui, care a continuat până după șaptezeci de ani, includea un plan care, din fericire, nu a mai fost îndeplinit, acela de a otrăvi sursa de apă pentru 250 000 de gospodării germane cu scopul de a ucide un milion de bărbați, femei și copii germani ca pedeapsă pentru cei șase milioane de evrei omorâți. DIN, ne spune Michael, s-a bucurat de sprijinul evreilor din toată lumea. Primii cincizeci de membri proveneau din toate clasele sociale: afaceriști, oameni religioși, poeți.

Dar și jurnaliști, adaugă Mike fără alte comentarii.

Teatrul Realului: nume de alint

Hotelul Commodore, în zilele acelea tensionat – e greu să-ți amintești de o vreme în Beirut în care zilele să nu fi fost tensionate – era locul preferat al tuturor corespondenților de război, adevărați sau falși, al traficantilor de arme sau de droguri și ai asistenților autentici sau prefăcuți din acea emisferă. Admiratorilor le plăcea să îl compare cu localul lui Rick din filmul *Casablanca*, dar eu n-am înțeles niciodată de ce. Casablanca nu era un câmp de luptă urban, era doar un punct de evacuare, pe când oamenii veneau la Beirut să facă bani, necazuri sau chiar pace, dar nu pentru că voiau să scape.

Commodore nu arăta cine știe ce. Cel puțin, nu în 1981, iar azi nici nu mai există. Era o clădire plictisitoare, banală, fără vreun merit arhitectural, asta dacă nu includeai biroul de recepție din holul de la intrare, realizat din beton, gros de 1,2 metri și care servea, în momente grele, drept amplasament pentru arme. Cel mai respectat rezident era un papagal bătrân pe nume Coco, care conducea cu o „gheară” de fier barul din pivniță. Pe măsură ce tehnicile războiului urban deveneau tot mai sofisticate – de la semiautomate la

lansatoare de rachete, de la ușor la mediu sau care o mai fi vocabularul corect – Coco și-a înnoit repertoriul cu sunete de luptă până când oaspetele neinițiat care pierdea vremea la bar era trezit de șuieratul unui proiectil și de strigătul „La podea, jigodie proastă, ascunde-ți fundul *acum!*“ Nimic nu-i încânta mai mult pe amărății sătui de război, care se întorceau după încă o zi de calvar în paradis, decât să vadă un biet neofit că dispare sub masă în timp ce ei își sorbeau cu nonșalanță whisky-ul cafeniu.

Se spune că papagalul Coco știa să cânte primele măsuri din La Marseillaise și din Simfonia a V-a de Beethoven. Plecarea lui este învăluită în mister: a fost transportat clandestin într-un refugiu unde cântă și în ziua de azi; a fost împușcat de miliția siriană; în cele din urmă, a cedat din pricina alcoolului din alimentație.

Am făcut câteva drumuri la Beirut și în Libanul de Sud în anul acela, în parte pentru romanul meu, în parte pentru nefericitul film care a rezultat de aici. În amintirea mea, se formează un singur lanț neîntrerupt de experiențe suprarealiste. Pentru cei timizi, Beirut însemna să te temi tot timpul, fie că luai cina la Corniche în zgomotul împușcăturilor, fie că ascultai cu atenție cuvintele unui adolescent palestinian care ținea un Kalașnikov îndreptat spre capul tău și-ți vorbea de visul său de a ajunge la universitate în Havana ca să studieze relații internaționale și apoi te întreba dacă ai putea să-l ajuți.

★

Ca nou-venit la Commodore, fusesem atras de Mo de la prima vedere. Văzuse mai multă moarte și distrugere într-o singură după-amiază decât văzusem eu într-o viață

întreagă. Văzuse frânturi din cele mai negre inimi pe care le are lumea de oferit. Era de ajuns să-l zărești la capătul altei zile petrecute pe frontul de luptă, cu geanta kaki zdrențuită pe umăr, înaintând prin holul aglomerat către biroul de presă, ca să recunoști cât de aparte era. Se spunea că Mo era cel mai versat din oraș. Le văzuse pe toate, le făcuse pe toate, fără prostii, nimeni nu era mai bun când dădea de belea, așa era Mo, puteai să întrebi pe oricine îl cunoștea. Uneori era puțin deprimat, alteori puțin nostim. Avea tendința de a se încuia în camera lui cu o sticlă timp de o zi sau două, de ce nu? În ultima vreme, singura lui tovarășă era o mătă, care, potrivit bârfelor din Commodore, se aruncase de disperare de la etaj.

Prin urmare, când Mo m-a întrebat, în a doua sau a treia zi a primei mele vizite la Beirut, dacă mi-ar plăcea să-l însoțesc într-o mică excursie pe care se gândea s-o facă, n-am lăsat ocazia să-mi scape. Îi întrebam pe toți ceilalți jurnaliști câte ceva, dar Mo rămăsese distant. Eram flatat.

– Să mergem cu mașina spre nisipuri? Salutăm câțiva nebuni pe care-i cunosc?

Am spus că nu-mi puteam dori nimic mai mult.

– Cauți ceva culoare, nu?

Căutam culoare.

– Șoferul face parte din druzi¹. Nenorociții de druzi nu dau doi bani pe nimeni, doar pe ei înșiși. Așa-i?

Foarte adevărat, Mo, mulțumesc.

– Alți nenorociți – šiiti, sunniți, creștini – ăștia caută probleme. Nenorociții de druzi nu caută probleme.

Sună foarte bine.

¹ Sectă šiită monoteistă (n.tr.)

E vorba despre o excursie printr-un punct de control. Urăsc aeroporturile, lifturile, crematoriile, granițele naționale și grănicerii. Dar punctele de control fac parte dintr-o altă categorie. Nu pașaportul ți-l verifică, ci mâinile. Apoi fața. Apoi charisma sau lipsa ei. Și chiar dacă spune cineva din punctul de control că ești în regulă, ultimul lucru pe care-l va face este să transmită vestea bună următorului, pentru că niciun ofițer nu se va lăsa păcălit în ciuda suspiciunilor lui. Ne oprim în dreptul unui baston de frizer¹ sprijinit între două bidoane de ulei. Băiatul care îndreaptă Kalașnikovul spre noi poartă cizme galbene de cauciuc, blugi jerpeliți tăiați până la genunchi și emblema clubului suporterilor lui Manchester United cusută pe buzunarul de la piept.

– Mo, nenorociture! Bună ziua, domnule! Ce mai faceți? strigă arătarea încântată în loc de bun venit într-o engleză atent exersată.

– Sunt foarte bine, mulțumesc, Anwar, nenorociture, foarte bine, îngână Mo cu ușurință. Nenorocitul de Abdullah primește oaspeți azi? Sunt mândru să-l prezint pe bunul meu prieten, David Nenorocitul.

– David Nenorocitul, ești cât se poate de bine venit, domnule!

Așteptăm cât strigă bucuros în rusă la walkie-talkie. Bara șubredă cu roșu și alb se ridică. Am doar o amintire neclară a întrevederii cu Nenorocitul de Abdullah. Sediul său era o movilă de pietre și cărămizi, găurită de gloanțe și mângălită de sloganuri. Stătea în spatele unui birou uriaș de mahon. Alți nenorociți roiau în jurul lui, mângâind

¹ În SUA, prăvăliile frizerilor erau marcate printr-un baston cu dungi roșii și albe; în acest context, se referă la barieră. (n.tr.)

armele semiautomate. Deasupra capului era o fotografie înrămată cu un avion Swissair Douglas DC-8 care exploda pe pista de aterizare. Îmi amintesc că știam cu siguranță că pista se numea Câmpul lui Dawson și că acel DC-8 fusese deturnat de luptători palestinieni cu ajutorul grupului Baader-Meinhof. Pe atunci, zburam deseori cu Swissair. Îmi amintesc că m-am întrebat cine își bătuse capul să ducă fotografia la înrămat și să aleagă rama. Dar, mai ales, îmi amintesc că i-am mulțumit Creatorului că discuția era facilitată de un interpret care vorbea o engleză în cel mai bun caz nesigură și că m-am rugat să rămână așa destul cât să se întoarcă după noi șoferul, care nu căuta probleme, și să ne ducă înapoi la dulcele echilibru de la hotelul Commodore. Și-mi amintesc de zâmbetul fericit de pe fața bărboasă a lui Abdullah când și-a pus mâna pe inimă și le-a mulțumit cordial Nenorocitului de Mo și Nenorocitului de David pentru vizită.

– Lui Mo îi place să ducă pe cineva la limită, m-a avertizat un om amabil când era prea târziu. Dar subtextul era clar: în lumea lui Mo, turiștii de război primesc ceea ce merită.

★

Oare am primit telefonul acela de nicăieri în aceeași noapte? Dacă nu, așa ar fi trebuit. Și cu siguranță s-a întâmplat în afara perioadei petrecute la Beirut, pentru că numai un vizitator venit prima dată ar fi putut fi atât de neghiob, încât să accepte o îmbunătățire din partea casei și să fie dus în apartamentul nupțial al misteriosului etaj superior gol de la Commodore. Orchestra nocturnă din Beirutul lui 1981 nu ajunsese la calitatea de mai târziu, dar

se apropia. Un spectacol obișnuit începea pe la zece seara și atingea apogeul la primele ore ale dimineții. Oaspeții care primeau cameră la etajul de sus aveau parte de întreg show-ul: străfulgerări de auroră artificială, zgomotul focului de artilerie tras și primit – dar care e unul, care e altul? – și zăngănitul împușcăturilor din arme mici urmat de tăcerea elocventă. Și toate acestea, pentru urechea neobișnuită, se întâmplau în camera de alături.

Sună telefonul din camera mea de hotel. Mă tot gândisem dacă să mă întind sub pat, dar acum stăteam în capul oaselor cu receptorul la ureche.

– John?

John? Eu? Ei bine, câțiva oameni, mai ales jurnaliști care nu mă cunosc, îmi spun câteodată John. Așa că spun da, cine e? Primesc, în schimb, un potop de injurii. Mă sună o femeie, e americană și e supărată.

– Ce dracu' vrei să spui cu cine e? Nu te preface că nu-mi recunoști vocea, ce dracu'! Ești un nemernic englez *abject*. Ești un infidel slab – nu mă întrerupe naibii, bine? – zice, punând capăt furioasă protestelor mele. Nu mă lua cu rahaturile alea blazate de englez de parcă luăm ceaiul la afurisitul de Palat Buckingham! Am *contat* pe tine, da? Se numește încredere. Ascultă dracului! Mă duc la nenorocitul de coafor. Îmi adun frumos lucrurile într-o geantă. Stau pe trotuar ca o prostituată vreo *două ore afurisite*. Mă dau de ceasul morții crezând că ești mort undeva într-un șanț și tu unde ești? În pat, la dracu'! – vocea i se gătuie când îi vine un gând subit – Ți-o tragi cu vreo femeie acolo? Pentru că dacă – *stop!* – nu mă lua cu *vocea* aia nenorocită, nemernic englez ce ești!

Încet, dar foarte încet, îi deschid ochii. Îi explic că a dat peste alt John; că nu sunt, de fapt, deloc John, sunt David – pauză pentru un schimb vibrant de focuri de armă – și că John, adevăratul John, oricine ar fi el, probabil a plecat din hotel – bum-bum din nou – pentru că hotelul mi-a făcut cadou acest apartament frumos puțin mai devreme. Și îmi pare rău, îi spun, îmi pare *foarte* rău că s-a umilit lansându-se împotriva persoanei nepotrivite. Și îi înțeleg *cu adevărat* necazul – pentru că deja mă bucur că discut cu alt om în loc să mor de unul singur sub pat într-un apartament de hotel din partea casei. Și cât de groaznic să nu vină la întâlnire, continui eu cavalierește – pentru că problema ei este deja și problema mea și vreau cu adevărat să fim prieteni. Și poate că adevăratul John are un motiv foarte bun pentru care nu a venit, sugerez eu, pentru că, la urma urmei, în acest oraș se poate întâmpla orice în orice clipă, nu-i așa? – bum-bum din nou.

Iar ea spune „sigur că da, David“ și de ce am două nume? Așa că îi spun și asta și o întreb de unde sună, la care ea spune că din barul din pivniță și că și John al ei e un scriitor englez – nu-i așa că-i *ciudat*? – și că numele *ei* e Jenny – sau poate o fi Ginny sau Penny, pentru că nu aud totul foarte bine printre zgomote. De ce nu cobor la bar ca să bem ceva împreună? La care eu, eschivându-mă, spun: Dar adevăratul John? Iar ea spune la dracu' cu John, o să fie bine, așa e mereu.

Orice e mai bun decât să stau întins sub pat și să fiu bombardat. Pentru că vocea ei, odată ce s-a calmat, e chiar agreabilă. Pentru că sunt singur și speriat. Și, după asta, nu mai am decât scuze slabe de oferit. Mă îmbrac și cobor. Și, fiindcă nu suport lifturile și deja am îndoieli în privința

motivelor mele, pierd vremea luând-o pe scări. Până să ajung la barul din pivniță, e gol, cu excepția a doi traficanți de arme francezi beți, a barmanului și a papagalului bătrân care cred că este mascul – dar cine știe? – și care lucrează la repertoriul său de efecte balistice.

★

Întors în Anglia, sunt mai hotărât ca oricând ca *The Little Drummer Girl* să devină film. Sora mea, Charlotte, trebuie să joace rolul lui Charlie, a cărei sursă de inspirație a fost. Cei de la Warner Brothers cumpără drepturile și îl aduc pe George Roy Hill, cunoscut pentru *Butch Cassidy*. Propun numele ei. Hill își exprimă entuziasmul, o întâlnește, o place. Va vorbi la studio. Rolul îi revine lui Diane Keaton, ceea ce e la fel de bine. Cât despre însuși George, cunoscut pentru că vorbește deschis și nu se ascunde după deget, acesta a mărturisit mai târziu:

– David, ți-am distrus filmul.

Cavalerul sovietic moare în armură

Am fost în Rusia doar de două ori: mai întâi în 1987, când, datorită lui Mihail Gorbaciov, viața Uniunii Sovietice era în declin și toți o știau, în afară de CIA; a doua oară, șase ani mai târziu, în 1993, când capitalismul criminalizat se înstăpânise peste statul eșuat și îl transformase în Estul Sălbatic. Doream să văd și eu Rusia cea nouă și bătută de vânt. Și iată că aceste două călătorii ale mele s-au suprapus cu cea mai mare mișcare socială din istoria Rusiei de la revoluția bolșevică. Și, în mod unic – dacă dai deoparte o lovitură de stat sau două, câteva mii de victime ale asasinatelor plătite, împușcături între bande, asasinate politice, șantajul și tortura – tranziția s-a făcut, conform standardelor rusești, fără vărsare de sânge.

În cei douăzeci și cinci de ani dinaintea primei mele călătorii, relațiile pe care le-am avut cu Rusia nu au fost tocmai prietenoase. De când apăruse *The Spy Who Came in from the Cold*, fusesem ținta invectivelor literare sovietice, întâi – după cum spun criticii mei – pentru că ridicasem spionul la statutul de erou, ca și cum ei nu făcuseră o artă din exact același lucru, apoi pentru că avusesem percepții

corecte despre Războiul Rece, dar ajunsesem la concluzii eronate, o acuzație la care nu există o reacție logică. Însă aici nu era vorba de logică, ci de propagandă. Din tranșeele *Gazetei literare sovietice*, controlate de KGB, și ale revistei *Encounter*, controlate de CIA, ne aruncam ascultători bombe unii altora, știind că în războiul ideologic steril al cuvintelor nicio tabără nu avea să câștige. Așadar, nu a fost tocmai surprinzător când, în 1987, am făcut vizita obligatorie la atașatul cultural sovietic al ambasadei din grădinile Palatului Kensington ca să-mi asigur viza, iar acesta a declarat nu tocmai politicos că, dacă pun mâna pe mine, pun mâna pe oricine.

În mod la fel de nesurprinzător, o lună mai târziu am ajuns pe aeroportul Sheremetyevo din Moscova ca oaspete al Uniunii Scriitorilor Sovietici – o invitație negociată, se pare, de ambasadorul nostru și de soția lui Mihail Gorbaciov, Raisa, peste capul celor de la KGB –, iar băiatul cu fața împietrită și epoleta magenta, în cușca lui de sticlă, a contestat autenticitatea pașaportului meu; la fel, bagajul mi-a dispărut în mod misterios timp de patruzeci și opt de ore, reapărând apoi inexplicabil în camera de hotel cu costumele făcute ghem; camera mea din sumbrul hotel Minsk era scotocită ostentativ ori de câte ori ieșeam pentru câteva ore – garderoba răscolită, hârtiile împrăștiate și amestecate pe birou –, iar aceiași doi supraveghetori supraponderali și de vârstă mijlocie de la KGB – i-am poreclit Muttski și Jeffski – au fost puși să mă urmărească de la o distanță de doi metri de fiecare dată când ieșeam singur.

Și slavă Domnului că erau acolo. După o seară interesantă petrecută în casa jurnalistului disident Arkadi Vaksberg,

care a adormit pe podeaua propriei camere de zi, m-am trezit stând singur pe o stradă neidentificată, având doar noaptea neagră în jur, nici lună, nici semne că s-ar apropia zorii, nici măcar un licăr de lumină dinspre centrul oraşului care să-mi spună în ce direcţie s-o iau. Şi nici vreo boabă de rusă ca să cer sfatul vreunui trecător, chiar de-ar fi fost vreunul, căci nu era nimeni. Apoi, spre uşurarea mea, am identificat siluetele urmăritorilor mei credincioşi, aşezaţi alături pe o bancă din parc, unde bănuiesc că trăseseră pe rând câte un pui de somn.

– Vorbiţi engleză?

Niet.

– Franceză?

Niet.

– Germană?

Niet.

– Sunt *foarte* beat – zâmbet de idiot, rotaţie lentă a mâinii drepte în jurul urechii drepte – hotelul *Minsk* – bine? Ştiţi *Minsk*? Mergem împreună? Am întins ambele coate, sugerând frăţie şi pasivitate.

Toţi trei aliniaţi, am pornit într-un marş lent pe un bulevard străjuit de copaci, pe străzi pustii, până la hotelul *Minsk*. Ca un om căruia îi plac micile plăceri ale vieţii, încercasem să mă cazez la unul dintre hotelurile ieftine din Moscova, dar gazdele mele nici nu au vrut să audă. Trebuia să stau la *Minsk*, în apartamentul VIP de la etajul de sus, unde erau permanent amplasate microfoane vechi şi unde o recepţioneră înspăimântătoare păzea coridorul.

Dar şi supraveghetorii sunt oameni. Şi, în timp, am descoperit la *Muttski* şi *Jeffski* ceva atât de resemnat, de răbdător, încât, contrar convenţiei, aş fi vrut să mă apropii

mai mult de ei în loc să mă îndepărtez. Într-o seară, am cinat la un restaurant-cooperativă privat cu fratele meu mai mic, Rupert, care în acele zile toride era șeful biroului din Moscova al ziarului *Independent*. Sunt câțiva ani între mine și Rupert, dar la lumină slabă semănăm vag, mai ales dacă ești beat. Rupert invitase la masă câțiva corespondenți din Moscova. În timp ce povesteam și beam împreună, cei doi supraveghetori ai mei stăteau neconsolați într-un colț. Mișcat de necazul lor, i-am cerut ospătarului să le ducă o sticlă de votcă în timp ce eu priveam în altă parte. Când am întors capul, sticla nu se vedea nicăieri, dar când ne-am despărțit, l-au urmărit spre casă pe celălalt frate.

*

Să încerci să descrii Rusia de atunci fără votcă e ca și cum ai vrea să descrii o cursă de cai fără cai. În aceeași săptămână, i-am făcut o vizită editorului meu din Moscova. Este unsprezece dimineața. Biroul său înghesuit din pod, cu dosare prăfuite dickensiene, teancuri de cutii misterioase de carton și manuscrise îngălbenite legate cu sfoară. Când m-a văzut intrând, a sărit de la masă și, cu un strigăt de bucurie, m-a strâns la piept.

– Avem *glasnost*! a strigat. Avem *perestroika*! S-a sfârșit cu cenzura, prietene! De azi înainte, îți public *toate* cărțile pentru totdeauna: cărți vechi, cărți noi, nu mă mai interesează! Scrii o carte de telefon? Eu o *public*! Public orice, în afară de cărțile pe care nenorociții aceia de la biroul de cenzură al partidului vor să le public!

Fericit și indiferent față de legile recente date de Gorbaciov în privința consumului de alcool, a luat o sticlă

de votcă din sertar, i-a scos capacul și, spre deznădejdea mea, l-a aruncat voios în coșul de gunoi.

★

Mi se părea cu desăvârșire logic ca, în lumea din oglindă în care pășisem, deși eram supravegheat, urmărit și privit cu mare suspiciune, să fiu tratat, de asemenea, ca un oaspete de onoare al guvernului sovietic. Fotografia mea a apărut în *Izvestia* cu o explicație destul de măgulitoare, am fost primit în mod regal de gazdele mele, de Uniunea Scriitorilor, ale căror calificări literare erau în cea mai mare parte obscure și, în unele cazuri, de-a dreptul închipuite.

Era marele artist a cărui operă consta într-un volum de poezii publicat în urmă cu treizeci de ani, deși se zvonea că erau scrise de alt poet, pe care Stalin îl împușcase pentru nesupunere. Era și bărbatul foarte bătrân cu barba albă și ochii roșii, plini de lacrimi, care petrecuse jumătate de secol în gulaguri înainte de a fi reabilitat ca parte a *glasnostului* sau a deschiderii. Cumva, reușise să păstreze și să publice un jurnal consistent al chinurilor pe care le îndurase. Acum e în biblioteca mea, în rusă, limbă în care nu pot citi. Erau acrobații literari care ani de zile umblaseră pe sârma cenzurii oficiale, alegoriile lor transmițând mesaje codificate celor care aveau priceperea de a le interpreta. Oare ce vor scrie, mă întrebam eu, când vor fi lăsați liberi în sălbăticie? Vor fi acei Tolstoi și Lermontov de mâine? Sau au gândit pe după colțuri atâta vreme, încât nu vor putea scrie în linie dreaptă?

La o petrecere în aer liber, în colonia scriitorilor din suburbia înfrunzită Peredelkino, cei despre care se credea că se conformaseră cu prea mult zel liniei partidului – mulțumită apariției *perestroikăi*, politica lui Gorbaciov de

reformă economică și politică – arătau deja cam prăpădiți pe lângă cei care-și câștigaseră reputația de indisciplinați. Unul din acest grup din urmă era Igor, după cum am fost informat, un dramaturg bețiv care insista să stea cu mâna pe după gâtul meu în timp ce-mi murmura conspirativ la ureche.

Eu și Igor discutaserăm deja despre Pușkin, Cehov și Dostoievski. Altfel spus, Igor discutase și eu ascultasem. Îl admiraserăm pe Jack London. Sau Igor o făcuse. Acum îmi spunea că, dacă voiam *cu adevărat* să știu ce nenorocire totală era de fapt Rusia comunistă, trebuia să încerc să trimit un frigider second-hand din casa mea din Leningrad la bunica mea din Novosibirsk și să văd cât de departe ajungea. Am căzut de acord că era o dimensiune bună a stării în care se afla Uniunea Sovietică dezintegrată și am râs cu poftă pe tema asta.

În dimineața următoare, Igor m-a sunat la hotelul Minsk.

– Nu-mi spune numele. Îmi recunoști vocea. Da?

Da.

– Aseară ți-am zis o glumă proastă despre bunica mea, nu-i așa?

OK.

– Ții minte?

Da.

– Nu ți-am zis nicio glumă proastă. OK?

Din nou, OK.

– Jură-te!

Mă jur.

Singurul artist pe care l-am cunoscut și care a supraviețuit indubitabil oricăror constrângeri i s-au impus, ba chiar le-a savurat, a fost Ilia Kabakov, care ba intra, ba ieșea din

grațiile oficialilor sovietici, până când a ajuns să fie obligat să-și semneze propriile ilustrații cu alt nume. Ca să ajungi în studioul lui Kabakov, trebuia să fii de încredere, trebuia să cunoști pe cineva și trebuia ca un băiat să-ți lumineze calea cu o torță pe un culoar șubred și lung, cu scânduri desprinse, așezate pe căpriorii unor poduri alăturate.

Când ajungeai, în cele din urmă, îl găseai pe Kabakov, un pustnic exuberant și pictor extraordinar, cu un anturaj de femei zâmbitoare și admiratori. Și acolo, pe pânză, se afla lumea minunată a autoizolării sale: batjocorită, iertată, înfrumusețată și dăruită cu universalitate de ochiul iubitor al creatorului său invincibil.

În catedrala Sf. Sergiu din Zagorsk, numită deseori Vaticanul rus, am văzut rusoaice bătrâne îmbrăcate în negru, prosternate pe podeaua cu dale de piatră, sărutând capacele groase din sticlă fumurie ale mormintelor în care se aflau relicvele sfinților. Într-un birou modern, cu mobilă scandinavă elegantă, reprezentantul arhimandritului, într-un veșmânt desăvârșit, mi-a explicat cum Dumnezeu creștin făcea numeroase minuni prin intermediul statului.

– Acesta este singurul stat *comunist* de care vorbim? l-am întrebat când alocuțiunea sa a ajuns la final. Sau El face minunile prin *orice* stat?

Drept răspuns, am primit zâmbetul larg și iertător al torționarului.

Ca să-l vizitez pe scriitorul Chingiz Aitmatov, de care, spre rușinea mea, nu auzisem niciodată, eu și interpretul meu am zburat cu un avion Aeroflot în orașul militar Frunze, acum Bishkek, în Kîrgîzstan. Nu a fost cazați la corespondentul din Frunze al hotelului Minsk, ci în luxul de cinci stele al unei case de odihnă a Comitetului Central.

Perimetrul înconjurat cu gard de sârmă era patrulat de paznici KGB înarmați și cu câini alături. Ni s-a spus că se aflau acolo ca să ne protejeze de hoții din munți. Nu s-a pomenit nimic despre membrii disidenți ai triburilor musulmane. Eram singurii oaspeți în casa de odihnă. În pivniță se aflau o saună și o piscină excelent echipate. Vestiarele, prosoapele și halatele de plajă erau împodobite cu animale de pluș. Am ales un elan. Piscina era încălzită la temperatura unui agent de bursă. În schimbul câtorva dolari americani, managerul ne-a oferit votcă interzisă, cu diverse arome, și dame din oraș. Am acceptat prima ofertă, am refuzat-o pe a doua.

Înapoi la Moscova, Piața Roșie am găsit, în mod misterios, inaccesibilă. Pelerinajul nostru la mormântul lui Lenin a fost amânat pentru altă zi. După alte douăsprezece ore, am descoperit ceea ce știa tot restul lumii: că un tânăr aviator german, pe nume Mathias Rust, sfidând teritoriul sovietic și apărarea aeriană, aterizase cu micul său aparat de zbor la poarta Kremlinului și, întâmplător, îi oferise lui Gorbaciov un motiv să-i concedieze pe ministrul Apărării și pe un grup de generali care se opuneau reformelor sale. Nu-mi amintesc vreo sărbătorire gălăgioasă a acestui triumf aviatic, nici vreun hohot de râs când s-a dus vorba printre oamenii de cultură din Peredelkino: mai degrabă o înțepenire și o liniște, pe măsură ce creștea teama familială că avea să se producă o consecință violentă și imposibil de prevăzut. Va fi o lovitură de stat politică, un puci militar sau – chiar și azi – o epurare a intelectualilor indezirabili ca noi?

În orașul care se numea încă Leningrad, l-am întâlnit pe cel mai distins disident rus al generației sale și unul dintre

cei mai grozavi oameni: fizicianul și laureatul Premiului Nobel Andrei Sakharov, cu soția sa, Elena Bonner, proaspăt eliberați de Gorbaciov în spiritul *glasnost*, după exilul intern de șase ani în Gorki, pentru a sprijini *perestroika*.

Sakharov, fizicianul, a fost cel care, prin eforturile sale, a oferit Kremlinului prima bombă cu hidrogen; iar Sakharov, disidentul, a fost cel care s-a trezit într-o dimineată și și-a dat seama că dăduse bomba unei bande de gangsteri și a avut curajul să le spună asta cu glas tare. Stând de vorbă la o masă rotundă din singurul restaurant-cooperativă din oraș, cu Elena Bonner alături de Sakharov, o trupă de tineri din aparatcicul KGB ne-a înconjurat masa, făcându-ne poze cu bliț ca în 1930. Acest gest mi s-a părut cu atât mai suprarrealist, cu cât, fie în restaurant, fie pe străzile din Rusia, nu se întorcea nimeni să se uite la Andrei Sakharov, nu se apropia nimeni tiptil să-i strângă mâna acestui om mareț, pentru simplul motiv că, de la căderea sa în dizgrație, fața lui a fost interzisă. Nonfotografii noștri fotografiau o nonfață.

Sakharov m-a întrebat dacă l-am întâlnit vreodată pe Klaus Fuchs, savantul englez care studia atomul și spion sovietic, eliberat deja dintr-o închisoare britanică pentru a trăi în Germania de Est.

Nu, nu l-am întâlnit niciodată.

Atunci, știam cumva, din întâmplare, cum a fost Fuchs prins?

Îl știam pe cel care l-a interogat, am răspuns, dar nu și cum a fost prins. Am sugerat că cel mai rău dușman al unui spion este un alt spion, dând din cap către cercul de fotografi falși. Poate că unul dintre spionii *voștri* i-a spus unui spion de-ai *noștri* despre Klaus Fuchs. Mi-a zâmbit. Spre deosebire de Bonner, el zâmbea mult. Mă întreb dacă

asta a fost mereu ceva natural pentru el sau dacă zâmbitul permanent a fost ceva ce a învățat singur ca modalitate de a-și dezarma anchetatorii. Dar de ce m-a întrebat despre Fuchs? M-am tot gândit la asta, dar nu cu voce tare. Poate pentru că Fuchs, în societatea relativ deschisă din Vest, a ales calea trădării secrete în loc să se ridice și să-și expună deschis părerile. Pe când Sakharov, în statul polițienesc care se pregătea să-și dea ultima suflare, a trecut prin torturi și închisoare pentru dreptul de a vorbi deschis.

*

Sakharov mi-a povestit cum paznicul KGB în uniformă care stătea zilnic în fața locuinței lor din Gorki nu avea voie să ia contact vizual cu prizonierii și, prin urmare, le înmâna ediția zilnică din *Pravda* peste umăr: ia asta, dar nu mă privi în ochi. Mi-a descris felul în care a citit operele lui Shakespeare din scoarță în scoarță. Bonner a adăugat faptul că Andrei a memorat pagini întregi din opera bardului, dar nu știa cum să pronunțe cuvintele pentru că în exil nu a auzit deloc vorbindu-se engleză. El a povestit despre noapte în care, după șase ani de exil, s-a auzit o bubuitură în ușa locuinței. Bonner a spus: „Nu deschide“, dar el a deschis.

– I-am spus Elenei că nu ne pot face nimic din ce nu ne-au făcut deja, a explicat el.

Așa că a deschis ușa și a văzut doi bărbați, unul în uniformă de ofițer KGB, celălalt în salopetă de muncitor.

– Am venit să instalăm un telefon, a spus ofițerul KGB.

Sakharov și-a îngăduit să zâmbească în felul său năstrușnic. Nu obișnuia să bea, a spus el – de fapt, era abstinent –, dar să ți se ofere telefon într-un oraș izolat din

Rusia este la fel de puțin probabil ca a ți se oferi un pahar de votcă cu gheață în deșertul Sahara.

– Nu vrem telefon, luați-l de aici, i-a spus Bonner ofițerului KGB.

Dar Sakharov a trecut din nou peste cuvântul ei: lasă-i să instaleze telefon, ce-avem de pierdut? Așa că au instalat telefonul, spre nemulțumirea lui Bonner.

– Așteptați să primiți un telefon mâine, la prânz, a spus ofițerul KGB la plecare, trântind ușa în urma lui.

Sakharov mi-a vorbit cu grijă, cum fac oamenii de știință. Adevărul se află în detalii. Prânzul a venit și a trecut, ora unu, apoi ora două. Li s-a făcut foame. Dormiseră prost și nu mâncaseră la micul dejun. I-a spus cefeii paznicului că merge la magazin să cumpere pâine. Când a dat să plece, Bonner a strigat după el:

– E pentru tine!

S-a întors în camera lor și a ridicat receptorul. După ce a trecut pe la câțiva intermediari care mai de care mai nepoliticos, i s-a făcut legătura cu Mihail Gorbaciov, secretar general al Partidului Comunist Sovietic. „Ce-a fost a fost, a spus Gorbaciov. Comitetul Central a discutat despre cazul dumitale și ești liber să te întorci la Moscova. Vechiul dumitale apartament te așteaptă, vei fi reprimat de îndată la Academia de Științe, totul este pregătit să-ți ocupi locul convenit de cetățean responsabil în Rusia nouă a *perestroikăi*.“

Cuvintele „cetățean responsabil“ i-au pus capac lui Sakharov. În opinia lui, cetățean responsabil, l-a informat el pe Gorbaciov – îmi imaginez că a făcut-o destul de aprins, deși Sakharov, ca de atâtea ori, zâmbea – era cineva care se supunea legilor țării. Chiar și în acest oraș închis, a spus el,

existau deținuți care nici măcar nu se apropiaseră vreodată de o instanță de judecată, iar unii de-abia dacă știau de ce se aflau aici.

– V-am trimis scrisori pe tema asta și nu am primit niciun fel de răspuns.

– Am primit scrisorile dumitale, a răspuns Gorbaciov mângâietor. Comitetul Central le are în vedere. Întoarce-te la Moscova! Ce-a fost a fost. Ajută-ne să reconstruim!

Se pare că Sakharov s-a aprins deja destul de tare, pentru că i-a făcut lui Gorbaciov o listă cu celelalte neglijențe ale Comitetului Central, trecute și actuale, despre care i-a scris și tot fără rezultat. Dar, la un moment dat, a povestit el, i-a surprins privirea lui Bonner. Și și-a dat seama că, dacă o mai ținea mult așa, Gorbaciov avea să-i spună: „Ei bine, dacă așa consideri, tovarășe, poți să rămâi unde ești!”

Așa că Sakharov a închis telefonul. Exact așa. Fără măcar să spună: „La revedere, Mihail Sergheevici!”

Și atunci și-a dat seama – zâmbetul năstrușnic devenise mai larg și chiar și Bonner și-a îngăduit o licărire ghidușă în ochi:

– Și-atunci mi-am dat seama, a repetat el uluit, că la prima mea convorbire telefonică în șase ani, reușisem să închid telefonul în nasul secretarului general al Partidului Comunist Sovietic.

★

Au trecut câteva zile. Trebuia să mă adresez unei adunări de studenți de la Universitatea de Stat din Moscova. Pe podium se aflau John Roberts, îndrăznețul meu ghid și interpret englez; Volodia, ghidul meu rus, trimis de PEN sau Uniunea Scriitorilor, niciodată nu am fost sigur care

anume; și un profesor palid care m-a prezentat publicului, într-un mod mai degrabă nepoliticos, după părerea mea, ca produs al noului *glasnost*. Simțea că *glasnost* ar fi mult mai bun fără mine, eram sigur de asta. Apoi, lipsit de entuziasm, a solicitat întrebări din partea publicului.

Primele au fost în rusă, dar profesorul palid le-a filtrat fără preget, așa că studenții, gata agitați, au hotărât să-și strige întrebările în engleză. Am vorbit despre scriitori pe care îi admir și pe care nu îi admir. Despre spion ca produs al Războiului Rece. Am dezbătut – cu impertinență – moralitatea sau lipsa acesteia în denunțarea propriilor colegi. Profesorul palid a ascultat deja destul. Mai accepta o singură întrebare. S-a ridicat mâna unei studente. Da, dumneata.

Studenta: Domnule, vă rog, domnule le Carré. Ce părere aveți despre Marx și Lenin, vă rog?

Hohote de râs.

Eu: Îi iubesc pe amândoi.

Nu mi se pare cea mai bună replică a mea, dar publicul a răsplătit-o cu aplauze prelungite și am fost luat pe sus de studenți și condus pe o scară într-un fel de cameră de zi comună, unde, cu mult interes, mi-au pus întrebări despre un roman scris de mine și despre care știu sigur că a fost interzis aici în ultimii douăzeci și cinci de ani. Cum naiba au reușit să-l citească? i-am întrebat.

– În cercul nostru privat de lectură, desigur, a răspuns cu mândrie o studentă în engleza stâlcită a lui Jane Austen, arătând spre un ecran de calculator greoi. Echipa noastră a transcris textul din carte dintr-o ediție ilicită pe care ne-a dat-o un conațional al dumatăle. Am citit de multe

ori această carte noaptea, împreună. Am citit multe cărți interzise în acest fel.

– Și dacă sunteți prinși? am întrebat.

Au început să râdă.

În timpul vizitei de adio la Volodia, mereu serviabilul ghid rus, și la soția lui, Irena, în apartamentul lor minuscul, au făcut pe Moș Crăciun, deși mai era mult până la sărbători. Erau la vremea aceea doi absolvenți de facultate talentați care trăiau de azi pe mâine. Aveau două fete inteligente. Pentru Volodia, am adus whisky scoțian, pixuri, o cravată de mătase și alte comori imposibil de obținut pe care le-am luat de la magazinul duty-free din Heathrow; pentru Irena, săpunuri englezești, pastă de dinți, pantaloni mulați, eșarfe, tot ce mă sfătuisese soția să iau. Iar pentru fetele lor, ciocolată și fuste din stofă ecosez. M-am simțit stânjenit de recunoștința lor. N-am vrut să fiu așa. Nici ei n-au vrut să fie așa.

*

Punând acum cap la cap întâlnirile înghesuite în cele două săptămâni petrecute în Rusia în 1987, mă simt din nou înduioșat de cât de regretabil era, de efortul și suferința așa-zișilor oameni de rând, care nu erau deloc de rând; și de umilințele pe care erau forțați să le împărtășească, fie că stăteau la coadă pentru cele necesare vieții, pentru trupurile lor și ale copiilor lor, fie că-și țineau gura să nu comită vreo eroare fatală. Plimbându-mă prin Piața Roșie cu o doamnă în vârstă, om de cultură, în urma sosirii neașteptate a lui Mathias Rust, am făcut o poză santinelelor care păzeau mormântul lui Lenin, însă ea s-a albit la față și m-a țistuit să ascund aparatul foto.

Lucrul de care spiritul colectiv rusesc se teme cel mai mult este haosul; cel mai mult visează la stabilitate și este îngrozit de viitorul necunoscut. Și cine nu s-ar teme, într-o națiune care a pierdut douăzeci de milioane de suflete din pricina călăilor lui Stalin și alte treizeci de milioane din pricina celor ai lui Hitler? Oare viața după comunism avea *cu adevărat* să fie mai bună decât cea pe care o aveau acum? Adevărat, artiștii și intelectualii, când erau siguri pe ei sau aveau destul curaj, vorbeau cu înflăcărare despre libertățile care – Doamne ajută – aveau să fie în curând ale lor. Dar, printre rânduri, aveau rețineri. Ce statut urma să le fie rezervat în societatea aceea nouă? Dacă aveau privilegiile de partid, ce avea să le înlocuiască? Dacă erau scriitori aprobați de partid, cine avea să-i mai aprobe pe piața liberă? Și dacă acum erau în dizgrație, avea să-i reabiliteze noul sistem?

În 1993, m-am întors în Rusia cu speranța de a afla răspunsurile.

Estul Sălbatic: Moscova, 1993

A căzut Zidul Berlinului. Mihail Gorbaciov, după un șir de întâmplări petrecute de la arestul la domiciliu în Crimeea până la întoarcerea la putere la Kremlin, a fost înlăturat de vechiul său dușman, Boris Elțin. Partidul Comunist Sovietic a fost suspendat, sediul din Moscova a fost închis. Leningrad a redevenit Sankt Petersburg, iar Stalingrad e acum Volgograd. Crima organizată a scăpat de sub control. Justiția e de negăsit. Soldați neplătiți, întorși din campania ghinionistă din Afganistan, străbat țara și sunt peste tot, gata să fie angajați. Societatea civilă nu există, iar Elțin nu vrea sau nu poate să o impună. Știam toate astea înainte să plec la Moscova în vara anului 1993. Așadar, nu știu ce-a fost în capul meu să-l iau cu mine pe fiul meu student, în vârstă de douăzeci de ani. Dar a venit și încă bucuros și am reușit să ne descurcăm fără vreo întâmplare urâtă sau vreo vorbă neplăcută.

Scopul călătoriei îmi era clar sau, cel puțin, asta îmi spun acum. Voiam să văd cum arăta noua ordine. Noii șefi ticăloșiți erau cei vechi în haine noi? Fusesse KGB-ul desființat cu adevărat de Elțin sau era, pur și simplu, ca de atâtea ori

în trecut, doar reconstituit sub un alt nume? La Hamburg, punctul nostru de plecare, m-am apucat conștiincios să-mi fac aceleași provizii esențiale pe care le dusesem în Rusia în 1987: săpunuri, șampoane, pastă de dinți, biscuiți cu ciocolată Cadbury, whisky scoțian, jucării germane în chip de cadouri. Însă în aeroportul Sheremetyevo, unde am trecut doar cu o înclinare a capului, se simțea deja aerul materialismului de prost-gust. Poate cel mai improbabil lucru pentru ochiul meu nepregătit: pentru un avans de cincizeci de dolari, puteai să închiriezi un telefon mobil de la chioșcul de la ieșire.

Cât despre hotel: nu mai era ca la Minsk. Acesta era un palat de marmură strălucitor, cu scări circulare și late, candelabre destul de mari să lumineze o sală de operă și un grup de fete istețe și ciudat de singure care pierdeau vremea în hol. Dormitoarele noastre duhneau a vopsea proaspătă, a odorizant de cameră și a instalații sanitare. O privire aruncată în vitrinele magazinelor în timp ce traversam orașul cu mașina mi-a dezvăluit tot adevărul: dispăruse legendarul centru comercial de stat GUM, în locul lui venise Estée Lauder.

*

De data asta, editorul meu rus nu mă îmbrățișează. Nu scoate bucuros o sticlă de votcă din sertarul de la birou și nu-i aruncă la coș capacul. Mai întâi mă privește prin vizorul ușii de oțel, descuie mai multe încuietori, mă vâără înăuntru și le încuie la loc. Se scuză, cu o voce joasă, că e singurul din birou care mă întâmpină. De când a apărut compania de asigurări, spune el, personalul nu mai vrea să vină la birou.

Companie de asigurări?

Bărbați în costume și cu serviete. Vând asigurări în caz de incendiu, furt și inundații, dar mai ales incendiu. Cartierul se află în zonă de mare risc din cauza câtorva cazuri de incendiere premeditată. Așa că și primele sunt ridicate, ceea ce e firesc. Un incendiu poate apărea oricând. Mai bine semnați chiar acum, poftiți un stilou. Pentru că altfel, anumiți oameni pe care îi cunosc ei vor arunca bombe aici și atunci ce se va întâmpla cu dosarele și manuscrisele vechi pe care le vedem în jur?

Și polițiștii? întreb.

Te sfătuiesc să plătești și să taci. Și ei fac parte din escrocherie.

Și vei plăti?

Poate. O să vadă. Nu vrea să renunțe fără luptă. Înainte cunoștea oameni influenți. Dar acum nu mai sunt influenți.

Întreb un prieten care a fost în KGB unde pot găsi un șef mafiot important. Mă sună înapoi. Să fii la club „așa și așa“ joi la unu noaptea și te va primi Dima. Fiul tău? Adu-l și pe el, va fi bine primit, iar dacă are o prietenă, adu-o și pe ea. E clubul de noapte al lui Dima. El e proprietar. Clienți de treabă, muzică frumoasă. Foarte sigur. Pusya e bodyguardul nostru indispensabil, campion la lupte în Abhazia și consilier în orice problemă legată de lupta oamenilor pentru libertate. E îndesat și lat ca Omulețul Michelin, erudit, învățat și, paradoxal, cel mai pașnic om pe care ai ocazia să-l întâlnești. De asemenea, este, într-un fel, o celebritate națională, ceea ce reprezintă un soi de protecție în sine.

Bărbați tineri și în formă, cu pistoale-mitralieră străjuiesc intrarea în clubul de noapte. În timp ce Pusya

privește senin, ne percheziționează. Bănci acoperite cu pluș stacojiu înconjoară ringul circular de dans. Cuplurile se mișcă netulburate pe muzica anilor '60. Domnul Dima vine în scurt timp, îl informează managerul pe Pusya în timp ce ne conduce spre o canapea. Când ne-a adus aici cu mașina personală, Pusya ne-a dat deja un exemplu de capacitate de intervenție pașnică. Strada e blocată. O mașină mică și una mare s-au ciocnit. Șoferii sunt pe cale să sară la bătaie. O mulțime entuziasmată se împarte deja în tabere. Pusya deschide portiera și merge la beligeranți, presupun că are intenția de a-i despărți sau de a-i calma. În schimb, apucă mașina mai mică de bara din spate, o desprinde de mașina mai mare și, în aplauzele frenetice ale mulțimii, o parchează cu delicatețe pe marginea drumului.

Sorbim din băuturile răcoritoare. Este posibil să întârzie domnul Dima, ne avertizează managerul. Domnul Dima are *afaceri* de făcut, *afaceri* fiind noua expresie rusească pentru tranzacții obscure. Ecoul formalităților de pe coridor ne anunță o sosire regală. Sunetul muzicii crește în semn de salut, apoi se oprește brusc. Mai întâi intră doi tineri voinici, cu părul tuns scurt și costume italienești strâmte, bleumarin. Spetsnaz, îmi șoptește Pusya. Pentru parveniții din Moscova, foștii soldați din Forțele Speciale sunt bodyguarzii preferați. Cu mișcări bruște din cap, ca de pasăre, cei doi cercetează sala pe secțiuni. Observându-l pe Pusya, îl fixează cu privirea. Pusya le zâmbește blând la rândul său. Tinerii fac un pas în spate, de o parte și de alta a intrării. O pauză, apoi, la dorința publicului, intră acest Kojak al Departamentului de Poliție din New York, alias Dima, urmat de un alai de fete frumoase și alți tineri.

Dacă ați văzut serialul de televiziune *Kojak*, comparația este ridicol de potrivită, până și în cazul ochelarilor de soare Ray-Ban: capul chel, lucios, umerii foarte lați, mersul legănat, costumul cu un singur rând de nasturi, brațele ridicate în lături ca la maimuțe. Fața bulbucată, proaspăt rasă, încremenită într-o jumătate de zâmbet disprețuitor. *Kojak* e un mare hit în Rusia. Oare Dima se îmbracă intenționat ca el? Nu ar fi primul șef mafiot care crede că este starul propriului film.

Rândul de staluri din față este evident pentru cei din familie. Dima se așază în mijloc. Oamenii săi iau loc în jurul lui. În dreapta, o fată extrem de frumoasă, plină de bijuterii; în stânga, un bărbat cu fața imobilă, inexpressivă: imaginați-vă un *consigliere*. Managerul clubului de noapte aduce o tavă cu răcoritoare. Dima s-a lepădat de alcool, spune Pusya, ca și el, de altfel.

– Domnul Dima va vorbi acum cu voi, vă rog.

Pusya stă nemișcat. Alături de interpretul meu rus, îmi croiesc drum pe ringul de dans. Dima îmi întinde mâna; o strâng; e la fel de moale ca a mea. Mă pun în genunchi în fața lui pe ringul de dans. Nu e cea mai bună postură, dar nu avem loc să facem altceva. Dima și ai lui se uită la noi peste balustradă. Am fost avertizat că Dima nu vorbește decât rusă. Eu nu știu boabă.

– Domnul Dima întreabă ce doriți, îmi strigă interpretul în urechea dreaptă. Muzica este atât de tare, încât nu l-am auzit pe Dima vorbind, dar interpretul meu a făcut-o, asta e tot ce contează, iar gura lui e la zece centimetri de urechea mea dreaptă. Poziția noastră îngenuncheată pare să incite la un moment de bravadă, așa că-i spun că aș dori să dea muzica mai încet și întreb dacă Dima ar fi bun să-și scoată

ochelarii negri, pentru că e greu să porți o conversație cu o pereche de ochi ascunși. Dima poruncește să se dea muzica mai încet, apoi își scoate morocănos ochelarii negri, descoperindu-și ochii ca de porc. Încă așteaptă să afle ce doresc. La drept vorbind, și eu la fel.

– Înțeleg că sunteți gangster, spun eu. Este adevărat?

Nu pot ști cum traduce interpretul meu întrebarea, dar bănuiesc că a diluat-o puțin, pentru că Dima pare remarcabil de relaxat.

– Domnul Dima spune că în țara asta toți sunt gangsteri. Totul e putred, toți afaceriștii sunt gangsteri, toate afacerile sunt organizații criminale.

– Atunci, pot să-l întreb pe domnul Dima în ce fel de afaceri este implicat în acest moment?

– Domnul Dima se ocupă de import-export, mă imploră interpretul meu cu o voce de „nu te băga în asta“.

Dar nu am unde în altă parte să mă bag.

– Te rog, întreabă-l ce fel de import-export este. Doar întreabă-l.

– Nu e ușor de făcut.

– Bine, atunci. Întreabă-l ce avere are. Putem spune că are o avere de cinci milioane de dolari?

Ezitant, interpretul meu trebuie să fi pus întrebarea sau ceva asemănător, pentru că oamenii lui Dima pufnesc în râs, iar Dima răspunde ridicând disprețuitor din umeri. Nu contează. Cred că-mi dau seama acum în ce direcție o iau.

– Bine. Are o sută de milioane, două sute de milioane, cât o fi. Să cădem de acord că e destul de ușor să faci mulți bani în Rusia acum. Și dacă lucrurile rămân așa cum sunt, putem presupune că în câțiva ani Dima va fi, într-adevăr,

un bărbat *foarte* bogat. Extrem de bogat. Spune-i asta, te rog. E o idee simplă.

Probabil că interpretul îi spune lui Dima, pentru că primesc un zâmbet din partea de jos a feței chele drept confirmare.

– Dima are copii? Întreb eu, deja nesăbuit.

Are.

– Nepoți?

– Nu are importanță.

Dima și-a pus la loc ochelarii Ray-Ban, ca și cum ar spune că discuția a luat sfârșit, dar nu și pentru mine. Am comis deja prea multe gafe ca să mă opresc.

– Iată ce vreau să spun. În Statele Unite, după cum sunt singur că Dima știe, marii magnați din zilele de odinioară și-au făcut averile prin ceea ce mulți numesc metode *informale*.

Mă bucur să depistez o licărire de interes în spatele ochelarilor Ray-Ban.

– Dar, pe măsură ce magnații îmbătrâneau și priveau la copiii și nepoții lor, au devenit idealști și au decis că era nevoie să creeze o lume mai bună și mai luminoasă decât cea pe care o jefuiseră.

Ochii întunecați rămân fixați asupra mea în timp ce interpretul transmite ce-o fi transmițând el.

– Așadar, iată întrebarea mea pentru Dima. Și-ar putea imagina, pe măsură ce îmbătrânește – să zicem în zece, cincisprezece ani – ar putea *Dima* să accepte că va veni o vreme când *el* ar putea începe să construiască spitale, școli și muzee de artă? Ca un act de filantropie? Vorbesc serios. Întreabă-l numai. Ca un mod de a da ceva înapoi poporului rus pe care... ei bine, l-a jefuit de fapt?

Există o poantă standard în vechile comedii când oamenii discută prin intermediul unui interpret. Se pune o întrebare. Aceasta e interpretată. Persoana căreia îi este adresată ascultă cu atenție, apoi dă din mâini și vorbește două minute lungi din spațiul filmului, iar interpretul, după o pauză de efect, spune „nu!”. Sau „da”. Sau „poate”. Dima nu dă din mâini. Vorbește într-o rusă cumpănită. Clubul suporterilor începe să chicotească. Santinelele cu păr scurt de la ușă chicotesc. Dar Dima continuă să vorbească. Mulțumit într-un final, își împreunează mâinile și așteaptă ca interpretul să-mi transmită mesajul.

– Domnule David, regret să vă spun, dar domnul Dima spune să vă duceți dracului.

*

Așezat sub candelabrul de cristal din holul strălucitorului hotel moscovit, un bărbat timid și zvelt în vârstă de treizeci de ani, cu costum gri și ochelari, soarbe din suc de portocale în timp ce explică despre codul de comportament al frăției tâlharilor sau *vory*, din care face și el parte. Mi s-a spus că este unul dintre soldații lui Dima. Poate că e unul dintre bărbații la costum care-i vând editorului meu asigurări în caz de incendiu. Prin alegerea atentă a cuvintelor, îmi amintește de purtătorul de cuvânt al unui minister de Externe.

– S-a schimbat *vory* cât de cât de la prăbușirea comunismului sovietic?

– Aș spune că *vory* s-a *extins*. Datorită unei libertăți mai mari de mișcare în era postcomunistă și a comunicării mai bune, s-ar putea spune că *vory* și-a extins influența în multe țări.

– Și care țări ar fi acestea, mai exact?

E mai bine, ar zice el, să vorbim de orașe, nu de țări. Varșovia, Madrid, Berlin, Roma, Londra, Napoli, New York, toate sunt favorabile activității *vory*.

– Și aici, în Rusia?

– Aș spune că haosul social din Rusia a fost benefic multor activități desfășurate de *vory*.

– Cum ar fi?

– Pardon?

– Ce *fel* de activități?

– Aș zice că aici, în Rusia, drogurile sunt profitabile. De asemenea, multe firme noi nu pot funcționa fără să fie jecmănite. Avem și case de pariuri și multe cluburi.

– Bordeluri?

– Bordelurile nu sunt necesare pentru *vory*. Mai bine ca femeile să ne aparțină și să aranjăm să stea în hoteluri. Uneori deținem și hotelurile.

– Etnia este un criteriu?

– Poftim?

– Frățiile *vory* se trag din anumite regiuni?

– Aș spune că astăzi avem printre noi mulți hoți care nu sunt de etnie rusă.

– De exemplu?

– Abhazi, armeni, slavoni. Și evrei.

– Ceceni?

– Cu cecenii aș zice că lucrurile stau altfel.

– Există discriminare rasială în cadrul acestor *vory*?

– Dacă un *vor* e un hoț bun și respectă regulile, *vory* sunt egale.

– Aveți multe reguli?

– Nu avem multe reguli, dar sunt stricte.

– Vă rog, dați-mi un exemplu de regulă.

Pare bucuros să o facă. Un *vor* nu trebuie să lucreze pentru autorități. Statul înseamnă autoritate, așa că nu trebuie să lucreze la stat, să lupte pentru stat sau să servească statul în orice fel. Nu trebuie să plătească taxe statului.

– Cei din *vory* îl iubesc pe Dumnezeu?

– Da.

– Un *vor* poate intra în politică?

– Dacă scopul pentru care un *vor* intră în politică este să extindă *vory* și nu să sprijine autoritatea, poate intra în politică.

– Și dacă devine cunoscut în politică? Poate chiar popular? De succes? Poate să rămână un *vor* în sufletul lui?

– Este posibil.

– Un *vor* îl ucide pe altul dacă încalcă legea *vory*?

– Dacă așa îi ordonă consiliul.

– Ți-ai ucide cel mai bun prieten?

– Dacă e necesar.

– Dumneata, personal, ai ucis mulți oameni?

– E posibil.

– Te-ai gândit vreodată să devii avocat?

– Nu.

– Un *vor* se poate căsători?

– Trebuie să fie un bărbat superior femeilor. Poate avea multe femei, dar nu trebuie să li se supună, pentru că nu sunt relevante.

– Așadar, e mai bine să nu se căsătorească?

– Este o regulă care spune că un *vor* nu se poate căsători.

– Dar unii o fac?

– Este o regulă.

– Un *vor* poate avea copii?

– Nu.

– Dar unii au?

– Aș spune că e posibil. Nu este de dorit. E mai bine să ajuți alți hoți și să te supui consiliului *vory*.

– Dar mamele și tații membrilor *vory* sunt acceptați?

– Ei bine, părinții sunt indezirabili. Este mai bine să-i abandonezi.

– Pentru că reprezintă o autoritate?

– Nu este voie să manifesti sentimente și să urmezi legea hoților.

– Dar unii membri *vory* își iubesc mamele?

– Este posibil.

– Dumneata ți-ai abandonat părinții?

– Puțin. Poate nu de ajuns.

– Te-ai îndrăgostit vreodată de o femeie?

– Nu se cade.

– Nu se cade să pui întrebări sau nu se cade să te îndrăgostești?

– Nu se cade, repetă el.

Începe deja să roșească și să râdă ca un școlar, râde și interpretul meu. Apoi râdem toți trei. Și mă gândesc, ca umil cititor al lui Dostoievski, unde se află moralitatea, mândria și umanitatea în sufletul infractorului rus contemporan, pentru că am un personaj în minte care trebuie să știe.

De fapt, se pare că am mai multe. Sunt împrăștiate în cele două romane oarecum neterminate pe care le-am scris în cele din urmă despre Rusia nouă în perioada postcomunistă, *Our Game*¹ și *Single & Single*. Amândouă m-au purtat înapoi în Rusia, Georgia și Caucazul de vest. Amândouă au încercat să discute despre dimensiunea corupției din Rusia

¹ *Jocul*, Editura RAO, 2016 (n.tr.)

și războaiele permanente din sudul musulman. Un deceniu mai târziu, am scris al treilea roman, *Our Kind of Traitor*¹, despre ceea ce era, probabil, cel mai mare succes al acestei țări, al doilea după energie: miliarde din bani murdari, furați din cuferele Rusiei.

*

Și mereu la doi pași, dar niciodată prea aproape, Pusya, campionul nostru la lupte din Abhazia. Nu m-am temut decât o dată că va fi nevoie să apelăm la serviciile lui.

De data asta, clubul de noapte se află în Petersburg. Ca și cel al lui Dima, este deținut de un om de *afaceri* aflat în ascensiune, doar că pe acesta îl cheamă Karl și, are un avocat pe nume Ilia, care nu se dezlipește decât rareori de lângă el. Am fost aduși cu un microbuz blindat și un Land Rover blindat ca mașină de urmărire. La intrare, care se află la capătul unei alei de piatră împodobită cu felinare de hârtie, întâlnim plutonul obișnuit de bărbați înarmați, care, pe lângă semiautomate, au și grenade de mână care le atârnă de cârlige de alamă lustruite, prinse de centurile cu muniție. În interiorul clubului, fetele casei dansează languros una cu cealaltă pe muzica asurzitoare, așteptând să apară clienții.

Doar că nu se zărește niciun client, deși e trecut de unsprezece și jumătate.

– Petersburgul se trezește târziu, spune Karl cu un zâmbet de cunoscător, îndrumându-ne spre o masă lungă care a fost pusă în cinstea noastră printre scaunele de pluș. Are nasul mare, aerul pedant și tineresc, dar maniere demodate. Greoiul Ilia pare prea grosolan alături de el. Soția blondă a lui Ilia poartă o blană de samur, deși suntem în miezul

¹ *Genul nostru de trădător*, Editura RAO, 2011 (n.tr.)

verii. Suntem conduși pe rândul de sus al unui șir abrupt de scaune. Ringul de dans de jos funcționează și ca ring de box, spune Ilia cu mândrie, dar azi nu se boxează. Pusya stă în stânga mea, fiul meu, Nick, în dreapta. Ilia, lângă stăpânul său, bolborosește la telefon impasibil, convorbire după convorbire.

Dar tot nu au venit clienții. Cu băncile goale în jurul nostru, muzica rock bubuie încercând să capteze atenția, fetele plictisite se învârt ascultătoare pe ringul de dans, iar pălăvrăgeala de la masa noastră devine mai puțin degajată. E din cauza traficului, ne spune Karl, vorbind peste trupul masiv al lui Ilia. Este noua prosperitate. Toți au mașină în ziua de azi, traficul de seară din Petersburg devine scandalos.

Mai trece o oră.

Pentru că e joi, explică el. Joia, VIP-urile din Petersburg se duc mai întâi la petreceri și apoi la club. Nu-l cred și cred că nici Pusya nu-l crede, așa că schimbăm priviri îngrijorate. Îmi trec prin minte prea multe scenarii proaste și cred că și lui Pusya la fel. Știu cumva VIP-urile din Petersburg ceva ce noi nu știm? A căzut Karl în dizgrația vreunui rival în afaceri și noi stăm aici așteptând să sărim în aer sau să ne ciuruiască gloanțele? Sau – date fiind grenadele de mână care atârnă de cârligele de alamă – am fost deja luați ostatici, de unde și negocierile murmurate pe care le poartă Ilia la telefon?

Ducând degetul la buze, Pusya se îndreaptă spre toaletă, apoi dispare în întuneric. După câteva minute se întoarce, zâmbind mai blând ca niciodată. Gazda noastră, Karl, a făcut o falsă economie, explică el încet, acoperit de muzică. Bodyguarzii cu grenade la centură sunt ceceni. În societatea

din Petersburg, bodyguarzii ceceni sunt deja prea mult. Dacă ești cineva în Petersburg, spune Pusya, nu vrei să fi văzut într-un club de noapte păzit de ceceni.

★

Și Dima? A mai durat un an, dar, surprinzător pentru acele vremuri, a fost tras la răspundere de poliția din Moscova, fie din ordinul unuia dintre rivali, fie – dacă nu-și plătea cumva datoriile – de Kremlin. Ultima dată când am auzit de el era în închisoare, încercând să explice de ce avea în pivniță doi colegi afaceriști, bătuți în ultimul hal, legați cu lanțuri de zid. În romanul meu, intitulat *Our Kind of Traitor*, am avut și eu un Dima, dar numai cu numele. Era un gangster înrăit care, spre deosebire de cel original, ar fi plătit pentru câte o școală, un spital sau un muzeu de artă.

Sânge și tezaur

În anii din urmă, am dobândit o aversiune copilărească față de a mai citi orice se scrie despre mine în presă, indiferent dacă e de bine sau de rău sau cum o fi. Dar sunt ocazii când ceva trece dincolo de zidul meu de apărare, așa cum s-a întâmplat într-o dimineată în toamna anului 1991, când am deschis ziarul *Times* și am fost întâmpinat de propria față care mă privea încruntată. Din expresia acră, mi-am dat seama că nici textul din jurul imaginii nu avea să fie prea prietenos. Editorii de fotografii își cunosc meseria. Am citit că un teatru amărât din Varșovia își sărbătorea libertatea postcomunistă punând în scenă o versiune după *The Spy who Came in from the Cold*. Dar hrăpărețul le Carré (vezi foto) a cerut suma uriașă de 150 £ pe spectacol: „Presupunem că acesta e prețul libertății.“

M-am uitat din nou la fotografie și am văzut exact acel tip de om care profită într-adevăr de teatrele amărate din Polonia. Lacom. Cu un apetit nesățios. Uitați-vă numai la sprâncenele acelea! Încetasem deja să îmi mai savurez micul dejun.

Rămâi calm și sună-ți agentul! Am reușit să dau de el din a doua încercare. Agentul meu literar se numește Rainer. Cu o voce pe care romancierii o numesc tremurată, i-am citit articolul cu glas tare. Oare, am sugerat cu delicatețe, oare e posibil, doar de data asta, este măcar imaginabil? –, să fi fost, cu ocazia asta, puțin cam prea zelos în numele meu?

Rainer a negat categoric. Dimpotrivă. Cum polonezii sunt încă la reanimare după căderea comunismului, a fost ca o pisică blândă. Ca să-mi dovedească, mi-a recitat condițiile pe care le-a negociat cu teatrul respectiv. Nu cerem teatrului 150 £ pe spectacol, m-a asigurat el, ci 26 £ prăpădite, adică minimul plătit de obicei, sau am uitat cumva? Ei bine, da, am uitat. Pe lângă asta, le-am lăsat și drepturile pe gratis. Pe scurt, o înțelegere minunată, David, o mână de ajutor dată intenționat teatrului polonez aflat la ananghie. Grozav, am spus eu, uimit și clocotind în sinea mea.

Rămâi calm și trimite fax editorului de la *The Times*! E un om pe care am ajuns să îl admir foarte mult, dar în 1991 nu-mi erau cunoscute virtuțile sale. Răspunsul său nu mi s-a părut liniștitor. Mai degrabă trufaș. Ca să o spun pe șleau, a fost exasperant. Nu i se părea că articolul a făcut vreun rău major. A sugerat că un om cu statutul meu ar trebui să le accepte și pe cele rele odată cu cele bune. Un sfat pe care nu eram pregătit să-l accept. Dar la cine să apelez?

Păi, desigur: la cel care deține ziarul, Rupert Murdoch, vechiul meu prieten!

Ei bine, nu tocmai prieten. Îl *întâlnisem* pe Murdoch de câteva ori la diferite evenimente mondene, deși mă îndoiam că el își mai amintea. Prima dată a fost la restaurantul Boulestin la începutul anilor '80, unde luam prânzul cu agentul meu literar de atunci, când a intrat Murdoch. Agentul meu a făcut prezentările, Murdoch a băut cu noi un Martini sec. Avea exact vârsta mea. Războiul său sângeros cu syndicatele tipografilor din Fleet Street începea să se întetească. Am vorbit puțin despre asta, apoi l-am întrebat nonșalant – poate era de la Martini – de ce încălcase tradiția. Pe vremuri, am spus eu glumeț, englezii nevoiași plecau în Australia ca să facă avere. Acum, un australian care nu era nevoiaș venise în Anglia să facă asta. Ce se întâmplase? Era, în cel mai bun caz, o întrebare nătângă, dar Murdoch a sărit să răspundă.

– Îți spun *eu* de ce, a zis el. Pentru că sunteți de lemn *de aici în sus!*

Și a făcut un gest cu degetul de-a curmezișul gâtului ca să arate de unde începeam să fim de lemn.

La a doua întâlnire, care a avut loc în casa cuiva, a făcut cunoscută tuturor celor de la masă, în cel mai sincer mod, părerea sa negativă despre prăbușirea Uniunii Sovietice. La sfârșitul serii, mi-a întins cu generozitate cartea sa de vizită, unde erau notate numerele de telefon și fax, adresa de acasă. Oricând puteam suna, căci telefonul este chiar pe biroul lui.

Rămâi calm și trimite-i un fax lui Murdoch! Am trei condiții, i-am spus: unu, o scuză generoasă, tipărită vizibil în *The Times*; doi, o donație frumușică pentru teatrul amărât din Polonia. Și trei – oare era tot din vina acelu

Martini sec? – prânzul. A doua zi dimineată, răspunsul său era pe jos, sub faxul meu:

„Condițiile acceptate. Rupert.“

*

Pe vremea aceea, Savoy Grill avea un fel de nivel superior pentru moguli: saloane în formă de potcoavă, împodobite cu pluș roșu, unde, în zile de sărbătoare, domnii cu bani și-ar fi distrat doamnele. Îi șoptesc numele Murdoch șefului de sală și sunt condus către un salon privat. Am ajuns devreme. Murdoch apare la fix.

E mai mărunț decât mi-l amintesc, dar mai combativ, și a dobândit legănatul grăbit și zvâcnetul pelvisului cu care afaceriștii mari se apropie unul de altul, cu mâna întinsă pentru camerele de filmat. Înclinarea capului, în raport cu trupul, e mai pronunțată decât o știam, iar când îmi zâmbește senin și ochii i se încrețesc, am senzația ciudată că mă ochește.

Ne așezăm, stăm față în față. Observ – cum aș putea să nu observ? – colecția stranie de inele de pe mâna lui stângă. Comandăm mâncarea și schimbăm câteva replici banale. Rupert spune că-i pare rău de lucrurile pe care le-au scris despre mine. Englezii, zoce el, se pricep să scrie, dar nu nimeresc mereu lucrurile cum trebuie. Cătuși de puțin, îi răspund, și mulțumesc pentru reacția cavaleriească. Dar destul cu politețurile. Se uită fix la mine și zâmbetul senin i-a dispărut.

– Cine l-a ucis pe Bob Maxwell? întreabă el.

Robert Maxwell, pentru cei suficient de norocoși să nu și-l amintească, a fost un magnat media născut în Cehia,

parlamentar britanic și presupus spion pentru mai multe națiuni, inclusiv Israel, Uniunea Sovietică și Anglia. Ca tânăr luptător ceh pentru libertate, luase parte la debarcarea din Normandia și fusese răsplătit mai târziu pentru curajul său cu un brevet militar și o medalie. După război, a lucrat pentru Ministerul de Externe din Berlin. Era, de asemenea, un mincinos flamboiant și un escroc colosal, cu un apetit pe măsură, care furase din fondul de pensie al propriilor companii, ajungând până la suma de patru sute patruzeci de milioane de lire, era dator vreo patru miliarde de lire pe care nu avea cum să le plătească, iar în noiembrie 1991 a fost găsit mort în largul insulelor Tenerife, părând să fi căzut de pe puntea unui iaht privat de lux numit după fiica lui.

Teoriile conspirației erau din belșug. Pentru unii, era un caz clar de sinucidere a unui om prins în capcană de propriile fărădelegi; pentru alții, fusese ucis de una dintre nenumăratele agenții de informații pentru care se presupunea că lucrase. Dar care dintre ele? Habar nu am de ce și-ar fi imaginat Murdoch că știam răspunsul la întrebarea asta mai bine decât oricine altcineva, dar fac tot posibilul să-i dau satisfacție. Ei bine, Rupert, dacă spunem cu adevărat că nu a fost sinucidere, atunci, probabil, după părerea mea, au fost israelienii, îi sugerez eu.

– De ce?

Am citit zvonurile care circulă, cum am făcut toți. Le regurgitez: Maxwell, agent mai vechi al Serviciului Israelian de Informații, îi șantaja pe foștii săi finanțatori; Maxwell, care negociase cu Shining Path¹, din Peru, oferind arme israeliene la schimb pentru cobaltul strategic; Maxwell, care

¹ Grup militant comunist din Peru, fondat la sfârșitul anilor '60 (n.tr.)

a amenințat să vorbească în mod public dacă nu-l plăteau israelienii.

Dar Rupert Murdoch a sărit deja în picioare, strângându-mi mâna și spunând că a fost grozav să mă reîntâlnească. Și poate e la fel de stânjenit ca mine sau e plictisit, pentru că iese deja valvârtej din sală, iar oamenii puternici nu semnează notele de plată, le lasă în grija oamenilor lor. Durata aproximativă a prânzului: douăzeci și cinci de minute.

Dar azi îmi doresc să fi luat prânzul câteva luni mai târziu, pentru că aş fi avut o teorie mult mai interesantă despre cum a murit Bob Maxwell.

*

Sunt la Londra, scriu despre Rusia nouă și vreau să-i cunosc pe aventurierii din Occident care s-au alăturat goanei după aur. Cineva mi-a spus că Barry e cel pe care-l caut și acel cineva are dreptate. Mai devreme sau mai târziu, apare un Barry și când îl găsești trebuie să te ții ca scaiul de el. Prietenul A te prezintă prietenului B. Prietenul B regretă că nu te poate ajuta, dar poate că ar putea prietenul C. Acesta nu poate, dar, întâmplător, este D în oraș, așa că de ce nu-l suni pe D, să-i spui că ești prieten cu C și uite numărul lui D. Și, deodată, ești în aceeași cameră cu omul potrivit.

Barry s-a născut în cartierul East End și a dat lovitura în West End: lipsit de clasă, iute la vorbă, îi place ideea de a întâlni un scriitor, dar nu citește o carte decât dacă trebuie, are reputația că face avere repede și fără efort și e animat, într-adevăr, de un interes mai mult decât academic față de

posibilitatea de a scoate o groază de bani din dezintegrarea Uniunii Sovietice. Toate acestea, îmi spune el, explică de ce l-a sunat Bob Maxwell într-o zi și i-a spus, cum numai Bob putea s-o facă, să-și miște fundul *acum* la biroul lui, altfel Bob intra în rahat până în gât.

Și da, Barry *este*, din întâmplare, liber la prânz în ziua aceea, David, așa că Julia, draga mea, anulează-mi programul de după-amiază, vrei, drăguță, fiindcă eu și David ieșim până la Silver Grill, deci sun-o pe Martha și anunț-o pentru ora două, într-un colț mai retras.

Și ceea ce e cu adevărat important de reținut, David, mă îndeamnă Barry ferm, mai întâi în taxi, apoi din nou la o fleică bună, făcută cum îi place lui, este *data* la care m-a sunat Bob Maxwell. A fost în iulie 1991, deci cu patru luni înainte ca trupul lui să fie găsit plutind în mare. Ai înțeles? Pentru că, dacă nu ai înțeles, o să ratezi toată ideea. Bine, atunci. Să-i dau drumul!

*

– Îl *am* pe Mihail Gorbaciov, îl anunță Robert Maxwell pe Barry de îndată ce stau față în față în biroul grandios pe care Maxwell îl deține la ultimul etaj. Și ceea ce vreau să faci tu, Barry, e să iei iahtul – adică pe *Lady Ghislaine*, din care a căzut mai târziu Maxwell și a murit, dacă nu era deja mort – și să stai acolo maximum trei zile, apoi să te întorci aici cu o *propunere*. Acum du-te dracului!

Și, desigur, a câștigat și Barry ceva bănuți la afacerea asta, altfel nu ar mai fi stat acolo, nu-i așa? – o compensație în avans pentru ideile lui, plus un procent din câștig mai târziu. Nu ia iahtul, pentru că nu-i plac iahturile, dar are

un loc undeva la țară, unde îi place să stea să mediteze și, douăzeci și patru de ore mai târziu, nu după cele trei zile de care vorbea Barry, revine în apartamentul de la ultimul etaj cu *propunerea*. În realitate, David, erau trei propuneri. Și toate erau câștigătoare negreșit, toate garantate să producă foarte mulți bani, deși nu neapărat în același ritm.

Mai întâi, Maxwell, îi spune Barry, ai petrolul, care e evident. Dacă Gorbi îți strecoară măcar unul dintre spațiile concesionate de stat care urmează să fie de vânzare în Caucaz, atunci poți să-l scoți la licitație magnaților din industria petrolului sau să închiriezi puțurile pentru o față regală. Oricum, chiar ai face o groază de bani...

Și dezavantajul? îl întrerupe Maxwell. Care e afurisitul de dezavantaj?

Dezavantajul tău, Bob, e *timpul*, care, din câte îmi spui, este marea ta problemă. O afacere cu petrol de anvergura asta nu se poate finaliza peste noapte, nici măcar când trage sforile amicul tău de la Kremlin, așa că nu vei avea nimic de scos la licitație...

Nu mă interesează, ce naiba! Altceva?

Următoarea propunere, Bob, este legată de deșeurile de metal. Și nu mă refer la împinsul unei roabe pe Cable Street și la strigatul la geam după fier vechi. Mă refer la metalul de cea mai bună calitate făcut vreodată, munți de metal, adunați indiferent de costuri de o economie planificată care a luat-o razna: parcuri pline de tancuri ruginite, arme, fabrici abandonate, centrale electrice ineficiente și toate celelalte gunoaie rămase în urma planurilor pe cinci ani, pe șapte ani sau în lipsa oricărui plan. Dar pe piața mondială, Bob, metalul brut neprețuit așteaptă să apară cineva ca tine. Și nu trebuie să-l aibă nimeni în afară de tine. O să-i faci

Rusiei o favoare curățând toate acele lucruri. O scrisoare drăguță de la amicul tău de la Kremlin, prin care îți mulțumește pentru deranj, și câteva telefoane de la oamenii din industria metalului pe care îi cunosc și gata, ai reușit.

Însă?

Dezavantajul tău, Bob? Este costul colecției. Este expunerea personală în acest moment de cotitură al vieții tale, când toți ochii din lume sunt îndreptați asupra ta, ca să zic așa. Pentru că, mai devreme sau mai târziu, cineva de acolo va întreba de ce face Bob Maxwell curățenie și nu va fi un rus de treabă.

Așa că Maxwell întreabă nerăbdător care este a treia propunere a lui Barry. Iar Barry spune: sângele tău, Bob.

*

– Sângele tău, Bob, îi spune Barry lui Robert Maxwell, este o *marfă* foarte prețioasă pe orice piață. Dar sângele tău *rusesc*, extras și vândut cum trebuie, este, într-adevăr, o mină de aur foarte importantă. Cetățeanul rus e patriot. Când aude la radio sau la televizor sau când citește într-un ziar rusesc că a avut loc o tragedie națională, fie că e vorba de un mic război pe undeva, fie că e un accident de tren, prăbușirea unui avion, un cutremur, explozia unei conducte de gaz sau un terorist care a aruncat în aer o piață, rusul tău nu stă pur și simplu degeaba, se duce direct la cel mai apropiat spital și donează sânge. Îl *donează*, Bob. Pe gratis. Ca un cetățean bun ce este. Milioane de litri de sânge. Stau la coadă, încolonați și tăcuți, așa cum sunt obișnuiți să facă, și își oferă gratuit sângele. Din bunătatea inimii lor de ruși. Pe gratis.

Barry face o pauză și mănâncă din friptură, așteptând să vorbesc în caz că am vreo întrebare, dar nu-mi vine nimic în minte, poate pentru că am senzația neplăcută că mie îmi face prezentarea, nu lui Robert Maxwell.

– Așadar, dată fiind cantitatea nelimitată de sânge rusesc, liber de la sursă, reia Barry, vorbind din nou din punct de vedere logistic, ce altceva îți mai trebuie? Vorbim de Rusia, așa că organizarea trebuie să fie prima ta grijă. Serviciul de transfuzii este acolo, deci e deja un fel de colectă, dar tu trebuie să pui treaba pe roate. Apoi, este și distribuirea. În fiecare oraș din Rusia poți depozita la rece, așa că tot ce trebuie să faci este să crești nivelul cantității. Depozite mai mari și mai bune, mai multe. Cine îți finanțează operațiunea? Statul sovietic, ce-a mai rămas din el. Statul sovietic, din bunătatea inimii sale, reface și modernizează serviciul la nivel național, ceea ce trebuia făcut de mult, iar Gorbi se felicita singur pentru asta. Vistieria statului sovietic finanțează *central* operațiunea, fiecare republică trimite un procentaj prestabilit din profit către o bancă *centrală* de sânge – la Moscova, lângă unul dintre aeroporturile voastre – *quid pro quo* pentru finanțare. Pentru ce folosește sângele banca centrală de sânge din Moscova, varianta oficială? Superurgente nespecificate pe tot cuprinsul țării. Și *tu* la ce-l folosești? Ai niște avioane refrigerate 747 care fac naveta între aeroporturile Sheremetyevo și Kennedy. Nu trebuie să le cumperi. Închiriază-le prin mine. Trimite sângele la New York, pune-i pe chimiști să-l testeze pentru HIV pe drum și știi și pe cine să pui. Ai idee cât se plătește pe piața mondială pentru un galon de sânge caucazian, testat pentru SIDA? Îți spun eu...

Și dezavantajul, Barry? De data asta eu îl întreb, nu Maxwell, iar Barry scutură deja din cap.

– David, *nu* există dezavantaje. Sângele acela ar fi mers ca pe roate. Nu m-aș mira dacă ar merge ca pe roate pentru altcineva chiar în clipa asta.

Și atunci, de ce nu ar merge și pentru Bob?

E vorba de dată, David, nu-i așa? Barry se întoarce la data aceea foarte importantă asupra căreia m-a avertizat la începutul poveștii.

– Vara anului 1991, mai știi? Gorbi se ține cu dinții de putere. Partidul se destramă, iar Elțin vrea să scape de el. În toamnă, republicile își cer independența și nimeni nu se gândește să trimită sânge la Moscova. Mai degrabă, se gândesc că Moscova ar trebui să trimită ceva în republici.

Iar prietenul tău, Bob? îl întreb.

– Bob Maxwell nu era orb și nici prost, David. Când și-a dat seama că Gorbi era terminat, a știut că afacerea cu sângele picase și că a pierdut ultima șansă. Dacă ar mai fi rezistat o lună, ar fi văzut prăbușirea definitivă a Uniunii Sovietice și pe Gorbi scufundându-se odată cu nava. Bob știa că jocul s-a terminat, așa că nu a mai pierdut vremea fără rost, nu-i așa?

În romanul pe care l-am scris până la urmă, am folosit ideea lui Barry despre vânzarea sângelui rusesc, dar nu a avut un impact atât de puternic pe cât mi-am dorit, poate pentru că nu s-a omorât nimeni din cauza asta.

★

Dar iată și finalul aceluia prânz de douăzeci și cinci de minute cu Rupert Murdoch de la Savoy Grill. Unul dintre

foștii asistenți ai lui Murdoch, scriind despre activitatea fostului său șef înainte ca un comitet parlamentar britanic să cerceteze faptul că unul dintre ziarele lui avea obiceiul de a asculta telefoanele, a descris felul în care consilierii îl îndemnaseră pe Murdoch să-și scoată numeroasele inele de aur de pe mâna stângă înainte de a informa publicul, cu un nod în gât, că aceea era cea mai tristă zi din viața lui.

Cei mai mari urși din grădină

Am întâlnit în viața mea doi foști șefi ai KGB și mi-a plăcut de amândoi. Ultimul care a avut această funcție înainte ca instituția să-și schimbe numele, dar nu și năravul, a fost Vadim Bakatin. O persoană inteligentă a spus că serviciile de informații sunt ca instalația electrică a casei: noul proprietar se mută, apasă pe întrerupător și se aprind aceleași lumini vechi.

Suntem în 1993. Vadim Bakatin, șeful pensionat al KGB-ului desființat, desenează săgeți frânte pe carnețelul cu mâzgălituri. Au pene frumos lucrate și cozi subțiri. Dar pe la jumătate fac un unghi drept și devin săgeți-bumerang, fiecare vârf arătând în altă direcție și mereu dincolo de pagină. Le desenează în timp ce stă drept la masa lungă din sala de ședințe a Bibliotecii Uniunii Sovietice (mai târziu Naționale) a Literaturii Străine din Moscova, cu spatele de centurion arcuit și capul țeapăn între umeri, ca pentru o inspecție oficială. *Fondul de Reformă* scrie pe partea în engleză a cărții de vizită prost imprimate. *Fondul Internațional pentru Reforme Sociale și Economice*.

E un bărbat masiv, roșcovan, cu aspect de nordic, cu un zâmbet trist și mâini zdravene și pătate. Născut

și crescut în Novosibirsk, este inginer de meserie, fost director al construcțiilor civile, fost membru al Comitetului Central al Partidului Comunist, fost ministru de Interne. Apoi, în 1991, spre uimirea și nu tocmai plăcerea lui, Mihail Gorbaciov i-a întins pocalul otrăvit: Preia KGB-ul pentru mine și fă curat! Stând acum și ascultându-l, aș putea să-mi imaginez ce l-a făcut pe Gorbaciov să-i ofere postul: amabilitatea vădită a lui Bakatin, felul acela profund și încăpățânat de a păstra tăceri stânjenitoare în timp ce se gândește cu grijă la întrebare înainte de a da un răspuns bine cântărit.

– Recomandările mele nu au fost prea populare la KGB, remarcă el și desenează încă o săgeată. Și, ca un gând întârziat: Nu a fost o sarcină ușoară.

Vrea să spună: nu a fost o sarcină ușoară să intri în sediul KGB din Piața Dzerjinski într-o dimineață de vară, să-l cureți dintr-o lovitură de tendințele autocrate și să creezi un serviciu de spionaj nou, curat, informat sub aspect social, adecvat scopului urmărit în Rusia democratică reconstruită la care visa Gorbaciov. Bakatin a știut de la început că îi va fi greu. Dar *cât* de mult știa, nimeni nu are idee. Era conștient că KGB-ul era o cleptocrație care mergea ca unsă și care băgase deja în buzunar o bună bucată din stocul țării de monedă forte și de rezerve de aur și o dosise în străinătate? Că șefii erau mână în mână cu sindicatele crimei organizate din țară? Că mulți dintre aceștia erau staliniști din garda veche care îl considerau pe Gorbaciov Marele Distrugător?

Indiferent ce știa sau nu știa Bakatin, acesta a făcut un gest în spiritul *glasnost* care rămâne unic în analele serviciilor de informații de pe glob. La câteva săptămâni de la preluarea funcției, i-a înmănat lui Robert Strauss, ambasadorul Statelor Unite în Rusia, o diagramă, precum și un manual de

utilizare a dispozitivelor de ascultare care fuseseră instalate de echipa audio a KGB-ului în structura noii clădiri ce urma să înlocuiască actuala Ambasadă SUA. Conform lui Strauss, a făcut acest gest „necon condiționat, din dorința de cooperare și bunăvoință“. După cele spuse de glumeții de la Moscova, când americanii au curățat locul de dispozitivele KGB-ului, clădirea era pe punctul de a se prăbuși.

– Cu tehnicienii aceia, nu puteai fi niciodată singur, mi se confesează Bakatin pe un ton grav. I-am spus lui Strauss că a fost tot ce am putut să scot de la ei.

Ca răsplată pentru acest gest curajos de sinceritate, și-a câștigat toată furia organizației pe care o conducea. S-au ridicat strigăte de trădare, funcția sa a fost desființată și, pentru scurt timp, sub conducerea lui Boris Elțin, KGB-ul a fost împărțit în departamente, doar pentru a fi reînviat de urgență, cu forțe proaspete și sub un nou nume, sub comanda personală a lui Vladimir Putin, el însuși un copil al vechiului KGB.

Întors la săgețile lui frânte, Vadim Bakatin meditează pe tema spionajului. Cei care fac asta ca să-și câștige pâinea sunt obsedați care au pierdut legătura cu viața normală, spune. El însuși a intrat și a ieșit din spionaj ca novice.

– Știi cu mult mai multe decât mine despre asta, adaugă el brusc, ridicând ochii.

– Dar nu-i adevărat, protestez. Și eu sunt novice. Am făcut meseria asta când eram tânăr și am ieșit din branșă acum treizeci de ani. De atunci mă descurc cum pot.

Desenează o săgeată.

– Deci e un joc, spune el.

Vrea să spună că *eu* sunt un joc? Sau că asta e industria spionajului? Clatină capul, ca și cum ar spune că nu contează, oricum ar fi. Deodată, întrebările lui devin

strigătul misterios al unui om care a rămas fără convingeri. Încotro se îndreaptă lumea? Încotro se îndreaptă Rusia? Unde este calea de mijloc, cea omenească, între excesul socialist și cel capitalist? El este socialist, zice el. A crescut ca socialist.

– Am fost crescut de mic să cred că singura cale acceptabilă pentru omenire era comunismul. OK, lucrurile au mers prost. Puterea a ajuns pe mâini nepotrivite, partidul a făcut câteva manevre greșite. Dar eu tot cred că eram o forță morală în sprijinul binelui din lume. Acum ce suntem? Unde este forța morală?

*

Ar fi greu să descoperi un contrast mai mare între doi bărbați: introspectivul Bakatin, inginer și susținător neclintit al partidului din Novosibirsk, și Evgheni Primakov, născut în Georgia, fiul pe jumătate evreu al unei doctorițe și al tatălui persecutat politic, savant, arabist, politician, academician și – în decursul serviciului timp de jumătate de secol în slujba unui sistem care nu era cunoscut pentru blândețea arătată celor care ajung în dizgrație – expert în supraviețuire.

Spre deosebire de Bakatin, Evgheni Primakov era cât se poate de calificat pentru a prelua KGB-ul sau orice alt serviciu de informații important. Ca tânăr agent sovietic de teren, cu numele de cod MAKSIM, spionase în Orientul Mijlociu și în Statele Unite, când corespondent la Radio Moscova, când jurnalist la *Pravda*. Dar chiar și când era pe teren, ascensiunea sa în rândul elitei științifice și politice a puterii sovietice a continuat. Iar când puterea sovietică a dispărut, Primakov a continuat să urce, așa încât nu a mirat pe nimeni când, după cinci ani ca șef al Serviciului de Informații Externe din Rusia, a fost promovat în funcția

de ministru de Externe, ceea ce i-a permis ca într-o zi să ajungă la Londra și să discute despre problemele NATO cu ministrul de Externe britanic, Malcolm Rifkind.

În seara aceleiași zile, eu și soția mea eram chemați fără vreun anunț prealabil să cinăm cu Primakov și soția lui la Ambasada Rusiei din Grădinile Palatului Kensington. Dimineață, agentul meu literar primise un telefon însuflețit de la biroul personal al lui Rifkind: ministrul de Externe solicită o carte a mea cu autograf pe care să o ofere omologului său rus, Evgheni Primakov.

O carte anume sau orice carte? întreabă agentul meu.

*Smiley's People*¹. Și are nevoie repede de carte.

Nu păstrez în jurul meu teancuri de cărți scrise de mine, dar am reușit să scot la iveală o ediție cu copertă groasă și în stare destul de bună din *Smiley's People*. Fără îndoială că, din motive de economie națională, biroul lui Rifkind nu spusese nimic despre a face rost de un curier, așa că am sunat noi după unul, am împachetat cartea, am pus pe colet adresa lui Rifkind la Ministerul de Externe, SW1, și am expediat-o.

După vreo două ore, au sunat din nou de la biroul personal. N-a venit cartea, pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întâmplat? Telefoane disperate date de soția mea la firma de curierat. Pachetul cu pricina a fost trimis la Ministerul de Externe la ora cutare și a semnat de primire destinatarul. Transmitem această informație biroului personal. Oh, Doamne, înseamnă că a rămas la serviciul de pază, verificăm. Verifică imediat. După ce a fost probabil adulmecată, zgâlțâită și verificată cu raze X, cartea este smulsă din mâinile afurisiților de la pază și poate că Rifkind își adaugă numele lângă al meu, alături de un rând colegial sau două ca de la un ministru de Externe la altul. Nu vom

¹ *Oamenii lui Smiley*, Editura RAO, 2009 (n.tr.)

ști niciodată, pentru că nici eu, nici agentul meu nu am mai auzit ceva de la Rifkind sau de la biroul său personal.

*

E momentul să ne îmbrăcăm și să sunăm după taxi. Soția mea a investit într-un vas cu orhidee pentru gazda noastră, soția ambasadorului rus. Eu am pregătit o geantă cu cărți și filme pentru Primakov. Taxiul nostru oprește în fața Ambasadei Rusiei. Nu se vede nicio lumină. Sunt obsedat de punctualitate, așa că am ajuns cu un sfert de oră mai devreme. Dar e o seară caldă și o mașină de poliție roșie, de corp diplomatic, este parcată lângă trotuar, la câțiva metri distanță.

Bună seara, domnilor polițiști!

Bună seara, domnule, doamnă!

Avem o mică problemă, domnilor. Luăm cina la Ambasada Rusă, dar am ajuns mai devreme și am adus aceste daruri pentru gazdele noastre. Le putem lăsa în grija dumneavoastră cât facem o plimbare prin Grădinile Palatului Kensington?

Desigur, domnule, dar mă tem că nu în mașină. Lăsați-le jos, pe caldarâm, iar noi le supraveghem.

Am pus pachetele pe jos, ne-am plimbat, ne-am întors, am luat pachetele, care între timp nu au explodat. Urcăm treptele ambasadei. O lumină puternică ne izbește când se deschide ușa din față. Bărbați masivi, îmbrăcați în costume, se încruntă la vederea pachetelor noastre. Unul întinde mâna după orhidee, celălalt se uită în geanta mea. Ne fac semn din cap să intrăm în salonul splendid. E gol. Sunt copleșit de amintiri nepotrivite. La douăzeci și ceva de ani, ca tânăr spion aspirant în serviciul Angliei, participasem la câteva întâlniri de împrietenire anglo-sovietică în aceeași încăpere, înainte de a fi dus sus de niște căutători prea

prietenosi de recruți pentru KGB, veniți să vadă pentru a nu știu câta oară filmul *Crucișătorul Potemkin*, regizat de Eisenstein, și să mă supună unui interogatoriu amical despre viața mea, originile și iubitele mele, despre aspirațiile și înclinațiile politice, toate în speranța vagă că voi deveni ținta unei tentative din partea serviciului sovietic de informații și de a obține în ochii șefilor mei englezi statutul mult râvnit de agent dublu. Nu s-a întâmplat așa, ceea ce – dată fiind dimensiunea penetrării sovietice în serviciile noastre de informații pe vremea aceea – nu ar trebui să mire pe nimeni. Sau poate pur și simplu nu miroseam bine, ceea ce nu m-ar mira.

Pe atunci, exista și un bar minuscul în colțul acestei camere frumoase. Oferea vin alb cald și oricărui tovarăș suficient de rezistent să răzbească prin mulțime. E tot acolo și în seara asta la bar se află o *babușca* de vreo șaptezeci de ani.

- Vrei băutură?
- Foarte mult.
- Ce vrei să bei?
- Scotch, vă rog. Două.
- Whisky?
- Da, whisky.
- Vrei două? Și pentru ea?
- Vă rog. Cu apă minerală, fără gheață.
- Apă?
- Apa e în regulă.

Dar nici n-am luat bine prima gură, că ușile duble se deschid și intră Primakov, escortat de soție și de soția ambasadorului rus, apoi însuși ambasadorul și o trupă de însoțitori puternici și bronzăți, în costume ușoare. Oprindu-se în fața noastră, Primakov zâmbește comic și îndreaptă un deget acuzator spre paharul meu.

- Ce beți?
- Scotch.
- Acum sunteți în Rusia. Beți votcă!

Ducem paharele nebăute de scotch înapoi la *babușca*, ne alăturăm trupei în marșul ușor de infanterie către sufrageria elegantă prerevoluționară. O masă lungă, luminată de lumânări. Mă așez unde sunt condus, la un metru în fața lui Primakov. Soția mea stă la două locuri distanță, pe aceeași parte, părând mult mai calmă decât mine. Ospătari cu umeri lați ne umplu ochi paharele cu votcă. Bănuiesc că Primakov a avut grijă și și-a refăcut „provizia“. E foarte vesel, foarte sclipitor. Soția îi stă alături. E o doctoariță blondă și frumoasă din Estonia, cu o strălucire specifică mamelor. De cealaltă parte se află interpretul, dar Primakov preferă stilul viguros în care vorbește el engleza, aruncând din când în când câte o replică.

Însoțitorii puternici în costume ușoare, mi s-a spus între timp, sunt ambasadori ruși din zona Orientului Mijlociu, chemați la Londra pentru o conferință. Eu și soția mea suntem singurii de la masă care nu suntem ruși.

– Să-mi spui Evgheni, eu îți voi spune David, mă informează Primakov.

Începe cina. Când Primakov spune ceva, nimeni nu deschide gura. Vorbește pe neașteptate, după ce se gândește bine, consultându-și interpretul când se împotmolește la un cuvânt. Ca majoritatea intelectualilor ruși pe care i-am cunoscut, nu are timp pentru pălăvrăgeală. Subiectele din seara asta sunt în ordine, Saddam Hussein, președintele George Bush senior, prim-ministrul Margaret Thatcher și propriile eforturi abandonate de a conduce Războiul din Golf. Este un comunicator agil și vivace, foarte fermecător. Ochii lui nu te lasă în pace cu ușurință. Din când în când,

se oprește, îmi zâmbeste, ridică paharul, propune un toast. Ridic paharul, zâmbesc la rîndul meu și răspund. Trebuie să fie un ospătar cu o sticlă de votcă pentru fiecare invitat. Pentru mine, este cu siguranță. Când ești prins într-un maraton de băut votcă, m-a învățat un prieten englez când am mers prima dată în Rusia, rămâi la votcă și, pentru numele lui Dumnezeu, nu pune gura pe acel *Sekt* letal din Crimeea (șampanie). N-am fost nicicând mai recunoscător pentru sfatul său.

– Cunoști Operațiunea Furtună în deșert, David? mă întreabă Primakov.

– Da, Evgheni, cunosc Operațiunea Furtună în deșert.

– Saddam mi-a fost *prieten*. Înțelegi ce vreau să spun prin *prieten*, David?

Da, Evgheni, cred că în acest context înțeleg ce spui prin prieten.

– Mi-a *telefonat* Saddam – cu indignare tot mai mare – „Evgheni! Salvează-mă! Scoate-mă din Kuweit!”

Se oprește o clipă pentru ca importanța acestei cereri să aibă efect. Rezultatul e cel scontat. Îmi spune că Saddam Hussein l-a rugat să-l convingă pe George Bush senior să-l lase să-și scoată trupele din Kuweit cu demnitate – să salveze aparențele –, caz în care nu mai este nevoie de război între Irak și Statele Unite.

– Așa că mă duc la *Bush*, continuă el, apăsând nervos pe nume. Acest om este... discuție tensionată cu interpretul.

Dacă lui Primakov îi stă pe limbă să folosească un limbaj dur că să-l descrie pe George Bush senior, se reține.

– Acest Bush *nu cooperează*, spune el îndărătnic și-și îngăduie o grimasă indignată. Așadar, vin în *Anglia*, reia el. În *Anglia*. La *Thatcher* a voastră. Vin – încă o consultare

aprinsă cu interpretul și de data asta prind cuvântul rus *dacha*, adică singurul pe care-l știu.

– *Chequers*, spune interpretul.

– Așa că vin la *Chequers*.

Ridică o mână, cerând liniște, însă toată masa e deja aproape amuțită.

– Timp de o oră femeia asta *îmi ține morală*. Ei vor războiul!

*

E trecut de miezul nopții când eu și soția mea ne întoarcem de pe treptele ambasadei Rusiei înapoi în Anglia. Mi-a pus Primakov o singură întrebare personală sau politică în seara asta lungă? Am vorbit despre literatură, despre spionaj, despre viață? Dacă am vorbit, nu-mi amintesc. Îmi amintesc doar că părea să vrea să-i împărtășesc frustrarea; să știu că, în calitate de pacifist și de om rațional, făcuse tot posibilul să oprească un război și că eforturile sale se împiedicaseră de ceea ce considera el încăpățânarea a doi lideri occidentali.

Povestea aceasta are un epilog ironic pe care l-am aflat abia de curând. A trecut un deceniu. Bush cel tânăr este la putere, iar invazia Irakului este din nou iminentă. Primakov zboară la Bagdad și-l îndeamnă pe vechiul său prieten, Saddam, să predea armele de distrugere în masă, pe care le are sau nu, către Națiunile Unite pentru păstrarea acestora în siguranță. De data asta, nu Bush junior, ci Saddam îl refuză, pe motiv că americanii nu ar îndrăzni să-i facă asta niciodată: au prea multe secrete comune.

Nu l-am mai văzut și nu am mai vorbit cu Primakov de la cina aceea. Nu am schimbat nicio scrisoare, niciun e-mail cu el. Din când în când, am mai primit câte o invitație la mâna a treia: spune-i lui David că oricând se află la Moscova

etc. Dar Rusia lui Putin nu mă atrage, așa că nu l-am sunat. Apoi, în primăvara anului 2015, am primit un mesaj că era bolnav și, dacă vreau, să-i mai trimit niște cărți de-ale mele să citească. Cum nimeni nu mi-a spus ce anume, eu și soția mea am făcut o cutie mare de volume cu coperte groase. Am semnat fiecare exemplar și am adăugat o dedicație, după care am trimis cutia prin curier la adresa care ni se dăduse, dar ne-a fost returnată de vama din Rusia pe motiv că avea prea multe cărți pentru un singur transport. Am împărțit cărțile în pachete mai mici și probabil că de data asta a trecut cu bine, deși nu am mai aflat nimic.

Și nici nu vom mai afla, pentru că Evgheni Primakov a murit înainte să le citească. Mi s-a spus că în memoriile sale mi-a dedicat câteva cuvinte frumoase, ceea ce mă bucură foarte mult. În timp ce scriu, încerc să fac rost de text. Dar vorbim de Rusia aici.¹

Cum văd eu acum seara aceea? Am descoperit cu mult timp în urmă că, în rarele ocazii în care ajung față în față cu oameni puternici, abilitățile mele critice dispar fără urmă și nu vreau decât să fiu acolo, să ascult și să privesc. Pentru

¹ Referința a ieșit la iveală ulterior, iar Primakov a scris cele ce urmează în *Vstrechi na perekrestkach* (Întâlniri la răscruce – <https://www.litres.ru/evgeny-primakov/vstrechi-na-perekrestkah-2/chitat-onlayn/>): „Altă «surpriză» care mă aștepta la Londra, în timpul vizitei făcute în capitala britanică în martie 1997, pe când eram ministrul Afacerilor Externe, a fost întâlnirea cu unul dintre cei mai buni – cel puțin, așa consider eu – autori de thrillere politice, John le Carré. Ambasadorul nostru, Adamishin, i-a invitat la cină pe el și pe soția lui la cererea mea. Întâlnirea a fost foarte relaxantă. Eu și soția mea am fost încântați de conversația avută cu această persoană interesantă. Ca vechi admiratori ai fostului spion David Cornwell, care și-a câștigat faima internațională sub pseudonimul le Carré, am fost deosebit de bucuroși să primim cartea sa recent publicată, cu o dedicație din partea autorului: «Lui Evgheni Maksimovici Primakov, cu urările mele călduroase, precum și cu speranța că vom trăi într-o lume mai bună decât cea descrisă aici»“.

Primakov, am fost o curiozitate de-o seară, o mică pauză, dar și, cum îmi place mie să cred, o șansă de a vorbi deschis cu un scriitor a cărui operă îi amintea de ceva familiar.

Vadim Bakatin acceptase să discute cu mine ca o favoare făcută unui prieten vechi, dar și de data asta prefer să cred că i-am oferit ocazia de a spune ce simțea. Oamenii din epicentru, mi-o spune experiența mea limitată în privința asta, au o idee vagă despre ce se întâmplă în jurul lor. Faptul că sunt ei înșiși epicentrul face ca totul să fie mai greu. Un vizitator american l-a întrebat pe Primakov de care personaj din cărțile mele se simte mai apropiat:

– Păi, *George Smiley*, desigur!

★

Oldřich Černý nu ar trebui comparat în vreun fel nici cu Bakatin, nici cu Primakov, amândoi comuniști declarați ai timpului lor. În 1993, la patru ani de la căderea Zidului Berlinului, Oldřich Černý – Olda, pentru prieteni – a preluat serviciul de informații străine din Cehia și, la cererea vechiului său amic, disident ca și el, Václav Havel, a încercat să-l transforme într-un loc potrivit pentru comunitatea occidentală de spioni. În cei cinci ani cât a fost la conducere, a avut o relație apropiată cu MI6 din Anglia, mai ales cu Richard Dearlove, care a devenit mai târziu șeful serviciului în timpul mandatului lui Tony Blair. Curând după retragerea lui Černý din funcție, l-am vizitat la Praga și am petrecut câteva zile împreună, ba în apartamentul său micuț, alături de Helena, partenera lui de mulți ani, ba la plimbare, într-unul dintre multele baruri deschise în pivnițe, bând scotch la mese de pin lustruite.

Înainte de a primi postul, Černý, la fel ca Vadim Bakatin, nu știa nimic despre serviciile de informații, acesta fiind, așa

cum i-a explicat Havel, și motivul pentru care îl numise. După ce a preluat funcția, nu i-a venit să creadă în ce se băgase:

– Ticăloșii nu știau că afurisitul de Război Rece s-a terminat, a exclamat el printre hohote de râs.

Puțini străini pot înjura convingător în engleză, dar Černý era excepția. Studiase la Newcastle cu o bursă primită în timpul Primăverii de la Praga, așadar probabil acolo deprinsese această artă. La întoarcerea în țara aflată din nou sub talpa Rusiei, ziua traducea cărți pentru copii, iar noaptea scria broșuri disidente la adăpostul anonimatului.

– Aveam oameni care spionau *Germania!* a continuat el neîncrezător. În 1993, la dracu'! Aveam oameni pe stradă, în tranșee, căutând elemente antipartid și preoți pe care să-i bată măr! „Ascultați, le-am zis. Nu mai avem nevoie de lucrurile astea. Suntem o *democrație*, ce naiba!“

Dacă Černý vorbea cu exuberanța unui om eliberat, era îndreptățit s-o facă. Era anticomunist din naștere și din fire. Tatăl său, care făcuse parte din rezistența cehă, fusese închis la Buchenwald de naziști, apoi primise douăzeci de ani de detenție pentru trădare de la comuniști. Una dintre primele sale amintiri era când a văzut sicriul tatălui său aruncat în pragul casei de gorilele închisorii.

Nu era de mirare că Černý, scriitorul, dramaturgul, traducătorul și licențiatul în literatură engleză, ducea de-o viață o bătălie împotriva tiraniei politice sau că a fost luat pe sus în mod repetat pentru interogatorii de către KGB și serviciile cehe de informații, care, fiindcă nu reușiseră să-l recruteze, îl persecutau.

Interesant este însă un lucru: deși susținea că era total nepregătit să îi preia pe spionii țării sale după separarea de Slovacia, a rămas în funcție timp de cinci ani, apoi s-a retras cu eleganță, a condus o fundație pentru drepturile omului

înființată de prietenul său, Havel, și a organizat o comisie de experți în studii de securitate, care, cincisprezece ani mai târziu și la trei ani de la moartea sa, continuă să înflorească.

★

L-am întâlnit pe Václav Havel la Londra, la scurt timp de la moartea lui Černý, la un prânz privat oferit de ambasadorul Cehiei. Obosit și bolnav, stătea singur, în cea mai mare parte a timpului, tăcut. Cei care îl cunoșteau știau că trebuia lăsat în pace. M-am apropiat timid și am menționat numele lui Černý. Am spus că mă simțisem bine cu el la Praga. Deodată, s-a înseninat:

– Atunci ai avut noroc, a zis el și a rămas zâmbind o vreme.

Printre inguși

Auzisem de Issa Kostoev, dar dacă ai sub cincizeci de ani, probabil că habar n-ai cine a fost. Era ofițer de poliție rus, care conducea departamentul pentru crime de importanță specială, iar în 1990 a reușit cu măiestrie să obțină o confesiune de la criminalul în serie Andrei Chikatilo, un inginer ucrainean care a făcut cincizeci și trei de victime. Astăzi, Kostoev este un membru neobosit și sincer al parlamentului rus, militând pentru un respect mai mare și pentru drepturile cetățenești ale oamenilor din Caucazul de Nord, dar mai ales pentru propriii oameni, ingușii, a căror soartă consideră că rămâne necunoscută în lumea largă.

De-abia se născuse când Stalin a declarat că toți cecenii și ingușii erau criminali care colaborau cu invadatorii nemți – lucru pe care cu siguranță nu-l făcuseră. Întreaga națiune ingușă – inclusiv mama sa – a fost deportată cu forța în lagărele de muncă silnică din Kazahstan. Una dintre primele amintiri din copilărie era cu paznicii ruși călare care îi biciuiau mama pentru că îndrăznise să culeagă niște porumb. Ingușii, spune el sumbru, îi urăsc pe toți invadatorii. Chiar și atunci când a murit Stalin și li s-a

permis în silă să meargă acasă, au descoperit că locuințele lor fuseseră date oșetilor, un trib de uzurpatori creștinați de la sud de munți, foști agenți ai lui Stalin. Dar ceea ce îl mânie cel mai mult este discriminarea rasială a rusului de rând față de ai lui.

– Sunt un *negrotei* rus, insistă el, trăgându-se furios de nasul și urechile asiatice. Pot fi arestat pe străzile din Moscova oricând, doar pentru că am *astea*! Apoi, fără să se scuze, schimbă metafora, susținând că ingușii sunt palestinienii Rusiei: Mai întâi ne dau afară din orașele și satele noastre, apoi ne urăsc că am supraviețuit.

Îmi spune că va aduna un grup de oameni și mă va duce în Ingușetia, de ce nu? E o invitație spontană, dar, după cum îmi dau repede seama, una autentică. Vom explora splendoarea peisajului împreună, vom întâlni oameni din Ingușetia și voi vedea cu ochii mei. Și în timp ce mi se învâрте capul, răspund că sunt onorat și nimic nu mi-ar face o plăcere mai mare, așa că dăm mâna acolo, pe loc. Suntem în 1993.

*

Cei mai buni anchetatori au un anumit stil, o caracteristică pe care au învățat să o transforme într-o armă de convingere. Unii se prezintă ca fiind sufletul dulcii rațiuni, alții se străduie să sperie sau să neliniștească; alții să te copleșească pe dată cu farmecul și sinceritatea lor. Dar Issa Kostoev, mare, foarte dur și imposibil de nestăpânit, din clipa în care îl întâlnești te umple de dorința de a-i fi pe plac. Nimic din ceea ce faci sau spui pare că nu poate înlătura aerul de tristețe care îi însoțește veșnic zâmbetul blând și îmbătrânit.

– Și Chikatilo? îl întreb. Care crezi că a fost momentul de cotitură?

O jumătate de înflorire a pleoapelor grele, urmată de un oftat mic.

– Felul cum îi duhnea respirația, răspunde el, după ce trage prelung din țigară. Chikatilo mânca organele genitale ale victimelor. În timp, asta i-a afectat digestia.

Un radio în duplex bârâie. Stăm unul lângă altul în amurgul copleșitor de la etajul superior al unei clădiri vechi și șubrede din Moscova; perdelele sunt trase. Bărbați înarmați bat la ușă, intră, schimbă o vorbă, ies din nou. Sunt polițiști? Patrioți inguși? Suntem într-un birou sau într-o casă de siguranță? Și da, are dreptate: sunt printre exilați. Tânăra serioasă care îmi este prezentată doar ca „Procurorul” ar putea fi una dintre luptătoarele lui Salah Tamari, din Sidon sau Beirut. Copiatorul care şuieră, vechea mașină de scris, sendvișurile mâncate pe jumătate, scrumierele pline și cutiile de cola caldă sunt detaliile obligatorii ale existenței chinuite a luptătorilor palestinieni pentru libertate. La fel și pistolul enorm pe care Kostoev îl ține prins la spate, cu excepția momentelor când îl mută între picioare pentru mai mult confort.

Eram interesat de inguși în parte pentru că, după cum a spus Kostoev și avea dreptate, nimeni din Occident nu părea să fi auzit de ei: agentul meu literar din America chiar m-a întrebat dacă nu cumva îi inventasem. Dar mai ales mă interesau pentru că în călătoriile mele devenisem atras de soarta națiunilor supuse după sfârșitul Războiului Rece. Era aceeași curiozitate care m-a condus de multe ori în Kenya, Congo, Hong Kong și Panama. La începutul anilor '90, viitorul republicilor musulmane din Caucazul de

Nord era încă nesigur. Aveau să reziste „sferele de interes“ ale Războiului Rece? După eliberarea rușilor de bolșevism, coloniile lor sudice aveau să-și dorească independența? Și dacă da, războaiele lor vechi cu Ursul¹ aveau să fie reluate?

Răspunsul scurt, după cum știm acum, este da, aveau să fie reluate și cu ce preț! Dar, la momentul conversației mele cu Kostoev, strigătul republicilor asiatice pentru independență era asurzitor și nimeni nu părea să prevadă – sau, dacă a făcut-o cineva, nu părea să-i pese – că prețul opresiunii ar putea fi radicalizarea a milioane de musulmani moderați.

Plănuisem ca acțiunea noului meu roman să se desfășoare în Cecenia, dar acum, după ce-l cunoscusem pe Kostoev, preferam cauza vecinilor inguși, a căror țărișoară fusese dată altcuiva în absența lor. Întors în Cornwall, m-am apucat de pregătirea călătoriei promise. Am solicitat viză și, cu sprijinul lui Kostoev, am primit-o. În așteptarea călătoriei am cumpărat de la magazinul sport din Penzance un rucsac și, în mod surprinzător, o borsetă. Am încercat să-mi recapăt forma fizică, asta ca să nu mă fac de râs în cei mai înalți munți din Europa. Am luat legătura cu profesori englezi specializați în grupurile musulmane din Rusia și am descoperit, așa cum se pare că faci mereu când începi să sapi, că exista o comunitate internațională de savanți pasionați care nu vorbeau decât despre Caucazul de Nord. Am devenit membru junior și temporar. Am discutat cu ceceni și inguși expatriați din Europa și le-am pus întrebări.

Din motive pe care nu le-am cercetat, dar pe care le puteam înțelege, Kostoev a preferat să comunice prin

¹ Simbolul Rusiei, folosit deseori în articole, desene animate și piese de teatru (n.tr.)

intermediari necaucazieni. A spus că trebuia să mă asigur că am destule țigări americane și câteva fleacuri. Mi-a recomandat un ceas de mână ieftin, placat cu aur, una sau două brichete Zippo și câteva pixuri metalice. Acestea erau pentru situația în care trenul spre sud era oprit de bandiți. Erau răufăcători de treabă, insista Kostoev, și nu voiau să omoare pe nimeni. Numai că simțeau că au dreptul să impună o taxă celor care le călcau teritoriul.

Numărul bodyguarzilor scăzuse la șase. Șase aveau să fie de ajuns. Am cumpărat nimicurile și brichetele Zippo și le-am pus în rucsac. Cu patruzeci și opt de ore înainte de plecarea la Moscova și de acolo la Nazran, intermediarul nostru a sunat să spună că se anulasе călătoria. „Autoritățile“ nu își puteau asuma responsabilitatea pentru trecerea mea în siguranță și voiau să nu vin până când nu se potoleau lucrurile. N-am aflat niciodată despre care autorități era vorba, dar când am urmărit știrile de seară după vreo două zile, am avut toate motivele să le fiu recunoscător. Armata Roșie lansase un impresionant atac aerian și la sol în Cecenia, iar vecina Ingușetia părea trasă, la rândul său, în război.

★

După cincisprezece ani, când am ajuns să scriu *A Most Wanted Man*, am ales un cecen pentru tânărul meu musulman rus prins într-un așa-zis război împotriva terorii. Și l-am numit Issa, după Issa Kostoev.

Premiul lui Joseph Brodsky

Toamna anului 1987, o zi însorită. Eu și soția mea luăm prânzul într-un restaurant chinezesc din Hampstead. Singurul nostru invitat este Joseph Brodsky: exilat din Rusia, fost prizonier politic sovietic, poet și, pentru mulți admiratori, sufletul Rusiei. Îl cunoaștem pe Joseph de câțiva ani, dar, ca să fiu sincer, nu știm exact de ce am fost aleși să-i ținem companie azi.

– Orice ați face, sub nicio formă nu-l lăsați să bea sau să fumeze, ne-a avertizat gazda lui de la Londra, o doamnă cu multe legături în lumea literară.

În ciuda problemelor cu inima, avea tendința să le facă pe amândouă. Am spus că voi încerca, dar că, din câte știam despre Joseph, acesta avea să facă orice poftea.

Joseph nu era întotdeauna un partener de discuții comod, dar la prânz a fost neobișnuit de plăcut, mai ales mulțumită celor câteva pahare mari de whisky Black Label, consumate în ciuda protestelor plâpânde ale soției mele, și a câtorva țigări udate de câteva sorbituri din supă de pasăre.

Oamenii de litere, conform experienței mele, au deseori multe să-și spună în afară de a se plânde de agenți, de editori,

de cititori – cel puțin, nu mie – și, privind în urmă, îmi este greu să-mi imaginez despre ce am vorbit, fiindcă prăpastia dintre noi nu putea fi mai mare. Îi citisem poeziile, dar simțeam nevoia unui îndrumar. Mă bucurasem de eseurile lui – mai ales de cel despre Leningrad, unde fusese închis – și m-a mișcat adorația lui față de răposata Akhmatova. Dar, dacă era să ghicesc, aș fi spus că el nu citise nici măcar un cuvânt din ce scrisesem eu și nici nu se simțea obligat să o facă.

Și totuși, ne distram foarte bine până când gazda lui Joseph, o femeie înaltă și elegantă, a apărut în cadrul ușii cu o expresie severă. Primul meu gând a fost, după ce am aruncat o privire la sticlele de pe masă și la norii de fum de țigară de deasupra, că avea să ne certe că-l lăsasem pe Joseph să-și facă de cap. Mi-am dat seama repede că încerca să-și stăpânească emoția.

– Joseph, a spus ea cu sufletul la gură. Ai câștigat *premiul*.

O tăcere lungă, în timp ce Joseph trage din țigară și se încruntă cu ochii la fum.

– Ce premiu? mormăie el.

– Joseph, ai câștigat Premiul Nobel pentru Literatură.

Joseph își duce repede mâna la gură, ca și cum ar vrea să țină în frâu ceva șocant ce are de gând să spună. Mă privește de parcă mi-ar cere ajutorul: n-are decât, pentru că nici eu, nici soția mea nu știam că era în cursă pentru un premiu Nobel, cu atât mai puțin că aceea era ziua anunțului.

Îi pun gazdei întrebarea evidentă:

– De unde știți?

– Pentru că avem ziariști scandinavi la ușă chiar *acum*, Joseph, și vor să te *felicite*, să-ți ia un *interviu*. Joseph!

Ochii chinuiți ai lui Joseph încă mă imploră. Fă ceva, par să-mi spună. Scoate-mă din asta! Mă întorc iar spre gazdă:

– Poate că ziariștii scandinavi iau interviu tuturor celor de pe listă. Nu doar câștigătorului. Tuturor.

Pe coridor este un telefon public. Gazda lui știe că editorul american al lui Joseph, Roger Strauss, a zburat la Londra ca să-i fie aproape. Hotărâtă din fire, sună de îndată la hotel și cere să-i vorbească și când închide telefonul, e zâmbitoare.

– Trebuie să te întorci acasă acum, Joseph, spune ea încet și-i atinge brațul.

Joseph ia o ultimă înghițitură din scotch și se ridică dureros de încet în picioare. O îmbrățișează pe gazdă și primește felicitările ei. Eu și soția mea le adăugăm pe ale noastre. Stăm toți patru pe caldarâmul însorit. Eu și Joseph suntem față în față. Pentru o clipă, simt că sunt prietenul prizonierului înainte de a fi dus în celulele din Leningrad. Cu impetuozitatea specific rusească, mă cuprinde cu brațele, apoi, cu mâinile pe umerii mei, mă împinge în spate și mă lasă să văd că are lacrimi în ochi.

– Și acum, un an în care voi fi superficial, declară el, apoi, ascultător, se lasă dus în fața examinerilor.

Sursa greșită

Presupun că, dacă ai urmări dedesubturile curselor de la Grand Prix, nu ți-ai alege ca sursă un mecanic debutant cu o imaginație hiperactivă și niciun strop de experiență la hipodrom. Însă este o analogie corectă pentru cum m-am simțit când am fost ridicat, peste noapte și strict pe baza ficțiunii mele, la statutul de guru în privința chestiunilor legate de informații secrete.

Când mi s-a pus prima dată eticheta asta, m-am împotrivit, tocmai pentru că îmi era interzis de Legea Secretului de Stat să recunosc că aveam cea mai mică idee despre munca în domeniul informațiilor. Teama că fostul meu serviciu, regretând deja că-mi aprobase publicarea cărților, s-ar putea decide, de necaz, să mă pedepsească în mod exemplar nu-mi ieșea deloc din cap, deși Dumnezeu știe că aveam prea puține informații secrete de dezvăluit. Dar pentru mine era mai important, bănuiesc, deși nu voiam să recunosc nici față de mine însumi, *amorul meu propriu* de scriitor. Voiam ca povestirile mele să fie citite nu ca dezvăluiri deghizate ale unui dezertor literar, ci ca

plăsmuiri ale imaginației care nu datorau aproape nimic realității care le dăduse naștere.

Cu toate acestea, afirmația cum că nu pusesem niciodată piciorul în lumea secretă părea tot mai falsă cu fiecare zi, mai ales datorită foștilor mei colegi care nu s-au sfiit să-mi deconspire identitatea. Iar când adevărul m-a copleșit și eu am protestat pierit că sunt un scriitor care întâmplător a fost spion, nu un spion care s-a apucat de scris, mesajul general pe care l-am primit înapoi a fost s-o las baltă: spion ai fost, spion rămâi, iar dacă *eu* nu credeam în propriile povești, alții credeau, așa că n-aveam decât să mă împac cu situația.

Ceea ce am și făcut, fie că mi-a plăcut, fie că nu. Ani la rând, așa cum îmi pare acum – pentru vârsta mea de aur, dacă vreți – nu trecea nicio săptămână fără ca vreun cititor să nu-mi scrie și să nu mă întrebe cum putea să devină spion, la care eu răspundeam afectat: scrie-i parlamentarului de zonă sau Ministerului de Externe sau, dacă ești încă la școală, discută cu consilierul de carieră.

Dar realitatea era că pe atunci *nu puteai* să candidezi pentru asta și oricum nu asta trebuia să faci. Nu puteai să cauți pe Google MI5, MI6 sau GCHQ, cândva agenția engleză ultrasecretă de spargere de coduri, dar acum poți. Nu existau anunțuri pe prima pagină din *Guardian* care să-ți dea de știre că, dacă erai capabil să convingi trei oameni dintr-o încăpere să facă ce voiai tu, atunci poate că erai bun de spion. Trebuia să fii *remarcat*. Dacă te înhămai la așa ceva, era posibil să fii spion, pe când, dacă erai remarcat, nu aveai cum să fii spion. Și știm cu toții cât de bine funcționa asta.

Ca să fii remarcat, trebuia să fii norocos din naștere. Trebuia să fi mers la o școală bună, preferabil la una privată,

și la universitate, preferabil la Oxbridge. În mod ideal, trebuia să existe deja spioni în istoricul familiei sau cel puțin un soldat sau doi. Dacă nu, la un moment dat, care nu îți era cunoscut, trebuia să atragi atenția unui director, unui asistent sau unui decan, care, dacă te considerau un candidat potrivit pentru recrutare, te chemau în birou, închideau ușa, îți ofereau un pahar de sherry și ocazia de a întâlni prieteni interesați la Londra.

Și dacă spuneai că da, voiai să cunoști prieteni interesați la Londra, atunci puteai să primești o scrisoare într-un plic albastru-deschis care-ți atrăgea privirea, dublu sigilat, cu însemnul oficial în relief, prin care erai invitat să vii la o adresă, undeva la Whitehall, iar viața ta ca spion putea să fi început deja sau nu. Pe vremea mea, invitația a inclus un prânz la clubul cavernos Pall Mall cu un amiral care mă intimida și care m-a întrebat dacă preferam activitățile de interior sau în aer liber. Mă întreb și acum ce să răspund.

*

Dacă spionii aspiranți îmi ocupau cea mai mare parte a scrisorilor de la admiratori pe atunci, pe locul al doilea se aflau victimele persecutate de forțe secrete. Apelurile disperate urmau un oarecare tipar. Cei care îmi scriau erau urmăriți, aveau telefoanele ascultate, mașinile și casele lor erau pline de microfoane, vecinii le erau mituiți. Scrisorile ajungeau cu o zi mai târziu, soții, soțiile și iubitele lor îi denunțau, nu-și puteau parca mașina fără să primească o amendă. Taxatorul îi urmărea, oameni care nu semănau deloc cu muncitorii adevărați făceau ceva la scurgerile din fața casei, pierdeau vremea acolo toată săptămâna fără să

termine ceva. Nu ar fi ajutat la nimic să le spun celor care îmi scriau că era posibil să aibă dreptate în toate privințele.

Dar au fost și situații în care falsa identitate de spion pe care o aveam s-a întors împotriva mea, cum a fost în 1982, când un grup de tineri disidenți polonezi descriși ca „membri ai unei armate locale de insurgenți polonezi” a ocupat ambasada țării lor din Berna, oraș unde eu îmi făcusem studiile, și au rămas acolo pentru ceea ce s-a dovedit a fi un asediu de trei zile.

Era miezul nopții când mi-a sunat telefonul; eram la Londra. Mă căuta o celebritate din ierarhia politică elvețiană cu care făcusem cunoștință întâmplător. Avea nevoie urgent de sfatul meu în cel mai mare secret, a spus el. La fel și colegii lui. Părea neobișnuit de emfatic, dar poate că eu mă trezeam ceva mai greu. Nu era apărătorul comuniștilor, a spus. De fapt, ura și pământul pe care călcau aceștia. Presupunea că îi împărtășeam punctul de vedere. Cu toate acestea, guvernul polonez, comunist sau nu, era legitim, iar ambasada acestuia din Berna avea dreptul să se bucure de protecție din partea țării-gazdă.

Fusesem atent? Da. Bine. Pentru că un grup de tineri polonezi tocmai preluase controlul asupra Ambasadei Poloniei din Berna sub amenințarea cu arma, dar fără să tragă, din fericire, niciun foc până în acel moment. Îl mai ascultam? Da. Iar acești tineri erau *anticomuniști* și în orice altă împrejurare ar fi fost de lăudat. Dar nu era momentul potrivit să te lași în voia preferințelor, nu-i așa, David?

Nu. Nu era.

Așadar, băieții trebuiau dezarmați, nu? Trebuiau scoși din ambasadă și din țară cât mai rapid și mai discret cu

putință. Și cum eu știam tot ce se poate ști despre asemenea lucruri, nu voiam să vin și să-i scot de acolo?

Cu o voce care trebuie să fi părut aproape isterică, i-am jurat omului că nu aveam niciun fel de abilități în asemenea privințe, nu știam niciun cuvânt în poloneză, nu știam nimic despre mișcările de rezistență din Polonia și încă și mai puțin despre arta înduplecării cu vorbe dulci a celor care iau ostatici, polonezi, comuniști, necomuniști sau de alt fel. După ce am susținut în toate modurile că sunt total nepotrivit, cred că i-am sugerat ca el și colegii săi să-și găsească un preot care vorbește polona. Dacă nu reușeau, atunci să-l ridice din pat pe ambasadorul englez din Berna și să ceară oficial ajutorul forțelor noastre speciale.

Dacă el și colegii săi mi-au urmat sfatul sau nu, e tot un lucru pe care nu-l voi afla niciodată. Celebrul meu prieten nu mi-a spus cum s-a terminat povestea, deși articolele din presă sugerează că poliția elvețiană a dat buzna în ambasadă, a prins patru rebeli și a eliberat ostaticii. Când l-am întâlnit întâmplător după o jumătate de an pe pârtiile de schi și l-am întrebat despre situația aceea, mi-a răspuns nepăsător că totul fusese o glumă nevinovată: ceea ce am înțeles eu a fost că, orice înțelegere ar fi făcut cu autoritățile elvețiene, nu trebuia împărtășită cu un simplu străin.

*

Și apoi a fost președintele Italiei.

Când atașatul cultural italian la Londra m-a sunat să-mi spună că președintele Italiei, Cossiga, era admiratorul meu și dorea să mă invite la prânz la Palatul Quirinal din Roma, am simțit un val de mândrie cum puțini scriitori au privilegiul să simtă. Am făcut ceva ca să mă informez despre postura

politică a președintelui sau statutul său în ochii oamenilor în acel moment? Nu-mi amintesc. Eram în al nouălea cer.

Era cumva posibil ca una dintre cărțile mele, l-am întrebat eu timid pe atașatul cultural, să fie preferată în mod deosebit de președinte? Sau opera mea întreagă se bucura de aprecierea sa? Atașatul avea să întrebe. Mi s-a dat un titlu de îndată: *Tinker Tailor Soldier Spy*.

Ar prefera Excelența Sa Președintele versiunea în engleză sau, pentru a citi cu mai multă ușurință, o ediție în italiană? Răspunsul m-a uns pe suflet: președintele prefera să citească în limba mea maternă.

A doua zi am dus volumul ales la legătoria *ultimul răcnet* din Londra, Messrs Sangorski & Sutcliffe, pentru a fi legată, indiferent de preț, în cea mai bună piele de vițel – de culoare albastru regal, din câte îmi amintesc, cu numele autorului scris destul de mare cu foiță de aur. Efectul – dat fiind că interiorul cărților engleze pe vremea aceea tindea să pară ponosit chiar și când cartea era nou-nouță – a fost al unui manuscris vechi strălucit legat din nou.

Am înzestrat prima pagină cu o dedicație proprie: pentru Francesco Cossiga, președintele Republicii Italiene. Apoi pseudonimul meu, scris mare. Și probabil că am adăugat omagiile mele sau profundul respect sau credință veșnică. Și sunt sigur că, înainte de a scrie ce oi fi scris, am stat mult timp să mă gândesc la forma potrivită a cuvintelor, pe care le-am exersat pe o bucățică de hârtie înainte de a le înscrie în istorie.

Astfel, cu cartea legată în mână, am pornit spre Roma.

Cred că hotelul ales pentru mine s-a numit Grand și sunt sigur că am dormit prost și n-am mâncat mai nimic la micul dejun, petrecând mult timp în fața oglinzii, îngrijorat

din pricina părului, care are tendința de a sta într-o parte când sunt stresat. Și probabil am cumpărat o cravată de mătase mult prea scumpă de la unul dintre buticurile mici cu vitrine de sticlă de la care recepționarul avea cheie.

Cu mult înainte de ora stabilită mă învârteam prin curtea hotelului, așteptând în cel mai bun caz pe cineva de la relații publice cu o mașină și un șofer. Cu siguranță, nimic nu m-a pregătit pentru splendida limuzină cu draperii la ferestre, care a tras în fața intrării sau pentru grupul de polițiști în alb, pe motociclete cu luminile albastre sclipind și sirenele pornite care o însoțeau. Totul pentru mine. Am urcat și, în mai puțin timp decât mi-aș fi dorit, am coborât din nou, întâmpinat fiind de blițul camerelor. Am urcat pe treptele mari, iar bărbați cu aer grav, în pantaloni mulați medievali și ochelari, au luat poziție de drepti când am trecut pe lângă ei.

Este necesar să înțelegeți că deja lăsasem în urmă tot ceea ce numim realitate. Ocazia, locul, totul e ca o distorsiune temporală și în ziua de azi. Acum mă aflu singur într-o cameră enormă, strângând în mâini cartea mea legată la Sangorski. Cine se potrivește în aceste dimensiuni? Îmi răspunde la întrebare un bărbat în costum gri care coboară încet treptele magnifice de piatră. Este chintesența președintelui italian. Eleganța sa extraordinară, cuvintele mângâietoare de întâmpinare, spuse blând în engleză și italiană în timp ce vine spre mine cu mâinile întinse de bucurie, emană încredere, siguranță și putere.

– Domnule le Carré. Toată viața mea. Orice cuvânt ați scris. Fiecare silabă, în amintirea mea – un oftat de plăcere – bine ați venit, *bine ați venit* la Quirinal!

Îi mulțumesc, bâlbâindu-mă. O armată încetoșată de bărbați de vârstă mijlocie în costume cenușii se adună în spatele nostru, dar păstrează o distanță respectuoasă.

– Ce-ar fi dacă, înainte de a urca, mi-ați permite să vă arăt palatul? mă întreabă gazda cu aceeași voce fluidă.

Îi permit. Înaintăm umăr la umăr pe un coridor superb, cu ferestre înalte care dau către Orașul Etern. La aceeași distanță respectuoasă, armata cenușie ține pasul cu noi în tăcere. Gazda mea se oprește pentru un moment de umor:

– În dreapta noastră, vedem această cameră micuță. Aici l-am ținut pe Galileo așteptând să se răzgândească.

Pufnesc în răs. Pufnește și el. Mergem și ne oprim iar, de data asta înaintea unei ferestre. Toată Roma e la picioarele noastre.

– Iar aici, în stânga, este *Vaticanul*. Nu suntem mereu *de acord* cu Vaticanul.

Alte zâmbete înțelepte. Ajungem la o cotitură. Pentru o clipă, suntem singuri. Cu două gesturi rapide, șterg transpirația de pe pielea de vițel de la Sangorski și-i înmânez gazdei mele cartea pe care i-am adus-o.

V-am adus *asta*, îi spun.

El ia cartea, zâmbeste amabil, o admiră, o deschide, citește dedicația. Îmi dă cartea înapoi.

– Foarte frumos, răspunde el încântat. Ce-ar fi să i-o dați președintelui?

★

Îmi amintesc puține lucruri despre prânz. Altfel spus, nu-mi amintesc ce am mâncat sau ce am băut, dar, fără îndoială, a fost minunat. Am stat la o masă lungă, vreo treizeci și ceva de persoane, inclusiv armata cenușie, într-un

apartament medieval de o frumusețe celestă. Președintele Francesco Cossiga, un bărbat cu aspect deprimat și cu ochelari fumurii, se afla în mijloc cu umerii lăsați. În ciuda asigurărilor date de atașatul cultural de la Londra, părea să știe puțină engleză. O interpretă era pe aproape să-și demonstreze abilitățile, ceea ce a devenit redundant când ne-am hotărât până la urmă să vorbim în franceză. Curând a devenit evident că nu interpreta numai pentru noi doi, ci și pentru armata cenușie de-o parte și de alta a noastră.

Nu-mi amintesc să fi dat a doua oară cartea legată în piele, deși trebuie să o fi făcut. Doar subiectul general al conversației mi-a rămas în minte fiindcă nu a fost vorba de literatură, de artă, de arhitectură sau de politică, ci de spioni și asta s-a întâmplat în serii de atacuri subite și neprevăzute, iar Cossiga ridica de fiecare dată capul și mă privea cu o intensitate tulburătoare prin ochelarii fumurii.

Putea o societate să se descurce fără spioni? a vrut el să afle. *Eu* ce părere aveam? Cum putea o presupusă democrație să-și controleze spionii? Cum ar trebui să-i controleze *Italia*? – ca și cum Italia era un caz separat, nu doar o democrație, ci *Italia* cu italice. Care era părerea mea sinceră, cu cuvintele dumneavoastră, vă rugăm, despre serviciile de informații din Italia *en général*? Își meritau banii? Erau o forță negativă sau pozitivă, după părerea mea?

La toate acestea, nu am avut, cum nu am nici azi, niciun fel de răspuns. Nu știam nimic despre cum funcționau serviciile italiene de informații. Am observat, în timp ce scoteam toate vorbele de duh de care eram în stare, că, de fiecare dată când președintele îmi puneă câte o astfel de întrebare, armata cenușie din jurul nostru se oprea din

mâncat, ridicându-și capetele ca și cum ar fi fost la comanda unui dirijor și reluându-și masa după ce mă opream eu.

Deodată, președintele a plecat. Probabil se săturase de mine. Poate avea o lume de condus. S-a ridicat în picioare, m-a mai străpuns cu o privire pătrunzătoare, mi-a strâns mâna și m-a lăsat cu ceilalți invitați.

Ospătarii ne-au condus într-o încăpere alăturată unde ne așteptau cafele și băuturi. Nimeni n-a scos o vorbă. Așezați în fotolii moi în jurul unei mese joase, bărbații în costume cenușii schimbau în șoaptă doar câte un cuvânt de parcă se temeau să nu fie auziți; dar cu mine, nimic. Apoi, unul câte unul, cu o strângere de mână și o înclinare a capului, au plecat.

Abia când m-am întors la Londra am fost anunțat de oameni care aveau de unde să știe că luasem prânzul cu adunarea șefilor numeroaselor servicii de informații din Italia. Cossiga crezuse, evident, că puteau primi niște indicii din sursă sigură. Îngrozit, rușinat, simțindu-mă ca un prost, am pus întrebări despre gazda mea și am aflat ce ar fi trebuit să aflu înainte de a porni spre Messrs Sangorski & Sutcliffe.

Președintele Cossiga, care se proclamase la alegeri părintele națiunii, devenise o pacoste. Se lansase în atacuri atât de crunte împotriva foștilor colegi de dreapta sau de stânga, încât dobândise porecla „Omul cu toporul“. Avea tendința de a spune că Italia era o țară de nebuni.

Romano-catolic conservator și radicalist care vedea comunismul ca pe Antihrist, Cossiga și-a dat sufletul în 2010. La bătrânețe, conform necrologului din *Guardian*, devenise și mai excentric. Nu e scris nicăieri dacă l-a ajutat vreodată sfatul meu, oricare ar fi fost acela.

M-a invitat și doamna Thatcher la prânz. Voia să mă onoreze cu o medalie, iar eu refuzasem. Nu votasem pentru ea, dar acest lucru nu avea nicio legătură cu decizia mea. Consideram, așa cum o fac și azi, că nu eram merit pentru sistemul nostru de onoruri, că reprezenta o mare parte din ceea ce-mi displace la țara noastră și că ne era mai bine despărțiți și, în cele din urmă – dacă trebuie să fie o urmă – că, din moment ce nu mă interesau analiștii literari din Anglia, nu mă interesau, prin urmare, nici selecțiile lor, chiar dacă mă includeau și pe mine. În scrisoarea prin care am răspuns, am avut grijă să asigur biroul prim-ministrului că mojicia mea nu venea dintr-o animozitate personală sau politică, am oferit mulțumiri și complimente prim-ministrului și am presupus că nu subiectul era închis.

M-am înșelat. În a doua scrisoare, biroul ei a atins o coardă mai intimă. Ca nu cumva să regret o decizie luată în pripă, cel care-mi scria dorea să știu că ușa era încă deschisă pentru onorul respectiv. Am răspuns, sper că la fel de curtenitor, că, în ceea ce mă privea, ușa era ferm închisă și avea să rămână așa în orice împrejurare similară. Din nou, cu mulțumirile mele. Din nou, complimente prim-ministrului. Și din nou am presupus că povestea era încheiată, până când a sosit a treia scrisoare prin care eram invitat la prânz.

Erau șase mese puse în sufrageria din Downing Street 10 în ziua aceea, dar nu-mi amintesc decât de a noastră, în capul căreia stătea doamna Thatcher, cu prim-ministrul Olandei, Ruud Lubbers, în dreapta și eu în stânga, într-un costum nou, strâmt, de culoare gri. Trebuie să fi fost în 1982. Tocmai revenisem din Orientul Mijlociu, Lubbers era proaspăt numit în funcție. Ceilalți trei oaspeți sunt

doar o nebuloasă pentru mine. Am presupus, din motive care astăzi îmi scapă, că erau industriași din nord. Nu-mi amintesc nici replicile de început pe care le-am schimbat toți cei șase de la masă, dar poate că făcusem asta în timp ce ne delectam cu cocteilurile servite înainte de a ne așeza. Țin minte însă că doamna Thatcher s-a întors spre primul-ministrul Olandei și a făcut prezentările.

– *Ei bine*, domnule Lubbers, a anunțat ea pe un ton ca și cum îl pregătea pentru o surpriză plăcută. Acesta este domnul *Cornwell*, dar *dumneata* îl cunoști mai bine drept scriitorul John le Carré.

Aplecându-se în față, domnul Lubbers s-a uitat mai atent la mine. Avea o figură tinerească, aproape jucăușă. A zâmbit, am zâmbit și eu: zâmbete foarte prietenoase.

– Nu, a zis el.

Și s-a sprijinit de spătarul scaunului, zâmbind încă.

Dar doamna Thatcher, după cum se știe foarte bine, nu accepta un „nu” cu ușurință.

– Ei, *haide*, domnule Lubbers. Ai auzit de *John le Carré*. A scris *The Spy Who Came in from the Cold* și... – încurcându-se puțin – ... alte cărți minunate.

Lubbers, diplomat până în măduva oaselor, și-a regândit poziția. Mai întâi s-a aplecat în față și m-a privit din nou, de data asta mai lung, dar la fel de amabil ca prima dată, doar că mai chibzuit, mai distins.

– Nu, a repetat el.

Vizibil satisfăcut că făcuse descoperirea potrivită, s-a lăsat din nou pe spate.

Acum venise rândul doamnei Thatcher să se uite bine la mine și am simțit ceea ce cabinetul ei, format doar din bărbați¹, trebuie să fi simțit când îi stârnea nemulțumirea.

– *Ei bine*, domnule Cornwell, a spus ea, ca unui școlar năstrușnic care era tras la răspundere. Din moment ce ești *aici* – sugerând că eu aș fi insistat să ajung acolo – ai ceva ce dorești să-mi spui?

Mai târziu, mi-am dat seama că aveam, într-adevăr, ceva să-i spun, deși era de rău. Revenit recent din Libanul de Sud, mă simțeam obligat să pledez pentru cauza palestinienilor rămași fără țară. Lubbers asculta. Ascultau și domnii din nordul industrial. Dar doamna Thatcher asculta cu mai multă atenție decât toți, fără să dea semne de nerăbdare, așa cum era deseori acuzată. Chiar și când m-am poticnit spre sfârșitul discursului, a continuat să asculte înainte de a da un răspuns.

– Nu-mi veniți cu *povești sentimentale*, m-a apostrofat cu o vehemență subită, apăsând cu emfază pe cuvinte. În fiecare zi, oamenii fac apel la *sentimentele* mele. Nu poți *guverna* astfel. Pur și simplu, nu e *cinstit*.

La care, apelând la sentimentele mele, mi-a amintit că palestinienii erau cei care îi pregătiseră pe atacatorii cu bombă din IRA care îl omorâseră pe prietenul ei, Airey Neave, politician englez, erou de război și consilierul ei apropiat. După aceea, nu cred că am mai discutat prea mult. Presupun că înțelepciunea a făcut-o să se dedice domnului Lubbers și industriașilor ei.

Uneori, mă întreb dacă doamna Thatcher a avut și un alt motiv pentru care m-a invitat. Voia cumva să vadă dacă

¹ Cercetările mele au arătat că a existat, de fapt, și o femeie, baroneasa Young, în cabinetul ei, dar nu în cel personal. (n.a.)

mă putea coopta într-un quango – acele organisme ciudate, cvasioficiale care au autoritate, dar nu au putere sau o fi fost invers?

Dar mi s-a părut greu de crezut în ce mod m-ar fi putut considera util – desigur, numai dacă nu căuta cumva o sugestie din sursă sigură despre cum să se descurce cu spionii ei gâlcevitori.

Păzitorul fratelui său

Am ezitat înainte de a include povestea lui Nicholas Elliott despre relația cu prietenul și colegul său spion, trădătorul englez Kim Philby. Primul motiv: așa cum stau lucrurile, povestirea lui este mai degrabă o invenție pe care a ajuns să o creadă mai mult decât adevărul obiectiv; al doilea motiv a fost că, orice ar însemna Philby pentru generația mea, numele lui s-ar putea să nu mai fie atât de cunoscut celei prezente. Dar, în cele din urmă, nu m-am putut abține și am oferit-o, fără pasaje descriptive, ca o perspectivă asupra instituției britanice de spionaj din anii postbelici, asupra judecăților de clasă și a mentalității sale.

Consecințele trădării lui Philby sunt greu de imaginat de oricine nu este din domeniu. Numai în Europa de Est, zeci, poate sute de agenți englezi au fost închiși, torturați și împușcați. Cei care nu au fost trădați de Philby au fost trădați de George Blake, alt agent dublu de la MI6.

Am avut întotdeauna un dinte împotriva lui Philby și, după cum am declarat cu altă ocazie, m-a adus într-o dispută cu prietenul său, Graham Greene, pe care o regretam, și cu personalități precum Hugh Trevor-Roper, pe care nu o

regretam deloc. Pentru ei, Philby era un copil strălucit al anilor '30, un deceniu care le aparținea lor, nu nouă. Forțat să aleagă între capitalism, pe de o parte – sinonim cu fascismul pentru cei de stânga din perioada aceea – și Noua Epocă a comunismului, pe de altă parte, el optase pentru comunism, pe când Greene optase pentru catolicism, iar Trevor-Roper nu agrease niciuna din variante. S-a întâmplat ca decizia lui Philby să fie împotriva intereselor occidentale, dar era liber să ia această decizie și avea tot dreptul să o facă. Sfârșitul discuției.

Pe de altă parte, pentru mine, motivul pentru care Philby și-a trădat țara mirosea mai degrabă a dependență decât a înșelătorie. Ceea ce probabil a început ca un devotament ideologic a devenit o dependență psihologică, apoi o poftă. O singură tabără nu-i era de ajuns. Avea nevoie să participe la jocul lumii. Prin urmare, nu m-am mirat când am citit, în minunatul portret creionat de Ben Macintyre prieteniei dintre Philby și Elliott¹, că, atunci când Philby era într-o situație incertă la Beirut, unde își petrecea finalul lipsit de glorie al carierei ca agent pentru MI6 și KGB temându-se că supraveghetorii sovietici îl abandonaseră, ceea ce-i lipsea cel mai mult, în afară de urmărirea meciurilor de crichet, era furnicătura vieții duble care îl ținuse în formă atâta vreme.

S-a mai înmuiat animozitatea mea față de Philby de-a lungul anilor? Nu, din câte știu. Există un anumit tip de englez privilegiat care, în timp ce deplânge păcatele imperialismului, se atașează la următoarea mare putere imperialistă, amăgindu-se că îi poate schimba destinul. Cred că și Philby face parte din această categorie. Discutând

¹ *Un spion printre prieteni*, Editura RAO, 2016 (n.tr.)

cu biograful lui, Phil Knightley, se pare că se întreba cu glas tare de ce îi purtam pică. Nu pot răspunde decât că, la fel ca Philby, știi câte ceva despre furtunile pe care le poate stârni un tată hoinar, dar există și moduri mai bune prin care poți pedepsi societatea.

Acum intră în scenă Nicholas Elliott, cel mai loial prieten al lui Philby, confident și tovarăș devotat, pe timp de pace și de război, absolvent de Eton, fiu al fostului director, aventurier, alpinist și păcălici – și, cu siguranță, cel mai distractiv spion pe care l-am cunoscut. Privind în urmă, rămâne și cel mai enigmatic. Să-i descrii înfățișarea înseamnă, în ziua de azi, să stârnești batjocura. Era un *bon vivant* efervescent de școală veche. Niciodată nu l-am văzut purtând altceva decât un costum din trei piese, închis la culoare și croit impecabil. Era slab ca un țâr și părea să plutească nepăsător deasupra pământului, având întipărit pe chip un zâmbet calm și mâna veșnic întinsă după paharul de martini sau după trabuc. Vestele sale erau mai degrabă strâmte. Semăna cu un om de lume ca P.G. Wodehouse și vorbea în același stil, numai că discursul lui era surprinzător de direct, informat și riscant de nerespectuos la adresa autorității. Din câte îmi amintesc, nu i-am văzut niciodată latura negativă, dar nu degeaba l-a descris Tiny Rowland, unul dintre cei mai dificili oameni din Londra, drept „Harry Lime din Cheapside“.

Printre numeroasele lucruri extraordinare pe care le făcuse Elliott în viață, cel mai extraordinar și, cu siguranță, cel mai dureros a fost să stea față în față, la Beirut, cu prietenul său apropiat, colegul și mentorul său, Kim Philby, și să-i asculte mărturisirea că fusese spion sovietic în tot acest timp.

În anii pe care i-am petrecut la MI6, eu și Elliott ne salutăm, cel mult. Când am fost la primul interviu pentru serviciu, el era în comitetul de selecție. Când eu eram nou-venit, el era un domn de la etajul al cincilea, ale cărui tehnici de spionaj erau date drept exemple debutanților, pentru ca aceștia să realizeze în ce consta munca unui ofițer de teren. Intrând și ieșind cu eleganță din Biroul Central din Orientul Mijlociu, ținea câte o prelegere, participa la o conferință operațională și pleca.

Mi-am dat demisia în 1964, la vârsta de treizeci și trei de ani, după ce am adus o contribuție neglijabilă. Elliott a demisionat în 1969, la cincizeci și trei de ani, după ce a fost elementul central al fiecărei operațiuni majore pe care serviciul o lansase de la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Țineam legătura cu întreruperi. Era frustrat de refuzul fostului nostru serviciu de a-i permite să dezvăluie secrete care, după părerea lui, expiraseră de multă vreme. Credea că avea dreptul, ba chiar datoria, să-și ofere povestea posterității. Poate avea impresia că aici interveneam eu – ca un fel de intermediar sau mijlocitor care l-ar putea ajuta să-și scoată isprăvile la lumină, acolo unde le era locul.

Așa s-au brodit lucrurile și într-o seară de mai în 1986, în casa mea din Hampstead, la douăzeci și trei de ani de când primise mărturisirea parțială a lui Philby, și-a vărsat amarul în ceea ce s-a transformat într-o serie de astfel de întâlniri. În timp ce vorbea, eu luam notițe într-un carnet. Uitându-mă peste ele treizeci de ani mai târziu – scrise de mână, pe o hârtie îngălbenită, cu o agrafă ruginită într-un colț – mă bucur că de-abia dacă există o tăietură. La un moment dat, în timpul discuțiilor, am încercat să-l conving

să colaborăm la o piesă scrisă la două mâini, despre Kim și Nicholas, dar Elliott nici nu a vrut să audă.

„Să nu mai discutăm niciodată despre *piesă*“, mi-a scris el în 1991. Iar astăzi, mulțumită lui Ben Macintyre, mă bucur foarte mult că nu am făcut-o, pentru că ceea ce-mi spunea Elliott nu era povestea lui, ci povestea falsă a vieții lui. Superficialitatea care îl caracteriza nu ar fi putut vindeca durerea de a ști că omul căruia îi încredințase fără rezerve cele mai intime secrete profesionale și personale îl trădase pentru dușmanul sovietic încă din prima zi a îndelungatei lor prietenii.

*

Elliott despre Philby:

„De un farmec nebun, cu tendința de a șoca. L-am cunoscut foarte bine pe Philby, i-am cunoscut familia. Țineam foarte mult la toți. N-am întâlnit niciodată pe nimeni care să se îmbete ca el. Îl interogam, el bea whisky întruna, a trebuit să-l car la taxi și să-l trimit acasă. Îi dădeam șoferului zece lire ca să-l ducă la etaj. L-am dus odată la un dineu. I-a cucerit pe toți, apoi a început dintr-odată să vorbească despre sâni gazdei. A spus că avea cei mai frumoși sâni din tot serviciul. O glumă nesărată de-a dreptul. Adică nu începi la un dineu să vorbești despre sâni gazdei. Dar așa era el. Îi plăcea să șocheze. L-am cunoscut și pe tatăl lui. L-am avut invitat la cină în Beirut în noaptea în care a murit. Fascinant om! Vorbea la nesfârșit despre relația lui cu Ibn Saud¹. Eleanor, a treia soție a lui Philby, îl adora. Bătrânul a făcut avansuri soției cuiva, apoi a plecat. După

¹ Fondatorul și primul monarh al Arabiei Saudite (n.a.)

câteva ore a murit. Ultimele lui cuvinte au fost: Doamne, ce m-am plictisit!“

★

„Interogarea lui Philby a durat mult timp. Cea din Beirut a fost ultima din serie. Aveam două surse. O sursă era un dezertor destul de bun. Cealaltă era o figură maternă. Psihologul de la birou mi-a spus despre ea. M-a sunat el, psihologul. O trata pe Aileen, a doua soție a lui Philby, și mi-a spus: «M-a eliberat de jurământul lui Hippocrat. Trebuie să vorbesc cu tine!» Așa că m-am dus la el și mi-a spus că Philby era homosexual. Lăsând la o parte toate aventurile lui, lăsând-o la o parte pe Aileen, pe care o cunoșteam foarte bine, mi-a spus că lui Philby îi plăceau persoanele de același sex, era chiar împăcat cu asta. Era homosexual, totul făcea parte dintr-un sindrom, iar psihiatrul, fără vreo dovadă în acest sens, avea convingerea că pacientul său era un om rău. Că lucra pentru ruși. Sau ceva asemănător. Nu putea să spună exact, dar era sigur de asta. M-a sfătuit să caut o figură maternă. A spus că undeva trebuie să existe o figură maternă. Era femeia asta, Solomon.¹ Evreică. Lucra la Marks and Spencer, se ocupa de achiziții sau ceva de genul acesta. Era furioasă pe Philby din cauza problemei evreiești. Philby lucra pentru colonelul Teague, care era șef de filială în Ierusalim, iar Teague era antisemit, așa că era furioasă. Mi-a spus niște lucruri despre el. Cinci (MI5) se ocupa de el deja, iar eu am transmis totul la Cinci – să ajungă la figura maternă, la Solomon. N-au vrut să asculte, desigur, sunt prea birocrați.“

¹ Flora Solomon, care i l-a prezentat pe Philby lui Aileen în 1939. (n.a.)

„Oamenii au fost foarte *obraznici* în privința lui Philby. Sinclair și Menzies [foști șefi la MI6] – ei bine, pur și simplu nu voiau să audă nimic împotriva lui.“

„Și a venit telegrama asta, spunând că aveau dovezi, iar eu i-am transmis lui White (Sir Dick White, fost director general la MI5, acum șef la MI6) că trebuia să plec și să discut cu el. Fusese o problemă permanentă atâta vreme și îi datoram familiei să scot adevărul de la el. Cum mă simțeam? Ei bine, nu cred că sunt un tip emotiv, nu prea, dar țineam la femei și copii și am avut mereu senzația că Philby însuși ar fi vrut să se descarce, să se liniștească și să se uite la crichet, căci iubea sportul ăsta. Știa scorurile la crichet pe dinăuntru și pe dinafară. Putea să vorbească despre crichet până apunea soarele. Așa că Dick White a zis că era în regulă. Să plec. Am zburat la Beirut și i-am spus: dacă ești atât de inteligent pe cât crezi, de dragul familiei tale o să spui adevărul, fiindcă jocul s-a terminat. În orice caz, nu l-am fi putut înhăța niciodată în instanță, ar fi negat totul. Între noi fie vorba, înțelegerea era foarte simplă. Trebuia să recunoască tot, ceea ce credeam că-și dorea și el, de fapt, și aici m-a păcălit, iar el trebuia să ne dea totul, dar *totul*, legat de pagube. Asta era cel mai important. Să limităm pagubele. La urma urmei, unul dintre lucrurile pe care KGB-ul voia să le afle de la Philby era pe cine mai putea aborda, cine putea lucra pentru KGB? Poate că le sugerase anumite persoane. Trebuia să știm toate astea. Apoi ce anume le-ar mai fi putut spune. Eram foarte fermi în privința asta.“

Notițele mele se transformă în dialog:

Eu: Și care erau sancțiunile dacă nu coopera?

Elliott: Ce spui, bătrâne?

Eu: Sancțiunile, Nick, cu ce îl puteați amenința la nevoie. Puteați să-l bateți cu saci de nisip, de exemplu, și să-l duceți la Londra?

Elliott: Nimeni nu-l voia la Londra, bătrâne.

Eu: Da, dar sancțiunea supremă – iartă-mă – ați fi putut pune să fie ucis, lichidat?

Elliott: Dragul meu! Era de-al nostru...

Eu: Și ce *puteați* face?

Elliott: I-am spus, alternativa era ruptura *totală*. Nu avea să fie nicio ambasadă, niciun consulat, nicio legăție în tot Orientul Mijlociu care să vrea să aibă de-a face cu el. Comunitatea afaceriștilor nu voia să se atingă de el, cariera lui jurnalistică s-ar fi sfârșit. Ar fi ajuns mai ceva ca un lepros. Toată viața lui ar fi fost distrusă. Nici prin gând nu mi-a trecut că va pleca la Moscova. Făcuse un lucru rău în trecut, voia să scape de el, așa că trebuia să recunoască. După aceea, puteam trece peste. Cum rămânea cu familia lui și cu Eleanor?

Menționez apoi soarta unor trădători mai puțin favorizați decât Philby care aveau de ispășit mulți ani de închisoare din cauza asta:

– Ah, da, *Vassall*¹... ei bine, el nu făcea parte din liga întâi, nu?

¹ *Un spion printre prieteni*, Editura RAO, 2016 (n.tr.)

Elliott reia:

„Acea a fost prima întâlnire și ne-am înțeles să ne vedem din nou la ora patru, iar atunci a venit cu mărturisirea, pe pagini întregi, opt sau nouă pagini dactilografiate cu detalii despre pagube, despre tot, o grămadă de informații. Apoi mi-a spus: Poți să-mi faci o favoare? Eleanor știe că ești în oraș. Nu are habar de povestea asta. Dar dacă nu vii la un pahar o să simtă că ceva nu e în regulă. Așa că i-am zis: sunt de acord, o să vin de dragul lui Eleanor și o să beau un pahar cu tine. Dar mai întâi trebuie să codific niște lucruri și să-i trimit o telegramă lui Dick White, ceea ce am și făcut. Când m-am dus la el acasă la un pahar, adormise. Beat. Întins pe jos. Eu și Eleanor l-am urcat în pat. Ea l-a luat de cap, eu de picioare. Nu spunea niciodată nimic când era beat. Nu a scăpat o vorbă aiurea în viața lui, din câte știu eu. Așa că i-am spus lui Eleanor. I-am zis: Știi despre ce e vorba, nu-i așa? Ea a răspuns: Nu. Așa că i-am zis: E spion rus, la naiba! El îmi povestise că ea nu-l bătuse la cap și avea dreptate. Așa că m-am dus acasă la Londra și l-am lăsat în seama lui Peter Lunn¹, ca să continue el interogatoriul. Dick White se ocupase bine de caz până atunci, dar nu le suflase o vorbă americanilor. Așa că a trebuit să plec la Washington și să le spun. Bietul Jim Angleton²! Stărnise atâta agitație în jurul lui Philby când era șeful filialei din Washington, iar când a

¹ Peter Lunn, șeful filialei MI6 din Beirut și primul dintre cei doi șefi ai mei de filială din Bonn (n.a.)

² James Jesus Angleton, șeful alcoolic și paranoic al ramurii de contraspionaj de la CIA, care s-a autoconvins că rețeaua roșie a KGB-ului se întinse în toate colțurile lumii occidentale. În timp ce era la post în Washington, Philby îl consiliase, în timpul partidelor de șah stropite din belșug cu alcool, în privința artei descoperirii agenților dubli. (n.a.)

aflat – adică atunci când i-am spus eu – s-a întors cumva pe dos. Am luat cina cu el deunăzi.“

*

„Vezi tu, teoria mea e că într-o zi KGB-ul o să publice restul autobiografiei lui Philby. Prima carte s-a oprit la 1947. Eu cred că au încă o carte sub cheie. Unul dintre lucrurile pe care Philby *chiar* le-a spus a fost să-și mai cizeleze gealații. Să-i pună să se îmbrace mai bine, să miroasă mai puțin. Sofisticare. Astăzi arată cu totul altfel. Sunt foarte deștepți, eleganți, băieți de primă clasă. A fost mâna lui Philby, pun pariu. Nu, nu ne-am gândit niciodată să-l lichidăm. Dar m-a amăgit. Credeam că vrea să stea acolo unde era.“

*

„Știi, privind în urmă – nu crezi? – la tot ce am făcut – bine, am avut și momente grozave – Doamne, ce-am mai râs amândoi – eram, într-un fel, niște amatori. Călătoriile acelea prin Caucaz, agenți care veneau și plecau, totul era treabă de *amatori*. Da, desigur, l-a trădat pe Volkov, iar acesta a fost ucis¹. Așa că atunci când Philby mi-a scris de la Moscova și m-a invitat să mă întâlnesc cu el la Berlin sau la Helsinki, fără să-i suflu o vorbă lui Elizabeth sau lui Dick White, i-am răspuns și l-am rugat să pună din partea mea niște flori pe mormântul lui Volkov. Mi s-a părut o replică destul de bună.

¹ În 1945, Constantin Volkov, ofițer de informații din cadrul Consulatului Sovietic de la Istanbul, a declarat că avea informații despre trei spioni sovietici din interiorul Ministerului de Externe din Anglia, unul fiind implicat în contraspionaj. Philby a preluat cazul, iar Volkov, acoperit de bandaje, a fost înghesuit într-un avion sovietic cu direcția Moscova. Am folosit o versiune a acestui episod în *Tinker Tailor Soldier Spy*. (n.a.)

Adică cine *naiba* credea el că sunt eu să nu le spun? Prima persoană căreia i-aș fi spus ar fi fost Elizabeth și, *imediat* după asta, i-aș fi spus lui Dick White. Fusesem la cină cu Gehlen¹ – l-ai cunoscut pe Gehlen? –, m-am întors seara târziu și pe preșul de la ușă era un plic simplu, cu numele «Nick» scris pe el. Cineva îl adusese. «Dacă poți să vii, trimite-mi o vedere cu Columna lui Nelson pentru Helsinki și cu Cavaleria de Gardă pentru Berlin», o prostie. Cine naiba credea că sunt eu? Operațiunea albaneză²? Ei da, poate că și pe aceea tot el a distrus-o. Aveam niște oameni al naibii de buni în Rusia pe atunci. Nu știu ce s-a mai întâmplat cu ei. Pe urmă vrea să ne vedem pentru că se simte singur. Ei bine, sigur că se simte singur. N-ar fi trebuit să plece. M-a păcălit. Am scris despre el. La Sherwood Press. Editurile mari voiau să scriu despre interogatoriu, dar n-am vrut. E mai degrabă pentru colegii tăi din echipa de alpinism, o carte de amintiri³. Nu poți să scrii despre Birou. Interogarea este o artă. Înțelegi asta. A durat mult timp. Unde rămăsesem?“

*

Uneori, Elliott se lăsa purtat de amintirea altor cazuri în care fusese implicat. Cel mai important era cel al lui Oleg Penkovsky, colonel GRU care a oferit Occidentului secrete vitale despre sistemul sovietic de apărare în perioada crizei rachetelor cubaneze. Pe Elliott l-a înfuriat o carte născocită

¹ Reinhard Gehlen, pe atunci director la BND, serviciul secret din Germania de Vest. Vezi capitolul 8 al acestui volum. (n.a.)

² O încercare eșuată făcută de MI6 și CIA în 1949 de a submina guvernul albanez. Operațiunea s-a soldat cu moartea a cel puțin 300 de agenți, nenumărate arestări și execuții în rândul populației. Kim Philby a fost unul dintre cei care au planificat totul. (n.a.)

³ Elliott, ca și tatăl lui, era un alpinist pasionat. (n.a.)

de CIA ca material de propagandă în Războiul Rece și publicată cu titlul *The Penkovski Papers*.

„Îngrozitoare carte! L-au transformat într-un fel de sfânt sau erou. Nimic mai neadevărat, fusese trecut cu vederea, iar acum era supărat. Americanii l-au respins, dar Shergy¹ știa că era în regulă. Shergy avea fler. Nici că puteam fi mai diferiți, dar ne înțelegeam de minune. *Les extrêmes se touchent*.² Eu mă ocupam de operațiuni, Shergy era secundul meu. Era foarte bun pe teren, anticipa, nu se înșela aproape niciodată. Avusese dreptate și în privința lui Philby, încă de la început. Shergold s-a uitat la Penkovski și a fost de acord, așa că l-am cooptat. Orice prost se poate întoarce la birou și spune: «Nu prea am încredere în tipul ăsta. Pe de o parte, pe de alta...» Trebuie să ai curaj să iei un începător și să spui: «Am încredere în el». Asta a făcut Shergy, iar noi ne-am luat după el. Femeile. Penkovski avea niște târfe la Paris, noi le împărțeam și el se plângea că nu putea face nimic cu ele: o dată pe noapte și gata. A trebuit să trimitem doctorul de la Birou la Paris să-i facă o injecție în fund ca să poată să o scoale. Uneori râzi în hohote, câteodată doar pentru asta trăiești. Pentru minunatele hohote de râs. Vreau să spun, cum poți să-l transformi pe Penkovski într-un erou? Ia aminte, trădarea necesită curaj! Trebuie să admiri asta la Philby. A avut curaj. Shergy și-a dat demisia la un moment dat. Era teribil de temperamental. Am intrat și i-am găsit demisia pe birou. «Dat fiind că Dick White – a scris CSS (șef al serviciul secret), desigur – le-a transmis americanilor informații fără aprobarea mea și a

¹ Harold (Shergy) Shergold se ocupa de controlul operațiunilor MI6 din blocul sovietic. (n.a.)

² Extremele se atrag. (în franceză în original) (n.tr.)

primejdut astfel sursa mea, care este vulnerabilă, doresc să demisionez ca un exemplu pentru ceilalți membri ai serviciului» – cam așa ceva. White s-a scuzat, iar Shergy și-a retras demisia. A trebuit să-l conving însă. Nu a fost ușor. Foarte temperamental individ. Dar minunat pe teren. Și a avut dreptate în privința lui Penkovski. Un artist.“

*

Elliott despre Sir Claude Dansey, cunoscut și sub numele de Colonelul Z, adjunct la MI6 în timpul celui de-al Doilea Război Mondial:

„Complet idiot! Și prost! Dar dur și nepolitic! Trimitea oamenilor niște minute îngrozitoare. Alimenta disputele. Adică era un mare nenorocit. Am preluat rețelele lui când am devenit șef de filială la Berna după război. Avea, în schimb, niște surse în lumea afacerilor la nivel înalt. *Acestea* erau bune. Avea talent când venea vorba să-i convingă pe oamenii de afaceri să facă diverse lucruri pentru el. Se pricepea la asta.“

Despre Sir George Young, adjunctul lui Sir Dick White în timpul Războiului Rece:

„Imperfect. Genial, grosolan, trebuia să fie mereu de capul lui. După ce a plecat din serviciu s-a dus la (banca) Hambro. I-am întrebat mai târziu pe cei de acolo: cum v-ați împăcat cu George? Ați crescut sau ați scăzut? Au spus că au ieșit cam pe la mijloc. Le-a făcut rost de o parte din banii șahului, însă a provocat și niște încurcături care i-au costat cam tot atât cât câștigase pentru ei.“

Despre profesorul Hugh Trevor-Roper, istoric și membru al SIS pe timp de război:

„Savant extraordinar și tot restul, dar moale și inutil. Avea în el ceva pervers. Am râs în hohote când a picat prost din cauza jurnalelor acelea ale lui Hitler. Tot serviciul știa că erau false. Dar Hugh a înghițit gălușca. Cum ar fi *putut* Hitler să le scrie? Eu nu l-aș fi ținut pe aproape în timpul războiului. Când eram șef în Cipru, i-am spus santinelei de la ușă că, dacă apărea căpitanul Trevor-Roper, trebuia să-i înfigă baioneta în fund. Când a venit, santinela i-a zis ce spusese. Hugh era nedumerit. Hohote de râs. Asta îmi plăcea mie în serviciu. Minunatele hohote de râs.“

Despre găsirea unei prostituate pentru un potențial recrut pentru SIS din Orientul Mijlociu:

„Hotelul St. Ermin. Fata nu voia să meargă. Prea aproape de Camera Comunelor. «Tatăl meu e parlamentar.» Trebuia să fie liberă pe 4 iunie ca să-l ia pe nepotul ei de la Eton. «Atunci preferi să căutăm pe altcineva?» am întrebat. Nici nu a ezitat. «Vreau să știu doar atât: cât costă?»“

Despre Graham Greene:

„L-am cunoscut în Sierra Leone în timpul războiului. Greene mă aștepta în port. «Ai adus vreo scrisoare franceză?» a strigat la mine de îndată ce m-am apropiat destul. Avea o fixație cu eunucii. Citise în cartea de coduri de la birou și descoperise că serviciul avea un grup de coduri pentru eunuc. Probabil din zilele în care recrutam eunuci din haremurii ca agenți. Murea de nerăbdare să folosească un semnal cu cuvântul eunuc. Într-o zi a găsit modalitatea. Sediul Central i-a cerut să meargă undeva la o conferință. Cred că la Cape Town. Avea fixată o operațiune sau ceva asemănător. Nu o operațiune fiindcă, știindu-l pe el, nu a pus niciuna în practică. În orice caz, a transmis semnalul acesta: La fel ca eunucul, nu pot să termin.“

O amintire din război despre viața dusă în Turcia sub acoperire diplomatică:

„Cină acasă la ambasador. Mijlocul războiului. Doamna ambasador țipă fiindcă am tăiat vârful. „Ce vârful?“ „De la brânză.“ „Valetul mi-a *dat* afurisita de brânză“, spun eu. „Și i-ai tăiat vârful“, zice ea. De unde naiba făcuseră rost de brânză? În toiul unui război nenorocit. Brânză cheddar. Iar băiatul care mi-o dăduse era Cicero¹, tipul care ne-a vândut toate secretele la *Abwehr*. Debarcarea din Normandia. Tot restul. Și nemții nu l-au crezut. Tipic. Lipsă de încredere.“

Îi spun lui Elliott cum a fost publicată, în timp ce eram încă la MI5, cartea lui Graham Greene, *Omul nostru din Havana*, și cum consilierul juridic al serviciului a vrut să-l trimită în judecată în baza Legii Secretului de Stat pentru dezvăluirea relației dintre șeful filialei și agentul său principal.

„Da, aproape că și-a distrus viața din cauza asta. Ar fi meritat-o din plin.“

Care cauză? Dar n-am întrebat.

★

Și poate cel mai important moment a fost când Elliott a rememorat un episod, adevărat sau imaginar, din timpul primelor discuții cu Philby despre zilele petrecute la Cambridge:

– Au impresia că ești cumva *pătat*.

– De ce?

¹ Agent secret neamț, pe nume Elyesa Bazna, care lucra ca valetul lui Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, ambasadorul britanic la Ankara. Se pare că a fost agent englez de la început, însărcinat cu amplasarea de informații false pentru nemți. Poate că Elliott făcea același lucru cu mine. (n.a.)

- Eh, știi tu, pasiunile timpurii, apartenența...
- La ce?
- De fapt, e un grup foarte interesant din câte se aude. Pentru asta mergi la universitate. Toți cei de stânga se adună. Apostolii¹, nu?

*

În 1987, cu doi ani înainte de căderea Zidului Berlinului, eram în vizită la Moscova. La o recepție dată de Uniunea Scriitorilor Sovietici, un jurnalist cu jumătate de normă care aveau relații în KGB, un anume Genrikh Borovik, m-a invitat acasă la el pentru o întâlnire cu un vechi prieten și admirator al operei mele. Când am întrebat despre cine era vorba, am descoperit că respectivul era nimeni altul decât Kim Philby. Am aflat de curând din surse sigure că Philby știa că era pe moarte și spera să colaborez cu el pentru un nou volum de memorii. Am refuzat să ne întâlnim. Elliott a fost mulțumit de mine. Cel puțin, așa cred. Dar poate sperase în secret să-i aduc vești despre vechiul lui prieten.

Îmi servise o versiune înfrumusețată a ultimei întâlniri cu Kim Philby și îmi povestise despre suspiciunile pe care le-ar fi avut în privința acestuia. Adevărul, pentru care trebuie să-i mulțumim lui Ben Macintyre, este că din momentul în care Philby a început să fie bănuț, Elliott s-a luptat cu înverșunare să-și protejeze colegul și cel mai apropiat prieten. Numai atunci când povestea nu a mai

¹ Apostolii de la Cambridge, cunoscuți și ca Societatea Conversazione, au apărut în 1820 ca un cerc secret de dezbateri, format din intelectuali aleși pe sprânceană ai universității. Conform spuselor lor, practicau „homosexualitatea” și „iubirea platonice”. În anii '30, societatea a fost exploatată de căutătorii sovietici de talente pentru recrutarea tinerilor studenți promițători pentru cauza comunistă. Dar Kim Philby nu apare printre absolvenți. (n.a.)

putut fi negată s-a străduit Elliott să obțină o confesiune – una parțială, în cel mai bun caz – de la vechiul său prieten. Nu vom ști niciodată dacă primise ordin deja să-i lase lui Philby spațiul necesar să fugă la Moscova. Dacă primise sau nu, pe mine m-a amăgit, așa cum se amăgea și pe el însuși.

Quel Panama!

În 1885, eforturile supraomenești ale Franței de a construi un canal la nivelul mării peste Darien s-au sfârșit cu un dezastru. Investitorii mari și mici, de orice calibru, au ajuns la sapă de lemn. În consecință, în țară s-a auzit strigătul de durere *Quel Panama!* Este îndoielnic ca expresia să fi rămas în limba franceză, dar descrie foarte bine legătura pe care o am cu această țară frumoasă și care a început în 1947, când tatăl meu, Ronnie, m-a trimis la Paris să primesc cinci sute de lire de la ambasadorul panamez în Franța, un anume conte Mario da Bernaschina, care locuia într-o casă frumoasă aflată pe una dintre străzile acelea lăturalnice, dar elegante din zona Élysée și care veșnic miros a parfum de damă.

Era seară când am ajuns la întâlnire pe treptele ambasadei, în costumul meu gri de școală, cu părul pieptănat cu cărare. Aveam șaisprezece ani. Tata mă dăscălise că ambasadorul era un tip de primă clasă și avea să se achite cu bucurie de o veche datorie de onoare. Îmi doream foarte mult să-l cred. Mai devreme în aceeași zi, făcusem un drum asemănător la hotelul George V și nu avusesem niciun

succes. Recepționerul, un anume Anatole, alt tip de primă clasă, avea grijă de crosele de golf ale lui Ronnie. Trebuia să-i dau și lui Anatole zece lire – o sumă uriașă pe vremea aceea și practic toți banii pe care Ronnie mi-i dăduse pentru drum –, iar Anatole avea să-mi dea în schimb crosele.

Dar recepționerul, după ce a pus cele zece lire în buzunar și m-a întrebat politicos de starea de sănătate a lui Ronnie, mi-a spus cu regret că, oricât de mult și-ar fi dorit să elibereze crosele, avea instrucțiuni de la conducere să le păstreze până când Ronnie achita nota de plată. Un telefon cu taxă inversă la Londra nu reușise să rezolve problema.

Dumnezeule mare, fiule, de ce n-ai trimis după manager? Au impresia că bătrânul tău tată vrea să-i tragă pe sfoară sau ce?

Sigur că nu, tată.

Ușa din față a elegantei reședințe a fost deschisă de cea mai atrăgătoare femeie pe care o văzusem vreodată. Probabil stăteam cu o treaptă mai jos decât ea, pentru că îmi amintesc că-mi zâmbea de sus, ca un înger păzitor. Avea umerii goi, părul lung și purta o rochie subțire, din straturi de șifon care nu reușeau să-i mascheze silueta. Când ai șaisprezece ani, femeile de orice vârstă sunt atrăgătoare.

– Ești *fiul* lui Ronnie? m-a întrebat ea sceptică.

A făcut un pas în spate ca să mă lase să trec pe lângă ea. Punându-și mâinile pe umerii mei, m-a analizat amuzată din cap până în picioare în lumina din hol și a părut mulțumită de ceea ce vedea.

– Și ai venit să-l vezi pe *Mario*, a spus ea.

Dacă se poate, am zis.

A rămas cu mâinile pe umerii mei, în timp ce ochii ei cu multe nuanțe continuau să mă studieze.

– Ești încă un *copil*, a remarcat ea, ca un fel de observație pentru sine.

Contele era în salon, cu spatele la șemineu, ca orice ambasador din filmele de la acea vreme: corpulent, cu haină de catifea, mâinile la spate și părul cărunt perfect pe care-l aveau toți – *ondulat* îi spuneam noi – și o strângere de mână, ca de la bărbat la bărbat, deși eram încă un copil.

Contesa – căci asta am decis că era – nu m-a întrebat dacă vreau alcool, cu atât mai puțin dacă îmi plăcea daiquiri. Oricum, răspunsul la ambele întrebări ar fi fost un „da” fals. Mi-a întins un pahar înghețat cu o cireasă înăuntru și ne-am așezat cu toții pe fotolii moi ca să stăm la taifas ca ambasadorii. *Îmi place orașul? Am mulți prieteni la Paris? Poate și o iubită?* Mi-a făcut ghiduș cu ochiul. La care, fără îndoială, am dat răspunsuri convingătoare și mincinoase fără să menționez crose de golf sau recepționeri, până când o pauză în conversație mi-a dat de știre că venise vremea să spun de ce venisem, ceea ce, după cum învățasem deja din experiență, era mai bine să faci pe ocolite decât direct.

– Iar tata a spus că dumneată și cu el aveți o mică *problemă* de rezolvat, domnule, am sugerat eu, auzindu-mă ca de la distanță din cauza celui daiquiri.

Ar trebui să explic acum natura micii probleme care, spre deosebire de multe dintre afacerile lui Ronnie, era de o simplitate năucitoare. Ca diplomat și ambasador foarte important, fiule – reiau entuziasmul cu care Ronnie mă informase în privința misiunii – contele era imun la chestiuni enervante precum plățile și taxele de import. Contele putea *importa* ceea ce voia, putea *exporta* ceea ce voia. De exemplu, dacă cineva dorea să-i trimită un butoi cu whisky nematurat, fără marcă, pentru câțiva penny

pinta¹ sub imunitate diplomatică, iar contele îmbutelia acel whisky și-l trimitea în Panama sau în oricare alt loc dorea să-l trimită sub imunitate diplomatică nu era treaba nimănui, doar a lui.

În același fel, dacă el alegea să exporte acel whisky nemarcat și nematurat în sticle de un anumit model – asemănător, să zicem, cu Dimple Haig, o marcă populară pe atunci – și acesta era tot dreptul lui, așa cum era și alegerea etichetei și descrierea conținutului din sticlă. Tot ce trebuia să mă intereseze era ca el să plătească – bani, fiule, fără escrocherii! După ce primeam banii, trebuia să mă tratez, pe cheltuiala lui Ronnie, cu un grătar bun, să păstrez chitanța, să iau următorul feribot a doua zi dimineață și să vin direct la birourile lui din West End, în Londra, cu restul.

– O *problemă*, David? Despre ce fel de problemă *poate* fi vorba?

– Cele cinci sute de lire pe care i le datorați, domnule.

Îmi amintesc zâmbetul lui nedumerit, atât de reținut. Îmi amintesc canapelele frumos tapițate, cu perne de mătase, oglinzile vechi și licăririle aurii, dar și pe contesa mea cu picioarele lungi, încrucișate pe sub straturile de șifon. Contele mă urmărea în continuare cu un amestec de nedumerire și îngrijorare. La fel și contesa mea. Apoi s-au privit unul pe altul, ca și cum voiau să compare observațiile pe care le făcuseră.

– Ei bine, e păcat, David! Pentru că atunci când am auzit că vii să mă vezi, am sperat că poate tu îmi aduci *mie* o parte din suma mare de bani pe care am investit-o în întreprinderile dragului tău tată.

¹ Unitate de măsură a capacității sau a volumului, folosită în sistemul anglo-saxon. Echivalent cu 0,57 litri. (n.tr.)

Nici acum nu știu cum am răspuns la această replică surprinzătoare sau dacă am fost atât de surprins pe cât ar fi trebuit să fiu. Îmi amintesc că, pentru scurt timp, am pierdut noțiunea de timp și spațiu și presupun că acest lucru a fost indus în parte de paharul de daiquiri și în parte de faptul că nu aveam nimic de spus și niciun drept să stau în salonul lor, iar cel mai bun lucru era să mă scuz și să ies. Apoi mi-am dat seama că eram singur în cameră. După o vreme, gazdele mele s-au întors. Zâmbetul contelui era amabil și relaxat. Contesa părea deosebit de mulțumită.

– Așadar, David, a spus contele, ca și cum totul era iertat. Ce-ar fi să mergem să luăm cina și să discutăm despre ceva mai plăcut?

Aveau un restaurant rusesc preferat la vreo cincizeci de metri de casă. Îmi amintesc că era un loc minuscul și că eram singurii clienți, cu excepția unui om cu o cămașă albă și largă care ciupea coardele balalaicii. În timpul cinei, când contele vorbea despre ceva mai plăcut, contesa și-a scos un pantof și mi-a atins piciorul cu degetul acoperit de ciorap. Pe micul ring de dans, mi-a cântat *Oci ciornie*, ținându-mă lipit de ea și ronțându-mi lobul urechii, în timp ce flirta cu cel de la balalaică, iar contele privea cu indulgență. Când ne-am întors la masă, contele a decis că eram pregătiți să mergem la culcare. Contesa, strângându-mă de mână, a fost de acord.

Memoria m-a cruțat de scuzele pe care le-am oferit, dar am izbutit să o scot la capăt. Nu știu cum am ajuns pe o bancă în parc și cumva am reușit să rămân copilul care spusese ea că eram. Câteva decenii mai târziu, singur fiind la Paris, am încercat să caut strada, casa, restaurantul.

Dar în acel moment realitatea nu ar fi reușit să se ridice la înălțimea amintirii.

★

Nu pretind acum că forța magnetică a contelui și contesei m-a atras, după cincizeci de ani, spre Panama pentru două cărți și un film; însăși amintirea acelei nopți senzuale și neîmplinite mi-a rămas întipărită în minte ca unul dintre rateurile interminabilei adolescențe. La câteva zile de la sosirea mea în Ciudad de Panama, întrebam deja de numele acela. *Bernaschina*? Nimeni nu auzise de acest om. Un *conte*? Din *Panama*? Părea foarte puțin probabil. Poate visasem toată povestea? Nu visasem.

Venisem în Panama să fac cercetări pentru un roman. În mod neobișnuit, aveam deja un titlu: *The Night Manager*¹. Căutam genul acela de escroci, de amăgitori și de afaceri necurate care să însuflețească viața unui amoral vânzător de arme englez pe nume Richard Onslow Roper. Acesta avea să fie un tip ambițios, spre deosebire de tatăl meu, Ronnie, care fusese lipsit de pretenții și se prăbușea deseori. Ronnie încercase să vândă arme în Indonezia și intrase la închisoare din cauza asta. Roper era prea mare ca să dea greș, până când și-a găsit nașul în persoana unui fost soldat pe nume Jonathan Pine, din Forțele Speciale, devenit manager de noapte la un hotel.

Făcând din Pine pasagerul clandestin, găsisem o ascunzătoare pentru el și amanta lui printre splendorile din Luxor; explorasem luxul hotelurilor din Cairo și Zürich, pădurile și minele de aur din provincia nordică Quebec; de acolo, am plecat la Miami ca să cer sfatul specialiștilor

¹ *Managerul nopții*, Editura RAO, 2010 (n.tr.)

Agenției Naționale Antidrog din Statele Unite, care m-au asigurat că nu exista un loc mai bun unde Roper să facă afaceri cu droguri și arme decât în zona Colón din Panama, la poarta vestică a Canalului. În Colón, au spus ei, Roper putea fi sigur de întreaga lipsă de atenție a oficialităților de care avea nevoie pentru proiectul său.

Și dacă Roper dorea să improvizeze o demonstrație ostentativă a produselor lui fără să stârnească un interes inutil? am întrebat eu. Tot Panama, mi-au răspuns. Mergeți în munții din zona centrală. Acolo nimeni nu pune întrebări.

*

Într-o pădure umedă de pe un deal din Panama, în apropiere de granița cu Costa Rica, un consilier militar american – acum în rezervă, insistă el – îmi prezintă o tabără sinistă unde instructorii CIA pregăteau cândva Forțele Speciale din șase țări din America Centrală, pe vremea când Statele Unite sprijineau orice tiran din regiune implicat în afaceri cu narcotice în lupta cu orice li se părea că avea legătură cu comunismul. Se trage de un fir și ținte găurite de gloanțe, vopsite țipător, sar din tufe: o doamnă din coloniile spaniole cu sâni goi și cu un Kalașnikov în mână; un pirat însângerat cu un tricorn și sabia ridicată; o fetiță cu părul roșcat, cu gura căscată ca și cum ar striga: „Nu trage, sunt doar un copil“. Iar la marginea pădurii, cuști de lemn pentru animalele sălbatice prinse în tabără: tigri de munte, pisici de junglă, berbeci, șerpi, maimuțe, toate moarte de foame. Iar într-un aviar mizerabil se află resturi de papagali, vulturi, cocori, ereți și corbi.

Ca să-i învețe pe băieți să fie duri, îmi explică ghidul. Ca să-i învețe să fie nemiloși.

În Ciudad de Panama, un panamez curtenitor pe nume Luis mă însoțește la Palatul Bâtlanilor ca să-l întâlnesc pe președintele Endara. Pe drum, mă desfată cu scandalurile momentului.

Bâtlanii pe care urmează să-i văd plimbându-se în curtea din față a palatului nu sunt descendenții mai multor generații de bâtlani, așa cum se crede în general. Sunt impostori, spune Luis cu prefăcută indignare, introduși clandestin în palat în toiul nopții. Când președintele Jimmy Carter a venit în vizită la omologul său panamez, cei din serviciile secrete stropiseră peste tot cu dezinfectant. Până seara, toți bâtlanii din stolul prezidențial erau morți în curte. Păsări înlocuitoare, de proveniență necunoscută, prinse în Colón, au fost aduse cu un avion pentru pasageri cu câteva minute înainte de sosirea lui Carter.

Endara, rămas văduv de curând, s-a căsătorit cu amanta la câteva luni de la moartea primei soții, continuă Luis să pălăvrăgească. Președintele are cincizeci și doi de ani, soția lui, studentă la Universitatea din Panama, are douăzeci și doi. Presa din Panama își bate joc de eveniment, poreclindu-l pe Endara „El Gordo Feliz“ sau „Grăsunul fericit“.

Traversăm curtea din față a palatului, admirăm bâtlanii înlocuitori, urcăm superba scară în stil colonial spaniol. Fotografiile mai vechi îl înfățișează pe Endara așa cum fusese cândva, un bătauș din cartier, dar cel care mă primește acum seamănă atât de mult cu contele meu, încât, dacă nu ar fi fracul și panglica roșie de pe vesta mare și albă, l-aș ruga, în gând, să-mi dea cinci sute de lire. O femeie tânără stă în patru labe la picioarele lui, cu dosul rotund strâns în

blugi de firmă, în timp ce se străduiește să construiască un palat din Lego pentru copiii președintelui.

– Dragă, o strigă Endara în engleză ca să înțeleag. Uite cine e aici! Ai auzit de... etc.

Încă în genunchi, prima doamnă îmi aruncă o privire fugitivă de sus până jos și se întoarce la construcția ei.

– Dar, draga mea, *desigur* că ai auzit de el! o imploră președintele. I-ai citit cărțile minunate! Amândoi le-am citit!

Diplomatul din mine se trezește cu întârziere.

– Doamnă președinte! Nu există niciun motiv pe lume pentru care să fi auzit de mine. Dar cu siguranță ați auzit de Sean Connery, actorul, care a jucat în cel mai recent film al meu!

Tăcere lungă.

– Sunteți *prieten* cu domnul Connery?

– Sunt, într-adevăr, răspund eu, deși de-abia dacă îl cunosc.

– Bine ați venit în Panama! spune ea.

*

La Club Union, acolo unde cei bogați și celebri din Panama își fac veacul aici pe pământ, întreb din nou de contele Mario da Bernaschina, ambasador în Franța, presupusul soț al contesei, furnizor de whisky scoțian nemarcat. Nimeni nu-și amintește de el sau, dacă își amintește ceva, preferă să nu o facă. Până la urmă, un prieten panamez neobosit, pe nume Roberto, îmi spune, după multe insistențe, că acest conte nu numai că existase, dar și jucase un rol important în istoria capricioasă a țării sale.

Titlul de conte „venea din Spania via Elveția“, ce-o mai fi însemnat și asta. Fusesse prieten cu Arnulfo Arias,

președintele statului Panama. Când Arias a fost alungat de Torrijos, Bernaschina a fugit în zona americană a Canalului, pretinzând că era fostul ministru de Externe al lui Arias. Nu era nici pe departe așa ceva. Cu toate acestea, a trăit în lux câțiva ani până într-o seară când, în timp ce lua cina, îmi place să cred îmbelșugată, la un club american, a fost răpit de poliția secretă a lui Torrijos. Închis în celebra închisoare La Modelo, a fost acuzat de complot împotriva statului, trădare și răzvrătire. Trei luni mai târziu, a fost eliberat în mod misterios. Deși se lăuda cu cei douăzeci și cinci de ani ca diplomat panamez, nici măcar nu aparținuse vreodată serviciului extern panamez. Cu atât mai puțin, nu fusese ambasadorul statului Panama în Franța. Despre contesă, dacă asta era, nimic, din fericire: fanteziile copilăriei mele puteau rămâne intacte.

Cât despre butoiul cu whisky nemarcat și problema nerezolvată a celui care, dacă exista măcar, avea de primit cinci sute de lire, putem fi siguri de un lucru: când un escroc îl întâlnește pe altul, ambele părți ajung să spună că au fost înșelate.

★

Și țările sunt personaje. După un rol minor în *The Night Manager*, Panama se încapățânează să apară într-un nou roman pe care îl plănuiesc, deși au trecut cinci ani. Viitorul meu erou este acel locuitor neglijat al lumii spionajului, creatorul de informații sau, cum se spune în jargonul din domeniu, colportorul. Într-adevăr, Graham Greene a preamărit vocația colportorului în *Omul nostru din Havana*. Cu toate acestea, din invențiile bietului Wormold nu a rezultat niciun război subit. Eu voiam ca farsa să se

transforme în tragedie. Statele Unite reușiseră deja o schemă remarcabilă, invadaseră Panama, deși ocupau încă țara. Atunci să-i lăsăm să invadeze a doua oară, pe baza informațiilor născocite de colporteurul meu.

Dar cine să joace rolul colporteurului? Trebuia să fie un oarecare în societate, inocent, adorabil, unul care nu era un jucător important în jocul lumii, dar care se străduia să fie. Trebuia să fie loial lucrurilor pe care le iubea cel mai mult: soția, copiii, profesia. Trebuia să fie un visător. Se știe că serviciile de informații sunt impresionate mai ales de visători. Multe dintre celebrele lor progenituri – Allen Dulles, de exemplu – au fost, la rândul lor, idealști. Trebuia să fie implicat în servicii, unde stătea alături de cei mari, de cei buni, influenți și creduli. Un frizer la modă, un Figaro? Un dealer de antichități? Proprietar de galerie?

Sau croitor?

Sunt doar două sau trei cărți de-ale mele despre care pot să spun sincer: „De aici a pornit totul“. *The Spy Who Came in from the Cold* a început într-un aeroport din Londra, unde un bărbat solid, de vreo patruzeci de ani, s-a trântit pe scaun lângă mine, a căutat în buzunarul hainei de ploaie și a scos o mână de monede din șase tipuri de valută pe care le-a pus pe bar. Cu mâini groase de luptător, a căutat printre ele până a adunat destule de același fel.

– Un whisky mare, a ordonat el. Fără nenorocita aia de gheață!

A fost tot ce l-am auzit spunând sau, cel puțin, așa cred acum, dar mi s-a părut că surprind un accent de irlandez în glasul lui. Când a primit paharul, l-a dus la buze cu gestul exersat al unui băutor înveterat și l-a golit din două înghițituri. Apoi s-a îndepărtat, fără să se uite în urmă. Din

câte știu, era vreun comis-voiajor aflat într-o pasă proastă. Oricine a fost, a devenit spionul meu, Alec Leamas, din *The Spy Who Came in from the Cold*.

*

Apoi a fost Doug.

Un prieten american în vizită la Londra a sugerat să trecem pe la croitorul său, Doug Hayward, care avea atelierul pe Mount Street, în cartierul West End. Se întâmpla pe la mijlocul anilor '90. Prietenul meu venea de la Hollywood. Doug Hayward îmbracă multe staruri de cinema și mulți actori, mi-a explicat el. Cumva nu te aștepți ca un croitor să stea jos, dar Doug, când l-am găsit, ședea ca pe tron pe un fotoliu cu cotiere, vorbind la telefon. Motivul pentru care stătea mult jos, mi-a spus mai târziu, era înălțimea lui și nu dorea să-i domine pe clienți.

Vorbea cu o femeie sau bănuiesc că era o femeie pentru că se auzeau mulți de *dragă* și *scumpo* și alte referințe la adresa soțului ei. Vocea lui era teatrală și autoritară, cu urme de accent de Cockney estompate, dar cadența era tot acolo. În tinerețe, Doug petrecuse mult timp exersându-și discursul ca să poată vorbi elegant în magazin. Apoi au venit anii '60, eleganța s-a demodat, a revenit vorbirea regională și, mulțumită în mare măsură actorului Michael Caine, client al lui Doug, Cockney a fost accentul preferat al deceniului. Dar Doug nu avea de gând să accepte că învățase să vorbească elegant degeaba. Așa că și-a păstrat obiceiul, în timp ce băieții eleganți mergeau după colț și învățau să vorbească în stilul comun.

– Ascultă-mă, scumpo, spunea Doug la telefon. Îmi pare rău să aud că bătrânul tău își face de cap, pentru că îmi

place de voi amândoi. Dar când v-ați cuplat, tu erai amanta, iar el avea o soție. Pe urmă, a scăpat de soție și s-a căsătorit cu amanta. (Pauză pentru efect, pentru că știe că ascultăm.) Așa că locul a rămas liber, nu-i așa, scumpo?

– Croitoria înseamnă teatru, ne-a spus Doug la prânz. Nimeni nu vine la mine pentru că are *nevoie* de un costum. Vin pentru zvonuri. Vin să-și recapete tinerețea sau să stea la taclale. Știu ce vor? Sigur că nu. Oricine poate să îmbrace un Michael Caine, dar poți să-l îmbraci pe Charles Laughton? Cineva trebuie să se *ocupe* de costum. A venit un tip la mine deunăzi și m-a întrebat de ce nu fac costume ca Armani. „Ascultă, i-am zis, Armani face costume Armani mai bune decât mine. Dacă vrei un costum Armani, du-te pe Bond Street, economisește șase sute de lire și cumpără-ți costum.”

Mi-am botezat croitorul Pendel, nu Hayward, și am intitulat cartea *The Tailor of Panama*¹, ca un semn de recunoaștere tacită a romanului *The Tailor of Gloucester*², de Beatrix Potter. I-am creat o origine pe jumătate evreiască pentru că, asemenea producătorilor de filme de la început, majoritatea familiilor de croitori de atunci erau imigranți din inima Europei stabiliți în East End. Numele Pendel vine din cuvântul german pentru pendulă, pentru că îmi plăcea să mă gândesc la el pendulând înainte și înapoi între adevăr și ficțiune. Acum nu-mi mai trebuia decât o haimana engleză decadentă, de familie bună, care să-l recruteze pe Pendel și să-l folosească pentru a-și umple buzunarele. Dar pentru oricine predase la Eton, cum am făcut eu, existau candidați din belșug.

¹ În limba engleză, *tailor* înseamnă *croitor*. *Omul nostru din Panama*, Editura RAO, 1999 (n.tr.)

² Croitorul din Gloucester (n.tr.)

Sub acoperire strașnică

Au trecut doar câțiva ani de când ne-am luat la revedere de la el, dar nu aș putea să vă spun când și unde. Nu știu dacă l-am ars sau l-am îngropat, dacă am făcut-o în oraș sau la țară, dacă îl chema Tom, Dick sau Harry sau dacă înmormântarea a fost creștinească ori de alt fel.

Îl voi numi Harry.

Soția lui Harry era prezentă, dreaptă ca o lumânare, aceeași soție pe care o avusese timp de cincizeci de ani. Fusese scuipată la coadă la pește și batjocorită de vecini din cauza lui, iar casa îi fusese vandalizată de polițiști care credeau că-și fac datoria luându-l la scuturat pe instigatorul local, membru în Partidul Comunist. Era și un copil acolo, acum mare, care suferise aceleași umilințe la școală și chiar mai târziu. Dar nu vă pot spune dacă era o fată sau un băiat sau dacă ea sau el a găsit un loc sigur în lumea pe care Harry credea că o protejează. Soția, acum văduvă, stătea neclintită, așa cum făcuse mereu când era supusă presiunii, dar copilul maturizat era distrus de durere, stârnind disprețul evident al mamei. O viață plină de greutate și o învățase să prețuiască rezistența și aștepta asta și de la copilul ei.

Am fost la înmormântare pentru că, în urmă cu multă vreme, îl îndrumasem pe Harry, ceea ce era o obligație pe cât de sacră, pe atât de delicată, dat fiind că toată energia lui încă de la sfârșitul copilăriei se îndreptase către posibili dușmani ai țării, devenind el însuși unul. Harry asimilase dogma partidului până când devenise a doua sa natură. Își deformase mintea într-atât, încât de-abia își mai amintea cum gândise odinioară. Cu ajutorul nostru, învățase să gândească singur și să reacționeze fără întârziere ca unul dintre adepți. Și totuși, reușea cumva să iasă zâmbitor de la ședințele de raportare cu ofițerul său de caz:

În regulă, Harry? îl întrebam.

– Strașnic, mersi! Tu ce mai faci, dar doamna?

Serile și în weekenduri, Harry acceptase toate treburile murdare ale partidului, de care alți tovarăși se bucurau să scape. Vânduse sau nu reușise să vândă numere din *Daily Worker* la colț de stradă, aruncase numerele nevândute și predase banii pe care i-i dădusem ca să le acopere. Acționase ca agent și căutător de talente pentru atașatii culturali veniți în vizită din URSS și secretarii de rangul trei din KGB și acceptase misiunile plictisitoare de a aduna palavrele despre întreprinderile din zona în care locuia. Și dacă nu prindea astfel de palavre, îi dădeam și din astea, după ce ne asiguram mai întâi că erau inofensive.

Treptat, prin sârguință și devotament față de cauză, Harry a devenit un tovarăș valoros, însărcinat cu tot felul de comisioane semiconspirative care, deși se bucurau din partea lui de o importanță exagerată, meteahnă de care sufeream și noi, de altfel, rareori aduceau ceva semnificativ pe piața informațiilor. Dar această lipsă de succes nu conta,

îl asiguram pe Harry, pentru că era omul potrivit la locul potrivit, postul esențial de ascultare. Dacă nu ai auzit nimic, Harry, îi spuneam noi, este în regulă, asta înseamnă că poți dormi mai liniștit la noapte. Iar Harry răspundea vesel: ei bine, John – sau cum mă prezentam eu atunci – cineva trebuie să curețe mizeria, nu-i așa? Iar noi ziceam: cineva trebuie s-o facă, Harry, și-ți mulțumim că ești tu acela.

Din când în când, poate pentru a-i ridica moralul, intram în lumea virtuală a rămânerii în umbră: Harry, dacă o să vină vreodată roșii la putere și o să te trezești cumva vreun mare mahăr al partidului în districtul tău, atunci o să fi omul de legătură pentru mișcarea de rezistență care va trebui să-i alunge pe nemernicii aceia înapoi pe mare. Ca să-i hrănim fantezia, îi scoteam radio-transmițătorul din ascunzătoarea din pod, îl curățam de praf și-l priveam trimițând pseudomesaje unui sediu imaginar din subteran și primind pseudoordine în schimb, totul ca un exercițiu pentru ocuparea iminentă a Angliei de către Rusia. Ne simțeam cam stânjeniți făcând așa ceva, la fel și Harry, dar era parte din meserie, așa că n-aveam încotro.

De când am părăsit lumea secretelor, m-am gândit la motivele lui Harry și ale soției sale, precum și la cele ale altor Harry și ale soțiilor lor. Psihologii s-ar fi distrat de minune cu el, dar și el s-ar fi distrat cu ei. „Și-atunci, eu ce trebuie să fac? i-ar fi întrebat Harry. Să las partidul să-mi fure naibii țara de sub nas?”

Harry nu se bucura deloc de duplicitatea asta. O suporta ca pe o povară necesară a vocației sale. Îl plăteau cu te miri ce și mai nimic, iar dacă l-am fi plătit mai bine, s-ar fi simțit stânjenit. Și-apoi, nu s-ar fi putut bucura niciodată de bani. Așa că i-am dat un mic venit privat și o pensie

micuță pe care am numit-o pensie de întreținere, adăugând tot respectul și prietenia pe care o permitea siguranța. În timp, pe furiș, Harry și soția lui, care poza în soția bună a tovarășului, au devenit ceva mai religioși. Se pare că preotul la care mergeau nu s-a întrebat niciodată de ce doi comuniști convinși ca ei veneau la el să se roage.

Când s-a terminat înmormântarea, iar prietenii, familia și tovarășii de la partid se împrăștiaseră, un bărbat cu o figură amabilă, haină de ploaie și cravată neagră, a venit la mașina mea și a dat mâna cu mine. „Sunt de la Birou, a murmurat el timid. Harry e al treilea pe luna asta. Par să se ducă toți în același timp.“

Harry a făcut parte din amărâta de infanterie formată din femei și bărbați onorabili care credeau că acești comuniști erau hotărâți să distrugă țara pe care o iubeau ei și considerau că ar fi bine să ia măsuri. Credea că roșii erau niște tipi destul de simpatici în felul lor, idealști, dar cu vederi cam înguste. Așa că a trăit conform convingerilor sale și a murit ca un soldat necunoscut al Războiului Rece. Obiceiul de a infiltra spioni în presupuse organizații subversive este vechi de când lumea. După cum se pare că a spus J. Edgar Hoover, în stilul său spiritual neobișnuit, când i s-a dezvăluit că Kim Philby spiona și pentru pentru ruși:

„Spune-le că Iisus Hristos avea doisprezece agenți și că unul dintre ei era agent dublu.“

Când auzim astăzi de polițiști sub acoperire care se infiltrează în organizații pentru pace și pentru drepturile animalelor, făcându-și iubite și copii sub o identitate falsă, suntem îngroziți pentru că știm de îndată că scopul nu scuză niciodată înșelătoria sau prețul plătit de oameni. Harry, slavă Domnului, nu opera astfel și era absolut convins că

munca lui avea o justificare morală. Vedea comunismul internațional ca pe dușmanul țării sale și manifestarea sa engleză ca pe dușmanul din interiorul propriei tabere. Niciun comunist englez pe care l-am cunoscut nu ar fi subscris la această părere. Administrația britanică o făcea cu emfază și asta era suficient pentru Harry.

La vânătoare de dictatori

Romanul avea de toate, chiar și titlu: *The Mission Song*.¹ Acțiunea se desfășura la Londra și în estul statului Congo și avea un personaj principal pe nume Salvo, prescurtare de la Salvador, fiul unui misionar irlandez rătăcitor și al ficei unei căpetenii congoleze. Încă din fragedă pruncie, Salvo fusese spălat pe creier de misionarii creștini zeloși și pedepsit ca un proscris pentru presupusele păcate ale tatălui său, așa că nu îmi era greu să suspin la o bere și să mă identific cu el.

Aveam trei dictatori militari congolezi, fiecare reprezentând tribul sau grupul social din care provenea. Separat, cinstisem cu mâncare și băutură un mic pluton de mercenari englezi și sud-africani și concepusem o intrigă suficient de flexibilă pentru a servi nevoilor și capriciilor personajelor sale pe măsură ce povestea se contura în pagină.

Aveam o asistentă medicală congoleză frumoasă, fică a regiunii Kivu, care lucra într-un spital din estul Londrei și tânjea să se întoarcă la ai săi. Mă plimbasem pe coridoarele din spitalul în care lucra, stătusem în sălile

¹ *Cântecul misiunii*, Editura RAO, 2007 (n.tr.)

de așteptare și privisem doctorii și asistentele mergând de colo-colo. Pândisem schimburile de tură și, de la o distanță respectabilă, urmărisem grupurile de asistente obosite în timp ce se întorceau la cămine. Petrecusem multe ore în Londra și Ostend cot la cot cu grupurile de exilați secreți din Congo, ascultând poveștile lor despre persecuții și violuri în grup.

Însă exista și un mic obstacol. Nu aflasem nimic direct de la sursă despre țara pe care o descriam și nu știam mai nimic despre populația băștinașă. Cei trei dictatori congolezi pe care Maxie, mercenarul meu șef, îi implicase într-o operațiune de preluare a frâielor puterii în Kivu nu erau deloc personaje adevărate: doar portrete-robot, cârpite la un loc din auzite și din imaginația mea neinformată. Cât despre marea provincie Kivu și capitala Bukavu, pentru mine, erau locuri imaginare, scornite pe baza ghidurilor vechi și a internetului. Tot conceptul fusese imaginat într-un moment din viața mea când, din motive familiale, nu puteam să călătoresc. Abia acum eram liber să fac ceea ce, în altă situație, aș fi făcut cu un an în urmă: să merg acolo.

Atracția era irezistibilă. Bukavu, construit la începutul secolului XX de colonialiști belgieni la capătul sudic al lacului Kivu, cel mai înalt și mai rece dintre marile lacuri africane, părea un fel de paradis pierdut. Aveam în minte imaginea unui Shangri-La în ceață, cu străzi spațioase, încărcate cu arbuști de floare de hârtie și vile cu grădini luxuriante coborând spre malul lacului. Solul vulcanic de pe dealurile înconjurătoare este atât de fertil, am aflat din aceleași cărți, iar clima este atât de bună, încât de-abia dacă

există vreun fruct, vreo floare sau vreo legumă care să nu crească acolo.

Estul statului Congo era și o capcană a morții. Citisem și despre asta. Bogățiile sale ademeniseră, timp de secole, toate soiurile de prădători umani, de la milițiile nomade ruandeze până la profitorii corporatiști cu birouri sclipitoare la Londra, Houston, Petersburg sau Beijing. De la genocidul din Ruanda, Bukavu fusese în linia întâi a crizei refugiaților. Insurgenții Hutu, în fuga lor dincolo de granițele Ruandei, folosiseră orașul ca bază din care să-și pună la punct răzbunarea împotriva guvernului care îi alungase. În timpul ce a devenit cunoscut drept primul război din Congo orașul a fost devastat.

Și cum arătau toate acum? Și cum te făceau să te *simți*? Bukavo era orașul de baștină al eroului meu, Salvo. Undeva în apropiere, stătea ascuns seminarul romano-catolic care-l adăpostise pe tatăl lui Salvo, preotul irlandez imperfect, dar cu inimă mare, care cedase farmecelor unei femei din trib. Ar fi frumos să găsesc și seminarul acela!

*

Citisem *In the Footsteps of Mr Kurtz*¹, de Michela Wrong, și îmi plăcuse foarte mult. Wrong trăise în capitala congoleză, Kinshasa, și petrecuse în total doisprezece ani pe continentul african. În urma genocidului, făcuse reportaje din Ruanda pentru Reuters și BBC. Am invitat-o la prânz. Mă putea ajuta? Putea. Mă putea însoți la Bukavo? Putea, dar cu niște condiții. Trebuia să vină și Jason Stearns.

La douăzeci și nouă de ani, Jason Stearns, poliglot și savant african, era analist senior la Grupul Internațional de

¹ Pe urmele domnului Kurtz (n.tr.)

Criză. Aproape incredibil, din punctul meu de vedere, dar chiar lucrase timp de trei ani în orașul Bukavo pe post de consilier politic pentru Națiunile Unite. Vorbea franceza impecabil, swahili și un număr necunoscut de alte limbi africane. Era unul dintre cei mai mari experți din Occident în privința statului Congo.

În mod uimitor, s-a dovedit că atât Jason, cât și Michela aveau propriile obiective profesionale în partea de est a statului Congo. Au fost de acord ca vizita lor să coincidă cu a mea. Au parcurs o primă schiță jenantă a romanului și au subliniat numeroasele greșeli. Cu toate acestea, și-au făcut o idee despre oamenii pe care voiam să-i întâlnesc și locurile pe care trebuia să le văd. În capul listei se aflau cei trei dictatori militari; după aceea, misionarii catolici, seminarele și școlile din copilăria lui Salvo.

Sfatul primit de la Ministerul de Externe a fost limpede, măcar de data asta: nu călători în estul Congoului. Dar Jason își făcuse propriile cercetări și anunțase că Bukavu era destul de liniștit, dat fiind că Republica Democrată Congo era pe cale să organizeze primele alegeri cu mai multe partide după patruzeci și unu de ani și exista o anume agitație în aer. Pentru cei doi tovarăși ai mei, era momentul ideal de a pleca, la fel și pentru mine și personajele mele, deoarece acțiunea romanului se desfășura înaintea acelorași alegeri. Eram în 2006, deci la doisprezece ani de la genocidul din Ruanda.

Privind în urmă, îmi e puțin rușine că i-am convins să mă ia totuși cu ei. Dacă mergea ceva prost, ceea ce în Kivu era aproape obligatoriu, ar fi avut în cârcă un septuagenar cărunt și nu tocmai agil.

Cu mult înainte ca jeepul nostru să plece din capitala Ruandei, Kigali, și să ajungă la granița congoleză, lumea mea imaginară făcuse un pas în spate, iar cea reală era dominantă. La Hôtel de Milles Collines, din Kigali, adică hotelul Ruanda în filmul acela, domnea o atmosferă de normalitate insuportabilă. Am căutat în van o fotografie comemorativă a actorului Don Cheadle sau a alter-egoului său, Paul Rusesabagina, adevăratul manager al hotelului care, în 1994, transformase Milles Collines într-un refugiu secret pentru etnicii Tutsi care fugeau de frica macetelor și a armelor.

Dar povestea aceea, în mintea celor aflați acum la putere, nu mai era de actualitate. După zece minute de mers prin Ruanda cu ochii deschiși, vedeai că guvernul condus de Tutsi ținea lucrurile foarte bine sub control. De la fereastra mașinii, pe măsură ce ne croiam drum printre dealuri spre Bukavu, am surprins justiția ruandeză la treabă. Pe pajiști îngrijite pe care le puteai întâlni la fel de bine într-o vale elvețiană, sătenii stăteau ghemuiți în cerc, ca niște copii la școala de vară. În mijlocul lor, în locul profesorilor, bărbați în uniforme roz de închisoare gesticulau sau stăteau cu capul plecat. Ca să scape de restul de *génocidaires*¹ suspectați care așteptau judecata, Kigali reînstituise tribunalele sătești tradiționale. Dar judecătorii erau numiți de noul guvern.

La distanță de o oră de granița congoleză, am ieșit de pe șosea și am urcat un deal ca să aruncăm o privire la câteva dintre victimele făcute de *génocidaires*. O fostă școală gimnazială străjuia văile îngrijite cu dragoste. Paznicul, probabil și el supraviețuitor din întâmplare, ne-a condus dintr-o clasă în alta. Morții – sute de morți, familii întregi,

¹ Participanți la genocid (în franceză în original) (n.tr.)

păcăliți să se adune pentru propria siguranță și uciși toți până la unul – fuseseră întinși câte patru sau câte șase pe scânduri de lemn și acoperiți cu ceea ce părea a fi o pastă de făină și apă. O doamnă cu mască pe față și o găleată în mână le dădea o haină în plus. Cât timp avea să-i ia operațiunea asta? Cât aveau să reziste? Mulți erau copii. Într-o țară în care fermierii își sacrifică singuri animalele, tehnica devenise ceva natural: mai întâi tai tendoanele, apoi aștepți. Măinile, brațele și picioarele erau păstrate separat în coșuri. Hainele rupte, maronii de la sânge și majoritatea de mărimi pentru copii, atârnav de cornișele sălii cavernoase de adunare.

– Când îi veți îngropa?

– Când și-au terminat treaba.

Care era să fie dovada că se întâmplase cu adevărat.

Victimele nu au pe nimeni care să le identifice, să le jelească sau să le îngroape, ne-a explicat ghidul. Și rudele îndoliate sunt moarte. Am lăsat cadavrele expuse să-i amuțească pe cei care negau sau se îndoiau.

★

Trupele ruandeze în uniforme verzi în stil american au apărut de-a lungul drumului. Postul de la frontiera cu Congo era o baracă dărăpănată de cealaltă parte a unui pod de fier peste o derivație a râului Ruzizi. Câteva femei-grănicer s-au încruntat la pașapoartele noastre și la certificatele de vaccinare, au clătinat din cap și au început să se sfătuiască. Cu cât e mai haotică o țară, cu atât birocrăția e mai mare.

Dar îl aveau pe Jason.

O ușă din interior s-a deschis cu o izbitură și au fost auzite strigăte de bucurie. Jason s-a făcut nevăzut. În hohote de râs

de felicitare, documentele ne-au fost returnate. Ne-am luat adio de la pista de decolare perfectă din Ruanda și timp de cinci minute ne-am zdruncinat prin gropile uriașe de noroi roșu din Kivu până la hotel. Jason, la fel ca Salvo al meu, s-a dovedit expert în dialectele africane. Când se agitau spiritele, mai întâi se alătura freamătului, apoi îi calma pe protagoniști cu vorba bună. Nu era o chestie tactică, pentru el era ceva instinctiv. Mi-l imaginez pe Salvo al meu – un copil născut în toiul conflictelor, împăciuitor din fire – făcând exact același lucru.

*

În orice loc cu probleme pe care l-am vizitat cu oarecare teamă a existat mereu o tavernă unde se adunau, ca după un ritual secret, boarfele, spionii, voluntarii și profitorii. În Saigon, era Continental; la Phnom Penh, era Phnom; în Ventiane, Constelația; la Beirut, Commodore. Iar aici, în Bukavu, era Orhideea, o vilă colonială pe malul lacului, fără etaj și cu poartă la intrare, înconjurată de cabane discrete. Proprietar era un *colonist* belgian cu experiență de viață, care ar fi sângerat până la moarte într-un război din Kivu dacă răposatul său frate nu l-ar fi dus pe ascuns într-un loc sigur. Într-un colț al sufrageriei se afla o bătrână doamnă din Germania care vorbea cu nostalgie despre zilele în care în Bukavu erau numai albi, iar ea putea să-și conducă mașina Alfa Romeo cu aproape o sută de kilometri pe oră pe bulevard. A doua zi dimineață, am mers pe același drum, dar nu cu viteza ei.

Bulevardul era larg și drept, dar, ca toate străzile din Bukavu, găurit de apa roșie de munte care curgea de pe crestele care îl înconjurau. Casele erau niște nestemate

decăzute de artă nouă, cu muchii rotunjite, ferestre lungi și verande ca niște vechi orgi de cinema. Orașul este construit pe cinci peninsule, „o mână verde scufundată în ocean“, cum spun cărțile mai poetice. Cea mai mare și una dintre cele mai elegante peninsule este La Botte, unde Mobutu, regele-împărat nebun din Zair, avea una dintre nenumăratele lui reședințe. După spusele soldaților săi, care păzeau intrarea, vila a fost renovată pentru noul președinte congolez, Joseph Kabila, fiul născut în Kivu al unui revoluționar marxist-maoist. În 1997, tatăl lui Kabila îl îndepărtase pe Mobutu de la putere, însă a fost ucis de propriul bodyguard patru ani mai târziu.

Pâcla plutea deasupra lacului. Granița cu Ruanda îl desparte pe lungime. Vârful peninsulei La Botte se îndreaptă spre est. Peștii sunt foarte mici. Monstrul lacului e numit *mamba mutu* și este pe jumătate femeie, pe jumătate crocodil. Cel mai mult îi place să mănânce creier de om. Am ascultat călăuza și mi-am notat toate lucrurile astea, știind că nu le voi folosi niciodată. Camerele nu funcționează la mine. Când iau o notiță, memoria păstrează gândul. Când fac o poză, camera îmi fură meseria.

Am intrat într-un seminar catolic. Tatăl lui Salvo era unul dintre frați. Zidurile de cărămidă fără ferestre nu semănau cu nimic din ceea ce văzusem pe stradă. În spatele lor se afla o lume de grădini, antene parabolice, camere de oaspeți, săli de conferințe, computere, biblioteci și servitori muți. La cantină, un preot bătrân și alb, îmbrăcat în blugi, care se grăbea spre cafetieră, ne-a aruncat o privire lungă și nepământească și și-a văzut de drum. Dacă tatăl lui Salvo ar fi în viață, m-am gândit eu, așa ar arăta azi.

Un preot congolez, cu rasă maronie, ni s-a plâns de felul în care frații săi africani erau expuși riscului din cauza penitenților care-și mărturiseau prea elocvent ura rasială. Înflăcărați de retorica pasionată pe care trebuie să o domolească, ne-a spus el, sunt capabili să devină cei mai cumpliți extremiști dintre toți. Așa s-a ajuns ca, în Ruanda, preoții, de altfel buni, să-i cheme pe toți etnicii Tutsi în parohie și să le dea binecuvântarea pentru a incendia și apoi a intra cu buldozerul în biserică.

În timp ce preotul vorbea, am luat notițe: nu cuvintele lui minunate, așa cum ar fi putut presupune el, ci mai degrabă modul în care le pronunța: eleganța lentă, guturală a limbii franceze-africane cultivate și tristețea cu care povestea despre păcatele fraților lui.

*

Thomas era atât de diferit de felul în care mi-l imaginasem, încât am renunțat din nou la toate prejudecățile. Era înalt și fermecător și purta un costum albastru bine croit. Ne-a primit cu o lejeritate diplomatică desăvârșită. Casa lui, păzită de santinele cu puști semiautomate, era spațioasă și avea un caracter figurativ. Cât timp am stat de vorbă, pe un ecran uriaș de televizor a rulat un meci de fotbal mut. Niciun dictator militar din fanteziile mele neinformate nu era așa.

Thomas era un Banyamulenge. Oamenii săi au purtat nesfârșite războaie în Congo în ultimii douăzeci de ani. Sunt fermieri care au venit, de fapt, din Ruanda și în urmă cu două sute de ani s-au stabilit pe platourile înalte din munții Mulenge, la sud de provincia Kivu. Cunoscuți pentru abilitățile lor de luptători și pentru solitudine, disprețuiți

pentru presupusa afinitate pentru Ruanda, sunt cei de care lumea se ia mereu în vremuri conflictuale.

L-am întrebat dacă alegerile care urmau și la care participau mai multe partide îmbunătățeau cumva situația pentru ei. Răspunsul lui nu a fost încurajator. Cei care pierd vor spune că votul a fost aranjat și vor avea dreptate. Câștigătorul va avea tot și, ca de obicei, etnicii Banyamulenge vor fi învinovați pentru ce s-a întâmplat. Nu degeaba sunt numiți evreii din vestul Africii: dacă merge ceva prost, trebuie să fie vina populației Banyamulenge. A fost la fel de neimpresionat de eforturile făcute la Kinshasa de a uni milițiile din Congo într-o singură armată națională:

– S-au înrolat mulți dintre băieții noștri, apoi au dezertat în munți. În armată, ne omoară și ne jignesc, deși noi am luptat și am câștigat multe bătălii pentru ei.

Exista totuși un licăr de speranță, a lăsat Thomas să se înțeleagă. Gruparea Mai Mai, care considera că era treaba ei să-i țină pe „străini” departe de Congo – mai ales pe Banyamulenge –, a aflat că se plătește un preț mare pentru a deveni soldat în Kinshasa. Nu a spus mai mult de atât.

– Poate că, pe măsură ce oamenii din Mai Mai învață să nu mai aibă încredere în Kinshasa, se vor apropia mai mult de noi.

Eram pe cale să aflăm cum stăteau lucrurile. Jason aranjase să ne întâlnim cu un colonel din Mai Mai, cea mai mare și mai cunoscută dintre milițiile armate din Congo și al doilea dictator militar.

★

La fel ca Thomas, colonelul avea o înfățișare imaculată, nu într-un costum albastru bine croit, ci în uniforma de

gală a disprețuitei armate naționale din Congo. Hainele kaki, făcute la Kinshasa, erau călcate impecabil, cu insignele care arătau gradul sclipind în soarele de prânz. Purta inele de aur pe toate degetele de la mâna dreaptă. În fața lui, pe masă, erau două celulare. Ne aflam într-o cafenea în aer liber. Dintr-un soi de cazemată construită din saci de nisip, pe cealaltă parte a drumului, trupe pakistaneze cu căști albastre de la Națiunile Unite ne urmăreau peste țevile puștilor. Luptele au fost viața mea, ne-a mărturisit colonelul. Pe vremea lui, avea sub comandă chiar și luptători de opt ani. Acum erau toți adulți.

– Sunt grupuri etnice în țara mea care nu merită să fie aici. Ne luptăm cu ele pentru că ne e teamă că vor emite pretenții asupra pământului nostru congolez sacru. Nu putem avea încredere în niciun guvern de la Kinshasa, așa că trebuie să ne descurcăm singuri. Când puterea lui Mobutu a dat greș, am rămas pe poziții cu macete, arcuri și săgeți. Mai Mai este o forță creată de strămoșii noștri. *Dawa* ne este scut.

Dawa se referă la puterile magice ale celor din Mai Mai care le permit să se ferească de gloanțe sau să se transforme în apă: *Mai*.

– Când ai în față un AK47 care trage direct spre tine și nu se întâmplă nimic, știi că *dawa* e adevărată.

În acest caz, am întrebat eu, cât de delicat am fost în stare, cum își explica Mai Mai morții și răniții?

– Dacă unul dintre războinicii noștri e doborât este pentru că e un hoț sau un violator ori nu a îndeplinit ritualurile noastre ori a avut gânduri urâte despre un tovarăș când a mers la luptă. Morții noștri sunt păcătoșii. Îi lăsăm pe vraci să-i îngroape fără slujbă.

Și Banyamulenge? Ce părere avea colonelul despre ei în climatul politic actual?

– Dacă încep încă un război, o să-i omorâm.

Dând frâu liber urii sale pentru Kinshasa, însă, era mai aproape decât își imagina de a-și expune părerile față de dușmanul său de moarte, Thomas, din noaptea precedentă:

– Acești *salauds*¹ din Kinshasa i-au marginalizat pe Mai Mai. Uită că am luptat pentru ei și le-am salvat dosurile grase. Nu ne plătesc și nu ne ascultă. Cât timp suntem soldați, nu ne lasă să votăm. Mai bine să ne întoarcem în sălbăticie. Cât costă un computer?

*

Venise vremea să mergem la aeroportul din Bukavu pentru scena de acțiune de la sfârșitul romanului meu. În timpul săptămânii fuseseră niște revolte în oraș și câteva împușcături sporadice. Starea de asediu era încă în vigoare. Drumul spre aerodrom era ocupat de Mai Mai, dar Jason a spus că nu era niciun pericol să mergem, așa că am presupus că ne asigurase trecerea prin intermediul colonelului. Când să plecăm, am descoperit că, stare de asediu sau nu, centrul orașului fusese blocat de demonstranți și cauciucuri în flăcări. S-a aflat că un bărbat își ipotecase casa pentru patru sute de dolari ca să plătească operația soției sale, dar când soldații neplătiți din Kinshasa au aflat, i-au prădat casa, l-au ucis și i-au furat banii. Vecinii furioși îi capturaseră pe soldați și-i sechestraseră, dar tovarășii acestora trimiseseră întăriri ca să-i aducă înapoi. O fată de cincisprezece ani fusese împușcată și mulțimea se dezlănțuise.

¹ Nemernici (în franceză în original) (n.tr.)

După un drum amețitor în mare viteză pe străzile lăturalnice și accidentate, am ajuns la șoseaua Goma și am mers spre nord, de-a lungul țărmului vestic al lacului Kivu. Pe aerodrom se dăduseră recent lupte grele. O miliție ruandeză preluase controlul și rămăsese acolo câteva luni până să fie înlăturată. Acum aerodromul se afla sub protecția Națiunilor Unite și a trupelor indiene și uruguayene. Acestea din urmă ne-au oferit un prânz bogat și ne-au îndemnat să ne întoarcem curând pentru o petrecere în toată regula.

– Ce-ați face, am întrebat-o eu pe gazda noastră din Uruguay, dacă s-ar întoarce ruandezii?

– *Vamos*, a răspuns el fără ezitare. Plecăm naibii!

În realitate, voiam să aflu ce-ar face el și tovarășii lui dacă niște mercenari înarmați până în dinți ar apărea neanunțați, ceea ce fac în romanul meu. Mă sfiesc să-mi expun atât de direct ipotezele, dar nu mă îndoiesc că, dacă ar fi știut adevăratul motiv al întrebării, răspunsul ar fi fost același.

Am făcut turul aerodromului și ne-am întors în oraș. Drumul roșiatic de argilă a fost lovit de ploaia torențială tropicală. Am coborât un deal și am dat peste un lac care se umplea cu repeziciune și care, cu câteva ore mai devreme, fusese o parcare. Un bărbat în costum negru stătea pe capota mașinii scufundate, dând din mâini și cerând ajutor, spre uimirea mulțimii care creștea văzând cu ochii. Sosirea jeepului nostru, cu doi bărbați albi și o femeie albă la bord, a sporit amuzamentul. Cât ai clipi, un grup de copii s-au apucat să ne zgâlțâie dintr-o parte în alta. În entuziasmul lor, ne-ar fi putut răsturna în lac dacă nu ar fi sărit Jason, vorbindu-le pe limba lor și liniștindu-i prin propriile râsete.

Pentru Michela, momentul era atât de obișnuit, încât nu-l mai ține minte. Dar eu mi-l amintesc.

Discoteca este ultima și cea mai tulburătoare amintire pe care o am din Bukavu. În romanul meu, îi aparține moștenitorului educat în Franța al unei familii congoleze cu o avere făcută din comerț, care devine mai târziu salvatorul lui Salvo. Și el este un fel de dictator militar, dar adevărata bază a puterii sale sunt tinerii intelectuali și afaceriștii din Bukavu: și iată-i aici!

Era stare de asediu și în oraș domnea o liniște de mormânt. Ploua. Nu-mi amintesc de semne din ochi sau de bărbați solizi care să ne verifice la intrarea în clubul de noapte: doar un șir de cinematografe Essoldo în miniatură care dispăreau în întuneric și o barieră de sfoară care se lăsa pe lângă o scară de piatră slab luminată. Am coborât pipăind cu mâna. Muzica și luminile intermitente ne-au învăluit pe dată. S-au auzit imediat strigăte de „Jason“, iar el a dispărut în marea de brațe negre care l-a întâmpinat.

Congolezii, după cum mi s-a spus, știu mai bine ca oricine să se distreze, iar acolo asta făceau, în sfârșit. Departe de ringul de dans se desfășura un joc de biliard, așa că m-am alăturat privitorilor. În jurul mesei, tăcerea tensionată însoțea fiecare lovitură. A intrat și ultima bilă. Strigăte de bucurie, învingătorul a fost luat pe sus și purtat în triumf prin cameră. La bar, fete frumoase ciripeau și râdeau. La masa noastră, am ascultat părerile cuiva despre Voltaire... sau era Proust? Michela a descurajat politicos un bețiv. Jason s-a alăturat bărbaților pe ringul de dans. I-am lăsat ultimul cuvânt:

– Oricâte probleme sunt în Congo, întâlnești mai puțini oameni deprimați pe străzile din Bukavu decât în New York.

Sper că am inclus replica asta în roman, dar a trecut mult timp de când l-am citit. Ultima excursie pe câmpiile morții este în Congoul de Est. Se ridică romanul la înălțimea experienței? Sigur că nu. Dar lecția pe care am primit-o nu poate fi ignorată.

Richard Burton are nevoie de mine

De câte ori îmi îngădui să-mi amintesc de prima mea întâlnire cu americanul Martin Ritt, regizorul filmului *The Spy Who Came in from the Cold*, roșesc doar când mă gândesc la ce haine idioate purtam.

Era în 1963. Romanul meu nu fusese încă publicat. Ritt cumpărase drepturile pentru film pe baza unei copii dactilografiate neautorizate pe care i-o strecurase editorul sau agentul meu literar sau vreun suflet luminos de la departamentul de copiere care avea un amic la studio, adică la Paramount. Ritt avea să se laude că a furat drepturile. Mai târziu, aveam să fiu de acord cu el. Pe atunci, îl vedeam ca pe un om de o generozitate nelimitată, care se deranjase să zboare tocmai de la Los Angeles cu niște prieteni care îi împărtășeau părerile ca să mă invite la prânz în altarul luxului eduardian, la hotelul Connaught, și să vorbească în mod măgulitor despre cartea mea.

Iar eu zburasem tocmai de la Bonn, capitala Germaniei de Vest, pe cheltuiala Maiestății Sale Regina. Eram un tânăr diplomat în vârstă de treizeci și doi de ani și nu mai cunoscusem oameni din industria filmelor. În copilărie, ca

toți băieții din generația mea, mă îndrăgostisem de Deanna Durbin și mă tăvălisem pe jos de răs la *Cei trei nătărăi*. La cinematografele din timpul războiului, doborâsem avioane nemțești pilotate de Eric Portman și triumfasem în fața Gestapoului cu Leslie Howard. (Tata era atât de convins că Portman era nazist, încât susținea că trebuia arestat.) Dar, date fiind căsnicia timpurie, copiii mici și banii foarte puțini, nu mai văzusem multe filme de atunci. Aveam un fermecător agent literar din Londra, a cărui ambiție de-o viață, dacă și-ar fi îngăduit să o urmeze, era să cânte la tobe într-o trupă de jazz. Cunoștințele lui despre lumea filmului trebuie să fi fost mai bogate decât ale mele, dar bănuiesc că nu cu mult. În orice caz, el a fost cel care a pus la cale ecranizarea, iar eu, cel care, după un prânz vesel împreună, am semnat contractul.

După cum am spus și cu altă ocazie, parte din sarcinile mele de lucru ca al doilea secretar la Ambasada Britanică din Bonn era să însoțesc demnitarii nemți în vizitele făcute la guvernul britanic și opoziția parlamentară, ceea ce mă adusese de fapt la Londra. Așa se explică de ce, când am șters-o de la îndatoririle oficiale ca să iau prânzul cu Martin Ritt la Connaught, purtam o haină neagră strâmtă, vestă neagră, cravată argintie și pantaloni cu dungi gri și negre, o ținută pe care nemții o numesc *Stresemann*, după un demnitar prusac care a avut neșansa de scurtă durată de a prezida Republica de la Weimar. Așa se explică și de ce, în timp ce dădeam mâna, Ritt m-a întrebat, cu o amabilitate răgușită, cine naiba m-a pus să mă îmbrac ca un ospătar-sef.

Dar Ritt ce purta de avea impresia că îmi putea pune o întrebare atât de provocatoare? În sala de mese de la

Connaught exista un cod vestimentar foarte strict. La Grill însă învățaseră deja, până în 1963 și cam fără tragere de inimă, să mai închidă ochii. Îndesat într-un colț al sălii unde se servea grătar și străjuit de câțiva complici încărunțiți din industria cinematografică, Martin Ritt, mai mare decât mine cu șaptesprezece ani și câteva secole, purta o cămașă neagră de revoluționar, închisă până la ultimul nasture și o pereche de pantaloni largi, prinși cu elastic și ciupiți la gleznă. Și dintre toate lucrurile extraordinare în ochii mei, o bască artizanală cu vârful întors în sus, deși ar fi trebuit să fie în jos. Dar *purtată în interior*, înțelegeți, ceea ce, în Anglia mea diplomatică din acele timpuri, era la fel de inacceptabil ca mâncatul mazării cu cuțitul. Și toate astea pe statura greoaie a unui fost fotbalist durduliu, cu fața lată și bronzată de central-european, marcată de durerea anilor, cu părul des, ușor încărunțit și pieptănat pe spate și ochii umbroși și pătrunzători încadrați de ochelarii cu ramă neagră.

– Nu v-am spus eu că e tânăr? i-a întrebat el cu mândrie pe însoțitorii săi în timp ce mă străduiam să explic de ce naiba eram îmbrăcat ca un ospătar-șef.

Ai spus, Marty, ai spus, au încuviințat ei, pentru că regizorii de film, după cum știu acum, au întotdeauna dreptate.

★

Iar Marty Ritt a avut mai multă dreptate decât mulți dintre ei. Era un regizor de film realizat, cu inimă mare și o experiență de viață uimitoare. Fusese în armata americană în al Doilea Război Mondial. Fusese dacă nu membru al Partidului Comunist, atunci unul dintre cei mai devotați simpatizanți ai acestuia. Admirația sa fâțișă pentru Karl

Marx îl pusese pe lista neagră în televiziune, unde jucase și regizase în mod remarcabil. Pusese în scenă nenumărate piese de teatru, mare parte de stânga, inclusiv un spectacol pentru agenția Russian War Relief la Madison Square Garden. Regizase lungmetraje unul după altul, printre care se număra și *Hud*, cu Paul Newman, cu un an înainte. Și, din clipa în care ne-am așezat, nu a făcut niciun secret din faptul că vedea în romanul meu un fel de punct de trecere de la convingerile lui anterioare la starea actuală de dezgust neputincios față de mccarthyism¹, de lașitatea prea multor colegi și tovarăși ai săi în boxa martorilor, de eșecul comunismului și de sterilitatea îngrozitoare a Războiului Rece.

Iar Ritt, după cum se grăbea să-ți spună, era evreu până în măduva oaselor. Dacă familia lui nu suferise direct în timpul Holocaustului – deși eu cred că o făcuse – el, unul, suferise și continua să sufere pentru întreaga sa rasă. În mod pătimăș și clar, identitatea lui evreiască era o temă constantă pentru el. Și asta a devenit tot mai relevant din moment ce am început să discutăm despre filmul pe care voia să-l facă după roman. În *The Spy Who Came in from the Cold*, doi comuniști idealiști, o bibliotecară nevinovată din Londra și un membru al Serviciului de Informații din Germania de Vest sunt sacrificați în mod brutal pentru binele cauzei occidentale (capitaliste). Amândoi comuniștii sunt evrei.

Pentru Marty Ritt, acest film avea să fie o treabă cu o miză personală.

¹ Termen ce descrie perioada de suspiciune intensă anticomunistă din SUA între anii 1940-1960, purtând numele senatorului american Joseph McCarthy (n.tr.)

Iar eu? Eu ce calificare aveam de oferit de la marea universitate a vieții? *Stresemann*-ul meu? Educația primită, deși trunchiată, la o școală britanică publică. Un roman pe care-l născocisem din frânturi din experiența mea indirectă? Sau faptul enervant, pe care, slavă Domnului, nu i l-am dezvăluit și lui, că îmi petrecusem o bună parte din viață muncind în domeniul adăpostit al Serviciului de Informații din Anglia, luptând împotriva cauzei pe care el o descria, după propria mărturisire, cu atâta entuziasm?

Dar acesta este alt aspect pe care l-am învățat pe parcurs. Nu mai contează că și eu începusem să mă îndoiesc de loialitățile facile ale tinereții mele. Producția de filme reprezintă o legătură forțată între părți opuse și ireconciliabile. Iar acest lucru nu a fost nicicând mai evident decât atunci când Richard Burton a primit rolul principal, Alec Leamas.

*

Am uitat în ce moment am aflat că Burton primise rolul. În timpul prânzului luat la Connaught Grill, Marty Ritt mă întrebase cine credeam că ar trebui să-l joace pe Leamas și îl sugerasem pe Trevor Howard sau pe Peter Finch, dar cu condiția ca Finch să fie de acord să joace un personaj englez, nu australian, pentru că eram convins că era o poveste foarte englezească despre deprinderi secrete foarte englezești. Ritt, un bun ascultător, a spus că a înțeles ideea, că îi plăceau ambii actori, dar se temea că niciunul nu era suficient de cunoscut ca să susțină bugetul. Câteva săptămâni mai târziu, când am zburat din nou la Londra, de data asta pe cheltuiala celor de la Paramount, ca să iau parte

la o vizită a locurilor unde aveau să se desfășoare filmările, mi-a spus că îi oferise rolul lui Burt Lancaster.

Ca să joace un *englez*, Marty?

Canadian. Burt e un actor minunat. Burt o să-l joace ca pe un canadian, David.

La asta chiar am rămas fără replică. Lancaster era, într-adevăr, un actor minunat, dar Leamas al meu nu era un canadian minunat. Însă deja începuse Marea Tăcere Inexplicabilă.

În timpul realizării oricărui film după opera mea – sau nerealizării – a existat întotdeauna Primul Avânt, urmat de Marea Tăcere Inexplicabilă. Asta poate să dureze de la câteva luni la câțiva ani sau o veșnicie. A murit proiectul în fașă sau merge înainte și mie nu mi-a spus nimeni? La distanță de privirile amărăților, sume uriașe de bani sunt plimbate încolo și înapoi, scenariile sunt date în lucru, scrise și respinse, agenții se duelează și mint. În camere izolate, băieți cu cravată și fără barbă încearcă să se eclipseze unii pe alții cu nestematele creativității lor tinerești. Dar dincolo de zidurile Taberei Hollywood e greu să obții informații concrete: pentru bunul motiv că, așa cum a spus William Goldman și pe bună dreptate, nimeni nu știe nimic.

Richard Burton *s-a ivit*, asta e tot ce pot să spun. Nu i-au vestit sosirea o mie de viori, doar un anunț uluit: „David, am vești pentru tine. Richard Burton a semnat să-l joace pe Leamas“. Și nu era Marty Ritt cel care vorbea cu mine la telefon, ci editorul meu american, Jack Geoghegan, într-un puseu de extaz religios. „Mai mult decât atât, David, o să-l și cunoști!“ Geoghegan era expert în vânzarea neînfricată de cărți. Începuse ca reprezentant de vânzări pentru pantofi de piele și ajunsese șef de vânzări la editura Doubleday. În

apropierea pensiei, își cumpărase propria editură micuță, Coward McCann. Succesul atât de puțin probabil al romanului meu și sosirea lui Richard Burton erau pentru el un vis împlinit.

Cred că ne apropiem deja de sfârșitul anului 1964, pentru că plecasem din serviciul guvernului și mă stabilisem la meseria de scriitor cu normă întreagă, mai întâi în Grecia și mai târziu la Viena. Mă pregăteam să vizitez Statele Unite pentru prima dată, iar Burton tocmai juca Hamlet pe Broadway cu Gielgud ca regizor secund și având rolul Fantomei. Producția era descrisă ca o repetiție cu costume, urmând a fi difuzată în cinematografe. Geoghegan urma să mă ducă să o văd, apoi să mă prezinte lui Burton la cabină. Nici dacă am fi intrat în audiență la papă nu ar fi fost atât de entuziasmat.

Jocul lui Burton a fost memorabil. Și am avut cele mai bune locuri. Iar în cabină a fost fermecător și a spus despre cartea mea că era cea mai grozavă carte scrisă vreodată. Iar eu am zis că Hamlet al lui era mai bun decât al lui Olivier – mai bun și decât al lui Gielgud, am continuat nesăbuit, deși, din câte știu, era posibil să fie în cameră – mai bun decât al oricărui actor la care mă puteam gândi. Dar ceea ce mă întrebam în taină, în mijlocul torentului de complimente reciproce, era: cum o să încapă vocea asta frumoasă, tunătoare, de bariton galez și talentul ăsta copleșitor de Triplu Mascul Alfa în personajul unui spion englez terminat, de vârstă mijlocie, care nu e cunoscut pentru charisma lui, pentru modul clasic de a articula cuvintele și aspectul de zeu grec cu cicatrice?

Și, deși nu știam asta atunci, probabil că aceeași întrebare îl sâcăia și pe Ritt, pentru că una dintre primele bătălii din

cele multe purtate în războiul ce a urmat a fost în legătură cu modul de a pune la loc în cutie vocea lui Burton, un lucru pe care Burton nu voia să-l facă.

★

Suntem deja în 1965 și am auzit din întâmplare – încă nu aveam agent de film, așa că probabil aveam un spion pe undeva – că, în cel mai recent scenariu după romanul meu, Alec Leamas, personaj pe care trebuia să-l joace Burton, în loc să pocnească un băcan și să meargă la închisoare din cauza asta, urma să fie închis într-un spital de psihiatrie și să evadeze pe fereastra unui dormitor de la etajul întâi. Leamas din romanul meu nu s-ar fi apropiat pentru nimic în lume de un spital de psihiatrie, deci ce căuta acolo? Răspunsul părea să fie că, din perspectiva celor de la Hollywood, psihiatria era mai sexy decât închisoarea.

Câteva săptămâni mai târziu, s-a scurs informația că scenaristul, cel care, la fel ca Ritt, fusese trecut pe lista neagră la vremea lui, se îmbolnăvisese și îi pasase ștafeta lui Paul Dehn. Îmi părea rău pentru scenarist, dar eram ușurat. Dehn era englez de-al meu. Scrisese scenariul pentru propriul film, numit *Orders to kill*¹, pe care îl admiram. De asemenea, făcea parte din familie. În timpul războiului, instruiseră agenți aliați în asasinatelor silențioase și luase parte la misiunile sub acoperire din Franța și Norvegia.

M-am întâlnit cu Dehn la Londra. N-avea chef de spitale de psihiatrie și nici de pocnit băcani. Era bucuros să-l trimită pe Leamas la închisoare oricând era nevoie. Și scenariul lui Dehn a fost cel care, după câteva luni, a ajuns

¹ Ordin de ucidere (n.tr.)

pe pragul uşii mele cu un bilet drăguţ de la Ritt, care voia să vadă ce observaţii aveam.

Mă mutasem între timp la Viena şi, după obiceiul clasic al scriitorilor care se trezesc că au un succes neaşteptat, mă luptam cu un roman care nu-mi plăcea, cu banii la care nu visasem niciodată şi cu haosul conjugal pe care eu îl stârnisem, nimeni altcineva. Am citit scenariul, mi-a plăcut, i-am spus lui Ritt că-mi plăcea şi m-am întors la roman şi la haos. După câteva nopţi, mi-a sunat telefonul. Era Ritt, mă suna de la Studiourile Ardmores din Irlanda, unde se părea că începuseră filmările. În vocea lui se simţea agitaţia celui care a fost luat ostatic, iar acesta este ultimul său mesaj.

Richard are nevoie de tine, David. Richard are nevoie de tine atât de mult, încât nu vrea să spună replicile până nu i le rescrii tu.

Dar ce au replicile lui Richard, Marty, că mie mi se par în regulă?

Nu asta e ideea, David. Richard are nevoie de tine şi ţine producţia în loc până vii tu. Îţi plătim noi drumul la clasa întâi şi-ţi dăm propriul apartament la hotel. Ce poţi să-ţi doreşti mai mult?

Răspunsul – dacă era adevărat că Burton ţinea producţia în loc pentru mine – era că puteam cere şi luna de pe cer şi o primeam. Dar, din câte ştiu, nu am cerut nimic. A trecut o jumătate de secol şi poate că registrele de la Paramount spun altceva, dar mă îndoiesc. Poate că eram atât de nerăbdător să văd filmul făcut, încât nu-mi păsa sau nu îndrăzneam. Poate că voiam să scap de dezastrul pe care îl creasem în jurul meu la Viena.

Sau poate eram încă atât de necopt, încât nu ştiam că asta era o ocazie apărută o dată în viaţă pentru care un

agent de film și-ar fi vândut și mama ca să o exploateze: un film care avea undă verde, o întreagă unitate de la Paramount Pictures la locul potrivit, șaizeci de electricieni care stăteau degeaba, neavând nimic de făcut decât să mănânce hamburgeri gratis și unul dintre cele mai mari staruri de cinema care refuza să lucreze până când cea mai disprețuită creatură dintre toate – *scriitorul, pentru numele lui Dumnezeu!* – nu era parașutat la el în palmă.

Tot ce știu sigur este că am pus receptorul în furcă și am zburat a doua zi dimineață la Dublin pentru că RICHARD AVEA NEVOIE DE MINE.

*

Avea Richard cu adevărat nevoie de mine?

Sau mai mult avea Marty?

Teoretic, eram la Dublin ca să rescriu replicile lui Burton, ceea ce însemna să regândim scenele ca să aibă sens. Doar că metoda lui Burton nu se „pupa” întotdeauna cu metoda lui Ritt, rezultatul fiind că eu am devenit, pentru această scurtă perioadă, intermediarul lor. Îmi amintesc că stăteam cu Ritt și lucram la o scenă, apoi stăteam cu Burton și lucram din nou, pe urmă fugeam înapoi la Ritt. Dar nu-mi amintesc să fi stat vreodată cu amândoi odată. Și procedeul ăsta a durat doar câteva zile, timp în care Ritt s-a declarat mulțumit de rescrieri, iar Burton încetase să mai caute gâlceavă: cel puțin, cu mine. Dar când i-am spus lui Ritt că mă întorc la Viena, mi-a făcut reproșuri cum numai el putea să facă.

Cineva trebuie să aibă grijă de Richard, David! Richard bea prea mult. Richard are nevoie de un prieten.

Richard are nevoie de un *prieten*? Nu era proaspăt căsătorit cu Elizabeth Taylor? *Ea* nu era o prietenă? Nu era

aici cu el, ținând filmările în loc ori de câte ori sosea pe platou într-un Rolls Royce alb, înconjurată de *alți* prieteni, cum ar fi Yul Brynner și Franco Zeffirelli; diferiți agenți și avocați veniți în vizită; cum ar fi celebrul anturaj de șaptesprezece persoane al lui Burton care ocupa un etaj întreg în cel mai mare hotel din Dublin, cuprinzând, din câte am înțeles, copiii lor din diverse mariaje, profesorii particulari pentru acești copii, coafeze, secretare și, în cuvintele unui membru nerespectuos al unității, omul care tăia ghearele papagalului? Toate acestea și totuși Richard avea nevoie de *mine*?

Sigur că da. El era Alec Leamas.

Și, în rolul Alec Leamas, era un singuratic decăzut care bătea străzile, a cărui carieră eșuase lamentabil și singurii oameni cu care putea sta de vorbă erau străinii ca mine. Deși de-abia îmi dădeam seama pe atunci, treceam prin etapa aceea în care un actor scotocește în ungherele mai tenebroase ale vieții lui în căutarea elementelor rolului pe care urmează să-l joace. Iar primul element pe care trebuie să-l cauți, dacă ești Alec Leamas decăzut, este singurătatea. Ceea ce însemna, pe scurt, că atât timp cât Burton era în pielea lui Leamas, toată curtea lui Burton era dușmanul său declarat. Dacă Leamas mergea singur, așa trebuia să facă și Burton. Dacă Leamas păstra o jumătate de sticlă de whisky Johnnie Walker în buzunarul hainei de ploaie, așa făcea și Burton. Și lua câte o dușcă zdravănă ori de câte ori singurătatea devenea prea apăsătoare pentru el, chiar dacă – așa cum a devenit repede evident – singurul lucru pe care Leamas îl avea, iar Burton nu era faptul că ținea la băutură.

Nu am idee cum îi afecta asta viața conjugală, dincolo de discuțiile ca între bărbați la un păhărel de scotch: căzuse în dizgrație, Elizabeth nu era tocmai mulțumită. Dar nu puneam prea multă bază pe aceste confidențe. Burton, ca mulți alți actori, nu avea pace până când nu se împrietenea de îndată cu oricine ar fi fost, așa cum observasem că fermeca pe oricine, de la maistru la fata care servea ceai, spre enervarea vizibilă a regizorului.

Pe de altă parte, poate că Taylor avea propriile motive pentru care nu era mulțumită. Burton îl îndemnase pe Ritt să o distribuie în rolul principal, dar Ritt îi dăduse rolul lui Claire Bloom, cu care, după cum circulau zvonurile, Burton ar fi avut cândva o legătură. Și cu toate că Bloom se închidea cu încăpățănare în rulota ei în pauzele dintre filmări, Elizabeth, batjocorită, nu avea cum să se bucure de spectacolul celor doi care flirtau pe platou.

★

Acum imaginați-vă o piață puternic luminată în Dublin și un hidos Zid al Berlinului – construit din bolțari cenușii și sârmă ghimpată – tăind-o dintr-o parte în alta. Barurile se închid și tot Dublinul a ieșit să vadă spectacolul și cine n-ar ieși?! Măcar de data asta nu plouă, așa că o echipă de mașini de pompieri din Dublin stă în apropiere. Lui Oswald Morris, directorul nostru de imagine, îi place ca străzile să fie ude noaptea. De-a lungul zidului, tehnicienii și scenografi sunt într-un ultim puseu de agitație. Este un loc unde niște bolțuri de fier formează o scară grosolană, de-abia vizibilă. Oswald Morris și Ritt o studiază de zor.

Dintr-o clipă în alta, Leamas va urca pe scară, va da sârma ghimpată la o parte și, întins pe marginea zidului, va

privi îngrozit cadavrul bieteii femei pe care a fost amăgit să o trădeze. În roman, pe femeie o cheamă Liz, dar în film, din motive evidente, a fost rebotezată Nan.

Dintr-o clipă în alta, un regizor secund sau un alt funcționar va coborî treptele de sub fereastra camerei mohorâte de la demisol unde eu și Burton am stat izolați în ultimele ore. De aici va ieși Alec Leamas într-o haină ponosită de ploaie, își va ocupa poziția pe zid și, la comanda lui Ritt, își va începe urcușul fatidic.

Numai că nu vrea să iasă. Jumătatea de sticlă de whisky Johnnie Walker s-a golit de mult. Și, cu toate că am reușit să beau și eu partea mea, Leamas ar mai fi în stare să urce zidul, dar Burton cu siguranță, nu.

Între timp, în exclamațiile încântate ale mulțimii, apare mașina Rolls Royce albă, condusă de șofer, care e francez, iar Burton, trezit cu întârziere de rumoarea de afară, scoate un strigăt răgușit „O, Iisuse! Elizabeth, *nebuno!*“ și fuge pe trepte spre piață. Făcând uz de vocea de bariton la volum maxim, pe care Ritt e hotărât să o mascheze, strigă la șofer – într-o franceză imperfectă, deși șoferul vorbește bine engleza – pentru că a adus-o pe Elizabeth în mijlocul mulțimii din Dublin; nu-i o amenințare, ar crede cineva, dat fiind că întregul detașament de poliție din oraș a venit să vadă distracția.

Dar furiei teatrale a lui Burton nu-i poți ține piept. În timp ce Elizabeth își arată nemulțumirea prin privirile încruntate de la fereastra coborâtă, șoferul bagă mașina în marșarier și pleacă, lăsându-l pe Marty Ritt lângă zid cu basca lui de meseriaș, arătând precum cel mai singur și mai furios om de pe planetă.

Și atunci, și cu orice altă ocazie de atunci, când am urmărit actori și regizori lucrând împreună la un film, m-am întrebat care era cauza ostilității fățișe dintre Burton și Ritt și am ajuns la concluzia că era predestinată. Da, exista supărarea că Ritt o refuzase pe Taylor pentru rolul lui Nan și i-l dăduse lui Bloom. Dar, după părerea mea, cauza era mai veche de atât: venea din zilele când Ritt era un radicalist pe lista neagră, rănit și infuriat. Conștiința socială nu era doar o atitudine, o avea în sânge.

În una dintre cele câteva conversații mai profunde pe care le-am avut cu Burton în timpul scurtei noastre prietenii, aproape că s-a lăudat cu cât de mult disprețuia măscăriciul din el însuși; cât de mult își dorea „să fi făcut precum Paul Scofield“, adică să evite fanfaronada și banii aduși de filmele pe ecran mare și să accepte numai roluri de o reală valoare artistică. Iar Ritt ar fi fost de acord cu el din toată inima.

Dar asta nu l-a scutit pe Burton de corvoadă. În ochii activistului de stânga puritan, devotat și conjugal, Burton se apropia de tot ceea ce Ritt condamna instinctiv. Căutați-i declarațiile și veți găsi una care spune tot adevărul: „Nu am foarte mult respect pentru talent. Talentul e genetic. Contează ceea ce faci cu el“. Era destul de rău să pui profitul înaintea artei, sexul înaintea familiei sau să epatezi cu bogăția și femeia ta, sau să te scufunzi ostentativ în alcool ori să pășești țațoș prin lume ca un zeu în timp ce masele strigă după dreptate. Dar să-ți irosești talentul era un păcat împotriva zeilor și a oamenilor. Și cu cât este talentul mai mare – iar Burton avea nenumărate talente extraordinare –, cu atât păcatul este mai mare, după părerea lui Ritt.

În 1952, anul în care regizorul a fost pus pe lista neagră, Burton, copilul-minune galez, în vârstă de douăzeci și șase de ani, cu vocea de aur, se lansa în cariera sa la Hollywood. Nu este o coincidență că mai mulți membri ai distribuției de la *The Spy Who Came in from the Cold* – printre care Claire Bloom și Sam Wanamaker – fuseseră și ei puși pe lista neagră. Dacă spuneați orice nume în perioada aceea, Ritt te întreba imediat: „Unde era *el* când aveam mai mare nevoie?” Voia să spună: ne-a susținut el sau ea, ne-a trădat sau a păstrat o tăcere lașă? Și nu m-ar surprinde dacă, undeva într-un ungher al minții lui Ritt sau poate chiar nu atât de subtil, aceeași întrebare insistentă plana deasupra relației lui cu Burton.

*

Ne aflăm într-o casă de pe plajă, bătută de vânturi, în Scheveningen, pe coasta daneză. Este ultima zi de filmare pentru *The Spy Who Came in from the Cold*. Este o scenă înghesuită, de interior. Leamas își negociază propria distrugere, acceptând să traverseze Germania de Est și să trădeze secrete prețioase în favoarea dușmanilor țării sale. M-am așezat undeva în spatele lui Oswald Morris și Martin Ritt, făcând tot posibilul să nu stau în drum. Tensiunea dintre Burton și Ritt e palpabilă. Ordinele lui Ritt sunt răspicate și monosilabice. Burton de-abia dacă răspunde. Ca întotdeauna la astfel de scene de final, actorii de film vorbesc atât de încet și de nonșalant, încât pentru un neinițiat, par mai degrabă că repetă decât că joacă. Așa că sunt surprins când Ritt spune „gata” și scena se termină.

Dar nu e gata. Se așterne o tăcere plină de așteptări, ca și cum toți, în afară de mine, știu că urmează să se întâmple

ceva. Apoi Ritt, care este, la urma urmei, un actor însemnat, de sine stătător, și știe câte ceva despre sincronizare, spune ceea ce cred că păstra special pentru acest moment:

– Richard, tocmai am tăvălit pentru ultima dată o târfă bătrână și a trebuit să fie în fața oglinzii.

Adevărat? Corect?

Nu era adevărat, nici pe departe, și nicidecum corect. Richard Burton era un artist serios și citit, o enciclopedie autodidactă cu apetituri și defecte care, într-un fel sau altul, se regăsesc în noi toți. Dacă era prizonierul propriilor slăbiciuni, fărâma de puritanism galez rectificator din el nu era prea departe de cea a lui Ritt. Era nerespectuos, năstrușnic, generos, dar, inevitabil, manipulator. În cazul celor ca el, manipularea vine la pachet cu faima. Nu l-am văzut niciodată în perioadele lui mai pașnice, dar îmi doresc să o fi făcut. A fost un Alec Leamas superb și poate că în alt an jocul său actoricesc i-ar fi adus Oscarul care l-a ocolit toată viața. Filmul era mohorât, în alb și negru. Nu asta purtam noi în 1965.

Dacă regizorul sau actorul ar fi fost mai slabi, poate că și filmul ar fi fost mai slab. Presupun că atunci mă simțeam mai protector față de durduliul, neclintitul și înveninatul Ritt decât de Burton cel imprevizibil și flamboiant. Un regizor duce în spate toată greutatea filmului și asta include și toate sensibilitățile starului. Uneori aveam sentimentul că Burton se dădea peste cap să-l umilească pe Ritt, dar, în final, cred că erau cam la egalitate. Totuși, Ritt a avut ultimul cuvânt. Era un regizor genial și pasionat, a cărui furie îndreptățită nu putea fi niciodată stăvilită.

Alec Guinness

Alec Guinness a murit cu discreția lui obișnuită. Îmi scrisese cu o săptămână în urmă, mărturisindu-mi că boala soției lui, Merula, îl îngrijora în mod deosebit. Tipic pentru el, de-abia dacă a menționat ceva despre propria suferință.

Desigur, nu puteai niciodată să-i spui lui Alec ce grozav era. Dacă erai suficient de neghiob să o faci, te privea într-un anumit fel. Dar în 1994, la împlinirea a optzeci de ani, o operațiune clandestină de succes, condusă de editorul Cristopher Sinclair-Stevenson, a produs un volum frumos legat, intitulat *Alec*, care i-a fost dăruit de ziua lui. Conținea amintiri, poezii, simple expresii de afecțiune și mulțumiri, majoritatea din partea vechilor prieteni. Nu am fost acolo când i-a fost oferit darul, dar sunt sigur că Alec a fost morocănos, ca de obicei. Poate că a simțit și un strop de mulțumire, măcar pentru că prețuia prietenia tot atât cât disprețuia laudele și între aceleași coperte se adunaseră câțiva prieteni buni.

Spre deosebire de majoritatea celor care au contribuit la realizarea volumului, eu intrasem târziu în viața lui Alec, dar lucrasem îndeaproape, cu mici întreruperi, timp de vreo

cinci ani și păstrasem de atunci o legătură amicală. Mereu m-am mândrit cu relația noastră, dar cel mai mândru am fost când a ales ceea ce am scris eu cu prilejul sărbătoririi a optzeci de ani ca prefață la ultimul său volum de memorii.

Alec a insistat că nu dorește slujbă de comemorare, nici adunare postumă a prietenilor sau efuziuni sentimentale. Dar eu am scuza de a ști că acest mic portret a fost unul pe care un om extraordinar de retras s-a bucurat să-l ofere lumii.

*

Ceea ce urmează este preluat, în parte, din prefața pe care am scris-o pentru memoriile sale, la care am adăugat, mai târziu, câteva gânduri:

Nu este un tovarăș confortabil. De ce ar trebui să fie? Copilul care privește din bărbatul acesta de optzeci de ani nu a găsit încă răspunsuri ușoare sau refugii sigure. Lipsurile și umilințele din urmă cu trei sferturi de secol sunt încă nerezolvate. E ca și cum se chinuie și acum să domolească lumea adultă din jurul lui, să smulgă iubirea din ea, să-i implore zâmbetul, să-i respingă sau să-i îngrădească monstruozitatea.

Dar îi urăște lingușeala și nu are încredere în laudele ei. Este precaut, așa cum învață copiii să fie. Își oferă încrederea încet, cu cea mai mare grijă. Și e gata oricând să și-o ia înapoi. Dacă îl îndrăgești în mod incurabil, cum fac eu, ai face bine să păstrezi asta pentru tine.

Aparențele sunt extrem de importante pentru el. Haosul fiindu-i mai mult decât familiar, prețuiește bunele maniere și ordinea. Se înclină cu recunoștință în fața celor care arată bine, dar iubește și clownii, și maimuțele, și personajele extravagante de pe stradă, privindu-le de parcă ar fi aliații lui firești.

Zi și noapte studiază și păstrează manierismele dușmanului adult, își mulează fața, vocea și trupul după nenumăratele noastre versiuni, explorând totodată posibilitățile proprii firi – mă plac mai mult așa? – sau așa? – sau așa? – la infinit. Când alcătuiește un personaj, fură fără rușine de la cei din jur.

Să-l privești cum își asumă o identitate e ca și cum ai privi un om care pleacă în misiune pe teritoriu inamic. Este deghizarea potrivită pentru *el*? (*El* fiind el însuși în pielea noului personaj.) Ochelarii sunt cum trebuie? Nu, să-i încercăm pe aceia. Pantofii lui sunt buni, sunt prea noi, o să-l dea de gol? Și mersul ăsta, chestia pe care o face cu genunchiul, privirea, postura... nu crezi că-i prea mult? Și dacă seamănă cu un băștinaș, o să vorbească la fel ca unul... stăpânește limba autohtonă?

Și când se termină spectacolul sau ziua de filmare și e din nou Alec – fața fluidă îi strălucește de la machiaj, trabucul mic tremură ușor în mâna lui groasă – nu poți să nu vezi în ce lume plictisitoare s-a întors după toate aventurile pe care le-a avut acolo.

Poate că e un singuratic, dar fostului ofițer de marină îi place și să facă parte din echipă. Nu vrea nimic mai mult decât să fie bine îndrumat, capabil să respecte sensul ordinelor și calitatea tovarășilor săi. Jucând alături de ei, le știe replicile la fel de bine ca pe ale sale. Dincolo de toată autoconsiderația, cel mai mult prețuiește iluzia colectivă, numită și Spectacol: cealaltă lume prețioasă, unde viața are sens, formă și ordine, iar evenimentele se desfășoară conform regulilor scrise.

Să lucrezi alături de el la scenarii este ceea ce americanii numesc o *experiență de învățare*. O scenă poate trece printr-o

duzină de variante până se lasă el convins. Altă scenă e aprobată, fără motiv și fără dezbateri. Abia mai târziu, când vezi ce a hotărât să facă acolo, descoperi motivul.

Disciplina pe care și-o impune e riguroasă și se așteaptă la același lucru și de la ceilalți. Eram prezent odată când un actor, care de atunci a renunțat la alcool, a apărut beat la filmări – poate și pentru că era îngrozit să joace alături de Guinness. Ofensa era totală în ochii lui Alec: bietul om ar fi putut la fel de bine să adoarmă în post. Dar, după zece minute, mânia lui Alec a făcut loc unei amabilități aproape disperate. Filmarea de a doua zi a mers ca unsă.

Invită-l pe Alec la cină și va apărea în prag lustruit și pieptănat în timp ce ceasul încă bate ora stabilită, chiar dacă viscolul a făcut Londra să încremenească. Dacă ești invitatul său – o variantă mai probabilă, pentru că este o gazdă obsesiv de generoasă –, atunci o vedere cu scrisul îngrijit și frumos, înclinat grațios spre sud-est, va confirma aranjamentul pe care l-ați făcut cu o zi înainte la telefon.

Și ai face bine să-i răsplătești politețea cu punctualitate. Gesturile tale sunt foarte importante pentru el. Sunt o parte obligatorie a scenariului vieții, sunt cele care ne separă de josnicia și dezordinea din primii săi ani nefericiți.

Dar Doamne ferește, nu vreau să-l înfățișez ca pe un om aspru.

Râsul exuberant al lui Alec și tovarășia binevoitoare, atunci când apar, sunt cu atât mai miraculoase din pricina vremurilor grele care le-au precedat. Valul brusc de plăcere, anecdotele spuse într-un ritm minunat, frânturile de imitații fizice și vocale, zâmbetul ghiduș de delfin care se lărgeste și apoi dispare, toate îmi stau dinaintea ochilor în timp ce scriu. Urmăriți-l în compania colegilor actori de

orice vârstă și proveniență și-l veți descoperi așezându-se lângă ei ca un om care a găsit locul preferat lângă foc. Noul nu-l sperie niciodată. Îi place să-ți descopere talentul și să-ți dea o mână de ajutor pe drumul greu pe care el l-a parcurs deja.

Și citește.

Unii actori, când li se oferă ceva de lucru, își numără mai întâi replicile ca să calculeze importanța rolului. Alec este total diferit de aceștia. Niciun regizor de film, producător sau scenarist pe care îl cunosc eu nu are ochiul mai bine format pentru structură și dialog sau pentru *acel ceva în plus* în căutarea căruia se află mereu: acel McGuffin¹, acea fărâmbă de magie care face mult din nimic.

Cariera lui Alex e presărată cu roluri geniale și deosebite. Talentul cu care le-a ales a fost la fel de inspirat ca și cel cu care le-a jucat. Am auzit și că – să fie acesta unul dintre secretele bine păstrate de Alec? – soția sa, Merula, a avut o mare influență în alegerile făcute. Nu m-aș mira câtuși de puțin. Era o femeie tăcută și înțeleaptă și un artist foarte delicat care vedea până departe.

Ce ne leagă atunci pe noi, cei care am avut norocul să împărțim cu Alec un zâmbet sau două în lunga lui viață? Bănuiesc că este o tulburare permanentă în legătură cu cine să fii pentru el. Vrei să îi arăți dragoste, dar vrei și să-i lași spațiul de care se vede că are nevoie. Talentul său este atât de aproape de suprafață, încât instinctul îți spune imediat să-l protejezi de greutățile vieții cotidiene. Dar el se descurcă foarte bine și singur, mulțumesc.

¹ McGuffin este denumirea dată unui mecanism al intrigii sub formă de obiectiv, lucru dorit sau element motivant pe care îl urmărește protagonistul. (n.tr.)

Așa că devenim la fel ca restul publicului său larg: donatori frustrați, veșnic incapabili să ne exprimăm recunoștința, mulțumiți să beneficiem de geniul pe care el refuză cu încăpățânare să-l conștientizeze.

★

Este ora prânzului la etajul de sus al clădirii BBC, într-o zi de vară în 1979. Distribuția, echipa, producătorii, regizorul și scriitorul romanului *Tinker Tailor Soldier Spy* sunt adunați în cele mai bune costume, sorbind din paharele cu vin alb, călduț, câte unul de fiecare, înainte de a ajunge în sala de mese, unde îi așteaptă un ospăț festiv cu pui rece.

Însă există o mică întârziere. A sunat gongul, magnații de la BBC au ieșit la paradă. Scriitorul, producătorii și regizorul sunt de mult prezenți, cum se cuvine. Magnații insistă mult pe timp. Și distribuția a sosit devreme, iar Alec, ca întotdeauna, mai devreme decât ceilalți. Dar unde, o, unde este Bernard Hepton, actorul nostru din primul rol secundar, Toby Esterhase al nostru?

În timp ce paharele noastre cu vin se încălzesc, toți ochii se îndreaptă spre ușile duble. S-o fi îmbolnăvit Bernard? O fi uitat? E supărat? Se zvonește că sunt ceva neînțelegeri între Alec și Bernard.

Ușile se deschid. Cu o degajare studiată, Bernard își face apariția, îmbrăcat nu în haine cenușii și mohorâte sau bleumarin ca noi, ceilalți, ci într-un costum din trei piese de un verde țipător, scos în evidență de pantofii portocalii de lac.

În timp ce înaintează zâmbind prin cameră, îl întâmpină vocea blândă a lui George Smiley:

– O, Bernard! Ai venit deghizat în broască!

Capodopere pierdute

Cred că într-o bună zi se va ajunge la concluzia că cele mai bune filme după opera mea sunt cele care nu s-au făcut niciodată.

În 1965, anul în care a fost lansat filmul *The Spy Who Came in from the Cold*, am fost convins de editorul meu din Anglia să particip împotriva voinței mele la Târgul de Carte de la Frankfurt, pentru a promova romanul, de la care oricum aveam așteptări scăzute, și a mă face, în general, plăcut și interesant pentru presă. Sătul de sunetul propriei voci – și de a fi pasat de la un jurnalist străin la altul ca un sac de cartofi – m-am retras în camera mea de la hotelul Frankfurter Hof ca să stau îmbufnat.

Și asta făceam într-o după-amiază târzie când a sunat telefonul și o voce de femeie care vorbea engleza răgușit și cu accent m-a anunțat că Fritz Lang era în hol și dorea să mă vadă, nu voiam să cobor?

Chemarea nu m-a impresionat. Sunt o droaie de Lang în Germania, iar Fritz de asemenea. Era același scriitor de bârfe literare odioase pe care îl ocolisem puțin mai devreme?

Bănuiam că el era și se folosea de femeia asta ca momeală. Am întrebat-o ce fel de treabă avea domnul Lang cu mine.

– Este Fritz Lang, *regizorul de film*, m-a corectat ea muștrător, are o propunere pentru dumneavoastră pe care ar vrea să o discutați.

Dacă mi-ar fi spus că mă aștepta Goethe în hol, aș fi avut cam aceeași reacție. Când studiam germana la Berna la sfârșitul anilor '40, noi, studenții, am petrecut nopți întregi discutând despre geniul lui Fritz Lang, marele regizor de film din anii Republicii de la Weimar.

Știam și despre viața lui, până într-un anumit punct: evreu născut în Austria, educat în religia catolică, rănit de trei ori în lupta pentru Austria în Primul Război Mondial și după aceea, în ordine, actor, scriitor și regizor expresionist în zilele de glorie ale Ufa, celebra companie de film de la Berlin din anii '20. Ca studenți, discutaserăm cu seriozitate despre filme expresioniste clasice ca *Metropolis*, suportaserăm *Die Nibelungen* timp de cinci ore și *Dr Mabuse, the Gambler* timp de patru ore. Probabil pentru că îmi convenea să mă gândesc la infractori ca la eroi, aveam o afinitate deosebită pentru *M*, în care Peter Lorre juca un ucigaș de copii vânat de cei din lumea interlopă.

Dar *după* 1933? Lang? După treizeci de ani? Citisem că plecase să facă filme la Hollywood, dar nu-mi aminteam să fi văzut vreunul. Pentru mine, el era Omul de la Weimar și atâta tot. Ca să fiu sincer, nici nu știam dacă mai era în viață. Și încă mai credeam că telefonul putea fi o glumă.

– Vreți să spuneți că *Dr Mabuse* este jos? am întrebat eu vocea feminină ispititoare cu ceea ce speram că era un scepticism trufaș.

– Este domnul Fritz Lang, regizorul de film, și dorește să aibă o discuție pozitivă cu dumneavoastră, a repetat femeia fără să lase vreun pic de la ea.

Dacă este adevăratul Lang, o să poarte petic pe ochi, m-am gândit în timp ce îmi puneam o cămașă curată și alegeam o cravată.

*

Chiar purta un petic pe ochi. Purta și ochelari, ceea ce mă nedumerea: de ce două lentile pentru un ochi? Era un bărbat greoi, descurajant, cu fața făcută numai din curbe musculoase. Avea fălcile proeminente de luptător și un zâmbet nu prea drăguț. Purta o pălărie gri, înaltă, cu borul care-i ferea ochiul bun de lumina de deasupra. Așezat ca un pirat bătrân, cu spatele drept în scaunul de hotel. Cu capul dat pe spate, ascultând ceva ce nu era sigur dacă-i plăcea sau nu. Mâini puternice strânse pe mânerul unui baston sprijinit între genunchi. Acesta era omul care, după cum spunea legenda, atunci când regiza *M*, l-a aruncat pe Peter Lorre pe scări într-un avânt de pasiune creatoare.

Femeia cu vocea răgușită cu care vorbisem stătea lângă el și nu voi ști niciodată dacă era amanta lui, tânăra soție sau impresarul. Era mai aproape de vârsta mea decât de a lui și foarte hotărâtă ca discuția noastră să fie încununată de succes. A comandat ceai englezesc și m-a întrebat dacă îmi plăcea la târgul de carte. Am mințit și am spus că foarte mult. Lang a continuat să surâdă posac privind în depărtare. Când am încetat să mai vorbim despre nimicuri, s-a cufundat în tăcere o vreme, până când a spus:

– Vreau să fac un film după cărțulia dumitale, *A Murder of Quality*¹, a anunțat el într-o germano-americană bombastică, punând o mână grea pe antebrațul meu și lăsând-o acolo. Vii în California. Facem scenariul împreună, facem un film. Vrei să faci asta?

„Cărțulie“ rezuma totul, mă gândeam eu în timp ce-mi veneam în fire. O scrisesem în câteva săptămâni, curând după ce am ajuns la Ambasada Britanică din Bonn. Este povestea unui director de școală publică aflat în pragul pensiei, care-și ucide propriul elev ca să mascheze o crimă mai veche. George Smiley, chemat să salveze situația, îl demască. Și acum, dacă mă gândesc la asta, pot să înțeleg de ce, cu toate neajunsurile, l-a atras pe regizorul filmului *M*. Singura problemă era George Smiley. Din pricina unui contract de ecranizare, pe care nu ar fi trebuit să-l semnez, avea contract cu un mare studiu de film. Lang era de neoprit.

– Ascultă, îi *știi* pe oamenii aceia. Sunt *prietenii* mei. Poate ar trebui să-i lăsăm să finanțeze filmul. E o afacere bună pentru un studio. Ei dețin drepturile asupra personajului, așa că pot să facă un film despre el. E o afacere bună pentru ei. Îți place California?

Îmi place California foarte mult.

– Vii în California. Muncim împreună, facem un scenariu, facem un film. Alb-negru, ca *The Spy Who Came in*. Ai o problemă cu alb-negru?

Niciun fel de problemă.

– Ai agent de film?

Îi spun numele agentului.

– Ascultă, eu l-am făcut om pe băiatul ăsta. Vorbesc cu agentul, facem înțelegerea, după Crăciun mergem în

¹ *O crimă la case mari*, Editura RAO, 1997 (n.tr.)

California, scriem scenariul. După Crăciun e bine pentru dumneata? – încă zâmbind undeva în fața lui, dar cu mâna ancorată de antebrațul meu.

După Crăciun îmi convine de minune.

Dar acum observ că femeia de lângă el îi îndrumă ușor mâna liberă de câte ori se întinde în față spre ceașcă. Ia o gură de ceai. Cu ajutorul ei, pune ceașca jos. Pune mâna din nou pe mânerul bastonului. Întinde mâna după ceașcă și ea i-o îndrumă din nou.

N-am mai auzit nimic niciodată de la Fritz Lang. Agentul meu de film a spus că nu voi mai auzi de el. Nu a spus niciun cuvânt despre începutul său de orbire, dar condamnarea la moarte a fost la fel absolută: nu mai puteam conta pe Fritz Lang.

În 1968, romanul meu *A Small Town in Germany* a fost pentru puțin timp sursă de inspirație pentru Sydney Pollack. Colaborarea noastră, complicată de faptul că Pollack descoperise părțile elvețiene, nu se materializase, iar compania care cumpăraseră drepturile originale dăduse faliment, lăsându-ne pierduți într-un labirint legal. Dacă învățasem ceva despre industria filmului, acel lucru era să nu mă mai las luat pe sus de fluxurile de entuziasm glorioase, dar de scurtă durată, ale lui Sydney.

Așa că era ceva firesc ca, după douăzeci de ani, când m-a sunat în toiul nopții să-mi spună pe vocea lui melodioasă că noul meu roman, *The Night Manager*, avea să fie filmul din cariera lui care să îi inspire pe alții, am lăsat totul baltă și am luat primul avion spre New York. De data asta, ne-am înțeles eu și Sydney, aveam să fim mai maturi și mai

înțelepți. Nu erau sate elvețiene, nu erau căderi de zăpadă ispititoare, nu era Martin Epps, nici versantul de nord al lui Eiger. De data asta, însuși Robert Towne, care pe atunci era cea mai mare stea în universul scenariștilor și cu siguranță cea mai scumpă, avea să ne scrie textul. Paramount era de acord să cumpere drepturile.

Într-o casă retrasă din Santa Monica, unde eram siguri că nu ne va deranja nimeni, eu, Sydney și Bob Towne ne-am pus pe plimbat prin cameră pe rând și ne-am îndrăgit unii pe alții, până când o mare explozie a pus capăt deliberărilor. Towne, convins că eram atacați de teroriști, s-a aruncat la podea. Sydney, activ și îndrăzneț, a sunat la departamentul de poliție Los Angeles pe linia directă care îmi place să cred că era disponibilă numai regizorilor de primă mână. Eu, cu obișnuita prezență de spirit, se pare că nu am făcut nimic altceva decât să rămân cu gura căscată.

Răspunsul departamentului de poliție a fost liniștitor: doar un mic cutremur de pământ, Sydney, nimic de care să te sperii și ascultă, ce fel de film puneți voi la cale acolo? Am dat înainte, dar nu la fel de productiv, și ne-am despărțit devreme. Ne-am înțeles ca Towne să lucreze la o primă variantă. Sydney avea apoi să lucreze cu el. Eu eram o resursă pasivă.

– Dacă vrei să discutăm vreodată despre idei, Bob, sună-mă fără ezitare, i-am spus eu cu mărinimie și i-am dat numărul meu de telefon din Cornwall.

★

Eu și Towne n-am mai vorbit niciodată. Când avionul meu a decolat de pe Aeroportul Los Angeles, o alertă de cutremur la scară maximă se anunța în difuzoare. Sydney

spusese că o să vină după mine în Cornwall de îndată ce primeam prima schiță de la Towne. Pe vremea aceea, aveam o cabană pentru oaspeți ceva mai sus pe alea de lângă casa noastră. Am pregătit-o pentru această ocazie. El lucra încă la un thriller de John Grisham pe care tocmai îl filmase, cu Tom Cruise, a spus. Proiectul nostru era următorul. Bob e cât se poate de retras. E nebun după munca noastră, David. Îi place provocarea. Bob e aprins și gata de treabă. Towne are doar vreo două scenarii de terminat înainte. Apoi veștile au început să vină mai rar, spațiul dintre ele devenind mai lung de fiecare dată. Towne are probleme cu ultimul act și, Doamne, Cornwell, de ce trebuie să scrii romane atât de complicate?

Și în cele din urmă – în toiul nopții din Cornwall, ca de obicei – a venit telefonul pe care îl așteptam cu răbdare: hai să ne întâlnim la Veneția vineri. Filmul cu Tom Cruise pare să doboare toate recordurile, a adăugat el. Vizionările au fost nebunie curată. Studioul e în al nouălea cer. Minunat, am zis eu, fantastic, ce face Bob? Ne vedem vineri. O să-mi pun oamenii să-ți pregătească un apartament la hotel. Las tot și zbor la Veneția. Lui Sydney îi place să mănânce, dar mănâncă în grabă, mai ales când e preocupat. Bob lucrează foarte bine, a zis el vag, ca și cum m-ar anunța despre moartea unui prieten îndepărtat. S-a împiedicat puțin la actul de mijloc. O să reia lucrul în curând. Mijloc, Sydney? Credeam că e ultimul act cu care are probleme. Sunt legate, a răspuns Sydney. Toate astea în timp ce primea cu sufletul la gură un șir de mesageri: minunate recenzii, Sydney – vezi, cinci stele și două degete mari în sus! – facem istorie în industria spectacolului, pentru Dumnezeu!

Lui Sydney i-a venit o idee. Ce-ar fi să zbor mâine cu el la Deauville? Au și acolo o vizionare. Putem vorbi în avion. Fără întreruperi de data asta.

A doua zi dimineată, am zburat la Deauville cu un avion Lear. Eram patru: Sydney și copilotul, amândoi cu căști pe urechi, așezați la butoane, un pilot de rezervă și cu mine în spate. Atât prietenul lui Sydney, John Calley, pe atunci director la Sony Columbia, cât și Stanley Kubrick, alt pasionat de siguranța în zbor, mă avertizaseră să nu zbor niciodată cu Sydney. Gândește-te la riscul de a zbura cu un pilot de avion fără vreun pic de experiență, David! Nu te complica! După o călătorie neașteptat de scurtă, am aterizat la Deauville, iar Sydney s-a trezit înconjurat deodată de un roi de directori de studio, de agenți ai unor actori și de publiciști. A dispărut rapid într-o limuzină; eu am fost împins de la spate în alta. La hotelul impresionant, alt apartament enorm mă așteapta cu flori, șampanie din partea conducerii și un bilet de bun venit adresat lui monsieur David Carr. Am sunat la recepție să obțin o listă cu orele de plecare a feriboturilor. După câteva încercări, am reușit să prind legătura cu apartamentul lui Sydney. Sydney, totul e minunat, dar tu ești ocupat acum și nu cred că proiectul nostru e pe primul plan pentru tine. Ce-ar fi să plec eu acasă și să vorbim din nou când Bob predă scenariul?

Brusc îngrijorat, Sydney a vrut să știe cum am de gând să ajung în Anglia de la Deauville. Cu un afurisit de *feribot*, Cornwell? Am *înnebunit*? Ia afurisitul de Lear, pentru Dumnezeu! Sydney, sincer, feribotul e în regulă, mulțumesc. Sunt multe feriboturi. Îmi plac ambarcațiunile. Iau afurisitul de Lear. De data asta trei: cei doi piloți ai lui

Sydney în față, eu singur în spate. Aeroportul din Newquay, care este uriaș, dar în parte aparține Forței Aeriene Regale, nu a vrut să ne primească. Ne-am hotărât pentru Exeter. Deodată, m-am trezit singur pe o pistă goală, cu valiza în mână, în vreme ce Lear era deja la jumătatea drumului înapoi spre Deauville. M-am uitat în jur după o baracă de vamă sau pentru imigranți, dar nu am găsit nimic. Un singur muncitor într-o vestă portocalie reflectorizantă făcea ceva cu un târnăcop pe marginea pistei. Scuzați-mă, tocmai am sosit cu un avion privat, îmi puteți spune unde găsesc vama? De unde ați sosit? m-a întrebat el deloc ceremonios, sprijinindu-se în târnăcop. Franța? Asta e afurisita de Piață Comună! A clătinat din cap la prostia mea și și-a reluat lucrul. Am escaladat un gârduleț ca să ajung la parcare unde soția mea aștepta să mă ducă acasă.

Abia când Towne a apărut la Festivalul de Film de la Edinburgh un an mai târziu și, potrivit spionilor mei, a vorbit chibzuit despre problemele de nerezolvat apărute în adaptarea romanului meu pentru marele ecran am știut că partida era pierdută. Doamne, Cornwell, Bob pur și simplu nu a putut să dea de capăt ultimului act!

*

Când a sunat Francis Ford Coppola invitându-mă să stau la podgoria lui din Napa Valley și să lucrez la o adaptare cinematografică după *Our Game*¹, am știut că avea să fie un lucru grozav. Am zburat la San Francisco. Coppola a trimis o mașină. În mod previzibil, era minunat să lucrezi cu el: rapid, cursiv, creativ, încurajator. În cinci zile, lucrând astfel, vom avea o primă variantă gata, m-a asigurat el. Și

¹ *Jocul*, Editura RAO, 2016 (n.tr.)

am avut. Eram extraordinari împreună. Aveam o cabină numai pentru mine pe domeniu, mă trezeam în zori și scriam întruna până la prânz. Prânz elegiac în familie la o masă lungă, pregătit de însuși Coppola. O plimbare pe malul lacului, poate puțin înot, apoi ne întorceam la a fi geniali împreună pentru restul după-amiezii.

După cinci zile, terminaserăm tot. Lui Harrison o să-i placă mult chestia asta, a spus Coppola. Se referea la Harrison Ford. La Hollywood, numele sunt numai pentru outsiders. A fost un moment dificil când Coppola i-a trimis scenariul editorului său și a venit plin de linii șerpuite și comentarii în creion pe margine, precum „RAHAT! NU O SPUNE, ARAT-O!“, dar Coppola a râs când a văzut asemenea remarci voioase. Editorul lui era mereu așa, a spus el. Nu degeaba îi spuneai tăietorul criminal. Scenariul avea să ajungă luni la Harrison. Iar eu eram liber să mă întorc în Anglia și să aștept vești.

M-am întors în Anglia și am așteptat. Săptămânile treceau. L-am sunat pe Coppola, dar mi-a răspuns asistentul. Francis este foarte ocupat acum, David, pot să te ajut cu ceva? Nu, David, Harrison nu a răspuns încă. Nici până în ziua de azi, Harrison nu a răspuns. Nimeni nu tace mai bine decât cei de la Hollywood.

*

Primul semn legat de interesul lui Stanley Kubrick de a adapta romanul meu, *A Perfect Spy*¹, pentru marele ecran a fost când m-a sunat voind să știe de ce îi refuzasem oferta pentru drepturile de autor pentru film. *Eu îl refuzasem pe Stanley Kubrick?* Eram uimit și totodată îngrozit. Ne

¹ *Un spion desăvârșit*, Editura RAO, 2010 (n.tr.)

cunoșteam, ce Dumnezeu! Nu foarte bine, destul de bine. De ce nu mă sunase să-mi spună că era interesat? Și mai uluitor decât orice altceva: ce era în mintea agentului meu de film de nu-mi spusese că avea o ofertă din partea lui Kubrick și că semnase un contract cu BBC pentru carte? Stanley, i-am spus, verific și te sun imediat după aceea. Știi cumva *când* ai făcut oferta? De îndată ce am citit cartea, desigur, David: de ce să mai pierd vremea?

Agentul meu a fost la fel de uimit ca și mine. Nu aveam decât o ofertă de film pentru *A Perfect Spy* în afară de cea de la BBC, dar era atât de neînsemnată, încât nu se deranjase să mi-o comunice. Un anume doctor Feldman, cred că așa se numea, din Geneva, voia să cumpere drepturile de autor pentru ecranizarea romanului meu ca instrument de predare pentru un curs de transpunere a cărților în filme. Era o chestie de concurență. Studentul care venea cu cel mai bun scenariu avea plăcerea de a vedea un minut sau două din opera sa pe marele ecran. Pentru opțiunea de a dispune doi ani de drepturile de autor la *A Perfect Spy*, doctorul Feldman și colegii săi erau pregătiți să ofere un onorariu de cinci mii de dolari.

Eram pe punctul de a-l suna pe Kubrick ca să-l asigur că oferta lui nu ajunsese la mine, dar ceva m-a reținut, așa că am sunat un ștab de la studioul cu care lucra Kubrick uneori: prietenul meu, John Calley. Acesta a chicotit bucuros. Ei bine, da, era chiar Stanley al nostru. Mereu se teme că numele lui va crește prețul.

L-am sunat pe Kubrick și i-am spus foarte serios că, dacă aș fi știut că domnul Feldman era trimis de el, m-aș fi gândit de două ori înainte de a ceda drepturile celor de la BBC. Nedescurajat, Kubrick a răspuns că ar fi bucuros să regizeze

seria de la BBC. L-am sunat pe Jonathan Powell, producător la BBC. Acesta fusese cu ideea versiunilor de televiziune pentru *Tinker Tailor Soldier Spy* și *Smiley's People*. Tocmai începuse să organizeze producția la *A Perfect Spy*.

Ce-ar fi să regizeze Stanley Kubrick pentru voi? L-am întrebat.

Tăcere, în timp ce Powell, care nu-și manifesta cu ușurință sentimentele, a ezitat o clipă să se adune.

– Și să depășim bugetul cu câteva milioane de lire, vrei să spui? a întrebat el. Și seria să apară cu vreo doi ani întârziere? Cred că rămâne cum am stabilit deja, mulțumesc.

*

Următoarea sugestie a lui Kubrick, la scurt timp după cealaltă, a fost să-i scriu un al doilea film de spionaj despre al Doilea Război Mondial, cu acțiunea în Franța și bazată pe rivalitatea dintre MI6 și SOE. I-am spus că o să mă gândesc la asta, m-am gândit, nu mi-a plăcut și am refuzat. Bine, atunci ce-ar fi să adaptezi o *nuvelă* erotică de scriitorul austriac Arthur Schnitzler?¹ A spus că deține drepturile și m-am abținut să-l întreb dacă domnul Feldman din Geneva le cumpărase în scop educațional. I-am spus că știam opera lui Schnitzler și că mă interesa ideea de a o adapta. De-abia închisesem telefonul că un Mercedes roșu a și oprit în fața casei și din mașină a coborât șoferul italian al lui Kubrick, înarmat cu o copie după traducerea în engleză a lui *Rhapsody*, de Schnitzler, de care nu aveam nevoie, și un braț de comentarii literare.

¹ Filmat mai târziu de Kubrick, *Cu ochii larg închiși*, avându-i în rolurile principale pe Tom Cruise și Nicole Kidman. (n.a.)

După câteva zile, același Mercedes m-a dus la casa de la țară a lui Kubrick, lângă St Albans. Fusesem acolo de câteva ori, dar nimic nu m-a pregătit pentru cele două imense cuști de metal din hol, una ocupată de pisici, cealaltă de câini. Trape și coridoare de metal duceau de la o cușcă la alta. Orice pisică sau câine care avea chef să socializeze cu specia cealaltă putea să o facă. Unii socializau, alții preferau să nu, a zis Kubrick. Dura ceva timp. Câinii și pisicile aveau un trecut tumultuos în spate.

Urmați de câini, nu și de pisici, eu și Kubrick ne-am plimbat prin grădină în timp ce eu, la cererea lui, vorbeam în stil dogmatic despre cum ar putea fi adaptată *nuvela* lui Schnitzler pentru marele ecran. Erotismul său, am sugerat, este mult intensificat de inhibiții și de snobismul de clasă. Se prea poate ca Viena anilor '20 să fi fost un stup de libertăți sexuale, dar era și unul plin de intoleranță socială și religioasă, de prejudecăți și antisemitism cronic. Oricine se muta în societatea vieneză – de exemplu, tânărul nostru erou, doctorul obsedat sexual – îi nesocotea regulile pe propria răspundere. Călătoria erotică a eroului, începând de la incapacitatea de a face dragoste cu tânăra și frumoasa lui soție și culminând cu încercarea frustrată de a lua parte la o orgie în casa nobilului austriac, era plină de pericole sociale, dar și fizice.

Cumva, i-am spus lui Kubrick, care se arăta mai deschis față de tema mea în timp ce ne plimbam cu haita de câini pe urmele noastre, că filmul trebuia să recreeze atmosfera asta apăsătoare, care să potențeze lupta pe care o duce eroul pentru descoperirea identității sexuale.

– Cum facem asta? a întrebat Kubrick, tocmai când începeam să cred că toată atenția lui fusese captată de câini.

Ei bine, Stanley, m-am gândit și cred că cel mai sigur este să alegem un oraș medieval înconjurat de ziduri sau un orașel care creează vizual senzația de izolare.

Nicio reacție.

Ca la Avignon, de exemplu, sau Wells, în Sommerset. Ziduri înalte... parapete... străzi înguste... uși întunecate.

Nicio reacție.

Un oraș ecleziastic, Stanley, poate catolic, ca Viena lui Schnitzler, de ce nu? Cu palatul unui episcop, o mănăstire și un colegiu de teologie. Tineri frumoși în haine religioase care trec pe lângă călugărițe tinere cu ochii nu tocmai plecați. Răsună clopote de biserică. Parcă putem să *mirosim* tămâia, Stanley.

Mă ascultă? E captivat sau plictisit de moarte?

Iar doamnele nobile din oraș, Stanley – al naibii de pioase la suprafață și atât de pricepute la disimulare, încât, atunci când ești invitat la cină la palatul episcopului, nu știi dacă i-o trăgeai femeii din dreapta aseară la orgie sau dacă era acasă spunând rugăciuni cu copiii.

După ce mi-am terminat aria, câtuși de puțin mulțumit de mine, am mers o vreme în tăcere. Mi se părea că până și câinii se bucurau în tăcere de elocvența mea. Într-un târziu, Stanley a vorbit:

– Cred că o să fie la New York, a zis și ne-am îndreptat spre casă.

Cravata lui Bernard Pivot

Puține interviuri sunt plăcute. Toate sunt stresante, cele mai multe sunt plictisitoare, iar unele sunt de-a dreptul groaznice, mai ales dacă acela care îți ia interviu este conaționalul tău: omul versat, cu aer sfidător, care nu și-a făcut temele, nu ți-a citit cartea, care crede că-ți face o favoare venind până acolo și are nevoie de ceva de băut; scriitorul aspirant care e de părere că ești de mâna a doua, însă vrea să-i citești manuscrisul neterminat; feminista care presupune că ai reușit doar pentru că ești un nenorocit de alb credibil, din pătura de mijloc, iar tu bănuiești că s-ar putea să aibă dreptate.

Jurnaliștii străini, în universul meu simplu, sunt, prin contrast, sobri, serioși, au citit cartea din scoarță în scoarță și-ți cunosc volumele apărute anterior mai bine decât tine – cu excepția câte unui nonconformist, cum ar fi tânărul francez de la *L'Événement du jeudi*, care, de neclintit în ciuda refuzului meu de a-i acorda un interviu, mi-a pândit ostentativ casa din Cornwall, a zburat pe deasupra cu un aeroplan la joasă altitudine și a venit în recunoaștere din nou cu o barcă de pescuit până aproape de țărm înainte de

a scrie un articol despre escapada lui, în care a dat măsura creativității cu care era înzestrat.

A mai fost și fotograf – tot francez și tot tânăr, dar trimis de altă revistă – care a insistat să verific mostre din portofoliul lui înainte să-mi facă o poză. Deschizând un album de buzunar unsuros, mi-a arătat fotografii cu personalități precum Saul Bellow, Margaret Atwood și Philip Roth, iar după ce le-am admirat ascultător pe fiecare, în stilul meu lingușitor, mi-a arătat următorul exponat, care consta în imaginea luată de aproape a unei pisici în fugă și cu coada ridicată.

– Vă place fundul pisicii? a întrebat el, pândindu-mi cu atenție reacția.

– E o poză drăguță. Bine luminată. Bună, am răspuns eu, adunându-mi ce sânge-rece mai aveam.

A mijit ochii și un zâmbet șiret i s-a întins pe fața absurd de tinerească.

– Fundul pisicii e *testul* meu, a explicat el mândru. Dacă subiectul meu e șocat, știu că nu e un om sofisticat.

– Iar eu sunt? l-am întrebat.

Voia o ușă pentru portret. O ușă exterioară. Nu de culoare sau aspect deosebit, ci una înfundată, aflată în umbră. Ar trebui să adaug că era un tip mic de statură, atât de mic, încât mai că îmi venea să mă ofer să-i duc eu geanta pentru camera foto.

– Nu vreau să pozez pentru o fotografie cu spioni, am spus eu cu o fermitate neobișnuită.

Mi-a respins temerile. Ușa nu avea nicio legătură cu spionii, era vorba de *profunzime*. După o vreme, am găsit una care îndeplinea criteriile lui stricte. Am stat în fața ușii și m-am uitat direct în cameră, conform instrucțiunilor.

Lentila nu semăna cu nimic din ceea ce văzusem până atunci: o jumătate de glob, cu un diametru de douăzeci și cinci de centimetri. Se lăsase într-un genunchi, cu un ochi lipit de vizor, când doi bărbați cu înfățișare de arabi s-au oprit în spate și mi s-au adresat peste umărul lui.

– Scuzați-ne, vă rugăm, a zis unul din ei. Ne puteți spune cum ajungem la metrou în Hampstead?

Era cât pe ce să-l îndrum spre Flask Walk când fotograficul meu, furios că nu se putea concentra, s-a răsucit și, încă într-un genunchi, a strigat spre cei doi un „duceți-vă dracului” strident. Uimitor, asta au și făcut.

*

Lăsând la o parte astfel de incidente, de-a lungul anilor, reporterii francezi au demonstrat, repet, o sensibilitate pe care colegii lor englezi ar face bine să o imite: de aceea, sau în acest fel, am ajuns ca pe insula Capri, în 1987, să-mi pun viața pe tavă în fața lui Bernard Pivot, strălucitoarea stea a televiziunii culturale franceze, fondator, creator și crainic al emisiunii *Apostrophes*, un talk-show literar săptămânal care, în ultimii treisprezece ani, ținuse *la France entière*¹ subjugată vineri seara, la o oră de vârf.

Venisem în Capri ca să primesc un premiu. La fel și Pivot. Al meu, pentru literatură, al lui, pentru jurnalism. Imaginați-vă insula Capri într-o seară perfectă de toamnă. Două sute de invitați la cină, toți frumoși, sunt adunați sub cerul înstelat. Mâncarea e divină, vinul e nectar. La o masă înaltă pentru cei premiați, eu și Pivot schimbăm câteva replici vesele. E un bărbat în floarea vârstei – în jur de cincizeci de ani, vioi, energic, neprihănit. Observând că,

¹ Franța întreagă (în franceză în original) (n.tr.)

dintre toți bărbații, doar el purta cravată, face o glumă pe seama lui însuși, o rulează și o vâără în buzunar. Cravata este semnificativă.

Pe măsură ce trec orele, mă mustră că i-am refuzat cererile de a lua parte la emisiunea lui. Mă prefac stânjenit, îi spun că probabil treceam printr-o perioadă în care refuzam orice – chiar treceam – și reușesc cumva să las situația nerezolvată.

A doua zi la prânz, ne prezentăm la primăria din Capri pentru ceremonia oficială de premiere. Fostul diplomat din mine mă face să port costum și cravată. Pivot are o ținută lejeră și descoperă că, deși cu o seară înainte purtase cravată când nu era nevoie, acum nu poartă și toți cei din jur au. În discursul de acceptare a premiului, deplânge această lipsă de maniere și mă scoate în evidență drept cel care face mereu totul ca la carte, însă refuză să apară în emisiunea sa literară.

Mă las dus de val de această ofensivă fermecătoare bine pusă la punct, sar în picioare, îmi scot cravata, i-o înmânez și, în fața publicului numeros format din martori entuziasmați – măcar de dragul spectacolului, dacă nu din altă cauză – îi spun că e a lui și că de acum înainte e de ajuns să mi-o arate și voi veni în emisiune. A doua zi dimineată, în avion, în drum spre Londra, mă întreb dacă promisiunile făcute în Capri au caracter obligatoriu. În câteva zile, aflu că au.

Am promis să particip la un interviu live, în franceză, cu o durată de șaptezeci și cinci de minute, care va fi luat de Bernard Pivot și de trei jurnaliști francezi de seamă. Nu va exista nicio discuție în prealabil, nicio întrebare nu va fi telegrafiată anterior. Însă trebuia să fiu pregătit – așadar, am

apelat la editorul meu francez pentru o dezbatere pe diverse teme care să acopere subiecte precum politica, cultura, literatura, sexul și orice altceva putea apărea în mintea febrilă a lui Bernard Pivot.

Iar eu de-abia am mai scos un cuvânt în franceză de când am predat-o ultima dată la nivel mediu cu treizeci de ani în urmă.

★

Alliance Française ocupă o casă drăguță pe colțul străzii în Dorset Square. Am răsuflat adânc și am intrat. La recepție, o femeie tânără cu părul scurt și ochii căprui și mari.

– Bună ziua, am spus. Mă întrebam dacă aş putea să-mi pun la punct franceza.

M-a privit cu o uimire severă.

– *Quoi?*¹ a întrebat ea și am continuat să discutăm.

Mai întâi, cu puțina franceză pe care o mai știam, am vorbit cu Rita, apoi cu Roland și, în cele din urmă, cu Jacqueline, cred că în ordinea asta. Au sărit imediat când am pomenit de *Apostrophes*. Rita și Jacqueline aveau să mă preia cu rândul. Urma să fie un curs de aprofundare. Rita – sau a fost Jacqueline? – avea să se concentreze pe franceza vorbită, să mă ajute să-mi construiesc răspunsuri la întrebări anticipate. Jacqueline, în colaborare cu Roland, avea să pună la cale campania militară. Pe principiul „cunoaște-ți dușmanul“, plănuiau să realizeze un studiu al psihologiei lui Pivot, să-i analizeze măiestria și subiectele preferate de discuție și să fie la curent cu știrile zilnice. Producătorii emisiunii *Apostrophes* puneau mare preț pe raportarea la actualitate.

¹ Ce? (în franceză în original) (n.tr.)

În acest scop, Roland a alcătuit o arhivă a episoadelor mai vechi din *Apostrophes*. Rapiditatea și umorul din schimburile de replici ale participanților m-au îngrozit. Fără să le spun meditatorilor mei, am întrebat pe furiș dacă aş putea totuși să beneficiaz de prezența unui translator. Răspunsul lui Pivot a venit instantaneu: pe baza conversațiilor noastre din Capri, era convins că ne puteam descurca onorabil. Ceilalți trei ziariști aveau să fie Edward Behr, jurnalist poliglot și cunoscut corespondent extern, Philippe Labro, autor renumit, jurnalist și regizor de film, și Catherine David, o respectată jurnalistă specializată în literatură.

Aversiunea mea față de interviuri nu e un soi de afectare, chiar dacă din când în când cedez tentației sau mă plec în fața presiunii exercitate de editori. Jocul celebrității nu are absolut nimic de-a face cu scrisul și se desfășoară într-o arenă destul de diferită. Întotdeauna am fost conștient de asta. Da, un spectacol de teatru. Un exercițiu de autoproiecție, cu siguranță. Iar din punctul de vedere al editorilor, cea mai bună reclamă gratuită posibilă. Dar asta poate distruge un talent la fel de repede pe cât îl promovează. Am întâlnit cel puțin un scriitor care, după un an de promovare a operei sale în toată lumea, se simte permanent golit de creativitate și mă tem că are dreptate.

În cazul meu, au existat doi elefanți în încăpere din clipa în care am început să scriu: cariera sinistră a tatălui meu, care, dacă interesa pe cineva să facă legătura, era o chestiune cunoscută în mod public; și relațiile mele cu serviciul de informații, despre care nu aveam voie să discut, lucru impus de lege, dar și o alegere personală. Sentimentul că interviurile aveau legătură atât cu ce să ascunzi, cât și cu

ce să dezvălui, era, prin urmare, foarte bine înrădăcinat în mine dinainte de a-mi începe cariera literară.

★

Toate acestea intră în paranteză în timp ce-mi ocup locul pe o platformă, într-un studio arhiplin din Paris și pătrund pe domeniul irealului liniștit, aflat chiar dincolo de trac. Pivot scoate cravata mea și povestește cu elan cum a ajuns la el. Mulțimea e încântată. Discutăm despre Zidul Berlinului și Războiul Rece. Un clip din filmul *The Spy Who Came in from the Cold* oferă un moment de respiro. La fel și contribuțiile prelungite ale celor trei jurnaliști, care tind să fie mai mult niște declarații oficiale decât întrebări. Discutăm despre Kim Philby, Oleg Penkovsky, *perestroika*, *glasnost*. Au acoperit cei din echipa mea de la Alliance Française aceste subiecte în timpul instructajului operațional? Sigur că da, pentru că, după cum se vede, recit din memorie. Îi admirăm pe Joseph Conrad, Maugham, Greene și Balzac. Medităm cu privire la Margaret Thatcher. A fost Jacqueline cea care m-a învățat despre ritmul paragrafului retoric în franceză – enunță teza, schimb-o radical, elaborează prin propriul rezumat? Fie că a fost Jacqueline, Rita sau Roland, le mulțumesc tuturor și publicul izbucnește din nou în aplauze.

Urmărindu-l pe Pivot în timp real, în fața publicului care cade cu ușurință sub vraja lui, nu e greu să înțelegem cum a reușit ceea ce nicio personalitate de televiziune de pe pământ nu a fost capabilă nici măcar să imite. Nu e vorba doar de charismă. Nu e numai energie, farmec, îndemânare, erudiție. Pivot are cea mai rară calitate dintre toate, cea pentru care producătorii de film din toată lumea și cei care

realizează distribuția și-ar da viața: o generozitate firească a sufletului, cunoscută mai degrabă drept *inimă*. Într-o țară celebră pentru ridicarea ridicolului la rang de artă, Pivot dă de știre invitatului, din clipa în care se așază, că totul va fi bine. Asta o simte și publicul. Ei sunt familia lui. Niciun alt reporter, niciun jurnalist din cei câțiva pe care mi-i amintesc nu mi-a făcut o impresie atât de profundă.

Emisiunea s-a terminat. Pot pleca din studio. Pivot trebuie să rămână pe scenă în timp ce citește anunțurile pentru săptămâna următoare. Robert Laffont, editorul meu, mă conduce repede până în stradă, care e goală. Nicio mașină, niciun trecător, niciun polițist. Într-o seară perfectă de vară, tot Parisul e cufundat în somn.

– Unde e toată lumea? îl întreb pe Robert.

– Se uită încă la Pivot, bineînțeles, îmi răspunde el mulțumit.

De ce spun povestea asta? Poate pentru că îmi place să-mi reamintesc că, în ciuda tevaturii, a fost o noapte memorabilă din viața mea. Dintre toate interviurile acordate, pe multe dintre ele le regret, dar pe acesta nu-l voi regreta niciodată.

Prânzul cu prizonierii

Eram șase oameni la masa de prânz în ziua aceea de vară la Paris, în zorii noului mileniu. Gazda noastră era un editor francez și ne adunaserăm să sărbătorim succesul prietenului meu, François Bizot, care publicase de curând un volum de memorii premiat.¹

Bizot, savant budist și vorbitor fluent de khmeră, rămâne singurul occidental care a fost luat prizonier de khmerii roșii ai lui Pol Pot și a supraviețuit. În octombrie 1971, în timp ce lucra la Centrul pentru Conservare din Angkor, a fost prins, închis în condiții barbare și supus, timp de trei luni, unui interogatoriu intens de celebrul Douch, care voia să-i smulgă mărturisirea că spiona pentru CIA.

Cumva, între anchetator și prizonier s-a dezvoltat o afinitate misterioasă, datorată parțial faptului că Bizot era un fin cunoscător al culturii budiste străvechi, dar și, presupun, al puterii desăvârșite a personalității sale. Pe urmă, în urma unui act de curaj la fel de extraordinar, Douch a scris un raport către înaltul comandament al khmerilor roșii prin care îl exonera pe Bizot de acuzația

¹ *The Gate* (Poarta), publicat de Harvill Press (n.a.)

de spionaj. În mod tot atât de uimitor, Bizot a fost eliberat, iar Douch a ajuns să conducă unul dintre cele mai mari centre de tortură și execuție ale lui Pol Pot. În romanul meu *The Secret Pilgrim*, este o poveste despre *Jungle Hansen*, în care, în câteva rânduri, încerc – mă tem că fără succes – să cinstesc experiența lui Bizot.

Când stăteam la acea masă, trecuseră treizeci de ani de la chinul lui Bizot, însă soarta lui Douch era încă nesigură, procesul său fiind amânat în mod repetat de intrigi și apatie politică. Iar Bizot, după cum am aflat atunci, se aliase între timp cauzei lui. Argumentul său, exprimat în mod viguros ca întotdeauna, era că mulți dintre acuzatorii lui Douch din actualul guvern khmer erau ei înșiși pătați cu sânge și nu voiau decât să-l scoată pe Douch responsabil pentru păcatele lor.

Prin urmare, Bizot ducea o campanie de unul singur, nu în apărarea lui Douch, ci ca să demonstreze că nu era nici mai mult, nici mai puțin vinovat decât cei care pretindeau că-l judecă.

În timp ce Bizot își expunea ideile, toți îl ascultam cu atenție, cu excepția unui invitat care rămânea, în mod curios, de neclintit. Stătea față în față cu mine, un bărbat mărunț, dur, cu fruntea lată și privirea alertă și întunecată căutând-o permanent pe a mea. Îmi fusese prezentat drept scriitorul Jean-Paul Kauffmann și citisem cartea lui recentă, *The Dark Room at Longwood*¹, cu mare plăcere. Longwood era casa de pe insula Sfânta Elena unde Napoleon își petrecuse ultimii ani umilitori în exil. Kauffmann făcuse o lungă călătorie pe mare spre Sfânta Elena și descria cu o empatie impresionantă solitudinea, claustrofobia și

¹ Camera întunecată de la Longwood (n.tr.)

degradarea sistematică a celui mai cunoscut, mai admirat și mai ponegрит prizonier din lume.

Cum nu mi se spusese în avans că aveam să-l cunosc pe autor, am putut să-mi exprim plăcerea spontană. Așadar, de ce naiba mă privea atât de nemulțumit? Făcusem cumva vreo gafă? Știa ceva rușinos despre mine, ceea ce nu era exclus? Sau ne mai întâlniserăm cândva și uitasem complet, ceea ce, chiar și pe vremea aceea, era o posibilitate reală?

Ori l-am întrebat ceva în acest sens, ori a întrebat limbajul trupului în locul meu. Într-o inversare subită de roluri, venise rândul meu să-l privesc fix.

*

În mai 1985, Jean-Paul Kauffmann, corespondent străin francez, fusese luat ostatic la Beirut de gruparea Hezbollah, rămânând prizonierul lor secret timp de trei ani. Când răpitorii săi aveau ordin să-l mute dintr-o casă de siguranță în alta, îi puneau căluș, îl legau fedeleș și-l înfășurau într-o pătură orientală în care aproape murea asfixiat. Mă țintuia cu privirea la masa de prânz pentru că, într-una dintre ascunzătorile unde fusese închis, dăduse peste un roman de-al meu mototolit și-l devorase iar și iar, investind în el, sunt sigur, mai multe profunzimi decât conținuse vreodată. Mi-a explicat acest lucru pe tonul firesc pe care îl recunoșteam de la alte victime ale torturii, pentru care experiența neuitată a intrat cumva în rutină.

Drept răspuns, am rămas fără grai. Căci, la urma urmei, ce era de spus? Mulțumesc că m-ai citit?! Îmi pare rău că profunzimile mele erau puțin cam superficiale?!

Probabil că am încercat să par atât de umil pe cât mă simțeam și probabil că, după ce ne-am despărțit, m-am

întors la *The Dark Room at Longwood* și-am făcut legătura pe care ar fi trebuit s-o fac când o citisem: acesta era un prizonier chinuit care scria despre altul – poate cel mai mare prizonier din istorie.

Prânzul a avut loc la începutul secolului, dar amintirea rămâne proaspătă, deși nu l-am mai întâlnit pe Kauffmann de atunci și nici nu am corespondat cu el. Așadar, în timp ce scriam cartea asta, l-am căutat pe internet, am aflat că era încă în viață și, după ce am făcut câteva cercetări, am obținut adresa de e-mail, alături de avertismentul că s-ar putea să nu răspundă.

Descoperisem deja și că, mărturisesc cu oarecare mirare, cartea care printr-o minune îl salvase de la disperare și nebunie fusese *Război și pace*, de Lev Tolstoi, pe care se pare că o devorase cum făcuse și cu romanul meu; cu siguranță, obținuse de acolo o hrană mult mai profundă și mai intelectuală decât putea să ofere cartea mea. Fuseseră două descoperiri norocoase? Sau memoria unuia dintre noi ne juca feste?

Prudent, i-am scris și, după câteva săptămâni, iată ce mi-a răspuns cu generozitate:

În timpul captivității mele, mi-au lipsit enorm cărțile. Uneori, temnicerii noștri ne aduceau cărți. Apariția unei cărți provoca o fericire de nedescris. O citeam nu doar o dată, de două ori, de patruzeci de ori, ci o reciteam și începând de la coadă sau de la mijloc. Speram că acest joc îmi va da o ocupație măcar două luni. În cei trei ani de nefericire, am trăit momente intense de bucurie. The Spy Who Came in from the Cold a fost unul dintre acele momente. L-am luat ca pe un semn din partea destinului; temnicerii noștri ne aduceau orice vechitură: romane ieftine, al doilea volum

din Război și pace, de Tolstoi, tratate incomprehensibile. Dar de data asta aveam un scriitor pe care îl admiram... Citisem toate cărțile dumitale, inclusiv The Spy, dar în noua mea situație nu mai era aceeași carte. Nici nu părea să aibă vreo legătură cu ce-mi aminteam eu. Totul se schimbase. Fiecare rând era plin de înțelesuri. Într-o situație ca a mea, cititul a devenit un lucru serios și chiar periculos, întrucât chiar și cel mai mic detaliu părea legat de un joc de tipul dublu sau nimic, adică esența existenței unui ostatic. Deschiderea ușii unei celule, anunțând sosirea unei persoane importante din Hezbollah, putea să însemne libertatea sau moartea. Fiecare semn, fiecare aluzie devenea o prevestire, un simbol sau o parabolă. Sunt multe din acestea în The Spy.

Cu această carte, am simțit climatul acela de disimulare și manipulare (taquiyya în știită) în cel mai tainic spațiu al ființei mele. Temnicerii noștri erau departe de profesionalismul celor de la KGB sau CIA, dar, ca și ei, erau niște proști încrezuți, cinici brutali care foloseau religia și credulitatea tinerilor militanți pentru a-și satisface apetitul pentru putere.

La fel ca personajele dumitale, răpitorii mei erau experți în paranoia: neîncredere patologică, furie maniacă, judecată falsă, amăgiri, agresiuni sistematice, apetit nevrotic pentru minciuni. Lumea absurdă și aridă a lui Leamas, unde oamenii nu erau decât niște pioni, era lumea noastră. Cât de des m-am simțit abandonat, dat uitării. Și, mai presus de toate, epuizat. Această lume duplicitară m-a învățat și să reflectez la profesia mea de jurnalist. În fond, suntem agenți dubli. Sau tripli. Trebuie să empatizăm cu alții ca să înțelegem și să fim acceptați, apoi trădăm.

Viziunea dumitale asupra lumii este pesimistă. Suntem creaturi jalnice; individual, nu contăm prea mult. Din fericire, acest lucru nu se aplică tuturor (vezi personajul Liz).

În această carte am găsit motive să sper. Cea mai importantă este o voce, o prezență. A dumitale. Bucuria unui scriitor care descrie o lume crudă și lipsită de culoare și se desfată redând-o atât de cenușie și fără speranță. O simți aproape fizic. Cineva vorbește cu tine, nu mai ești singur. În temnița mea, nu mai eram abandonat. Un om a venit în celulă cu cuvintele și viziunea lui despre lume. Cineva mi-a împărtășit puterea lui. Aveam să răzbat...”¹

★

Iată; iată ce înseamnă memoria umană, a lui Kauffmann, a mea, a amândurora. Aș fi putut să jur că la prânz vorbea despre *Smiley's People*, nu *The Spy Who Came in from the Cold* și asta pare să fie și ceea ce-și amintește soția mea.

¹ ©Jean-Paull Kauffmann, 2015. Traducere de Isabel Wall, 2015 (n.a.)

Fiul Tatălui Autorului

A durat multă vreme până să ajung să scriu despre Ronnie, escrocul, idealistul, deținutul ocazional și tatăl meu.

Din ziua în care am făcut primele încercări ezitante de a scrie un roman, el a fost cel cu care voiam să mă lupt, dar eram la distanță de ani-lumină de a fi pregătit pentru asta. Primele schițe ale cărții care a devenit în cele din urmă *A Perfect Spy* musteau de văicăreală: aruncă o privire, dragă cititorule, la acest băiat beteag din punct de vedere sentimental, strivit sub talpa tatălui său tiranic. Abia după ce l-am știut mort și m-am reapucat de roman, am făcut ceea ce ar fi trebuit să fac de la bun început: am făcut ca păcatele fiului să fie cu mult mai reprobabile decât ale tatălui.

Odată ce m-am achitat de această obligație morală, am putut cinsti cu adevărat moștenirea vieții lui furtunoase: un număr de personaje care să-i lase gura apă și celui mai blazat scriitor, de la eminențele cenușii din justiția de atunci și stelele de cinema ori din sport până la cei mai mari interlopi din Londra și frumoasele creaturi care pășeau în urma lor. Oriunde mergea Ronnie, imprevizibilul venea

după el. Suntem sus sau jos? Putem face plinul la mașină pe datorie la benzinăria din zonă? A fugit din țară sau își va parca mândru Bentley-ul pe alee în seara asta? Sau îl va ascunde în grădina din spate, stingând luminile din casă, verificând ușile și ferestrele și murmurând la telefon, asta dacă între timp nu a fost tăiat? Sau se va bucura de siguranța și confortul oferit de una dintre soțiile pe care le tot schimba?

Știi rușinos de puțin spre deloc despre afacerile lui Ronnie cu crima organizată. Da, se trăgea de șireturi cu celebrii gemeni Kray, dar e posibil ca asta să fi fost din goana după celebritate. Și da, a făcut ceva afaceri cu cel mai rău proprietar din Londra, Peter Rachman, și sunt aproape sigur că atunci când gorilele acestuia l-au ajutat să scape de chiriași, a vândut casele și i-a dat și lui Rachman o parte din bani.

Dar un parteneriat infracțional în toată regula? Nu era cazul lui Ronnie pe care-l știam eu. Escrocii sunt esteți. Poartă costume frumoase, au unghiile curățate și vorbesc frumos mereu. Polițiștii din agenda lui Ronnie erau niște tipi de primă mână care erau deschiși negocierii. Nu același lucru se putea spune despre „băieți“, cum le zicea el, și te puneai cu băieții pe propria răspundere.

Tensiune? Ronnie și-a petrecut toată viața mergând pe cel mai subțire și mai alunecos strat de gheață pe care vi-l puteți imagina. Nu vedea niciun paradox în a fi pe lista celor căutați pentru fraudă și a purta un joben gri în Loja Proprietarilor la Ascot. O recepție la Claridge în cinstea celei de-a doua căsătorii a fost întreruptă cât timp a încercat să convingă doi detectivi de la Scotland Yard să amâne

arestarea lui până se termina petrecerea – și, până una-alta, intrați și distrați-vă cu noi –, ceea ce au și făcut.

Dar nu cred că Ronnie ar fi putut trăi altfel. Nu cred că voia. Era dependent de criză, de spectacol, un orator nerușinat din amvon, dornic să acapareze toată atenția. Era un vrăjitor plin de iluzii, convingător, care se credea băiatul de aur al lui Dumnezeu și a distrus viețile multor oameni.

Graham Greene ne arată cum copilăria este soldul creditor al scriitorului. Dacă o luăm așa, m-am născut miliardar.

*

În ultima treime a vieții lui Ronnie – a murit subit la șazeci și nouă de ani – eram înstrăinați sau la cuțite. Printr-un acord aproape reciproc, obligatoriu aveau loc scene îngrozitoare și ori de câte ori îngropam securea războiului țineam minte unde am îngropat-o. Mă gândesc la el cu mai multă blândețe acum decât o făceam atunci? Uneori îl ocolesc, alteori este muntele pe care trebuie să-l escaladez. Oricum ar fi, e mereu acolo, ceea ce nu pot să spun despre mama, pentru că nici în ziua de azi nu am idee ce fel de om era. Poveștile despre ea care mi-au fost oferite de apropiați ori de cei care au iubit-o nu au fost edificatoare. Poate nu voiam să fie. Am căutat-o când aveam douăzeci și unu de ani, după care am avut grijă de ea în linii mari, nu întotdeauna cu dragă inimă. Dar din ziua în care ne-am regăsit și până a murit, copilul înghețat din mine nu a dat niciun semn că se dezgheață. Iubea animalele? Natura? Marea lângă care trăia? Muzica? Tablourile? Pe mine? Citea cărți? Cu siguranță nu avea o părere prea bună despre ale mele, dar despre cele ale altora?

În sanatoriul în care a trăit în ultimii ani, am petrecut o mare parte din timp căinând sau râzând de ticăloșiile tatei. Pe măsură ce vizitele mele continuau, mi-am dat seama că îşi crease pentru ea – şi pentru mine – o relaţie mamă-fiu de tip idilic care se scursese neîntrerupt de la naşterea mea şi până în prezent.

Astăzi, nu-mi amintesc să fi simţit afecţiune pentru altcineva în afară de fratele meu mai mare, care o vreme a fost singurul meu părinte. Îmi amintesc de o tensiune permanentă în mine însumi care nu s-a relaxat nici la o vârstă înaintată. Îmi amintesc puţine lucruri de când eram foarte tânăr. Îmi amintesc disimularea în timp ce creşteam şi nevoia de a-mi construi o identitate şi cum, pentru a face asta, am şterpelit stilul de viaţă şi manierele colegilor şi ale celor mai buni decât mine, până când am ajuns chiar să mă prefac că aveam o viaţă de familie liniştită, cu părinţi adevăraţi şi ponei. Ascultându-mă azi pe mine însumi, urmărindu-mă când e nevoie, pot încă să depistez urmele originalelor pierdute, cel dintâi fiind, evident, tata.

Toate astea au făcut din mine recrutul ideal pentru steagul secret. Nimic nu a durat: nici slujba de profesor de la Eton, nici cea la MI5, nici cea la MI6. Numai scriitorul din mine a rămas pe poziţii. Dacă îmi observ viaţa, o văd ca pe o succesiune de angajări şi evadări şi mulţumesc Domnului că scrisul m-a ţinut pe o linie relativ dreaptă şi, în mare parte, sănătos la minte. Refuzul tatălui meu de a accepta cel mai simplu adevăr despre el însuşi m-a condus pe calea cercetărilor de la care nu m-am mai abătut. În absenţa mamei sau a surorilor, am învăţat târziu despre femei, dacă am învăţat vreodată, şi toţi am avut de suferit din cauza asta.

În copilărie, toți cei din jur încercau să mă convingă de existența Dumnezeului creștin într-o formă sau alta. Am primit învățăturile simple ale bisericii de la mătuși, unchi și bunici, iar pe cele înalte, din școli. Când am fost dus în fața episcopului pentru confirmare, am încercat din răspuțeri să mă simt pios, dar nu am simțit nimic. Timp de alți zece ani am tot încercat să dobândesc un soi de convingeri religioase, după care am abandonat strădania ca pe o slujbă neplăcută. Azi nu am alt Dumnezeu decât natura și nici vreo așteptare de la moarte în afară de dispariție. Mă bucur permanent de familie și de oamenii care mă iubesc și pe care îi iubesc la rândul meu. Plimbându-mă pe țărmurile din Cornwall, sunt copleșit de valuri de recunoștință pentru viața mea.

*

Da, am văzut casa în care m-am născut. Niște mătuși vesele mi-au arătat-o de o sută de ori când treceam pe acolo. Dar casa în care m-am născut și pe care o prefer este alta, construită în imaginația mea. E din cărămidă roșie, zăngănește și urmează a fi demolată, e o casă cu ferestre sparte, cu o pancartă „De vânzare” și o baie veche în grădină. Se află în mijlocul unui loc plin de buruieni și moloz lăsat de muncitori, cu o bucată de vitraliu în ușa sfărâmată din față – un loc în care se ascund copiii, nu unde se nasc. Dar acolo m-am născut eu sau așa se încăpățânează imaginația mea să-mi spună și, în plus, m-am născut în pod, în mijlocul unui teanc de cutii maronii pe care tata le căra mereu cu el când era căutat.

Când am făcut prima inspecție clandestină a cutiilor, cam pe la începutul celui de-al Doilea Război Mondial – căci până la vârsta de opt ani eram deja un spion priceput – conțineau

doar lucruri personale: însemnele lui masonice, peruca și roba de avocat cu care avea de gând să uimească lumea de îndată ce ajungea să studieze dreptul și alte lucruri strict secrete precum planurile sale de a vinde flote de avioane imamilor Aga Khan. Dar odată ce a început războiul, cutiile maronii au început să conțină lucruri mult mai interesante: batoane de ciocolată Mars de pe piața neagră, inhalatoare cu benzedrină prin care să tragi stimulentele pe nas și, după Debarcarea din Normandia, ciorapi de nailon și pixuri.

Ronnie avea o înclinație către mărfurile ciudate, cu condiția să fie raționalizate sau indisponibile. Două decenii mai târziu, când Germania era încă divizată, iar eu – un diplomat englez care trăia pe malurile Rinului în Bonn –, a apărut neanunțat la ușă, cu statura impresionantă înghesuită într-o luntre pescărească de oțel, cu roți atașate. Era o mașină-amfibiu, mi-a explicat el. Un prototip. Obținuse brevetul englez de la producătorii din Berlin și era pe cale să ne îmbogățească. O condusese pe pasajul interzonal sub privirile grănicerilor din Germania de Est și acum voia să o lanseze, cu ajutorul meu, în Rin, care era umflat în perioada aceea și curgea foarte repede.

L-am descurajat, în ciuda entuziasmului meu de copil, și l-am invitat să luăm prânzul. Revigorat, a pornit plin de încântare spre Ostend și Anglia. Nu știu cât de departe a ajuns, căci despre mașină nu a mai vorbit niciodată. Presupun că undeva, pe drum, l-au ajuns creditorii și i-au luat-o.

Dar asta nu l-a împiedicat să apară la Berlin după doi ani, proclamându-se „sfătuitorul meu profesional“, „funcție“ în care a primit un tur VIP al celui mai mare studio de film din Berlinul de Vest și s-a bucurat, fără îndoială, din plin de

ospitalitatea vreunei starlete sau două, de multă sporovăială despre scutiri de taxe și subsidiare oferite producătorilor străini de film și, mai ales, producătorilor filmului după cel mai recent roman al meu, *The Spy Who Came in from the Cold*.

E de la sine înțeles că nici eu, nici Paramount Pictures, care semnaseră deja contract cu Ardmores Studios din Irlanda, nu aveam idee ce pune la cale.

★

În casa în care m-am născut nu există electricitate, nici încălzire, așa că lumina vine de la lămpile cu gaz de pe Constitution Hill, care răspândesc o strălucire lăptoasă în pod. Mama e întinsă pe un pat de campanie, făcând în chip jalnic tot ce poate, orice ar însemna asta – nu eram familiarizat cu frumusețea nașterii când mi-am imaginat această scenă pentru prima dată. Ronnie stă în pragul ușii, purtând o haină elegantă la două rânduri de nasturi și pantofii cafeniu cu alb cu care juca golf, având în permanență ochii îndreptați spre stradă în timp ce o îndeamnă pe mama, cu o cadență repetată, să facă eforturi mai mari:

– Dumnezeu mare, Wiggly, de ce nu te miști și tu mai repede măcar o dată? E păcat, ce naiba, nu mai încap discuție! Uite-l pe bietul Humphries, stă jos în mașină, răcește cobză și tu nu faci decât să șovăi!

Deși prenumele mamei era Olive, tata îi spunea Wiggly, indiferent de situație. Mai târziu, când, practic, crescusem, și eu am dat femeilor porecle caraghioase ca să le fac să pară mai puțin formidabile.

Când era tânăr, pronunția lui Ronnie era încă cea specifică regiunii Dorset, cu *r*-uri greoaie și *a*-uri prelungi. Dar autoșlefuirea era în curs de desfășurare și până am ajuns eu la adolescență vorbea aproape corect, dar niciodată perfect. Ni se spune că englezii sunt însemnați pe limbă și pe vremea aceea să vorbești corect îți putea aduce o comisie militară, credit la bancă, respectul polițiștilor și o slujbă în zona City din Londra. Una dintre ironiile nestatornice din viața lui Ronnie a fost că, realizându-și ambiția de a ne trimite pe mine și pe fratele meu la școli elegante, s-a plasat la nivel social sub noi conform standardelor nemiloase de atunci. Eu și Tony am fost purtați dincolo de bariera sonică a clasei, în timp ce Ronnie a rămas blocat de cealaltă parte.

Nu că ar fi plătit, practic, pentru educația noastră – sau nu întotdeauna, din câte înțeleg eu – dar, în orice caz, a aranjat lucrurile. O școală, după ce i-a simțit apucăturile, a prins curaj și i-a cerut plata în avans. A primit-o pe îndelete de la Ronnie în fructe uscate aduse de pe piața neagră – smochine, banane, prune – și o ladă de gin imposibil de obținut, pentru personal.

Dar a rămas, judecând după aparențe, un bărbat absolut respectabil, în asta a constatat geniul său. De respect, nu de bani, i-a păsat mai mult decât de orice. În fiecare zi trebuia să-și reorganizeze magia. Felul în care îi judeca pe ceilalți oameni depindea într-un totu de cât de mult îl respectau aceștia. La nivelul umil al vieții, există câte un Ronnie din două în două străzi la Londra, dar și în fiecare orașel. El este obraznicul și zurbagiul viguros care te bate pe spate și e ușor lingușitor, care dă petreceri cu șampanie pentru oameni care nu sunt obișnuiți să li se ofere șampanie, care își deschide grădina bapțiștilor din zonă pentru o

sărbătoare, deși nu pune niciodată piciorul în biserica lor, care e președinte onorific al echipei de fotbal a băieților și a echipei de crichet a bărbaților și le oferă trofee de argint pentru campionate.

Până când, într-o zi, se dovedește că nu și-a plătit lăptarul de un an, nici factura la service, nici la ziare, nici la magazinul de vinuri sau la cel care-i vindea trofee de argint și poate că dă faliment sau intră la închisoare, iar soția ia copiii să stea cu maică-sa și, în cele din urmă, dă divorț pentru că descoperă – mama ei știuse de la început – că tipul se culca cu toate fetele din cartier și că are copii de care nici măcar nu a pomenit. Și când băiatul nostru obraznic iese, se poartă frumos o vreme, trăiește modest și face lucruri bune, bucurându-se de chestiuni mărunte, până când iar îi fierbe sângele și se întoarce la vechile năravuri.

★

Tata era *felul* acesta de om, fără îndoială, și toate cele de mai sus îl caracterizau. Dar ăsta era doar începutul. Diferența este dată de proporție, de alura sa episcopală, de vocea ecumenică sau aerul de sanctitate jignită când cineva îndrăznește să-i pună la îndoială cuvântul și puterile infinite de autoiluzionare. În timp ce obraznicul obișnuit sparge ultimii bani din gospodărie pe cursa cu obstacole de la trei și jumătate din Newmarket, Ronnie se relaxează liniștit la o masă mare din Monte Carlo, cu un pahar de coniac și bere de ghimbir din partea casei în față; am șaptesprezece ani, dar pretind că sunt mai mare și stau așezat avându-l într-o parte pe el, iar în cealaltă pe comisul regelui Farouk, trecut de cincizeci de ani. Comisul e bine-venit la masa lui. A achitat-o de multe ori. E cizelat, cărunt, inofensiv și foarte

obosit. Telefonul alb de lângă cotul lui îi face legătura directă cu regele egiptean, care e înconjurat de astrologi. Telefonul alb sună, comisul ia mâna de la bărbie, ridică receptorul, ascultă cu pleoapele lungi, coborâte, și transferă îndatoritor altă parte din averea Egiptului pe roșu sau pe negru sau pe orice număr este considerat norocos de vrăjitorii zodiacali din Alexandria sau Cairo.

De ceva vreme, Ronnie observă procedeul, cu un zâmbet mic și combativ în sinea lui, care spune: „Dacă așa vrei să fie, băiete, atunci așa trebuie să fie“. Începe să mărească și el pariul la masă. Într-adins. Zecile devin douăzeci. Din douăzeci, cincizeci. Și în timp ce aruncă ultimele jetoane și face semn hotărât că mai vrea, îmi dau seama că nu joacă pe o bănuială, nu joacă cu casa, nici cu numerele. Joacă întotdeauna cu regele Farouk. Dacă Farouk preferă negrul, Ronnie merge pe roșu. Dacă Farouk alege numere impare, Ronnie ridică miza pe pare. Vorbim deja de sute (în zilele noastre ar fi mii). Și ceea ce îi spune Ronnie Maiestății Sale din Egipt – în timp ce banii pe un semestru, apoi pe un an de taxă la școala mea dispar în labelle crupierului – este că linia directă a lui Ronnie cu Atotputernicul este mult mai eficace decât a unui prăpădit de potentat arab.

În crepusculul slab și albăstrui din Monte Carlo, înainte de venirea zorilor, tatăl și fiul pășesc alături pe esplanadă către un bijutier la care e deschis non-stop ca să-și amanezeze tabachera de platină, stiloul de aur și ceasul de mână. Bucherer? Boucheron? Mi-e cald. „Măine câștigăm totul înapoi și cu dobândă, nu-i așa, băiete? spune el când mergem la culcare la Hôtel de Paris, unde, din fericire, a plătit camera în avans. Ora zece fix“, adaugă el sever ca să nu îmi fac cumva gânduri că aş putea trândăvi.

Așa m-am născut. Din mama mea, Olive. Ascultător, cu graba pe care i-o impunea Ronnie. Cu un ultim avânt de a amâna creditorii și de a-l împiedica pe domnul Humphries să răcească în timp ce stă ghemuit lângă mașina Lanchester. Căci domnul Humphries nu e doar un șofer de taxi, ci și un aliat prețios, precum și un membru plătit al curții exotice de care se înconjoară Ronnie și un distins scamator amator, care face trucuri cu bucăți de sfoară ca ștreangurile spânzurătorii. În momentele importante este înlocuit cu domnul Nutbeam și un Bentley, dar în cele banale, domnul Humphries și mașina lui Lanchester sunt mereu gata să-l ajute.

M-am născut și sunt împachetat laolaltă cu celelalte lucruri ale mamei, căci tocmai am avut parte de altă vizită a aprodului și călătorim cu puține bagaje. Sunt pus în portbagajul taxiului domnului Humphries ca una dintre bucățile de șuncă de contrabandă ale lui Ronnie de câțiva ani mai târziu. Cutiile maronii sunt aruncate după mine și capacul portbagajului e încuiat pe dinafară. Privesc prin întuneric după fratele meu mai mare, Tony. Nu se vede nicăieri. Nici Olive, alias Wiggly. Nu contează, m-am născut și, ca un mânz abia fătat, am luat-o deja la goană. De atunci tot gonesc.

Mai am o amintire confecționată din copilărie care, după cum spune tata, îndreptățit să știe, este la fel de inexactă. Au trecut patru ani și mă aflu în orașul Exeter, merg pe o bucată de pământ pustie. O țin de mână pe mama, Olive, alias Wiggly. Cum amândoi purtăm mănuși, nu e niciun contact

carnal între noi. Și într-adevăr, din câte îmi amintesc, nici nu era vreodată. Ronnie era cel care mă îmbrățișa, niciodată Olive. Era mama cea care nu avea parfum, pe când Ronnie mirosea a trabucuri fine și ulei de păr cu aromă de pere de la Taylor, de pe Old Bond Street, bărbierii curții, și când vărai nasul în stofa lănoasă a unui costum lucrat la domnul Berman, ți se părea că simți acolo și parfumul femeilor lui. Însă atunci când, la vârsta de douăzeci și unu de ani, m-am apropiat de Olive pe peronul nr. 1 în gara din Ipswich pentru marea noastră regăsire după șaisprezece ani fără îmbrățișări, nu-mi dădeam seama nici în ruptul capului de unde s-o apuc. Era la fel de înaltă pe cât mi-o aminteam, dar toată numai oase, fără nicio formă de îmbrățișat. Cu mersul rostogolit și fața lungă și vulnerabilă, ar fi putut trece drept fratele meu, Tony, cu peruca de avocat a lui Ronnie.

Sunt din nou în Exeter, ținându-mă de mâna înmănușată a lui Olive. La capătul pustietății este un drum peste care văd un zid înalt de cărămidă roșie, cu ghimpi și sticlă spartă în vârf, iar în spatele zidului o clădire mohorâtă cu fațada plată, cu ferestre zăbrelite și nicio lumină înăuntru. La una dintre ferestrele acestea zăbrelite, arătând exact ca un deținut de la Monopoly când te duci direct la închisoare, fără să zici pas sau să încasezi două sute de lire, se vede tata de la umeri în sus. La fel ca omul de la Monopoly, se ține de bare cu mâinile lui mari. Femeile îi spuneau mereu că are mâini frumoase, iar el le îngrijea mereu cu unghiera din buzunarul de la haină. Fruntea lui lată și albă e lipită de bare. Nu a avut niciodată prea mult păr și atât cât mai avea se retrăgea în spate și în părți într-un râu negru-închis și frumos mirositor, oprindu-se aproape de calota care îi sporea atât de mult imaginea aceea cucernică. Pe măsură

ce a îmbătrânit, râul a devenit cenușiu, apoi a secat de tot, dar ridurile vârstei și ale dezintegrării pe care le merita cu prisosință nu s-au materializat niciodată. Eternul feminin al lui Goethe a rezistat în el până la sfârșit.

Era tot atât de mândru de capul lui, ca și de mâini, după cum spunea Olive, și curând după nuntă l-a vândut în schimbul a cincizeci de lire în scopuri științifice, cu banii în avans și bunurile urmând a fi livrate la moartea lui. Nu mai țin minte când mi-a spus asta, dar știu că din ziua în care mi s-a încredințat această informație l-am privit pe Ronnie cu ceva din detașarea unui călău. Avea gâtul foarte gros, abia dacă se vedea o cută acolo unde se unea cu trunchiul. Mă întrebam unde aș ținti cu toporul dacă era să fac asta. Uciderea lui a fost o preocupare timpurie pentru mine și s-a păstrat cu intermitențe și după moartea lui. Probabil e doar exasperarea mea că nu l-am putut niciodată ține într-un loc.

Strângând încă mâna înmănușată a lui Olive, îi fac un semn lui Ronnie aflat sus, la fereastră, iar Ronnie îmi răspunde, așa cum făcea mereu: dându-se pe spate, cu trunchiul nemișcat și cu un braț profetic care domină cerul de deasupra capului. „Tati, tati!“ strig eu. Vocea mea e ca a unui broscoi uriaș. De mână cu Olive, mă întorc înapoi la mașină simțindu-mă foarte mulțumit de mine. La urma urmei, nu orice băiețuș o are pe mama numai pentru el și-l ține pe tata într-o cușcă.

Dar, după cum mi-a spus tata, nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Ideea că l-aș fi văzut în oricare dintre închisorile lui îl jignează profund – „Pură invenție de la un cap la celălalt, fiule“. În regulă, accepta el, a stat puțin la răcoare în Exeter, dar a fost în cea mai mare parte la Winchester și Scrubs.

Nu făcuse nimic ilegal, nimic ce nu ar fi putut fi aranjat între oameni rezonabili. Fusesse în postura băiatului de la birou care împrumutase ceva bănuți din cutia cu timbre și fusesse prins înainte de a apuca să-i pună la loc. Dar nu asta era ideea, insista el. Ideea, așa cum i-a mărturisit surorii mele vitrege, Charlotte, fiica lui din altă căsnicie, când se plângea de comportamentul meu în general nerespectuos față de el – de exemplu, nu voiam să-i dau o parte din bonificațiile mele sau să contribui cu câteva sute de mii ca să dezvoltăm o frumoasă centură verde pe care îi păcălise pe niște consilieri locali nechibzuți s-o facă – ideea *era* că oricine cunoaște interiorul închisorii din Exeter știe foarte bine că din celule nu se vede drumul.

*

Și îl cred. Încă. Eu greșesc și el are dreptate. Nu a stat niciodată la fereastra aceea și nu i-am făcut niciodată cu mâna. Dar care e adevărul? Ce e memoria? Ar trebui să găsim alt nume pentru felul în care vedem evenimentele din trecut care sunt încă vii în noi. L-am *văzut* la fereastra aceea, dar îl *văd* și acum acolo, strângând barele, cu pieptul vânjos în uniforma de deținut, cu săgeți imprimate, cum se purtau în cele mai bune benzi desenate de la școală. Și știu că aveam patru ani când l-am văzut pentru că un an mai târziu era din nou liber și la câteva săptămâni sau luni după aceea mama a fugit în noapte, dispărând timp de șaisprezece ani înainte de a o redescoperi eu în Suffolk, mamă a alți doi copii care crescuseră fără să știe de existența fraților lor vitregi. A luat cu ea o valiză frumoasă de la Harrods, una din piele albă, cu cusături de mătase, pe care am găsit-o în

căsuța ei când a murit. Era singurul lucru din toată casa care stătea mărturie pentru prima ei căsnicie, iar eu încă o am.

L-am văzut și ghemuit în celula lui, pe marginea patului, cu capul în mâini, un tânăr mândru care nu flămânzise niciodată, nu-și spălase singur ciorapii și nu-și făcuse patul, gândindu-se la cele trei surori pioase și devotate și la cei doi părinți iubitori, la mama lui cu inima frântă care-și frângea mereu mâinile și striga la Dumnezeu „De ce, de ce?” cu accentul ei irlandez, la tatăl lui care fusese primar la Poole, francmason și prefect. Amândoi ispășeau pedeapsa lui Ronnie cu sufletul alături de el. Amândoi albind prematur în timp ce-l așteptau.

Cum putea Ronnie să îndure toate astea în timp ce privea fix în perete? Cu mândria, hotărârea și energia lui extraordinare, cum a îndurat arestul? Eu sunt la fel de agitat ca el. Nu pot să stau locului o oră. Nu pot să citesc o carte o oră decât dacă e în germană, ceea ce reușește cumva să mă țină pe scaun. Chiar și la o piesă bună tânjesc după pauză, ca să mă întind puțin. Când scriu, sar mereu de la birou și mă plimb prin grădină sau pe stradă. E de ajuns să mă încui trei secunde în toaletă – cheia a căzut din broască și bâjbâi să o pun la loc – că mă trec toate transpirațiile și strig să mi se dea drumul. Dar Ronnie, în floarea vârstei, a ispășit o pedeapsă grea – trei sau patru ani. Încă era în închisoare când l-au mai încărcat cu niște acuzații și i-au dat altă condamnare, de data asta cu muncă silnică sau, cum i-am spune noi azi folosind greșit cuvântul, încarcerare *sporită*. Perioadele în care a mai stat închis mai târziu în viață – la Hong Kong, Singapore, Jakarta, Zürich – au fost, din câte știu eu, scurte. Când făceam cercetări pentru *The Honourable Schoolboy* în Hong Kong, am dat nas în nas cu

fostul său gardian la cortul Jardine Matheson de la cursa Happy Valley.

– Domnule Cornwell, tatăl dumneavoastră este unul dintre cei mai grozavi oameni pe care i-am cunoscut. A fost o onoare să am grijă de el. Mă pensionează în curând și când mă întorc la Londra o să mă introducă în lumea afacerilor.

Chiar și în închisoare, Ronnie îngrășa gardianul pentru tăiere.

★

Sunt la Chicago, sprijin o campanie lipsită de strălucire care susține vânzarea mărfurilor britanice peste hotare. Consulul general englez, la care stau eu, îmi trimite o telegramă. Este de la ambasadorul nostru din Jakarta, care-mi spune că Ronnie e în închisoare, plătescu să-l scap? Promit să plătesc orice trebuie plătit. Spre surprinderea mea, nu sunt decât câteva sute. Ronnie o fi având ghinion.

★

De la Bezirksgefängnis din Zürich, unde a fost închis pentru că a tras pe sfoară niște hoteluri, Ronnie mă sună cu taxă inversă. „Fiule? Sunt eu, tatăl tău.“ „Ce pot să fac pentru tine, tată?“ „Poți să mă scoți din închisoarea asta afurisită, fiule! E doar o neînțelegere. Băieții ăștia nu vor să vadă adevărul.“ Cât? Niciun răspuns. Ca înghițitura în sec a unui actor înainte ca vocea găuită să dea replica de final: „Nu mai pot sta în închisoare, fiule.“ Apoi suspinele care mă pătrund ca de obicei asemenea unor cuțite înfipite încet.

★

Le-am întrebat pe cele două mătuși care mai trăiau. Vorbeau cum vorbea Ronnie când era tânăr: cu un accent ușor, inconștient, de Dorset care-mi place foarte mult. Cum a suportat Ronnie prima perioadă? Cum l-a afectat? Cum era înainte de închisoare? Cum a fost după? Dar mătușile nu sunt istorici, sunt surori. Îl iubesc pe Ronnie și preferă să nu se gândească dincolo de iubirea lor. Scena pe care și-o amintesc cel mai bine este cum se bărbierea Ronnie în dimineța zilei în care urma să fie anunțat verdictul la Winchester Assizes. Se apăraseră din boxa acuzaților cu o zi înainte și era sigur că avea să scape în seara aceea. A fost prima dată când surorile lui au avut voie să-l privească bărbierindu-se. Dar singurul răspuns pe care îl primesc de la ele e în ochii și cuvintele lor molcome: „A fost îngrozitor. Pur și simplu, îngrozitor“. Vorbesc despre rușine ca și cum s-a întâmplat ieri, nu acum șaptezeci de ani.

În urmă cu șaizeci și ceva de ani, o întrebasesm pe mama, Olive, același lucru. Spre deosebire de mătuși, care preferă să-și țină amintirile pentru ele, Olive era o resursă pe care nu o puteai opri. Din clipa regăsirii noastre în gara din Ipswich, a vorbit despre Ronnie fără întrerupere. A vorbit despre sexualitatea lui cu mult înainte ca eu să o înțeleg pe a mea și, ca să pricep mai ușor, mi-a dat un exemplar rufos din *Psychopathia Sexualis*, de Krafft-Ebing, ca să mă ghideze în privința apetitului pe care îl avea soțul ei înainte și după închisoare.

– *Schimbat, dragă? În închisoare?* Nici măcar un pic! Erai complet *neschimbat*. Pierdeai în greutate, desigur – ei bine, da. Mâncarea din închisoare nu e *menită* să fie bună.“ Apoi, imaginea care nu avea să mă mai părăsească, mai ales pentru că părea să nu-și dea seama ce spune: „Și aveai obiceiul ăsta

absurd de a te opri în fața ușilor și a aștepta în poziție de drepti, cu capul plecat, până când ți le deschideam eu. Erau uși absolut *obișnuite*, nu erau încuiate sau altceva, dar era evident că tu nu te *așteptai* să le poți deschide singur“.

De ce vorbea Olive despre Ronnie cu *tu*? *Tu* adică *el*, dar luându-mă inconștient pe mine drept surogat, ceea ce devenisem înainte să moară. Este o casetă audio cu Olive, făcută de fratele meu, Tony, toată numai despre viața ei cu Ronnie. Încă nu suport să o ascult, așa că nu am auzit decât frânturi. Pe casetă, descrie cum o bătea Ronnie, motiv pentru care, după cum spune ea, s-a hotărât să plece. Violența lui Ronnie nu-mi era necunoscută, pentru că-și făcuse un obicei din a-și bate și a doua soție: atât de des, atât de hotărât și venind acasă la ore atât de ciudate, încât, cuprins de un impuls cavaleresc, m-am declarat protectorul ei ridicol, culcându-mă pe o saltea în fața dormitorului ei și strângând în mâini o crosă de golf pentru ca Ronnie să se răfuiască cu mine înainte de a ajunge la ea.

L-aș fi lovit cu adevărat în capul lui scos la vânzare? L-aș fi putut uide cu adevărat ca să-i calc pe urme și să intru în închisoare? Sau l-aș fi îmbrățișat doar și i-aș fi urat noapte bună? Nu voi ști niciodată, dar am derulat posibilitățile în amintire atât de des, încât toate sunt adevărate.

Sigur că Ronnie m-a bătut și pe mine, dar numai de câteva ori și fără prea mare convingere. Pregătirea era partea cea mai înfiorătoare: coborârea și încălzirea umerilor, reșezarea fălcilor. Iar când am crescut, Ronnie a încercat să mă dea în judecată, ceea ce presupun că este violență mascată. Urmărise un documentar la televizor despre viața mea și a hotărât că era o jignire implicită în faptul că uitasem să spun că lui îi datoram totul.

Cum s-au întâlnit Olive și Ronnie? am întrebat-o în perioada mea Krafft-Ebing, nu mult după acea primă îmbrățișare pe care mi-o aminteam în gara din Ipswich. „Prin unchiul tău, Alec, dragă“, a răspuns ea. Se referea la fratele ei înstrăinat, mai mare cu douăzeci și cinci de ani decât ea. Părinții lor muriseră de mult, așa că unchiul Alec, om de vază în Poole, parlamentar și renumit predicator local, era tatăl ei în fapt. La fel ca Olive, era slab, ciolănos și foarte înalt, dar și vanitos, se îmbrăca elegant și avea sentimentul mării lui importanțe sociale. Ales să înmâneze un trofeu pentru o echipă locală de fotbal, unchiul Alec a luat-o pe Olive cu el, ca și cum o învăța pe viitoarea prințesă să-și exerseze îndatoririle publice.

Ronnie era înaintașul central al echipei. Unde altundeva putea să joace? În timp ce unchiul Alec trecea prin fața șirului lung, dând mâna cu fiecare jucător, Olive venea în urma lui, punând o insignă în pieptul mândru al fiecăruia. Dar când i-a prins insigna lui Ronnie, el a căzut teatral în genunchi, plângându-se că-i străpunsese inima, de care se ținea cu ambele mâini. Unchiul Alec, care, după toate aparențele, era un ticălos fandosit, a aprobat trufaș giumbușlucul, iar Ronnie a întrebat cu o smerenie impresionantă dacă putea să vină în vizită la casa mare duminica după-amiaza ca să-și prezinte omagiile – nu lui Olive, firește, care îi era superioară din punct de vedere social, ci unei menajere irlandeze cu care făcuse cunoștință. Unchiul Alec și-a dat binevoitor acordul, iar Ronnie, sub acoperirea curții făcute menajerei, a sedus-o pe Olive.

– Eram atât de singură, dragule! Iar tu erai așa o minge de foc.

Focul, desigur, era Ronnie, nu eu.

Unchiul Alec a fost prima mea sursă secretă pe care am dat-o de gol. Lui îi scrisesem în secret când am împlinit douăzeci și unu de ani – Alec Glassey, parlamentar, la Camera Comunelor, *Privat* – ca să-l întreb dacă sora lui, mama mea, era în viață și, dacă era, unde o puteam găsi. Glassey nu mai era de mult parlamentar, dar, printr-o minune, autoritățile de la Camera Comunelor au trimis scrisoarea mai departe. Îi pusesem aceeași întrebare lui Ronnie când eram mai tânăr, dar el doar s-a încruntat și a dat din cap, așa că, după alte câteva încercări, am abandonat. Într-un bilet cu două rânduri, unchiul Alec m-a anunțat că găseam adresa ei pe bucata de hârtie alăturată. Condiția primirii acestei informații era să nu spun niciodată „persoanei în cauză” de unde o aveam. Stimulat de interdicție, i-am spus adevărul lui Olive la câteva secunde după ce ne-am întâlnit.

– Atunci trebuie să-i fim recunoscători, dragă, a zis ea și asta a fost tot.

Sau ar fi *trebuit* să fie tot, numai că patruzeci de ani mai târziu, în New Mexico, la câțiva ani după moartea mamei, fratele meu, Tony, m-a anunțat că atunci când a împlinit douăzeci și unu de ani, cu doi ani înaintea mea, și el îi scrisese lui Alec, luase trenul să o vadă pe Olive, o îmbrățișase pe peronul nr. 1 și probabil, din cauza înălțimii lui, a reușit să o cuprindă în brațe mai bine ca mine. Evident, o luase la întrebări.

De ce nu-mi spusese Tony toate astea? De ce nu-i spusese nici eu? De ce Olive nu ne spusese unuia despre celălalt? De ce încercase Alec să ne țină despărțiți? Răspunsul este teama de Ronnie, care pentru noi toți era ca teama de viața însăși. Influența lui, psihologică și

fizică, și farmecul său teribil erau inevitabile. Era o agendă ambulantă plină de relații. Când a descoperit că una dintre femeile lui se consola cu un iubit, Ronnie s-a pus pe treabă ca un comandament de război format dintr-un singur om. Într-o oră ajunsese la angajatorul bietului om, la managerul său de la bancă, la proprietar și la tatăl soției sale. Toți au fost recrutați ca niște agenți de distrugere.

Și ceea ce făcuse Ronnie unui nenorocit de soț infidel putea să ne facă tuturor de zece ori mai rău. Ronnie strica la fel cum crea. De câte ori înclin să-l admir, îmi amintesc de victimele lui. Propria mamă, proaspăt îndoliată, executoarea înlăcrimată a averii tatălui său; mama celei de-a doua soții, rămasă tot văduvă, rămasă tot cu averea răposatului ei soț; Ronnie le-a jefuit pe amândouă, lăsându-le fără economiile soților lor, și pe beneficiarii de drept ai moștenirii. Zeci și zeci de alți oameni, toți încrezători, toți meritând protecția lui Ronnie după standardele lui nobile: înșelați, jefuiți, prădați de cavalerul lor rătăcitor. Cum își explica el toate astea, dacă și le explica măcar? Cursele de cai, petrecerile, femeile și mașinile Bentley care-i împodobeau cealaltă viață în timp ce el trăgea pe sfoară oamenii atât de neajutorați din cauza iubirii ce i-o purtau, încât nu puteau să-l refuze? A calculat Ronnie vreodată prețul plătit pentru faptul că era băiatul ales de Dumnezeu?

*

Păstrez puține scrisori, iar majoritatea celor primite de la Ronnie sunt atât de îngrozitoare, încât le-am distrus aproape pe toate după ce le-am citit: scrisori imploratoare din America, India, Singapore și Indonezia; scrisori încurajatoare prin care-mi ierta ofensele și mă îndemna să-l

iubesc, să mă rog pentru el, să profit din plin de avantajele pe care mi le oferise din belșug și să-i trimit bani; cereri abuzive să-i restitui costul educației mele; și prevestiri sumbre ale morții sale iminente. Nu regret că le-am aruncat; uneori îmi doresc să pot arunca și amintirea lor. Ocazional, în ciuda celor mai încrâncenate eforturi, o frântură din acest trecut nepieritor se întoarce să mă zgândăre: o pagină din epistolele lui, scrise la mașină pe o hârtie subțire de corespondență aeriană, de exemplu, prin care mă pune la curent cu vreo schemă nebunească pe care vrea „să o aduc în Atenția Îndrumătorilor tăi în Vederea unei Investiții Anticipate“. Sau îmi scrie vreun vechi adversar în afaceri al lui Ronnie, mereu cu blândețe, mereu recunoscător pentru că l-a întâlnit, deși experiența s-a dovedit costisitoare.

*

Cu câțiva ani în urmă, meditănd pe marginea unei autobiografii și frustrat de sărăcia informațiilor colaterale, am angajat doi detectivi, unul slab, unul gras, amândoi recomandați de un avocat aspru din Londra și amândoi mari mâncăi. Mergeți în lume! le-am spus eu plin de curtenie. Fiți invitații mei! Găsiți martorii în viață și înregistrările scrise și aduceți-mi o poveste detaliată despre mine, despre familia mea, despre tatăl meu și vă voi răsplăti. Sunt un mincinos, le-am explicat. Născut să mint, crescut pentru asta, instruit de o industrie care trăiește din minciuni, exersate în meseria de scriitor. Ca inventator de povești, inventez versiuni ale propriei persoane, niciodată nu apare adevărul, dacă există măcar.

Și iată ce o să fac, am spus. O să-mi aștern amintirea imaginară pe pagina din stânga și o să pun datele

voastre concrete pe pagina din dreapta, neschimbate și neîmpodobite. Astfel, cititorii mei vor vedea cu ochii lor în ce măsură memoria unui bătrân scriitor e târfa imaginației sale. Toți ne reinventăm trecutul, am spus eu, dar scriitorii fac parte dintr-o categorie aparte. Chiar și atunci când cunosc trecutul, nu e de ajuns pentru ei. I-am îndrumat spre datele, numele și locurile care au avut legătură cu Ronnie și le-am sugerat să scotocească în dosarele de la tribunal. Mi i-am imaginat vânând surse esențiale cât timp mai erau în viață, foste secretare, gardieni de la închisoare și polițiști. Le-am spus să facă același lucru cu registrele mele de la școală, cu cele din armată și, dat fiind că am fost de mai multe ori subiectul verificărilor oficiale, evaluările despre măsura în care pot avea încredere în mine serviciile pe care le consideram secrete. I-am îndemnat să înlăture orice obstacol în cercetările lor despre mine. Le-am spus despre escrocheriile tatălui meu, locale și străine, tot ce-mi aminteam: cum a încercat să-i amăgească pe prim-miniștrii din Singapore și Malaysia într-o operațiune dubioasă cu pariuri pe fotbal și a fost cât pe ce să-i reușească. Dar acest „cât pe ce“ a fost cel care l-a dezamăgit întotdeauna.

Le-am spus despre micile lui „familii în plus“ și mamele-amante, cele care păstrau flacăra vie și care, după cum el însuși mi-a spus, erau mereu gata să-i prăjească niște cârnați dacă trecea pe acolo. Le-am dat numele câtorva femei despre care știam și vreo două adrese, precum și numele copiilor – Dumnezeu știe ai cui. Le-am spus despre armata făcută de Ronnie, care a constatat în aplicarea tuturor șmecheriilor posibile ca să nu facă nici măcar o zi de instrucție, inclusiv participarea la alegerile parlamentare suplimentare sub stindarde provocatoare precum „progresist independent“,

ceea ce a forțat armata să-l scutească de stagiul pentru a-și exersa drepturile democratice. Și cum, chiar și în timp ce făcea instrucție, a avut câțiva curteni și vreo două secretare la îndemână, încartiruiți în hoteluri ca să-și poată continua afacerile legale care constau în a profita de pe urma războiului și presupuneau comerț cu produse care nu erau pe piață. Sunt convins că, în anii imediat după război, Ronnie și-a îmbunătățit registrul militar acordându-și numele de colonel Cornhill, nume sub care era cunoscut în colțurile mai ascunse din West End. Când sora mea vitregă, Charlotte, a fost distribuită într-un film despre o celebră familie de gangsteri din estul Londrei, intitulat *The Krays*, aceasta a luat legătura cu fratele cel mai mare, Charlie, ca să adune material pentru rol. La o ceașcă de ceai, Charlie Kray a scotocit în albumul de fotografii al familiei și iată-l pe Ronnie acolo, ținându-i pe după umeri pe cei doi frați mai tineri.

Le-am spus despre noaptea în care m-am cazat la hotelul Royal în Copenhaga și că am fost invitat de îndată să-l vizitez pe manager. Am presupus că reputația mi-o luase înainte. Nu era însă vorba de a mea, ci a lui Ronnie. Era căutat de polițiștii danezi. Și iată-i acolo, doi la număr, drepti ca niște școlari pe scaunele de corecție lipite de un perete. Ronnie, au spus ei, intrase ilegal în Copenhaga din Statele Unite cu ajutorul a doi piloți scandinavi pe care îi curățase la poker într-o speluncă din New York. În loc de bani, le sugerase să-i ofere un drum gratis până în Danemarca, lucru pe care îl și făcuseră bucuroși, trecându-l prin vamă și serviciul de imigrări când au aterizat. Oare eu, m-au întrebat polițiștii danezi, știam cumva unde îl puteam găsi pe tata? Nu știam. Și, slavă Domnului, chiar nu știam. Ultima dată auzisem de

Ronnie cu un an înainte, când ieșise pe furiș din Anglia ca să scape de un creditor, de arest, de o gloată sau de toate trei.

Iată încă o pistă pentru detectivii mei, le-am zis eu: să aflăm de ce anume fugea Ronnie din Anglia și de ce a fost nevoit să o șteargă clandestin și din America. Le-am spus despre caii de curse ai lui Ronnie, pe care i-a ținut în continuare chiar și când era falit și nereabilitat: cai în Newmarket, în Irlanda și la Maisons-Laffitte, lângă Paris. Le-am dat numele antrenorilor și ai jocheilor și le-am spus că Lester Piggott călărise pentru el pe când încă era ucenic și cum Gordon Richards îl sfătuisese ce să cumpere. Și cum am dat într-o zi peste Lester în spatele rulotei cu cai, întins pe paie îmbrăcat în mătășurile lui Ronnie și citind o revistă de benzi desenate înainte de cursă. Caii de curse ai lui Ronnie erau botezați după iubiții săi copii: Dato, Doamne ajută, după David și Tony; Tummy Tummers, care combina numele casei cu afecțiunea pentru propriul stomac; Prințul Rupert – singurul cal care părea să fie în formă – după fratele meu vitreg, Rupert; și Rose Sang, cu referire la părul roșcat al surorii mele vitrege, Charlotte. Și cum în anii din urmă ai adolescenței mele mergeam la curse în locul lui Ronnie, care fusese avertizat să nu mai calce acolo pentru că nu-și plătise datoriile la cărți. Și când, spre uimirea tuturor, Prințul Rupert a ocupat un loc fundăș în clasament – oare în cursa Cesarewitch? –, m-am întors la Londra cu același tren ca agenții de pariuri pe care Ronnie nu-i plătise, cărând o servietă plină cu bancnote adunate de la pariurile pe care le făcusem pentru el la cursă.

Le-am spus detectivilor despre Curtea lui Ronnie, cum am numit-o mereu în taină: adunătura pestriță de foști deținuți galanți care formau nucleul familiei sale colective –

foști directori de școală, foști avocați, foști orice. Și cum unul dintre ei, pe nume Reg, m-a luat deoparte după moartea lui Ronnie și mi-a spus cu ochii în lacrimi ceea ce el numea adevărul curat. Reg făcuse pușcărie pentru Ronnie, spunea el. Și nu era singurul. La fel făcuse și George-Percival, alt curtean. La fel și Eric, și Arthur. Toți patru o încasaseră pentru Ronnie la un moment dat, numai să nu rămână Curtea lipsită de geniul său călăuzitor. Dar nu asta era ideea. Ideea, David – printre lacrimi –, era că formau cu toții o gașcă de idioți care-l lăsaseră pe Ronnie să-i păcălească de fiecare dată. Și încă mai erau. Iar dacă Ronnie s-ar ridica azi din mormânt și l-ar ruga pe Reg să facă o manevră pentru el, Reg ar face-o, la fel cum ar face-o și George-Percival, și Eric, și Arthur. Pentru că, în privința lui Ronnie – iar Reg era bucuros să o recunoască –, erau cu toții cu mintea slabă.

– Eram toți parșivi, fiule, a adăugat Reg ca un ultim epitaf respectuos pentru un prieten. Dar tatăl tău era într-adevăr foarte, foarte parșiv.

Le-am spus detectivilor că Ronnie fusese candidat la parlamentare din partea liberalilor în Yarmouth la alegerile generale din 1950, luându-și Curtea cu el, toți liberali până la unul. Și cum agentul candidatului conservator s-a întâlnit cu Ronnie într-un loc privat și, temându-se că Ronnie va împărți votul în favoarea laburiștilor, l-a avertizat că cei din Partidul Conservator îi vor face public cazierul, precum și câteva picanterii despre el dacă nu se retrăgea, ceea ce Ronnie, după ce a ținut o ședință plenară a Curții, în care era membru din oficiu, a refuzat să facă. Era unchiul Alec Sursa Anonimă a Conservatorilor? Le trimisese una dintre scrisorile lui secrete, cerându-le să nu dezvăluie sursa? Întotdeauna am bănuiră asta. În orice caz, conservatorii au

pus amenințarea în practică. Au făcut public cazierul lui Ronnie, iar Ronnie, cum era de așteptat, a împărțit votul și laburiștii au câștigat.

Poate în chip de avertisment prietenesc pentru detectivii mei sau ca un fel de laudă, am scos în evidență rețeaua de relații a lui Ronnie și legăturile pe care le avea cu cei mai surprinzători oameni. Între patruzeci și cincizeci de ani, anii lui de aur, Ronnie dădea petreceri în casa lui din Chalfront St Peter, petreceri care îi includeau pe directorii clubului de fotbal Arsenal, subsecretari permanenți, jochei campioni, staruri de film, de radio, regii snookerului, foști primari ai Londrei, întreaga distribuție a trupei Crazy Gang care juca atunci la Palatul Victoria, fără să mai punem la socoteală o selecție de frumuseți alese pe sprânceană, de oriunde le-o fi adus, și echipele de cricket din Australia sau din Indiile de Vest, dacă erau în vizită. Veneau Don Bradman, dar și majoritatea jucătorilor buni și foarte buni din anii de după război. La care ar trebui adăugat un cor de judecători și avocați de seamă ai vremii și o trupă de polițiști de prim rang de la Scotland Yard, în sacouri civile cu embleme pe buzunar.

Școlit de timpuriu în privința metodelor polițienești, Ronnie remarca un polițist flexibil de la o poștă. Știa dintr-o privire ce bea, ce mânca și ce-l făcea fericit, cât putea întinde coarda și unde se rupea firul. Era una dintre plăcerile lui să ofere prietenilor protecția poliției, așa că în cazul în care fiul cuiva, mort de beat, intra cu mașina Riley a părinților într-un șanț, Ronnie era primul care primea telefonul disperat de la mama copilului, tot el cel care făcea un semn cu mâna, iar analizele de sânge erau încurcate în laboratorul poliției, provocând scuzele nesfârșite ale acuzării pentru că-l făcuse pe Măria Sa să piardă timp prețios: rezultatul fericit era că

Ronnie însemna pe răboj încă o favoare în beneficiul său în Marea Bancă de Promisiuni în care își păstra singurele bunuri.

Informându-i astfel pe detectivi, îmi răceam, desigur, gura de pomană. Niciun detectiv de pe pământ nu ar fi putut găsi ceea ce căutam eu, iar doi erau mai buni decât unul singur. Zece mii de lire și câteva mese excelente mai târziu, tot ce mi-au adus a fost un teanc de tăieturi din ziar despre falimente vechi și alegerile din Yarmouth și o grămadă de registre de firmă inutile. Niciun dosar de judecată, niciun temnicer pensionat, nicio probă directă sau martori esențiali. Nicio vorbă despre procesul lui Ronnie la Winchester Assizes, unde, spunea el, se apăraseră singur în chip strălucit împotriva unui tânăr avocat pe nume Norman Birkett, mai târziu Sir Norman, apoi Lord, care a fost judecător englez la procesele de la Nürnberg.

Din închisoare – măcar atât mi-a spus Ronnie însuși – i-a scris lui Birkett și, în spiritul sportiv drag amândurora, l-a felicitat pe marele avocat pentru felul în care pledase. Birkett s-a simțit flatat să primească o asemenea scrisoare de la un biet prizonier care-și plătea datoria față de societate și i-a răspuns. Așa a început o corespondență în care Ronnie și-a expus dorința dintotdeauna de a studia dreptul. De îndată ce a ieșit din închisoare, s-a înscris ca student la Gray's Inn. Pe baza acestei fapte eroice și-a cumpărat roba și peruca pe care îl văd încă purtându-le după el în cutia de carton în timp ce traversează globul în căutarea aceluia El Dorado.

★

Mama mea, Olive, s-a furișat afară din viața noastră când aveam cinci ani, iar fratele meu, Tony, șapte, și amândoi dormeam duși. În jargonul aspru al lumii secrete

în care am intrat mai târziu, plecarea ei a fost o operațiune de retragere bine plănuită, executată în concordanță cu cele mai bune principii de siguranță ce trebuie cunoscute. Complotiștii au ales o seară în care tatăl meu, Ronnie, urma să vină acasă târziu sau deloc. Asta nu a fost greu. Scăpat de lipsurile din închisoare, Ronnie se instalase pentru afacerile lui în West End, unde recupera din plin timpul pierdut. Ce fel de afaceri, puteam doar ghici, dar creșterea lor fusese spectaculoasă.

De-abia respirase prima dată aer curat, că Ronnie își și adunase în jurul lui nucleul împrăștiat al Curții. Cu aceeași viteză amețitoare, am abandonat casa sărăcăcioasă de cărămidă din St Albans în care ne instalase bunicul meu, cu multe priviri încordate și multe amenințări cu degetul, după eliberarea lui Ronnie, și ne-am stabilit în suburbia cu școli de echitație și limuzine din Rickmansworth, la mai puțin de o oră distanță cu mașina de cele mai scumpe bordeluri din Londra. Cu sprijinul Curții, iernasem în splendoarea de la hotelul Kulm, din St Moritz. În Rickmansworth, dulapurile din dormitor erau pline de jucării de sus până jos. Weekendurile erau cu petreceri prelungite pentru adulți, în timp ce eu și Tony îi convingeam pe unchii gălăgioși să bată mingea cu noi și ne uitam la pereții fără cărți ai camerei noastre de copii, ascultând muzica de jos. Printre cei mai improbabili oaspeți din perioada aceea era Learie Constantine, mai târziu, Sir Learie și încă și mai târziu, Lordul Constantine, probabil cel mai mare jucător de cricket din Indiile de Vest din toate timpurile. E unul dintre numeroasele paradoxuri ale firii lui Ronnie că-i plăcea să se afle în compania oamenilor cu piele măslinie sau neagră, ceea ce pe atunci îl transforma într-o raritate.

Learie Constantine juca „cricket francez“ cu noi, iar noi îl iubeam nespus. Țin minte o ceremonie domestică veselă în care, în lipsa unui preot, a fost declarat oficial nașul meu sau al fratelui meu, niciunul din noi nu e sigur despre care era vorba.

– Dar de unde veneau banii? am întrebat-o pe mama într-unul dintre multe interogatorii care ne-au însoțit reuniunea.

Nu avea idee. Afacerile erau ori sub nivelul ei, ori o depășeau. Cu cât era mai greu, cu atât se ținea mai departe de toate. Ronnie era necinstit, spunea ea, dar oare nu așa erau toți cei care făceau afaceri?

Casa din care Olive a fugit pe ascuns era o imitație de vilă în stil Tudor numită Căsuța Hazel. În întuneric, grădina lungă, în pantă, și ferestrele cu ochiuri de sticlă în formă de romb îi dădeau aspectul unei cabane de vânătoare din pădure. Îmi imaginez că era o lună nouă abia zărită sau nu era deloc. Pe parcursul zilei interminabile a evadării, o văd prinsă cu pregătirile ascunse, umplând valiza de piele albă de la Harrods cu obiectele necesare – un pulover călduros, căci în East Anglia era frig; unde oare mi-am pus permisul de conducere? – aruncând priviri neliniștite la ceasul ei de aur St Moritz, păstrându-și calmul în fața copiilor, a bucătăresei, a menajerei, a grădinarului și a dădacei nemțoaice, Annaliese.

Olive nu mai are încrede în niciunul din noi. Fiii ei sunt în întregime secunzii stăpâniți de Ronnie. Bănuiește că Annaliese se culcă și cu dușmanul. Prietena apropiată a lui Olive, Mabel, locuiește la câțiva kilometri distanță cu părinții ei, într-un apartament cu vedere la Clubul de Golf Moor Park, dar Mabel nu știe nici cât Annaliese despre

planul de evadare. Mabel a avut două avorturi în trei ani după ce a rămas gravidă cu un bărbat pe care refuza să-l numească, iar Olive începe să simtă trădarea. În salonul cu căpriori pe tavan, pe care îl traversează în vârful picioarelor cu valiza ei albă, se află unul dintre cele mai vechi modele de televizoare dinaintea războiului, un coșciug ridicat din mahon, cu un ecran micuț care arată imagini rapide și doar rareori trăsăturile încetoșate ale unui bărbat în smoching. E oprit. Cu botnița pusă. Nu se va mai uita niciodată la el.

– De ce nu ne-ai luat cu tine? am întrebat-o în timpul unui interogatoriu.

– Pentru că ai fi venit după noi, dragă, a răspuns Olive, referindu-se, ca de obicei, la Ronnie, nu la mine. Nu ai fi fost liniștit până când nu-i aveai pe prețioșii tăi băieți înapoi.

Și-apoi, a spus ea, mai era și problema esențială a educației voastre. Ronnie era atât de ambițios în privința fiilor săi, încât, mai mult copt decât mort, dar nu mai contează, voia să ne ducă la școli înalte. Olive nu ar fi putut niciodată să facă asta. Nu ar fi putut, nu-i așa, dragă?

Nu izbutesc să o descriu bine pe Olive. Când eram copil, nu o cunoșteam, iar ca adult nu o înțelegeam. Despre abilitățile ei, știu tot atât de puțin cât despre orice altceva în legătură cu ea. Era bună la suflet, dar slabă? Era chinuită de despărțirea de primii ei copii care creșteau sau era o femeie fără emoții deosebit de profunde, pur și simplu târâtă prin viață de deciziile altor oameni? Avea talente ascunse care ardeau să fie scoase la lumină, fără să reușească vreodată? În oricare dintre aceste identități mă recunoșteam cu bucurie pe mine însumi, dar nu știu pe care să o aleg, dacă e vreuna de ales.

Valiza din piele albă se află azi în casa mea din Londra și a devenit obiectul unor speculații intense pentru mine. Ca în toate operele de artă importante, există o tensiune în nemișcarea ei. Va dispărea brusc de acolo, fără să lase o adresă de corespondență? Din exterior, se vede o valiză de firmă pentru luna de miere a unei mirese bogate. Cei doi angajați în uniformă care, în amintirea mea, stau în fața ușilor de sticlă de la hotelul Kulm din St Moritz, dând zăpada de pe cizmele oaspeților cu o mișcare teatrală, ar identifica imediat proprietarul drept un membru al claselor superioare. Dar când sunt obosit și memoria își face singură de lucru, interiorul valizei emană o sexualitate greoaie.

Motivul, în parte, este căptușeala ruptă din mătase roz: o jupă micuță care așteaptă să fie smulsă. Însă undeva în mintea mea este și imaginea de-abia amintită a unei agitații carnale – a unei lupte de dormitor peste care am dat când eram foarte mic – și roz este culoarea ei. Atunci a fost când i-am prins pe Ronnie și Annaliese făcând dragoste? Sau pe Ronnie și Olive? Sau pe Olive și Annaliese? Sau pe toți trei la un loc? Sau pe niciunul, poate doar în visele mele? Și oare această pseudoamintire înfățișează un fel de paradis erotic copilăresc din care am fost izgonit când Olive și-a făcut bagajul și-a plecat?

Ca artefact istoric, valiza este neprețuită. Este singurul obiect existent care poartă inițialele lui Olive din perioada petrecută cu Ronnie: O.M.C. de la Olive Moore Cornwell, scrise cu negru sub mânerul de piele asudată. A cui sudoare? A lui Olive? Sau e sudoarea salvatorului și a tovarășului ei conspirator, un administrator roșcovan și irascibil care conducea mașina cu care evadase? Am o idee că, la fel ca Olive, salvatorul ei era căsătorit și, la fel ca Olive, avea copii.

Dacă e adevărat, atunci și ei dormeau duși? În calitate de confident profesional al nobilimii deținătoare de pământ, salvatorul ei era și distins, pe când Ronnie nu era, după părerea lui Olive. Olive nu l-a iertat niciodată pe Ronnie că s-a însurat cu o persoană superioară lui.

Pe tot parcursul vieții ei de mai târziu, a bătut monedă pe acest lucru până când am început să înțeleg că inferioritatea socială a lui Ronnie era frunza de smochin a demnității pe care ea o ținea strâns în timp ce continua să-l urmeze neajutorată în anii presupusei lor înstrăinări. Îl lăsa să o ducă la prânzuri în West End, ascultându-i poveștile fanteziste despre bogăția lui extraordinară, deși puțină a ajuns și la ea, dacă a ajuns vreun pic, iar după cafea și coniac – cel puțin, așa îmi imaginez eu – îi ceda într-o casă sigură înainte să o șteargă grăbit ca să facă încă un milion închipuit. Păstrând deschise rănile pe care proasta educație a lui Ronnie i le provocase, ridiculizând în sinea ei discursul lui vulgar și lipsa de delicatețe socială, putea să-l condamne pe el pentru tot și pe ea însăși pentru nimic, cu excepția supunerii prostești.

Dar Olive era oricum, numai proastă nu. Avea limba ascuțită, era lucidă și spirituală. Propozițiile ei lungi și clare erau bune de tipărit, ritmice și amuzante. În prezența mea, vorbea dureros de frumos, ca doamna Thatcher la jumătatea alocuțiunii. Dar în prezența altora, am aflat recent de la cineva care o cunoștea mai bine decât mine, era ca o pasăre asiatică, adoptând instantaneu efectele vocale ale persoanei lângă care se afla, chiar dacă asta o cobora de tot pe scara socială. Și da, am și eu ureche pentru voci. Așadar, poate că asta e bucățica pe care o am de la ea, căci Ronnie nu avea așa ceva. Și-mi place să le imit și să le pun pe hârtie. Dar

despre ceea ce citea, dacă citea ceva, nu știu nimic, cum nu știu nimic nici despre contribuția genetică adusă existenței mele. Privind în urmă, ascultându-i pe ceilalți copii ai ei, știu că acolo era o mamă de descoperit. Dar eu nu am descoperit-o niciodată și poate că nici nu am vrut.

Vorbind în termenii întâlnirilor pe internet, mi s-a părut mereu că Ronnie și Olive erau, cu toate acestea, incredibil de compatibili. Dar în timp ce Olive se lăsa definită de oricine susținea că o iubește, Ronnie era un escroc de cinci stele, dăruit cu talentul nefericit de a stârni dragostea în bărbați și femei deopotrivă. Disprețul lui Olive față de originile sociale ale tatei nu se limita la vinovatul principal. Tatăl lui Ronnie – bunicul meu respectabil, Frank, fost primar al orașului Poole, francmason, antialcoolic, predicator, ba chiar simbolul probității familiei noastre – era, conform spuselor lui Olive, la fel de parșiv ca Ronnie. Frank a fost cel care îl pusese pe Ronnie să facă prima înșelătorie, el o finanțase, o controlase de la distanță, apoi își băgase capul în nisip și îl lăsase pe Ronnie să plătească prețul. Ba chiar a găsit un cuvânt urât pentru *bunicul* lui Ronnie, pe care mi-l amintesc ca pe un om cu barbă albă, semănând cu D.H. Lawrence, mergând cu tricicleta la nouăzeci de ani. Unde naiba trebuia să mă situez eu în această condamnare totală a liniei bărbătești rămâne un mister. Dar avusesem parte de educație, nu-i așa, dragule? Avusesem limbajul și manierele oamenilor respectabili învățate cu forța.

★

Există o anecdotă de familie despre Ronnie care rămâne neverificată, dar mi-ar plăcea să o cred pentru că

demonstrează sufletul lui bun, care, atât de des și atât de frustrant, își sfida detractorii.

Ronnie fuge de ceva, dar încă nu a șters-o din Anglia. Acuzațiile de fraudă sunt atât de presante, încât poliția britanică a pornit o vânătoare. În toată agitația, un vechi partener de afaceri al lui Ronnie moare subit și trebuie îngropat. În speranța că Ronnie va participa la funeralii, poliția vine la pândă. Detectivii în civil se amestecă printre îndoliați, dar Ronnie nu se află acolo. A doua zi, un membru al familiei îndurerate merge să îngrijească mormântul proaspăt. Ronnie stă singur lângă groapă.

★

Mergem în anii '80 și asta nu e doar o poveste de familie, s-a petrecut în plină zi și în prezența editorului meu englez, a agentului meu literar și a soției mele.

Sunt în turneu de promovare a unei cărți în sudul Australiei. Prânz în cortul mare. Stau la o masă așezată pe capre de lemn, cu soția și editorul alături, iar agentul meu ne privește. Dau autografe pentru cel mai recent roman, *A Perfect Spy*, care conține un portret nu prea voalat al lui Ronnie, despre viața căruia am spus câte ceva în discursul de după prânz. O doamnă în vârstă, în scaun cu roțile, trece energic de coadă și-mi spune cu ardoare că am greșit în privința șederii lui Ronnie la închisoare în Hong Kong. Ea locuia cu el în perioada în care a stat în colonie, așa că nu ar fi putut să meargă la închisoare, altfel ar fi observat, nu-i așa?

În timp ce cumpănesc încă ce să răspund – de exemplu, că avusesem de curând o discuție amicală cu fostul gardian

al lui Ronnie de la închisoarea din Hong Kong – o a doua doamnă, cam de aceeași vârstă cu prima, sare cu gura.

– Numai tâmpenii! bombăne ea. Locuia cu *mine* la Bangkok și făcea *naveta* la Hong Kong!

Le asigur că probabil au amândouă dreptate.

★

Atunci, nu veți fi surprinși să aflați că în momentele grele, cum au mulți fii ai multor tați, mă întreb care părți din mine îi aparțin încă lui Ronnie și cât de mult din propria persoană este al meu. Mă întreb dacă e vreo mare diferență între bărbatul care stă la birou și inventează înșelătorii pe hârtia albă (*eu*) și cel care își pune cămașă curată în fiecare dimineață și, fără nimic în buzunar în afară de imaginație, iese la atac ca să-și amăgească victima (*Ronnie*)?

Ronnie, escrocul, putea să inventeze o poveste din nimic, să-ți deseneze un personaj care nu exista și să-ți arate o oportunitate minunată când, de fapt, nu exista niciuna. Te putea ameți cu detalii false sau îți clarifica bucuros o chichiță inexistentă dacă nu-ți mergea mintea să te prinzi de șmecherie de prima dată. Putea păstra un secret important în baza confidențialității, apoi să-ți șoptească la ureche numai ție pentru că s-a decis să aibă încredere în tine.

Iar dacă asta nu este o parte esențială a artei scriitorului, spuneți-mi ce altceva este.

★

A fost ghinionul lui Ronnie să fie un anacronism în timpul vieții lui. În anii '20, când s-a apucat de afaceri, un negustor lipsit de scrupule putea ajunge la sapă de lemn

într-un oraș, iar a doua zi să aibă credit în alt oraș, la optzeci de kilometri distanță. Dar odată cu trecerea timpului, evoluția comunicațiilor i-a venit de hac lui Ronnie așa cum s-a întâmplat și în cazul lui Butch Cassidy și pe Sundance Kid. Sunt sigur că a fost profund șocat când Forțele Speciale din Singapore i-au pus în față cazierul din Anglia. Și tot șocat a fost și când, deportat fiind în grabă în Indonezia, a fost trimis după gratii pentru infracțiuni valutare și comerț cu arme. Câțiva ani mai târziu, a fost încă și mai șocat când poliția elvețiană l-a scos din camera de hotel de la Dolder Grand din Zürich și l-a aruncat în închisoarea districtuală. Citind recent cum domnii de la FIFA au fost luați pe sus din pat în Baur de Lac din Zürich și plasați în anumite celule în tot orașul, parcă îl văd pe Ronnie în urmă cu patruzeci și ceva de ani, suferind aceeași umilință, la aceeași oră, din pricina acelorași polițiști elvețieni.

Marile hoteluri sunt ca iarba-mâțelor pentru escroci. Până la acel răsărit în Zürich, Ronnie se cazase în mai multe hoteluri și sistemul lui nu dăduse niciodată greș: ia cel mai bun apartament oferit de hotel, primește oaspeți din belșug, fă-te plăcut ușierilor, șefilor de sală și, mai ales, recepționarilor, adică omenește-i cu bacșiș frumos și des. Dă telefoane în toată lumea și când hotelul îți vâra sub nas prima notă de plată, spune că i-ai pus pe oamenii tăi să o achite. Sau, dacă faci un joc mai lung, amână plata primei note, apoi plătește-o, dar nimic după aceea.

De îndată ce simți că ai stat prea mult, pregătește o valijoară, strecoară-i recepționarului o bancnotă de douăzeci sau de cincizeci și spune-i că ai afaceri urgente în afara orașului care te-ar putea reține peste noapte. Sau, dacă e genul acela de recepționar, fă-i cu ochiul și spune-i că ai

o obligație față de o prietenă – a, nu ar vrea el să verifice dacă apartamentul e încuiat, pentru că sunt o grămadă de lucruri prețioase înăuntru? – după ce te-ai asigurat deja că orice lucru prețios ai, dacă ai vreunul, e deja în valijoară. Și poate, pentru o acoperire în plus, îi dai recepționarului croșele de golf să le aibă în grijă ca să fii sigur, dar numai dacă e cazul, pentru că îți place să joci golf.

Dar acea razie în zorii zilei la Dolder i-a arătat lui Ronnie că partida era pierdută. Iar acum, las-o baltă! Au datele tale de pe cardul de credit. Știu și unde merg copiii tăi la școală.

*

Oare ar fi putut Ronnie să devină spion, având evidente abilități de a înșela? Adevărat, când îi înșela pe alții, se înșela și pe el însuși, deși acest lucru nu l-ar fi descalificat automat. Dar dacă avea un secret – al lui sau al altcuiva – era neliniștit până nu-l spunea cuiva, ceea ce ar fi fost, cu siguranță, o problemă.

Industria spectacolului? La urma urmei, făcuse treabă bună când cercetase un important studio de film din Berlin sub pretextul că mă reprezenta pe mine și pe cei de la Paramount Pictures, așa că de ce s-ar fi oprit acolo? Iar Hollywoodul, după cum știm cu toții, are un obicei bine cunoscut de a-i strânge la piept pe escroci.

Dar actor? Nu-i plăcea lui oglinda lungă? Nu-și petrecuse el toată viața prefăcându-se că era altcineva decât era?

Ronnie însă nu a vrut niciodată să fie o celebritate. Voia să fie Ronnie, cosmosul unui singur om.

Cât despre a deveni scriitorul propriilor ficțiuni, câtuși de puțin. Nu mă invidia pentru notorietatea literară. O avea deja.

*

Suntem în 1963. Tocmai am sosit la New York, în prima mea vizită în Statele Unite. *The Spy Who Came in from the Cold* se află în fruntea topurilor. Editorul meu american mă însoțește la Club 21 pentru o cină specială. Când șeful de sală ne conduce la masă, îl văd pe Ronnie așezat într-un colț.

Ani la rând am fost înstrăinați. Habar nu aveam că era în America, dar era și încă la patru metri distanță, cu un coniac și o bere de ghimbir la îndemână. Cum naiba a ajuns aici? Ușor. L-a sunat pe editorul meu american bun la suflet și l-a atins la coarda sensibilă. A jucat cartea irlandezului. O privire aruncată la numele editorului îi spune că e de origine irlandeză.

Îl rugăm pe Ronnie să stea cu noi la masă. Acceptă umil, aducându-și coniacul și berea de ghimbir; dar doar pentru un pahar scurt, insistă el, apoi ne lasă în pace. E drăguț și mândru și mă bate ușor pe braț, spunându-mi cu lacrimi în ochi că nu a fost un tată rău, nu-i așa, fiule, și ne-am descurcat bine împreună, nu-i așa? Da, da, ne-am descurcat bine împreună, tată, foarte bine, încuviințez eu.

Atunci Jack, editorul, care e și el un tată mândru, pe lângă că e irlandez, spune că ce-ar fi dacă Ronnie ar termina băutura și am bea o sticlă de șampanie. Zis și făcut, iar Ronnie ridică paharul și bea în cinstea cărții noastre. Observați cuvântul *noastre*. Apoi Jack spune, la naiba, Ronnie, ce-ar fi să stai aici și să mănânci cu noi? Așa că Ronnie se lasă convins și-și comandă un grătar din diverse feluri de carne.

Afară, pe trotuar, urmează obligatoria îmbrățișare călduroasă și plângeră, ceea ce face deseori: suspină adânc, ridicând din umeri. Și eu plâng și-l întreb dacă se descurcă bine cu banii, la care, în mod uimitor, spune că da. Apoi

îmi dă niște sfaturi despre viață, în caz că las succesul cărții noastre să ni se urce la cap.

– Poate că ești un scriitor de succes, fiule, spune el printre suspine, dar nu ești o *celebritate*.

Și după ce mă lasă cu acest avertisment de neînțeles, dispare în noapte fără să spună unde merge, ceea ce presupun că înseamnă că are o prietenă pe undeva, pentru că aproape întotdeauna are.

★

La câteva luni după aceea, reușesc să pun cap la cap povestea din spatele acestei întâlniri. Ronnie fugea de cineva, nu avea bani, nici locuință. În fine, agenții imobiliari din New York City ofereau o lună de cazare gratuită chiriașilor veniți pentru prima dată în noile locuințe. Folosind nume diferite, Ronnie se muta dintr-un apartament în altul – o lună gratuită aici, o lună gratuită acolo – și până acum nu reușiseră să-l prindă, dar vai de el dacă le cădea în gheare. Nu a refuzat banii oferți de mine decât din mândrie, pentru că era disperat și deja apelase la fratele meu mai mare pentru majoritatea economiilor lui.

În ziua de după cina noastră la Club 21, sunase la departamentul de vânzări de la editura mea din America, se prezentase drept tatăl meu – și, desigur, ca vechi prieten al editorului – a comandat vreo două sute de exemplare din cartea *noastră*, le-a trecut în contul autorului și le-a semnat cu numele lui ca să le ofere în loc de carte de vizită.

Am primit între timp o grămadă de asemenea cărți, cu cerința proprietarilor să adaug semnătura mea lângă cea a lui Ronnie. În versiunea standard scrie „Semnat de Tatăl Autorului“, cu un T foarte mare la Tatăl. În schimb, în

versiunea mea scrie „Semnat de Fiul Tatălui Autorului“, cu un F foarte mare pentru Fiu.

Dar încercați să vă puneți în locul lui Ronnie pentru o clipă, cum am făcut eu deseori. Încercați să fiți singuri pe străzile din New York, săraci lipiți. Ați luat bani de la oricine puteați lua, ați mulș tot ce se putea de la cunoștințe. În Anglia ești pe lista celor căutați de poliție, la fel și la New York. Nu îndrăznești să-ți arăți pașaportul, folosești nume false ca să schimbi apartamente pe care nu le poți plăti și tot ceea ce stă între tine și pierzanie este inteligența ta animalică și un costum la două rânduri, în dungi, de la Berman de pe Savile Row pe care îl calci acasă în fiecare seară. E genul de situație pe care îl născocesc pentru tine cei de la școala de spioni: „Ia să vedem cum reușești să ieși din situația asta.“ Cu excepția câte unei greșeli pe ici, pe colo, Ronnie ar fi trecut testul cu brio.

*

Barca de salvare la care Ronnie a visat întotdeauna a ajuns la țarm la scurt timp după moartea lui, într-unul dintre tribunalele acelea moleșite dickensiene, unde disputele complexe despre bani sunt trăgănite multă vreme. Ca să fiu precaut, voi da numele suburbiei londoneze chinuite Cudlip, pentru că e foarte posibil ca același conflict legal să continue și în ziua de azi, așa cum a continuat în ultimii douăzeci de ani din viața lui Ronnie și încă vreo doi ani după dispariția acestuia.

Datele cazului sunt de o simplitate năucitoare. Ronnie se împrietenise cu membrii consiliului local din Cudlip, mai ales cu cei din comitetul de planificare. Este ușor de imaginat cum s-a ajuns aici. Și ei erau bapțiști sau masoni,

pasionați de cricket sau jucători de snooker. Sau erau bărbați căsătoriți în floarea vârstei care, până să-l cunoască pe Ronnie, nu gustaseră niciodată din plăcerile nocturne din West End. Poate că își doreau și ei o felie din ceea ce Ronnie îi asigura că avea să fie o prăjitură mare.

Oricum s-a întâmplat, nu încăpea îndoială, din punct de vedere legal sau de orice alt fel, că membrii consiliului din Cudlip semnaseră pentru una dintre cele optzeci și trei de companii falite ale lui Ronnie, autorizându-l să construiască niște case frumoase în mijlocul centurii verzi din Cudlip. De îndată ce au făcut asta, Ronnie, care cumpărase terenul pe te miri ce în baza înțelegerii că nu se putea construi nimic acolo, l-a vândut cu tot cu acordul de planificare unei mari companii de construcții pentru o sumă impresionantă de bani. Șampania curgea în valuri, Curtea jubila de bucurie. Ronnie reușise să facă afacerea vieții lui. Eu și fratele meu, Tony, nu aveam să mai ducem vreodată lipsă de nimic.

Și, așa cum s-a întâmplat atât de des în viața lui, Ronnie aproape că a avut dreptate, dacă nu ar fi fost cetățenii din Cudlip, care, stârniți să acționeze de ziarul local, au declarat într-un glas că orice încercare de a construi case sau altceva pe prețioasa lor centură verde – terenul lor de fotbal, terenurile de tenis, locul de joacă al copiilor, zona lor de picnic – avea să se petreacă peste cadavrele lor. Erau atât de înflăcărați, încât în cel mai scurt timp au obținut o hotărâre judecătorească prin care l-au lăsat pe Ronnie să strângă în pumni un contract semnat cu acea companie de construcții, dar fără nicio monedă din banii lor.

Ronnie era la fel de supărat ca oamenii din Cudlip. Asemenea lor, nu cunoscuse vreodată atâta perfidie. Nu era vorba de bani, insista el, ci de principiu. Și-a adunat o echipă

de avocați, dintre cei mai buni. Aceștia au tras concluzia că aveau un caz solid și au fost de acord să-l preia. Dacă nu câștigau, nu erau plătiți. Prin urmare, terenul din Cudlip a devenit măsura aurită a încrederii noastre în Ronnie. În următorii douăzeci și ceva de ani, orice piedică temporară era luată drept un nimic odată ce venea ziua mare a judecății. Fie că Ronnie îmi scria din Dublin, fie din Hong Kong, Penang sau Tombuctu, mantra cu ciudatele litere mari nu se schimba niciodată: „Într-o zi, Fiule, și poate că va fi După ce eu voi fi Judecat, Justiția Britanică va Izbândi.“

Și iată că, la câteva luni de la moartea lui, justiția a izbândit, într-adevăr. Nu am fost la tribunal să aud verdictul. Avocatul meu mă sfătuisese să nu arăt vreo fărâmbă de interes pentru moștenirea lui Ronnie ca nu cumva să mă căpățuiesc cu datorii enorme. Sala de judecată era arhiplină, potrivit surselor mele. Băncile avocaților erau și ele pline. Erau trei judecători, dar unul vorbea pentru toți, iar limbajul lui era atât de întortocheat, încât, pentru o vreme, niciun profan nu l-a putut înțelege.

Apoi, treptat, au început să se limpezească veștile. Curtea îi dăduse câștig de cauză reclamantului: lui Ronnie. Complet. Lozul cel mare. Fără doar și poate. Fără pe-de-o-parte și pe-de-altă-parte. Din mormânt, Ronnie obținuse victoria covârșitoare despre care a spus mereu că va fi a lui: victoria Poporului în fața leprelor și a visătorilor, a se citi necredincioșilor și intelectualilor, o răzbunare postumă a tuturor eforturilor sale.

Apoi s-a lăsat tăcerea. În mijlocul bucuriei, un grefier a strigat din nou să se facă liniște în sală. Strângerile de mâini și bătaile pe umăr au făcut loc unei neliniști colective. Un avocat care până atunci nu se adresase curții a atras atenția

Domniilor Lor. Am și eu propria imagine subiectivă a lui. E durduliu, pompos și plin de bube, iar peruca e prea mică pentru capul lui. Reprezenta Coroana, le-a spus Domniilor Lor. Mai exact, reprezenta Fiscul pentru Maiestatea Sa, pe care o descria ca pe un „creditor preferențial” în cauza în care Domniile Lor tocmai se pronunțaseră. Și, ca să fie explicit și să nu piardă timpul prețios al Domniilor Lor, dorea, cu nețărmut respect, să ceară ca întreaga sumă revenită în proprietatea reclamantului să fie pusă sub sechestru ca să acopere, măcar în mică parte, sumele cu mult mai mari, acumulate într-un număr mare de ani, pe care decedatul le datora Fiscului Maiestății Sale.

✱

Ronnie a murit, iar eu revizitez Viena ca să respir aerul de oraș în timp ce îl trec în romanul semiautobiografic la care sunt în sfârșit liber să mă gândesc. Nu la Sacher din nou; mă tem că ospătarii își vor aminti cum s-a prăbușit Ronnie peste masă și cum l-am cărat eu afară. Avionul meu spre Schwechat are întârziere, iar de recepția de la micul meu hotel, pe care l-am ales la întâmplare, se ocupă un portar de noapte în vârstă. Privește tăcut în timp ce completez formularul de cazare. Apoi vorbește într-o germană blândă și venerabilă.

– Tatăl dumitale a fost un om mare, spune el. Te-ai purtat rușinos cu el.

Lui Reggie cu mulțumiri

Presupun că trebuie să fii mai apropiat de vârsta mea ca să-ți amintești de Reginald Bosanquet, crainicul de televiziune poznaș, nesăbuit și bețiv care a topit inima poporului și a murit ridicol de timpuriu, n-am știut niciodată exact de ce. Reggie a fost la Oxford cam în aceeași perioadă cu mine și avea toate lucrurile pe care eu nu le aveam: venit privat, mașină sport, femei frumoase și pe deasupra un fel de maturitate la care ajunsese înainte de vreme.

Ne plăcea unul de celălalt, dar nu poți să petreci prea mult timp cu un om care duce viața la care tu visezi și care și-o poate permite, iar tu nu poți. În plus, eram un tip retras pe vremea aceea, serios și cam chinuit. Reggie nu era nimic din toate astea. Mai mult decât atât, eu nu eram doar lefter, ci – la jumătatea celui de-al doilea an – de-a dreptul insolvent, fiindcă tata tocmai trecuse printr-unul dintre falimentele lui spectaculoase, iar cecul pentru taxa semestrială fusese respins. Și cu toate că facultatea se comporta cu o îngăduință exemplară, nu vedeam nicio modalitate de a rămâne la Oxford până la finalul anului școlar.

Dar nu l-am luat în calcul pe Reggie, care a intrat în camera mea într-o zi, probabil mahmur, mi-a întins un plic și a ieșit. Înăuntru era un cec pe numele meu, completat de mandatarii lui. Aceștia spuneau că Reggie le povestise despre necazul meu, că banii veneau din propriile surse și că puteam restitui suma când aveam mijloacele și când îmi convenea. Dar că dorința lui Reggie era ca, în orice problemă legată de împrumut, să corespundez direct cu mandatarii, căci nu-i plăcea să amestece banii cu prietenia.

Au trecut mulți ani până am reușit să plătesc și ultima tranșă și, totodată, dobânda pe care consideram că suma ar fi acumulat-o. Mandatarii mi-au trimis un bilet politicos de mulțumiri și mi-au returnat dobânda. Mi-au explicat că Reggie nu considera că dobânda era necesară în această situație.¹

¹ Fragment scris pentru organizația Victim Support, 1998 (n.a.)

Cel mai vânat om

Telefonul misterios din zori de zi a venit de la Karel Reisz, regizorul de film englez, născut în Cehia, cunoscut mai ales pentru filmul *Saturday Night and Sunday Morning*. Suntem în 1967 și mă zbat să îmi pot permite chiria unui apartament urât din Maida Vale. Eu și Reisz lucrăm împreună, fără rost după cât se pare, la un scenariu după un roman scris de mine, numit *The Naive and Sentimental Lover*¹, care nu era chiar pe placul oricui, să zicem așa. Dar Reisz nu mă sună în legătură cu scenariul de film, din câte îmi dau seama după vocea lui, care e sonoră și conspirativă.

– David, ești singur?

Da, Karel, absolut.

– Atunci, mi-ar fi de ajutor dacă ai putea trece pe aici cât mai repede.

Familia Reisz locuia la mică distanță, într-o casă de cărămidă roșie în stil victorian în Belsize Park. Probabil m-am dus pe jos. Când mariajul tău se destramă, mergi pe jos. Reisz a deschis ușa din față atât de repede, încât probabil că mă pândeă. După ce a încuiat, m-a condus în bucătăria

¹ Amantul naiv și sentimental (n.tr.)

mare, unde își duceau viața membrii familiei Reisz: așezați la o masă de pin groasă și circulară, cu biscuiți cu zahăr pe un platou rotativ, cu ceainice și cafetiere împrăștiate și carafe cu suc de fructe, cu un telefon cu cordon lung care suna întruna și, pe vremea aceea, multe scrumiere; toate acestea, în parte, pentru a-i mulțumi pe obișnuiții improbabili ai casei precum Vanessa Redgrave, Simone Signoret și Albert Finney, care intrau, se serveau, pălăvrăgeau puțin și plecau. Mi-am imaginat mereu că, înainte ca părinții lui Reisz să fie uciși la Auschwitz, acesta era felul în care trăiseră.

M-am așezat. Cinci fețe îndreptate spre mine: actrița Betsy Blair, care era soția lui Reisz și măcar de data asta nu vorbea la telefon; regizorul de film Lindsay Anderson, cunoscut pentru *This Sporting Life*, la care Reisz fusese producător. Între cei doi regizori, ședea un bărbat mai tânăr, charismatic, emoționat și zâmbitor, cu înfățișare clasică de slav, pe care nu-l mai văzusem niciodată.

– David, acesta este Vladimir, a spus Reisz cu voce gravă, la care tânărul a sărit în picioare și mi-a strâns mâna energic – aş putea să spun chiar cu disperare – peste masă.

Așezată puțin în spatele acestui tânăr entuziasmat, o femeie tânără care, judecând după grija atentă pe care i-o purta, avea mai degrabă aspectul unui paznic decât al unei amante sau – în acel decor – al unui agent de teatru sau însărcinat cu distribuția, căci tânărul avea un aspect impunător, vizibil dintr-o privire.

– Vladimir este un actor ceh, a anunțat Reisz.

Minunat.

– Și vrea să rămână în Anglia.

A, serios. Înțeleg... sau ceva de genul acesta.

Urmează mutarea lui Anderson:

– Ne gândeam că, ținând cont de trecutul tău, îi cunoști pe cei care se ocupă de așa ceva.

Tăcere generală în jurul mesei.

Toți așteaptă să spun ceva.

– Adică să fugă, sugerez eu stângaci. Vladimir vrea să fugă.

– Dacă așa vrei să-i spui, a spus Anderson disprețuitor și s-a făcut iar liniște.

Începea să-mi fie clar că Anderson avea un interes de proprietar în privința lui Vladimir și că Reisz, ceh ca și el și bilingv, era mai mult un intermediar decât un personaj principal. Asta dădea o anume stânjenezală situației. Îl întâlnisem pe Anderson de cel mult trei ori, niciodată nu fusese plăcut. Dintr-un motiv inexplicabil, călcasem cu stângul de la început și așa am rămas. Născut într-o familie militară din India, Anderson fusese educat la o școală publică din Anglia (Cheltenham, pe care a criticat-o mai târziu în filmul său *If...*) și la Oxford. În timpul războiului, a făcut parte din serviciul de informații al armatei la Delhi. Și cred că acest ultim lucru l-a întors împotriva mea. Ca socialist declarat, care era la cuțite cu sistemul al cărui produs era, mă considera un aparatcic secret în lupta claselor și nu prea aveam ce să fac cu folos în privința asta.

– Vladimir este, de fapt, Vladimir *Pucholt*, l-am auzit pe Reisz explicând. Iar când reacția nu a fost chiar cea așteptată din partea mea – cu alte cuvinte, nu am rămas mut de admirație, nu am strigat „nu, *celebrul* Vladimir Pucholt“ – Reisz s-a grăbit să-mi ofere o explicație, la care toată masa nu s-a dat în lături să contribuie. Vladimir Pucholt, am aflat eu spre rușinea mea, era un star al scenei și al marelui ecran din Cehia, cunoscut mai ales pentru rolul principal din

filmul *A Blonde in Love* realizat de Miloš Forman (tradus și, în mod enervant, drept *Iubirile blondei*), care s-a bucurat de succes internațional. Forman îl distribuise și în filme mai vechi și declarase că Vladimir era actorul lui preferat.

– Ceea ce înseamnă, pe scurt – din nou Anderson, în mod agresiv, ca și cum m-aș fi îndoit de valoarea lui Pucholt și acum se simțea obligat să mă corecteze – că *orice* țară l-ar lua se poate considera al *naibii* de norocoasă. Ceea ce cred că vom putea explica în mod clar *oamenilor* tăi.

Dar eu nu am niciun fel de *oameni*. Singurii *oameni* pe care-i am de tip oficial sau aproape oficial sunt foștii mei colegi din lumea spionajului. Și Doamne ferește să sun pe vreunul din ei și să-i spun că am în mâini un posibil transfug ceh. Pot deja să-mi imaginez întrebarea grijulie la care Pucholt avea să fie invitat să răspundă, cum ar fi: ești spion amplasat de Serviciul de Informații din Cehia și, dacă da, poți deveni spionul nostru? Sau: spune-ne care sunt ceilalți disidenți cehi aflați în Cehoslovacia care ar putea fi interesați să lucreze pentru noi. Și, presupunând că nu ți-ai exprimat deja intențiile față de vreo doisprezece prieteni foarte buni, ai fi de acord să te întorci în Cehoslovacia și să faci una-alta pentru noi?

Însă începeam să-mi dau seama că Pucholt nu le-ar fi dat atenția cuvenită. Nu e niciun fel de transfug, cel puțin nu în ochii lui. A ajuns legal în Anglia, cu binecuvântarea autorităților cehe. Înainte de a pleca, și-a pus afacerile în ordine în mod discret, respectându-și toate contractele nefinalizate de film și teatru și având grijă să nu semneze niciunul nou. A mai vizitat Anglia și înainte, iar autoritățile cehe nu au niciun motiv să creadă că de data asta nu se va întoarce.

Se pare că la sosirea lui în Anglia mai întâi s-a ascuns. Pe o cale nedeslușită, Lindsay Anderson a auzit apoi de intențiile lui și s-a oferit să-l ajute. Pucholt și Anderson se cunoșteau de la Praga și din Londra. Anderson a apelat apoi la prietenul lui, Reisz, și cei trei au născocit un fel de plan. Pucholt spusese clar de la început că în niciun caz nu va cere azil politic. Căci asta, a spus el, ar fi stârnit mânia autorităților cehe asupra celor rămași în urmă – prieteni, familie, profesori, colegi. Poate că avea în minte exemplul dansatorului rus de balet Rudolf Nureyev, a cărui fugă cu șase ani înainte fusese declarată o victorie pentru Occident. Drept rezultat, prietenii și familia lui Nureyev din Rusia fuseseră expulzați.

Cu această prevedere bine înfiptă în minte, Reisz, Anderson și Pucholt și-au pus planul în aplicare. Nu aveau să fie fanfare, nici tratamente speciale. Pucholt avea să fie doar unul dintre tineri nemulțumiți din Europa de Est, un om obișnuit care căuta îngăduința autorităților engleze. Împreună, Anderson și Pucholt au mers la Ministerul de Interne și s-au așezat la coadă cu cei care căutau să-și prelungească viza pentru Regatul Unit. Ajungând la funcționarul de la minister, Pucholt i-a împins pașaportul ceh prin fereastră.

– Cât timp? a întrebat funcționarul, cu ștampila pregătită.

La care Anderson, căruia îi plăcea să vorbească deschis, cu atât mai mult când se adresa unui lacheu din sistemul de clase pe care-l disprețuia profund, a răspuns: „Pentru totdeauna“.

Am o imagine clară a schimbului de replici dintre Pucholt și înaltul oficial de la Ministerul de Interne desemnat să se ocupe de caz.

Pe de o parte, confuzia lăudabilă a unui funcționar civil superior, hotărât să facă ceea ce trebuie în favoarea solicitantului, dar și să respecte regulile. Nu vrea decât ca Pucholt să spună fără echivoc că, dacă s-ar întoarce la el în țară, ar fi persecutat. Odată ce a făcut asta, în regulă, am bifat căsuța, viza e prelungită pe termen nedeterminat și bine ați venit în Anglia, domnule Pucholt!

Pe de altă parte, încăpățânarea lăudabilă a lui Pucholt, care refuză categoric să spună ce i se cere, pentru că, dacă o spune, înseamnă că cere azil politic și, prin urmare, pune în primejdie oamenii pe care a jurat să-i ferească de asta. Așa că nu, domnule, *nu* voi fi persecutat, mulțumesc. Sunt un cunoscut actor ceh și voi fi primit înapoi cu brațele deschise. S-ar putea să fiu sancționat, s-ar putea să sufăr un soi de pedeapsă. Dar nu aș fi persecutat și nu caut azil politic, mulțumesc.

Este și puțină comedie neagră în acest conflict. Acasă, în Cehoslovacia, Pucholt căzuse rău de tot în dizgrație și îi era interzis să joace în vreun film timp de doi ani. Fusese invitat – i se dăduse ordin, mai bine zis – să joace rolul unui băiat ceh de la școala de corecție, care, după ce este luminat de profesorii săi devotați în privința principiilor mărețe ale marxism-leninismului, descoperă că nu face față vieții din societatea mai puțin iluminată, orientată către burghezie, în care s-a întors.

Neimpresionat de scenariu, Pucholt ceruse să stea câteva zile într-o școală de corecție ca deținut. După ce a făcut asta, a fost mai sigur ca niciodată că piesa era o porcărie și,

spre uimirea agenților, a refuzat rolul. S-au agitat spiritele, i s-a aruncat cu contracte în față, dar el a rămas neclintit. Rezultatul: o interdicție de doi ani pe care, în circumstanțe mai bune, i-ar fi putut folosi mai bine ca bază pentru afirmația că era victima persecuției politice în țara sa natală.

A trecut o săptămână înainte ca Pucholt să fie din nou invitat la Ministerul de Interne, de data asta pentru a fi informat de un funcționar nehotărât, conform tradiției compromisului englez, că, deși nu putea fi repatriat cu forța în Cehoslovacia, trebuia să părăsească Anglia în zece zile.

În acest moment ne găseam acum, așezați în jurul mesei lui Reisz, măcinați de o neliniște mută. Cele zece zile s-au terminat sau urmează să se termine, așadar ce sugerezi să facem, David? Iar răspunsul scurt a fost că David habar nu avea ce să facem: cu atât mai puțin cu cât reieșise din discuții că Pucholt nu venise în Anglia ca să-și continue strălucita carieră de actor, ci „pentru că, David – după cum mi-a explicat cu entuziasm din partea opusă a mesei –, vreau să devin doctor“.

*

A admis că va dura ceva vreme până să devină doctor. Calculase că sunt șapte ani. Avea câteva calificări de bază din Cehoslovacia, dar se îndoia că vor conta prea mult în Regatul Unit.

L-am auzit spunând toate astea. Am recunoscut fervoarea din vocea lui și zelul din trăsăturile slave expresive. Am făcut tot posibilul să par înțelept și am zâmbit aprobator la această viziune nobilă de devotament.

Dar știam câte ceva despre actori. Și mai știam, așa cum știau toți cei de la masă, că actorii sunt în stare să se agațe

de o versiune ipotetică a propriei persoane și să devină acea versiune; dar numai atât cât durează spectacolul. După aceea, pornesc din nou la drum, în căutare de un nou om în care să se transforme.

– Păi, e excelent, Vladimir, am exclamat, trăgând cât mai mult de timp. Însă bănuiesc că, în timp ce faci pregătirea medicală, rămâi cu un picior și în lumea actoriei, nu? Să-ți șlefuești engleza, să joci puțin teatru, să accepți câte un rol dacă apare vreun film? am adăugat aruncând o privire spre cei doi regizori pentru ajutor, dar fără să primesc vreunul.

Nu, David, a răspuns el. Era actor încă din copilărie. Fusesse purtat de la un rol la altul – deseori roluri pe care le disprețuia, de exemplu, cel cu școala de corecție – și acum intenționa să devină doctor, motiv pentru care voia să rămână în Anglia. Am privit în jurul mesei. Nimeni nu părea surprins. Toți, în afară de mine, acceptau că Vladimir Pucholt, cuceritorul ceh de pe scenă și de pe ecran, *vrea doar să devină doctor*. Se întrebau oare, cum făceam și eu, dacă era doar fantezia unui actor și nu ambiția lui de-o viață? Nu aveam cum să-mi dau seama.

Dar de-abia dacă mai contează, pentru că, între timp, am acceptat să fiu omul care credeau ei că sunt. Voi vorbi cu *oamenii* mei, m-am auzit spunând, deși nu aveam niciun fel de oameni. Voi găsi cea mai bună cale să finalizăm situația rapid și cu succes, așa cum zicem noi, aparatcicii secreți. Acum voi merge acasă, dar păstrăm legătura. Am ieșit prin stânga cu capul sus.

★

În jumătatea de secol care a trecut, m-am întrebat uneori de ce naiba m-am oferit să fac toate astea când

Anderson și Reisz, ca mari regizori de film, aveau mult mai mulți *oameni* la îndemână și mult mai mulți prieteni în cercurile înalte decât am avut eu vreodată, ca să nu mai spun de avocați buni. Știam sigur că Reisz se avea bine cu Lord Goodman, *éminence grise*¹ și consilier juridic al prim-ministrului Harold Wilson. Anderson, cu toată rigoarea lui socialistă, avea legături aristocratice impecabile și, la fel ca Reisz, relații cu Partidul Laburist aflat la conducere.

Cred că răspunsul potrivit ar fi: cum viața mea era un adevărat dezastru, era o ușurare să o pun în ordine pe a altcuiva. Ca tânăr soldat în Austria, interogasem zeci de refugiați din Europa de Est ca nu cumva să fie vreunul spion. Niciunul nu era, din câte știu eu, dar destul de mulți erau cehi. Iată că aici era unul pentru care puteam să fac ceva.

Nu mai sunt sigur unde a dormit Vladimir în următoarele nopți, dacă a fost la Reisz acasă sau la însoțitoarea lui, la Lindsay Anderson sau chiar la mine. Dar îmi amintesc că a petrecut multe ore din zi în apartamentul meu urât, plimbându-se și stând la fereastra mare, cu privirea ațintită în depărtare.

Între timp, eu am tras de toate sforile pe care le aveam ca să schimb decizia Ministerului de Interne. L-am sunat pe amabilul meu editor englez. Acesta mi-a sugerat să iau legătura cu jurnalistul care se ocupa de afaceri interne la ziarul *Guardian*. Jurnalistul nu are o relație directă cu ministrul Afacerilor Interne, adică Roy Jenkins, dar, întâmplător, o cunoștea pe doamna Jenkins. Mai degrabă soția lui o cunoștea. Va vorbi cu soția lui și mă va suna înapoi.

¹ Eminență cenușie (în franceză în original) (n.tr.)

Am început să îmi fac speranțe. Roy Jenkins era un liberal curajos și franc. Corespondentul de la *Guardian* m-a sunat. Iată ce trebuie să faci. Îi scrii ministrului de Afaceri Interne o scrisoare strict formală, fără lingușeli, fără dulcegării. „Dragă domnule ministru.“ O bați la mașină, explici situația și o semnezi. Dacă omul tău vrea să fie doctor, să spui asta în scrisoare și să nu pretinzi că o să fie darul lui Dumnezeu pentru Teatrul Național. Dar iată care e diferența. Nu-i adresezi *plicul* lui Roy Jenkins, Esquire, ci doamnei Jenkins, soția lui. Ea se va asigura că scrisoarea e pe masă a doua zi la micul dejun, lângă oul fiert. Și o livrezi personal. În seara asta. La adresa asta.

Nu am bătut-o la mașină. N-am făcut-o niciodată. În apartament se afla o mașină de scris electrică, dar nu era nimeni prin preajmă să o folosească. Am sunat-o pe Jane. Pe vremea aceea, eu și Jane ne dădeam târcoale. Astăzi e soția mea. În timp ce Pucholt admira priveliștea londoneză, am scris misiva cu „Dragă domnule ministru“, iar Jane a bătut-o la mașină. Am adresat plicul doamnei Jenkins, l-am sigilat și am pornit spre Notting Hill sau unde or fi locuind domnul și doamna Jenkins.

Patruzeci și opt de ore mai târziu, Vladimir Pucholt avea permisiunea să rămână în Anglia pe termen nelimitat. Niciun ziar de seară nu a anunțat că un celebru star de cinema ceh a dezertat pentru cauza occidentală. Își putea începe studiile medicale cât de repede și de discret dorea. M-am întors în apartament și nu l-am mai găsit pe Vladimir privind pe fereastră, ci stând pe balcon în blugi și adidași. Era o după-amiază caldă și însorită. Își făcuse un avion de hârtie dintr-o foaie A4 de pe biroul meu. Aplecându-se cam mult peste balustradă după părerea mea, l-a lansat și

l-a urmărit plutind peste acoperișurile din Londra. Până atunci, mi-a explicat el mai târziu, nu putuse să zboare. Dar acum, că avea permisiunea să rămână, era în regulă.

*

Asta nu este o poveste despre generozitatea mea fără margini. E vorba de reușita lui Vladimir de a deveni unul dintre cei mai iubiți și mai devotați pediatri din Toronto.

Într-un fel sau altul – nici în ziua de azi nu îmi dau seama cum – am devenit responsabil cu plata taxelor pentru pregătirea lui medicală în Anglia. Chiar și în perioada aceea părea un lucru absolut firesc. Câștigam mai bine ca niciodată, Vladimir era la polul opus. Oferta mea de a-l ajuta nu m-a privat de nimic. Nu mi-a provocat mie sau familiei mele niciun fel de greutate, nici atunci, nici mai târziu. Nevoile financiare ale lui Vladimir, conform propriei insistențe, erau înspăimântător de modeste. Hotărârea lui de a-mi plăti fiecare bănuț cât mai curând posibil era de nestrămutat. Ca să fim scutiți de o discuție stânjenitoare, l-am lăsat pe contabilul meu să calculeze pentru el: atât ca să trăiască, atât pentru studii, atât pentru transport, chirie și așa mai departe. Negocierile mergeau în sens invers. Eu insistam să dau mai mult, Vladimir insista pentru mai puțin.

Prima lui slujbă în domeniu a fost de asistent de laborator la Londra. De aici, s-a mutat la un spital universitar în Sheffield. În scrisori migăloase, într-o engleză lirică și mult îmbunătățită, slăvea miracolul medicinei, al chirurgiei, al vindecării și al corpului omenesc ca operă a creației. Specializările lui sunt în pediatrie și terapie intensivă neonatală. Cu un entuziasm nestăvilit, scrie și azi despre miile de copii și bebeluși pe care i-a îngrijit.

Am fost întotdeauna puțin stânjenit și smerit că am jucat rolul îngerului cu un sacrificiu atât de mic pentru mine și spre beneficiul extraordinar al altora. Mai stânjenitor decât atât, aproape până în ziua în care a primit calificarea, n-am fost niciodată pe deplin încredințat că va reuși.

★

Suntem în 2007, la patruzeci de ani de când Vladimir a lansat avionul de hârtie de la balconul apartamentului de care am scăpat de mult. Locuiesc jumătate din timp în Cornwall, jumătate în Hamburg, scriind la romanul *A Most Wanted Man* despre un tânăr solicitant de azil politic, nu din Cehoslovacia ca atunci, ci din Cecenia de azi. E slav doar pe jumătate; cealaltă jumătate e cecen. Îl cheamă Issa, adică Iisus, și e musulman, nu creștin. Ambiția lui e să studieze să devină un doctor de seamă și să îi vindece pe oamenii bolnavi din țara lui, să se specializeze în pediatrie.

Închis în podul unui depozit din Hamburg, în vreme ce spionii se ceartă pe seama viitorului său, își confecționează avioane dintr-un sul de hârtie nefolositor și le face să zboare prin cameră către libertate.

Mai curând decât aș fi crezut că e posibil, Vladimir mi-a returnat toți banii pe care i-a împrumutat de la mine. Ceea ce el nu știa – și nu știam nici eu până am ajuns să scriu *A Most Wanted Man* – e că el îmi făcuse darul nereturnabil al unui personaj fictiv.

Cartea de credit a lui Stephen Spender

Cred că era în 1991 când am fost invitat la o cină privată în Hampstead ca să-l cunosc pe Stephen Spender, eseist, dramaturg, romancier, comunist deziluzionat, cavaler al ținutului, fost Poet Laureat al Americii... mai trebuie să continui?

Eram șase la masă și Spender monopoliza discuția. La optzeci și doi de ani, avea o înfățișare impresionantă: cu părul alb, leonin, viguros, foarte spiritual. Tema lui era efemeritatea celebrității – a lui, probabil, deși n-am putut să nu mă gândesc că îmi lansa un avertisment deghizat – și nevoia celor care se bucurau de ea să accepte cu grație întoarcerea în obscuritate. Ca exemplu, ne-a spus următoarea poveste:

Revenise de curând dintr-o călătorie transcontinentală cu mașina în Statele Unite. Traversând deșertul Nevada, a văzut una dintre rarele benzinării și s-a gândit că era prudent să facă plinul. Un anunț scris de mână, probabil ca să descurajeze hoții, spunea că proprietarul accepta numai cărți de credit.

Sponder a scos cardul de credit. Proprietarul de la autoservice l-a analizat în tăcere. În cele din urmă, și-a exprimat îngrijorarea:

– Singurul Stephen Sponder de care am auzit *eu* vreodată e poet, a obiectat el. Și ăla e *mort*.

Sfat pentru un romancier aspirant

„Înainte să termin de scris pe ziua respectivă, mă asigur că am păstrat ceva la activ pentru mâine. Somnul face minuni.“

Sursa: Graham Greene către el însuși, Viena, 1965

Ultimul secret oficial

Când eram un spion tânăr și fără griji, era firesc să cred că cele mai tari secrete ale țării erau păstrate într-un seif Chubb verde și scorojit, ascuns în capătul unui labirint de coridoare prăfuite, la etajul de sus al clădirii Broadway 54, vizavi de stația de metrou St James's Park, în biroul privat ocupat de șeful serviciului secret.

Broadway, cum o numeam eu, era veche și prăfoasă și, din punctul de vedere al filosofiei serviciului, incomodă. Dintre cele trei lifturi care scârțâiau, șeful avea unul numai pentru el, care-l ducea, când avea el chef, direct la înălțimile sacre ale etajului de sus. Doar câțiva aleși aveau cheie de acolo. Noi, muritorii de rând, urcam la el pe o scară îngustă de lemn, supravegheată de o oglindă convexă și, odată ajunși la etajul de sus, de un îngrijitor cu fața împietrită așezat pe un scaun de bucătărie.

Cred că nouă, celor proaspăt veniți, ne plăcea clădirea cel mai mult: pentru clarobscurul ei permanent, mirosul războaielor în care nu luptaserăm și intrigile la care puteam doar să visăm; pentru barul înghesuit în care intrai doar cu invitație, unde experții tăceau brusc când treceai pe

lângă ei; și pentru biblioteca întunecată, prăfuită, cu literatură de spionaj, prezidată de un bibliotecar vârstnic, cu părul lung și alb care, pe vremea când era el însuși spion, alergase împreună cu revoluționarii bolșevici pe străzile din Petersburg și trimisese mesaje secrete dintr-o pivniță de lângă Palatul de Iarnă. Atât filmul *The Spy Who Came in from the Cold*, cât și versiunea BBC de la *Tinker Tailor Soldier Spy* surprind ceva din acea atmosferă. Dar niciunul nu s-a apropiat de misterele aceluia vechi seif Chubb.

Biroul personal al șefului era o cameră în pod, cu straturi de plase de păianjen la ferestre, dându-ți senzația tulburătoare că ești sub pământ. Dacă voia să ți se adreseze formal, rămânea așezat la biroul gol, străjuit de portretele familiei lui și, pe vremea mea, de cel al lui Allen Dulles și cel al șahului Persiei. Dacă dorea să fie o atmosferă mai relaxată, erau fotoliile din piele crăpată. Dar oriunde stăteai, seiful verde era mereu în raza ta vizuală, holbându-se la tine din capătul camerei.

Ce naiba putea să conțină? Auzisem că existau documente atât de secrete, încât nu le atingeai decât însuși șeful. Dacă alegea să le împărtășească cu altcineva, persoana aceea trebuia mai întâi să-și pună viața gaj, să le citească în prezența șefului și apoi să i le dea înapoi.

★

Iar acum a venit ziua tristă în care ultima cortină va coborî pe clădirile Broadway, iar serviciul și toate acareturile vor fi transferate în noul sediu din Lambeth. Oare seiful șefului e scutit? Oare macaralele, răngile și oamenii tăcuți îl vor transporta fizic spre noua etapă în lunga călătorie a vieții sale?

După o dezbatere purtată la cel mai înalt nivel, se decide cu mare reticență că seiful, oricât de venerabil ar fi, nu se mai potrivește în lumea noastră modernă. Va fi deschis. Orice e înăuntru va fi examinat de ofițeri care au depus jurământ, totul va fi documentat cu grijă și va fi manevrat conform procedurilor adecvate cu importanța sa.

Deci cine are afurisita aia de cheie?

Se pare că nu actualul șef. A avut grijă să nu se aventureze vreodată să caute în seif și să se familiarizeze inutil cu secretele lui. Ceea ce nu știi nu poți dezvălui. Predecesorii săi, aflați încă în viață, sunt consultați de urgență. Pe același principiu, și ei au rezistat tentației de a călca pe asemenea pământ sfânt. Și nu știu nici ei unde e afurisita de cheie. Nimeni, nici Registratura, nici Secretariatul, nici departamentul de Securitate internă, nici măcar îngrijitorul cu fața împietrită pe scaunul lui de bucătărie, nimeni nu a văzut și nu a pus mâna pe cheie, nimeni nu știe unde se află sau cine a avut-o ultima dată. Tot ceea ce se *știe* e că seiful în sine a fost instalat la comanda veneratului și secretosului patologic Sir Stewart Menzies, care fusese șeful serviciului din 1939 până în 1952.

Așadar, a luat Menzies cheia cu el? Era îngropat cu ea? A luat, la propriu, secretul cu el în mormânt? Avea toate scuzele. Era unul dintre fondatorii din Bletchley Park. Desfășurase o mie de interviuri private cu Winston Churchill. Negociase cu mișcările de rezistență antinazistă din interiorul Germaniei și cu amiralul Canaris, șeful cu inima îndoită al serviciului secret german, Abwehr. Numai Dumnezeu știa ce era în seiful acela verde.

În romanul meu *A Perfect Spy* apare ca dulapul de acte de un verde scorojit care-l însoțește pe alter egoul lui Ronnie,

Rick, pe drumul vieții. Se spune că ar conține datoriile lui față de societate, dar nici acesta nu e deschis niciodată.

Până una-alta, timpul se scurge. Dintr-o zi în alta, noul chiriaș își va intra în drepturile legale. Trebuie luată de urgență o decizie administrativă. Foarte bine, cei din serviciu au spart câteva încuietori la vremea lor, așa că se pare că mai trebuie spartă una: trimiteți după spărgătorul serviciului.

Omul își cunoaște meseria. Cu o viteză impresionantă, încuietoarea cedează. Spărgătorul trage deoparte ușa de fier care scârțâie. Precum căutătorii de comori Carter și Mace în fața mormântului deschis al lui Tutankamon, spectatorii întind gâtul să surprindă minunile dinăuntru. Nu e nimic acolo. Seiful e gol-goluț, lipsit până și de cel mai banal secret.

Dar stai! Aceștia sunt conspiratori sofisticați, nu sunt ușor de păcălit. E un seif-capcană, unul artificial, un mormânt fals, o curte exterioară care protejează sanctuarul din interior? Se trimite după o rangă. Seiful e desprins cu grijă din perete. Ofițerul cu rangul cel mai înalt se uită în spatele acestuia, scoate o exclamație îmbufnată, pipăie spațiul dintre seif și perete și scoate o pereche de pantaloni gri foarte groși și prăfuiți, cu o etichetă prinsă cu un ac de siguranță. Inscripția scrisă la mașină declară că sunt pantalonii purtați de Rudolph Hess, adjunctul lui Adolf Hitler, când a zburat în Scoția să negocieze o pace separată cu ducele de Hamilton, crezând eronat că acesta îi împărtășea vederile fasciste. Sub inscripție se vede un scris e mână cu cerneala verde tradițională a șefului:

Vă rugăm să analizați, ne pot da o idee despre starea în care se află industria textilă germană.

Surse

Editorul mulțumește cu recunoștință următoarelor surse. O parte din aceste articole au fost reproduse așa cum au apărut atunci. Multe au fost folosite doar parțial.

Capitolul 10: Ieșind pe teren

The Constant Muse (Muza permanentă) a fost publicat prima dată în SUA, în *New Yorker*, în 2000 și în Anglia în *Observer* și *Guardian*, în 2001.

Capitolul 24: Păzitorul fratelui său

His Brother's Keeper a apărut prima dată în altă formă ca postfață la *A Spy Among Friends* (Un spion între prieteni) de Ben Macintyre, lucrare publicată în SUA de Crown Publishing Group și în Anglia de Bloomsbury, în 2014.

Capitolul 25: Quel Panama!

Quel Panama! a fost publicat prima dată în SUA în *The New York Times* și este folosit aici cu permisiunea lor, publicat prima dată în Anglia în *Guardian*, în 1996.

Capitolul 26: Sub acoperire strașnică

Under Deep Cover a fost publicat prima dată în SUA în *The New York Times* și este folosit aici cu permisiunea lor, publicat prima dată în Anglia în *Guardian*, în 1999.

Capitolul 27: La vânătoare de dictatori

Congo Journey (Călătorie în Congo) a fost publicat prima dată în SUA în *Nation* în 2006 și în Anglia în *Sunday Telegraph*, în 2006.

Capitolul 28: Richard Burton are nevoie de mine

The Spy Who Liked Me (Spionul care mă plăcea) a fost publicat prima dată în *New Yorker*, în 2013.

Capitolul 29: Alec Guinness

Mission into Enemy Territory (Misiune pe teritoriu inamic) a fost publicat prima dată în *Daily Telegraph* în 1994 și a fost republicat ca prefață în *My Name Escapes Me: The Diary of a Retiring Actor* (Numele meu îmi scapă: Jurnalul unui actor pensionat) de Alec Guinness, publicat de Hamish Hamilton, în 1996.

Capitolul 33: Fiul Tatălui Autorului

In Ronnie's Court (La Curtea lui Ronnie) a fost publicat prima dată în SUA în *New Yorker*, în 2002 și în Anglia în *Observer*, în 2003.

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Introducere</i>	7
1. Nu vă purtați urât cu serviciile secrete!.....	23
2. Legile doctorului Globke.....	38
3. Vizită oficială.....	50
4. Cu degetul pe trăgaci	53
5. Tuturor celor interesați	61
6. Mecanismele justiției britanice	66
7. Dezertarea lui Ivan Serov	69
8. O moștenire.....	77
9. Nevinovăția lui Murat Kurnaz	88
10. Ieșind pe teren	95
11. Întâlnire cu Jerry Westerby	106
12. Singur în Vientiane	111
13. Teatrul Realului: dansând cu Arafat	116
14. Teatrul Realului: Villa Brigitte	131
15. Teatrul Realului: o chestiune de vinovăție	139
16. Teatrul Realului: nume de alint	143
17. Cavalerul sovietic moare în armură.....	151
18. Estul Sălbatic: Moscova, 1993.....	166

19. Sânge și tezaur.....	180
20. Cei mai mari urși din grădină	192
21. Printre inguși	206
22. Premiul lui Joseph Brodsky.....	211
23. Sursa greșită	214
24. Păzitorul fratelui său	228
25. Quel Panama!.....	245
26. Sub acoperire strașnică.....	258
27. La vânătoare de dictatori.....	263
28. Richard Burton are nevoie de mine	278
29. Alec Guinness.....	294
30. Capodopere pierdute	300
31. Cravata lui Bernard Pivot.....	314
32. Prânzul cu prizonierii	322
33. Fiul Tatălui Autorului	328
34. Lui Reggie cu mulțumiri	372
35. Cel mai vânat om.....	374
36. Cartea de credit a lui Stephen Spender.....	386
37. Sfat pentru un romancier aspirant.....	388
38. Ultimul secret oficial.....	389
<i>Surse</i>	393

NONFICȚIUNE

ISTORIE, SOCIOLOGIE, POLITICĂ, GEOGRAFIE,
RELIGIE, ARTĂ

- Benedict al XVI-lea* Isus din Nazaret
Grigore Arbore Libertatea fără democrație și „glonțul de aur“
Stefan Aust Complexul Baader-Meinhoff
Richard Bassett Spionul-șef al lui Hitler
Antony Beevor Berlin: Căderea 1945
Mark Benecke Pe urmele crimelor
Dieter Breuers O istorie puțin altfel a vrăjitoarelor
 și a prizonirii lor
Jean-Louis Bruguire Ceea ce n-am putut spune. 30 de ani de luptă
 împotriva terorismului
Leo Butnaru Ruleta românească
Val Butnaru Cartea nomazilor din B
Augustin Buzura Nici vii, nici morți
Marcus Tullius Cicero Cum se conduce o țară
Șerban Filip Cioculescu Viitorul nu ia prizonieri
Bill Clinton Arta de a dăru
Alexandru Cristian Între elefant, urs și dragon
Vasile Dăncu Patrie de unică folosință ♦ Mitologii, fantasme și
 idolatrie
Norman Davies Varșovia
Ioan Drăgan Comunicarea
Veronica Dumitrașcu Frontiere și civilizații
Mohamed Elbaradei Epoca dezamăgirii
Richard J. Evans Al Treilea Reich (2 volume)
Niall Ferguson Războiul lumii – Epoca urii
Bogdan Ficeac De ce seucid oamenii
John Lewis Gaddis Războiul Rece
Cristopher Hale Cruciada lui Himmler
Jonathan Harr Tabloul pierdut
Joel F. Harrington Călăul credincios
G.T. Kirileanu Martor la istoria României (2 volume)
Joelle Kuntz Scurta istorie a Elveției
Vasile Maieran, Dan Dulciu O istorie a criptologiei românești
Klaus-Rudiger Mai Societăți secrete. Mit, putere și adevăr
Irene Mainguy Simbolurile gradelor de perfecțiune și ale ordinelor de
 înțelepciune ♦ Simbolurile gradelor capitulare în
 francmasonerie
George Cristian Maior Despre *intelligence*
George Cristian Maior &
Sergei Konoplyov Cunoașterea strategică în zona extinsă a Mării Negre
George Cristian Maior Incertitudine. Gândire strategică și relații
 internaționale în sec. XXI

<i>George Cristian Maior</i>	Noul aliat. Regândirea politicii de apărare a României în sec. XXI
<i>Mircea Malița</i>	Homo Fraudens ♦ Istoria prin ochii diplomatului
<i>Virgil Măgureanu</i>	Declinul sau apoteoza puterii? ♦ Sociologie politică ♦ De la regimul comunist la regimul Iliescu
<i>Ștefan Mășu</i>	Maestrul mason și arta regală ♦ Marele arhitect al Universului ♦ Puterea economică în istoria lumii
<i>Bor Sugarjau & Ion Mihail Iosif</i>	Mongolia lui Gînghis Han
<i>M. Baigent & Ion Mihail Iosif</i>	Moștenirea mesianică ♦ Sângele sfânt și Sfântul Graal
<i>Eugen Mihăescu</i>	Strigăte în pustiu
<i>Peter Molloy</i>	Lumea dispărută a comunismului
<i>Marian Nazat</i>	România oranj ♦ România târăș ♦ Pe tălpile României
<i>Reinhold Niebuhr</i>	Ironia istoriei americane
<i>Ionel Nițu</i>	Analiza de intelligence
<i>Barack Obama</i>	Îndrăzneala de a spera
<i>Ioan Mircea Pașcu</i>	Jurnal de... „Front“
<i>Sidney Pike</i>	CNN – Noi am schimbat lumea
<i>Lynn Picknet & Clive Prince</i>	Giulgiul de la Torino ♦ Misterul templierilor
<i>Lynn Picknet & Clive Prince & Stephen Prior</i>	Cazul Rudolf Hess. Dezertor sau mesager?
<i>Mihai Retegan</i>	Povestea unei trădări ♦ 1968 din primăvară până în toamnă
<i>Alexander Stille</i>	Jaful Romei
<i>Alex Mihai Stoenescu</i>	Istoria loviturilor de stat în România (vol. 4, partea I) ♦ Istoria loviturilor de stat în România (vol. 4, partea II) ♦ Interviuri despre revoluție ♦ În sfârșit, adevărul
<i>Marius Stoian</i>	Proiectul România
<i>James Tabor</i>	Dinastia Isus
<i>Frederick Taylor</i>	Dresda
<i>Marius Tucă</i>	Astenii de buzunar ♦ Pamflete cu români
<i>Olimpian Unghelea</i>	Sayonara. Confesiunile unui criminalist ♦ Dex masonic (vol. 1 și 2)
<i>Joyce Tyldesley</i>	Egipt
<i>Dumitru Zamfir</i>	Respectarea drepturilor omului în activitatea serviciilor de informații

MEDICINĂ

<i>Aurelian Curin</i>	Reiki nontradițional
-----------------------------	----------------------

MEMORII, JURNALE, BIOGRAFII

<i>Ayaan Hirsi Ali</i>	Necredincioasa
<i>George Beahm</i>	iSteve – Steve Jobs despre Steve Jobs
<i>Carl Bernstein</i>	O femeie la putere
<i>Benazir Bhutto</i>	Reconcilierea
<i>Aher Arop Bol</i>	Băiatul pierdut

<i>Rodney Bolt</i>	Lorenzo da Ponte. Aventurile libretistului lui Mozart
<i>Gyles Brandreth</i>	Philip și Elisabeta – Portretul unei căsătorii
<i>Jean Dominique Brierre</i>	Edith Piaf
<i>Jared Cade</i>	Agatha Christie: Misterul celor 11 zile
<i>Edmonde Charles-Roux</i>	Coco Chanel
<i>Agatha Christie</i>	Autobiografia
<i>Eric Clapton</i>	Autobiografie
<i>Eleanor Coppola</i>	Însemnări de viață
<i>John Curran</i>	Agatha Christie. Jurnalul secret
<i>Stanislao Dziwisz</i>	O viață cu Karol
<i>Ciprian Enea</i>	Jurnalul unui călător boem
<i>Corneliu Filip</i>	Ion Ghițulescu, omul de la microfonul radio
<i>Bill Gates</i>	Un optimist nerăbdător
<i>Al Gore</i>	Asalt asupra rațiunii
<i>Mireille Guiliano</i>	Franțuzaicele nu se îngrașă
<i>Agnès Humbert</i>	Resistance. Războiul nostru
<i>Julio Iglesias</i>	Între paradis și infern
<i>Cheryl Jarvis</i>	Colierul. Treisprezece femei și experimentul care le-a schimbat viața
<i>Angela Lambert</i>	Viața irosită a Evei Braun
<i>Enrik Lauer</i>	Mozart și femeile
<i>Gerd Langguth</i>	Angela Merkel
<i>Pierre Leprohon</i>	Vincent van Gogh
<i>Liviu Maior</i>	Alexandru Vaida Voevod
<i>Javier Marquez</i>	Rat Pack – Frank Sinatra și prietenii lui în anii de glorie ai lui Kennedy și ai Mafiei
<i>Iana Matei</i>	De vânzare: Mariana, 15 ani
<i>Thierry de Montbrial</i>	Jurnal românesc
<i>Ilie Năstase</i>	Mr Năstase (conține coliță filatelică)
<i>Jacqueline Pascarl</i>	Cândva am fost o prințesă
<i>Ioan Paul al II-lea</i>	Memorie și identitate
<i>Oana Popescu</i>	Ciobit – Interviuri cu Maia Morgenstern
<i>Hannes Rastam</i>	Cazul Thomas Quick
<i>Ursul Richter</i>	Surâsul gheșei
<i>David Rockefeller</i>	Memorii
<i>Jose A. Rodriguez jr</i>	Măsuri extreme
<i>Joshua Rubenstein</i>	Lev Troțki – O viață de revoluționar
<i>Anna Maria Sigmund</i>	Dictator, demon, demagog
<i>Emil Tocaci</i>	Ultimul protest
<i>Valérie Trierweiler</i>	Mulțumesc pentru acest moment
<i>Roxana Valea</i>	Prin praf și vise
<i>Kurt Vonnegut</i>	Un om fără de țară
<i>Regina Maria a României</i>	Povestea vieții mele (3 vol.)

„Întotdeauna profunde, adesea fermecătoare și câteodată pline de sobrietate, aceste amintiri ale maestrului le Carré despre propria viață cu siguranță îi vor încânta pe admiratori, dar și pe cei care abia acum îl descoperă.“

Publishers Weekly

„John le Carré este un scriitor pe care îl recunoști cu ușurință, la fel ca pe Dickens sau Austen.“

Financial Times

„John le Carré este un magician al uneltirii și al contrauneltirii, un maestru al povestirii.“

Observer

„Sincer și fascinant!“

Daily Express

„La fel de palpitant ca operele sale de ficțiune!“

Woman and Home

